

Lamm

Nationaløkonomisk Tidsskrift,

Maanedsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

V. Falbe Hansen og Will. Scharling.

Ellevte Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1878.

Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Udgivet af

Forlaget

1914

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Storli

1914

Indhold.

Første—Andet Hefte.

	Side
De norske Konkurrenceafhandlinger. I. Ebbe Hertzberg: Kreditens Begreb og Væsen	1.
Herbert Spencers Sociologi. II.	16.
Den amerikanske «Social Science Association». II. (Korrespondance fra Saratoga).	35.
Norges Banks Seddelemmission. Ved W. S.	50.
Oplysninger om Kreditforhold — Værn mod upaalidelige Debitører. Efter Dr. C. Roscher	71.
De danske Aktieselskabers Udbytte for 1876 og Aktiernes Værdifald 1875—78. Af Will. Scharling	86.
C. L. Madsen: Den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik. Anm. af cand. mag. & polit. H. Westergaard.	103.
Nationalekonomisk Forening (Falbe Hansen: den danske Handel i de sidste 100 Aar. Diskussion)	116.
Ny udenlandsk Literatur (Mayr: Die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben)	121.
Smaa Meddelelser (Velgjørenheden i Kjøbenhavn; de københavnske Legater; milde Stiftelser).	125.

Tredje Hefte.

Jordudstyknngen og Industrien. Af Stiftsfysikus Fr. Krebs	129.
Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie I. Statssocialismen. Af Aleksis Petersen	157.
Om den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik. Svar til Hr. cand. mag. & polit. H. Westergaard. Af Overkrigskommissær C. L. Madsen	171.
Nationalekonomisk Forening (Direktør Hertzsprung: Livsfor sikringsvæsenets Betydning og Udvikling i Danmark)	184.
Ny udenlandsk Literatur (G. Mayr: Verbreitung der Blindheit; Hansen: Arbeiterwohnungen; Montan: Arbetearefrågen; Cohn: Geschichte der Checks)	191.

Fjerde Hefte.

	Side
Engelske Grundejere. Af Stiftsfysikus Fr. Krebs	193.
Bemærkninger i Anledning af Stiftsfysikus Krebs's Afhandling om Jordudstyknings. Af Kammeraad Christensen (Hørsholm)	219.
Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie. II. Dr. E. Dühring og hans Venner Socialisterne. Ved A. P.	234.
Nationalekonomisk Forening (Diskussion om Jordejendommenes Fordeling og om Husmandsspørgsmaalet)	241.
Den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik. Re- plikskifte mellem Kand. Westergaard og Overkrigskomm. C. L. Madsen	249.
Smaa Meddelelser (Nekrolog: Bruno Hildebrand, Scialoja; Offen- lige Subskriptioner i Kjøbenhavn; Fripladser i de kjøben- havnske Skoler).	251.
Bibliografi	255.

Femte—Sjette Hefte.

Fremtidige Jernvejsanlæg: Vort sekundære Banenet. Af Dr. Will. Scharling.	257.
De norske Konkurrenceafhandlinger. II. Kiær: Skibsfartens øko- nomiske Forhold; III. Gømborg: Byerne og Landet.	284.
Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie. III. Wagner og Held, Socialisme, Socialdemokrati og Socialpolitik. Ved A. P.	305.
Vore Arbejdere og deres Selvhjælpsbestræbelser. Af Læge Th. Sørensen	326.
Nationalekonomisk Forening (Overpostmester Petersen: Om Postsparekasser. Diskussion)	339.
Om Postsparekasse-Systemer. Af Postexpedient Th. Faber	353.
Replikskifte mellem Hr. Stiftsfysikus Krebs og Hr. Kammer- raad Christensen, om Jordudstyknings	357.
Det tyske Riges og Preussens Industristatistik (Dr. E. Engel)	367.
Smaa Meddelelser (Skolesparekasser contra Postsparekasser; Bastiat; nationaløk. Kongres i Posen; tyske Skatteprojekter; •Social-Correspondenz• og Socialistforfølgelse)	372.
Bibliografi.	383.

De norske Konkurrenceafhandlinger.

I den for nylig i Norge afholdte Konkurrence om Professorposten i Statsøkonomi og Statistik ved Kristiania Universitet deltog d'Hrr. Overretssagfører J. Gamborg, Universitetsstipendiat Ebbe Hertzberg og Chefen for det norske statistiske Bureau A. N. Kiær. Af samtlige Konkurrenter var der forlangt «en kritisk Fremstilling af Grundsætningerne for Seddelbankers Indretning og Virksomhed med særligt Hensyn til de skandinaviske Seddelbanker i deres nuværende Skikkelse.» Hr. Hertzbergs Besvarelse af denne Opgave er en Bog paa c. 100 Sider, medens hans to Konkurrenters Afhandlinger om dette Spørgsmaal have omtrent det dobbelte Omfang. Foruden Besvarelsen af den nævnte foreskrevne Opgave indleveredes som selvvalgte Opgaver: af Hr. Gamborg «Om Byerne og Landet i deres indbyrdes Forhold med Hensyn til Befolkning og Produktion» (44 Sider), af Hr. Hertzberg «Om Kreditens Begreb og Væsen» (101 S.), og af Hr. Kiær «Bidrag til Belysning af Skibsartens økonomiske Forhold» (128 S.). Med disse Afhandlinger, der alle ere udkomne i Kristiania paa P. T. Mallings Forlag, ville vi i det Følgende stifte Bekjendtskab.

Hr. Hertzberg bestod, som Læserne ville have erfaret, Konkurrencen sejrrigt. Paa hans Afhandling rette vi først vor Opmærksomhed.

I.

Ebbe Hertzberg: Kreditens Begreb og Væsen.

Hr. Hertzberg aabner sin Afhandling om Krediten med en kort Oversigt over de nationalekonomiske Hovedforfatters indbyrdes stridende Opfattelser af Kreditens Karakter og Ytringer. Cieszkowskis Værk om Krediten (af 1839), der navnlig ser Kreditens Betydning deri, at den gjør fast Kapital flydende, betegnes fremdeles som «det vigtigste»; thi det nyeste «mærkelige Forsøg paa at bringe videnskabelig Sammenhæng ind i den populære Opfatning af Krediten», nemlig Knies's bekjendte Vætk af 1876, i hvilket Kreditaftaler defineres som tosidige Kontrakter, hvorved den ene Ydelse falder i Nutiden og Gjenydelsen i Fremtiden, — maa anses for «mislykket». Og med al Anerkjendelse af Macleods Fortjenester, saa er han dog en «Sofist», og den «iøjnefaldende stærke Opfordring til Kreditens yderste Anspændelse», som ligger i Macleods Paastand, at Kredit er Kapital, kan «alene karakteriseres som et Forsøg paa videnskabeligt at retfærdiggjøre den Spekulationssvindl, der er det moderne Forretningslivs Dødssynd». — Resultatet af denne Oversigt bliver, at samtlige de Forfattere, der hidtil have skrevet om Krediten, forkastes, og Hr. Hertzberg optager da Sagen til fornyet Undersøgelse.

Først fæster han sit Blik paa Realkrediten. At udelukke denne, hvad Dankwardt gjør, fra Kreditforret-

ningerne, fordi den for Begrebet karakteristiske «Tillid» ved fuld objektiv Sikkerhedsstillelse ikke spiller nogen Rolle, — gaar ikke an; men Knies's nysnævnte Anskuelse holder heller ikke Stik. Knies har Ret i at fremhæve Kreditforretningernes Tosidighed i Modsætning til Gavekontrakten. Men hvis det forholdt sig, saaledes som den tyske Forfatter lærer, at Vederlaget for Laanet først engang i Fremtiden ydes Laangiveren, nemlig ved Laanets Tilbagebetaling, saa maatte Kreditor, bortset fra Renteindtægten, i Mellemtiden være i samme Stilling, som om han havde gjort den Anden en Gave; men i det virkelige Liv finder Laangiveren Dagen efter Laanets Udbetaling, at hans Formue kan anslaaes til netop den samme Sum som Dagen før; hverken han selv eller Andre vil indrømme, at der heri er sket nogen midlertidig Formindskelse, — og ganske analog hermed er Debtors Stilling. Tænke vi os, at Ejeren af en hidtil ubeheftet Landejendom optager et Pantelaan til Gaardens halve Værdi, saa modtager han af Laangiveren en Sum Penge, der gaar ud af den Enes og ind i den Andens Lomme, og overgiver ham som Gjenydelse en Panteobligation, der har en sand og virkelig Nutidsværdi, og det er i Anerkjendelsen heraf, at dens Modtager øjeblikkelig — i Nutiden — fører den ind i sine Bøger som en Bestanddel af sin Formue. At Kreditor har faaet en øjeblikkelig Gjenydelse og en reel Værdi, derom vil Panteobligationens Omsættelighed forsikre ham: til enhver Tid kan han sælge den, og saaledes komme til sine Penge maaske lang Tid før Forfaldsdagen. Vi se saaledes, at ved Laan mod Pant i fast Ejendom gaar der en Pengekapital over fra Laangiveren til Laantageren og samtidigt en dertil svarende ideel Andel i Ejendommens Værdi, repræsenteret

og legemliggjort ved Panteobligationen, som oftest ledsaget af en Forpligtelse til at betale Renter, over fra Laantageren til Laangiveren. Transaktionen er altsaa tosidig, og Ydelserne ske samtidigt fra begge Sider.

Denne Forklaring er imidlertid kun et Skridt henimod en fuld Forstaaelse. For at opnaa denne maa vi lægge Mærke til Forretningens Virkninger og Kontrahenternes Motiver. Stillingen mellem dem var oprindelig, at den ene havde Penge, den anden en gjældfri Ejendom men ingen Penge. For at drage den fulde Nytte af sin Gaards Produktionsevne finder imidlertid den sidste, at Penge ere ham uundværlige; de Forbedringer, som ere ønskelige, kræve kontante Udlæg. Han vil ikke skille sig ved en Del af sin Gaard, men tværtimod bruge den hele, og at han har store Værdier nedlagte i sin Ejendom, hjælper ham kun, forsaavidt de give ham Adgang til Benyttelsen af Krediten. — Lad os nu mindes, at enhver Kapitalgjenstand har to økonomiske Hovedegenskaber: Nytte (o: Evnen til at tjene Menneskene i et eller andet bestemt teknisk Øjemed) og Værdi (o: Evnen til at byttes bort mod andre Gjenstande, altsaa Omsætningsevne). Disse to Egenskaber, der staa i det stærkeste indbyrdes Afhængighedsforhold til hinanden, udelukke hinanden ikke desto mindre under oprindelige Omstændigheder gjensidig fra at gøre sig gjældende: idet den ene virker, forholder den anden sig latent, og omvendt. Naar man nemlig vil drage Nytte af en Gjenstands Tjenlighed til et bestemt Brug, f. Ex. af en Øxe til at hugge med, af en Gaard til at avle Korn paa, kan man — naar ikke noget Særegent kommer til — ikke samtidigt anvende dens Værdi til at bytte den bort mod noget Andet, og omvendt bytter man den bort, kommer dens tekniske Nytte En ikke længere tilgode.

Paa en og samme Tid har man altsaa oprindelig kun Adgang til at gjøre en af disse Egenskaber gjældende; den anden bliver der for Øjeblikket ikke Spørgsmaal om: den ligger ledig. Nu bestaar i det ovennævnte Exempel Gaardejerens hele «Kunststykke» deri, at han bliver denne Ledighed var og finder et Middel til at drage Fordel af sin Kapitals anden Egenskab uden i og med det Samme at give slip paa Benyttelsen af den første. Han tilbyder nemlig at overføre Halvdelen af Gaardens Værdi til Den, der vil give ham de fornødne Penge. Nu huske man, at Værdi ikke er Andet end Omsætningsevne. Den, der sidder inde med Værdien, raader over vedk. Kapitalgjenstands Omsættelighed, og ved at forløje over den til Fordel for en Anden, gjør han denne Omsætningsevne gjældende: han foretager en Omsætning. Det er imidlertid ikke Raadigheden over Kapitalen selv, men kun over dens Værdi, som Ejeren tilbyder sig at overføre. Omsætningen kan derfor ikke blive reel, udført ved Hjælp af Gjenstanden korporlig; thi i saa Fald vilde ogsaa dens Nytte følge med, hvilket netop skal undgaas. Den antager derimod Karakteren af en ideel Operation, udført i Tanken og fastholdt af den, men uden ydre Manifestation. En Liebhaber til den fra sit Kapitalgrundlag saaledes udskilte Værdi finder Gaardejeren i Laangiveren. Denne sidder inde med en Pengesum paa Haanden, men har for Øjeblikket ingen Nytte af denne sin Kapital; Gaardejeren har en ledig Værdi, som han formedelst en Panteobligation ideelt kan skille ud fra den Kapitalgjenstand, hvortil den hører, og Sagen ordnes følgelig saaledes, at en tilsvarende Del af Gaardværdien i Laangiverens Haand sættes i Stedet for Pengeværdien. Laantageren beholder hele Nyttens af sin Gaard og faar Nyttens og med den — eftersom

Pengenes generiske Natur i det praktiske Liv ikke tillader en Adskillelse af Nytte og Værdi, Brug og Ejendomsret — ogsaa Værdien af Pengesummen; Laangiveren faar i Renterne Godtgjørelse for den Nytte og i en anden Værdi Erstatning for den Værdi, han afstaar. Den ny Værdi, Kreditor modtager, træder for ham ganske ind i den forriges Plads, og bevirker, at han fra sit eget privat-økonomiske Standpunkt kan siges at udleje Brugen af Pengene med Bibehold af Værdien. Ved Laanets Tilbagebetaling gjenindføres *status quo ante*. Betalingen er ikke Andet end en Ophævelse af Kreditoperationen, og hvor vigtig den end kan være, handler Knies dog ikke rigtigt i at fremhæve den som Fænomenets væsenligste Kjendetegn. Dette kan heller ikke søges deri, at en Pengekapital gaar over fra En til en Anden; thi en lignende Overgang sker ved Kjøb og ved Gave; — heller ikke i Forpligtelsen til at betale Renter; thi Kreditforretninger kunne godt udføres uden at der betales Renter, og Lejeafgifter, der svare til Renterne, forekomme ved Forretninger, som ikke ere Kreditforretninger. Det Karakteristiske ligger i den Omstændighed, at Laangiveren som Vederlag modtager og nøjer sig med at modtage en fra Kapitalgrundlaget udskilt Værdi; et saadant Fænomen fremtræder intetsteds udenfor Kreditforretningernes Omraade. Altsaa udtrykker Hertzberg sin Opfattelse i den Sætning, at **Kredit** **udskiller ideelle Værdier fra deres materielle Kapitalgrundlag**, og den statsøkonomiske Betydning heraf ligger ikke i at der «skabes ny Kapital», thi **Kredit** **skaber ikke ny Kapital**, men deri, at **Værdi omsættes mod Nytte og Nytte mod Værdi**. At Lejekontrakter — trods Knies — ikke ligesaavel ere Kreditforretninger som Laanekontrakter, ligger deri,

at Ejeren, der blot bortforpagter sin Ejendom, ikke foretager nogen Værdiudskillelse; gennem Fortsættelsen af sit Ejerforhold vedbliver han at have den materielle Kapitalgjenstand sig selv underkastet; det er kun Udnyttelsen af Ejendommens tekniske Produktionsevne, han lejer ud, og noget Repræsentativ for Ejendommens Værdi modtager han derfor heller ikke.

Ved Laan mod Haandpant kunde det maaske ved første Øjekast synes, at den ovenanførte Opfattelse af Kreditens Virkning ikke holder Stik. Laangiveren krediterer her Laantageren en Pengesum, medens denne overlader hin en anden Kapitalgjenstand som Sikkerhed. Det kunde altsaa se ud, som om ingen Værdiudskillelse forelaa, men at tværtimod Tingen selv i sin Helhed var gaaet over i Kreditors Raadighedsfære. Det er imidlertid ikke saa. Da det ikke tillades Udlaaneren at benytte Pantet til Brugelighed, er det i Virkeligheden kun dets Værdi, tænkt for sig ideelt udskilt, der faar noget at gjælde i Forretningen. Nyttens forbliver latent og overføres ikke. At Værdiudskillelsen ved Haandpant fremtræder i en uudviklet Form, hindrer ikke, at den virkelig er tilstede; det vidner kun, ligesom Forretningens statsøkonomisk ugunstige Stilling i det Hele taget, om at vi her befinde os i en Udkant af Kreditens Omraade, hvor dens Indflydelse endnu kun er svag. Gaar vi videre til det saakaldte Laan mod brugeligt Pant, ophører Værdiudskillelsen ganske; Kreditor faar baade Nyttens og Værdiens, og i økonomisk Henseende er der her, hvorledes den juridiske Betragtning end maatte være, ingen Kreditomsætning, men et Salg med Forbehold af Gjenløsningsret. —

Gaa vi fra Realkrediten over til Betragtningen af den personlige Kredit, møde vi analoge Forhold. Grossereren

der sælger Detaillisten Varer paa Kredit, kommer ved Vexlens Accept øjeblikkeligt i Besiddelse af Debtors Modydelse. Ny Kapital er der ikke blevet skabt ved Vexlen: Opgjør Debitor Dagen efter Acceptationen sin Status, vil han vel opføre de modtagne Varer blandt Aktiva, men hertil svarer blandt Passiva den accepterede Vexel; paa analog Maade forholder det sig med Kreditors Status. Ny Kapital er altsaa ikke skabt. Hvor maa da den i Vexlen hvilende Værdi søges? Ganske vist ikke i de købte Varer; thi disse kunne atter sælges, og paa det samme Vareparti kan der trækkes Vexler til et samlet Beløb, der mange Gange overstiger Varepartiets Værdi. Den Værdi, som en Vexel fra det første Øjeblik i Handel og Vandel anerkjendes at være Bærer af, maa søges i vedk. Debtors Bo. Forskjellen mellem denne Art Kreditanvendelse og Realkrediten bliver følgelig alene den, at det ved den sidste er en enkelt individualiseret Gjenstands Værdi, der ideelt er bleven fraskilt sit Grundlag, medens det ved Vexelkrediten er Boets Masse som Helhed, over hvis Værdi der ved Vexlen helt eller delvis er bleven disponeret. Derfor siger Schöffle ogsaa ligefrem: »Ogsaa den retlige Personalkredit er indirekte mest Realkredit.»

Fastholder man, at Kreditor ved selve Krediteringsmomentet faar Ret til at disponere over en bestemt Værdi del i Debtors Bo, og at denne Værdi følgelig ideelt skilles ud fra Debtors Raadighedssfære, saa modsiger man dermed Macleods Lære, at Vexelgjæld først bliver til for Debitor i Betalingsøjeblikket, med samt den derpaa byggede Sætning, at der indtil dette Øjeblik i Vexlens Skikkelse cirkulerer en selvstændig nyskabt Kapitalmængde. Maa man derimod være enig med ham i, at Vexler i det praktiske Liv tilkjendes Værdi ogsaa før Forfaldsdagen,

saa kan dette kun forklares som antydende en allerede stedfunden Udskillelse af en ideel Værdiportion af Debtors Bo. En Indvending møder imidlertid her: Hvis Værdiudskillelsen foregaar ved selve Gjældsstiftelsesmomentet (det at den Ene erkjender sig selv for Skyldner og sin Modkontrahent som Fordringshaver), saa at altsaa Kreditors Krav bliver at opfatte som ensbetydende med allerede indtraadt Ihændehaveelse af vedk. Værdi, og Debtors Gjældsforpligtelse omvendt med Bevidstheden om allerede at have ydet det stipulerede Vederlag, — saa vil Enhver jo se, at vi ere komne ind paa det Absurdes Omraade, og at den hele Bevisførelse, hvis Konsekvenser føre derhen, maa være falsk; thi Gjæld har fra Arilds Tid villet sige, at et Krav, der fra den ene Side gjøres gjældende, i en nær eller fjern Fremtid skal opfyldes fra den anden, — er Vederlaget givet, saa er der ingen Gjæld længer. — Nu maa man imidlertid bemærke, at al Gjæld — mundlig saavelsom Pantegjæld, Vexelgjæld etc. — maa Debitor ved en virkelig Opgjørelse af sin Status drage fra sine Aktiva, og derved tilkjendegiver han, at der ved Gjældsstiftelsen er gaaet en Værdi ud af hans Haand og over i Kreditors. Heri ligger dernæst ogsaa, at han ikke videre kan disponere over denne allerede udskilte Værdi, men at en ny Gjældsstiftelse vil berøve ham en anden Værdidel af hans Kapital, og at han ved at fortsætte at gjøre Gjæld tilsidst vil have frasagt sig Raadigheden over samtlige sine Værdier. Maaske vil man indvende, at omend Kreditor og Debitor samstemme i at anse Gjældsstiftelsen som en Overgang af en udskilt Værdi fra den Sidste til den Første, saa kunde dette dog kun have nogen Mening, naar der i Debtors Eje virkelig befandt sig nogen Værdi at udskille; men, som bekjendt, stiftes meget hyppigt Gjæld,

hvor der ikke foreligger nogen Værdi, som kunde udskilles. Herved er to Ting at mærke: For det Første undersøge man vel, om ikke Laanet i saadanne Tilfælde er blandet med Gave. Og for det Andet glemme man ikke, at Debitor, selv om han ikke raader over materielle, kan raade over immaterielle Kapitaler: paa Værdien af hans Evner og økonomiske Dygtighed kan Kreditor ideelt lægge Beslag; denne okkuperer ideelt en bestemt Kvotadel af Debtors Produktivitet; saa langt som Forstrækningen gaar, frasiger Laantageren sig Raadigheden til at omsætte sin Dygtighed til sin egen umiddelbare Fordel, og i og med denne Frasigelse udskilles følgelig en Omsætnings-evne, en Værdi fra hans Person og gaar over til den Anden. Debitor føler sig derfor ogsaa mindre fri, og Kreditor føler, at han besidder Magt over ham. — Vel er det en udbredt Formening, at Gjæld er en Anvisning paa Fremtiden, et Løfte om ved Hjælp af fremtidige Midler at tilbagebetale, hvad man i Nutiden forbruger af Andres Kapital. Og denne populære Opfattelse støttes af den juridiske. Men om det end fra det juridiske Standpunkt er ganske i sin Orden, at Tanken ved Kreditforretninger udelukkende fæster sig ved Krediterings- og Betalingsmomentet; uden at tage Hensyn til den mellemliggende Tilstand, for hvis Skyld Transaktionen økonomisk er kommen i Stand, — saa vilde fra den økonomiske Videnskabs Standpunkt en saadan, fra Lovkyndigheden laant, Opfattelse udtale en Erkjendelse af, at en Kjendsgjernings Ophør skulde være det Konstitutive ved den. Forfatterne have derfor ogsaa anset Gjældsstiftelsers økonomiske Betydning for, i alt Fald tildels, at bestaa i deres Evne til at overføre Kapital fra én Haand i en anden, hvorved strax den mellem Udlaansøjeblikket og Tilbagebetalingen herskende

Tilstand gjøres til Gjenstand for Betragtningen. Den overgaaede Kapital er i dette Tidsrum en virksom Faktor i Debtors Produktion. Heri ligger, som man ser, aldeles intet Fremtidigt. Et praktisk Vidnesbyrd om, at Kreditforretninger i Begrebet Intet have at gøre med Klausulen om Tilbagebetaling, give ogsaa Statsobligationerne. —

Efter at have undersøgt Kreditens to Hovedformer, fremtræder det omtvistede Spørgsmaal, om Kredit er ensbetydende med Tillid eller om denne Bevægelsesgrund blot indgaar deri som Moment og maaske i ulige Forhold efter Forretningens Beskaffenhed. Ikke enhver Tillid til en Mands økonomiske Stilling og Evne er Kredit, hvad Knies har godtgjort, naar han paapeger, at en saadan Tillid ogsaa — maaske endog lettest — kan udvises af Den, der slet ingen Kapital har at overdrage, ligesom omvendt, skjønt mindre let, kan nydes af Den, der ikke ser sig i Stand til at opdrive et Laan, fordi ingen Kapital er ledig. Heraf følger, at Kredit i det Højeste kun er en særegen Virkning af en saadan Tillid, og denne altsaa alene en Forudsætning for hin. Cernuschi gaar endnu videre, og bestrider, at Tillid har Noget at gøre med Kreditforretningerne, idet han gør gjældende, at Kreditor fra Begyndelsen af faar en Værdi paa Haanden, og at han altsaa sikkert véd, hvad han har at holde sig til. Den sidste Del af denne Anskuelse kan være rigtig; men skal man indskrænke sig til at bruge Betegnelsen Tillid i de Tilfælde, hvor Kreditor ingen objektiv Sikkerhed har for, at han ved Laanet ikke gør en simpel Gave, synes Tillid at nærme sig Betydningen af Mistillid. Almindelig Sprogbrug er denne Opfattelse ganske modsat. Rettest er det vel at opfatte Tilliden som den Tankeoperation hos Kreditor, hvorved den ideelle Værdi drages ud af

Kapitalgrundlaget og konstitueres som noget for Tanken særskilt Bestaaende, og Hertzberg fastslaaer da denne Sætning: **Kredit er økonomisk Tillid, anvendt til at udskille ideel Værdi.** —

Det er ovenfor berørt, at Pengerenten er en Godtgjørelse for den Nytte, Laantageren drager af Pengekapitalens Brug, eller som Roscher ligefrem kalder den: **Preis der Kapitalnützung.** Herimod har Cernuschi opstillet den Sætning, at Renten er Forskjellen mellem Kapitalens Værdi i det Øjeblik, da den overdrages, og den nuværende Værdi af den fremtidige Kapital, der engang skal gives tilbage. Striden imellem disse to Opfattelser er imidlertid kun, bortset fra Spørgsmaalet om Fremtidigheden, tilsyneladende, idet Værdiforskjellen mellem en nuværende Kapital og en fremtidig, i Nutiden vurderet, ogsaa af Cernuschi erkjendes at grunde paa den Omstændighed, at man indtil Tilbagebetalingen ingen Nytte kan drage af den som fremtidig betegnede Kapital, og Renten altsaa i Virkeligheden ogsaa for ham bliver en Godtgjørelse for den Nytte, Laantageren i Mellemtiden høster af Laanet. Hertzberg fastslaaer da: **Renten er Erstatning for Overdragelsen af en omsættelig Kapitals Nytte, men ikke for Overdragelsen af dens Værdi.** —

Som ovenfor fremhævet ser Foff. Kreditens statsøkonomiske Betydning deri, at den bevirker Nytte omsat mod Værdi og Værdi mod Nytte. Forf. anerkjender fuldt vel, at Værdier kun kunne udbyttes mod Værdier, eftersom det i Omsætninger altid er Omsætningsevnen, Værdien, der anvendes; men ved de nævnte korte Udtryk vil han kun have betegnet Resultatet af Operationen, saaledes som det agtes gjort økonomisk virksomt. — Først undersøger han da de Fænomener, der kunne sammenfattes

under Formlen «Værdi omsat til Nytte». Herhen hører Produktionskrediten (Overdragelse af Handelsvarer paa Kredit, og Udlaan af Kontanter, hvilken sidste Form omfatter Anlægs-kredit, Driftskredit og Udløsningskredit) samt «den fra et økonomisk Standpunkt helt forkastelige» Konsumtionskredit. — Derefter skildrer han de Fænomener, der betegnes ved Formlen «Nytte omsat til Værdi», og kommer her til at behandle Vexeldiskontering, Vexelkurs, Bankvirksomheden, Kreditens Benyttelse som Omsætningsmiddel, dens Indflydelse paa Priserne, Renteinstituttets Betydning m. m.

Hvad Kreditens Ophør angaar, saa maa den, naar Krediten defineres som en Udskillelse af ideel Værdi fra Kapitalgrundlaget, ses i en Gjenforening af den ideelle Værdi med Kapitalgrundlaget. Naar Krediten udskiller ideelle Værdier fra deres Kapitalgrundlag, saa sker der en Løsrivelse af to naturligt forbundne og sammenhørende Momenter, Værdien og Nyten. Denne i Tanken foretagne Udskillelse af det, som ifølge Tingenes naturlige Orden ikke faktisk forefindes uden i uopløselig Forening, kan kun vedligeholdes ved en vis Kraftanvendelse. Der vil altid være en stærk Tendens for de to sønderlemmede Dele til at løbe sammen igjen, og saasnart de oprindelige Motiver for Krediteringen svækkes, vil Gjenforening finde Sted i: Betaling ske og Kreditfænomenet ophøre. Og denne udskilte Værdis Trang til Gjenforening med Kapitalgrundlaget, eller, for at se det samme Fænomen fra den anden Side, Nyttekapitalens Trang til at indforlive i sig den udskilte Værdi, er, som disse tvende hinanden udfyldende Betegnelsesmaader allerede antyde, intet ensidigt Ønske enten hos Kreditor eller hos Debitor. Stødet til Kreditforretningernes

Ophør vil tværtimod ligesaa ofte udgaa fra den Ene som fra den Anden. Og her griber Forf. Lejligheden til at minde om, at de for enhver Debitor talende Grunde til Gjældens Tilbagebetaling ogsaa bør komme til deres Ret med Hensyn til Statsgjæld: naar Staterne bestandig se bort fra dem og vedblive at læsse paa sig det ene Laan efter det andet, vil det nødvendigvis ende med, at de tilsidst intet Mere have at tage af: alle deres Værdier ville befindes at være udskilte. —

Forf.s Undersøgelser have altsaa ført ham til det Resultat, at Kreditens Væsen er ideelt at udskille Værdier fra deres allerede tilværende Kapitalgrundlag, og han stiller dette Resultat i bestemt Modsætning til de tidligere Opfattelser af Krediten som en kapitaloverførende Evne, som en Anvisning paa fremtidige Kapitaldannelser, og som en egen kapitaldannende Kraft. Han haaber vel, at det vil lykkes Videnskaben at finde en Formel, der bedre og skarpere end hans udtrykker Fænomenets Natur; men han fremhæver dog, at den har flere Fortjenester, bl. A. den at protestere mod den Opfattelse, at det skulde være økonomisk forsvarligt at udbytte haandgribelige fuldt tilværende Kapitaler mod Forventninger om tilkommende. Hvis man anser Krediten som en ensidig Kapitaloverførelse fra Laangiveren til Debitor, eller hvis blotte Løfter om fremtidig Gjenbetaling vare tilstrækkelige, vilde det være uforklarligt, at ikke Enhver i det størst mulige Omfang gjorde Brug af fremmed Kapital; thi den vilde i saa Fald være en tidsbestemt Present for saa meget som den oversteg Renterne. Og hertil knytter Forf. saa en skarp Kritik af den macleodske Lære, dette «Advokatindlæg for Svindelen». —

Endnu skulle vi anføre, under hvilken af «de tre

store Hovedfaktorer Videnskaben anerkjender som indgaaende i Produktionen» Krediten efter Forf.s Mening bør henføres. Da han ikke henregner den til Kapitalerne, og da der ikke vilde være Mening i at betragte den som et Naturgode, nødes han til at betragte den som en særegen Form af det menneskelige Arbejde (en Tankeoperation).

Herbert Spencer's Sociologi.

II.

Herbert Spencers Sociologi.

II.

H. Spencer: The principles of sociology. Vol. I. London. 1876. (704 S.)

Der skjælnes mellem tre Arter Udvikling: den uorganiske, den organiske og den superorganiske. Den organiske behandles i Spencers «Biologiens Grundsætninger» og i hans «Psykologiens Grundsætninger». I «Sociologiens Grundsætninger» omhandles den superorganiske.

Saalænge vi beskæftige os med de Fakta, den individuelle Organisme udfolder under sin Væxt, Modenhed og Forfald, studere vi den organiske Evolution. Den superorganiske indbefatter alle de Processer og Frembringelser, som forudsætte mange Individuers sideordnede Handlinger, ved hvilke der opnaas Resultater, som i Omfang og Sammensæthed overgaa de Resultater, hvortil blot individuelle Handlinger kunne naa. Imellem de to Arter af Udvikling findes der selvfølgelig ingen skarp Grænse. I Dyreverdenen finde vi talrige Overgangsled. Blandt flere af de højere Dyr, ja tildels endog blandt Insekterne (Bier, Myrer o. s. v.) finde vi, mere eller mindre udviklet, Arbejdets Deling og Forening, Regeringsmyndighed, Ejendomsbegreber, Straffesystem, Omsorg for Forældreløse og for Medlemmer af Samfundet, der ere i Fare, o. s. v.

Men den superorganiske Evolution af den højeste Art findes ikke i Dyresamfundene men i Menneskesamfundet, og de superorganiske Fænomener, som dette fremviser, er det, der behandles i det foreliggende Værk.

— En enkelt livløs Gjenstands Maade at være paa betinges af Samvirkningen mellem Gjenstandens egne Kræfter og de Kræfter, for hvilke den udsættes. Det Samme gjælder om organiske Gjenstande og om det menneskelige Samfund. De sociale Fænomener betinges altsaa af ydre Faktorer (saasom Klima, geologiske Forhold, paagjældende Lands Flora og Fauna m. m.) og af indre Faktorer (Samfundsmedlemmernes legemlige og aandelige Evner). Til disse oprindelige Faktorer slutte andre ved Samfundsudviklingen fremkaldte sig. Jordbunden og Klimaet modificeres, f. Ex., ved Skovrydninger og ved Vandafledninger; Plantevæxt og Dyreliv forandres under Samfundsudviklingen. Man behøver blot at tænke paa den uhyre Modsætning mellem en af Ulve befolket Skov eller en paa vilde Fugle rig Mose og, paa den anden Side, en fredelig Kornmark, der nu maaske findes paa samme Plads, for at mindes om, at et Samfunds organiske og uorganiske Omgivelser undergaa bestandige Transformationer under Samfundets Udvikling; — og disse Transformationer virke atter stærkt paa den sociale Evolution. — Alene Befolkningens Forøgelse er en vigtig Faktor: Arbejdets Deling betinges af Befolkningens Mængde, og denne er baade en Betingelse for og et Resultat af Samfundets Organisation. Endvidere maa man mærke Vexelvirkningen mellem Samfundet og dets Enheder: det Hele virker ind paa Delene, og disse atter paa hint. Fremdeles er der Vexelvirkningen mellem Samfundet og dets Nabosamfund. Endelig er der Udviklingen fra det tarve-

ligste Redskab til den mest sindrigt udtænkte Dampmaskine, fra det mest ufuldkomne Sprog til det højest udviklede, fra de mest elementære Kundskaber til Videnskabens Højdepunkt o. s. v. o. s. v. Herved fremkaldes der Indflydelser, der paavirke Samfundet og Individerne og som atter paavirkes af dem. Vexelvirkningen mellem alle disse afledede Faktorer er i højeste Grad sammensat; inden den ret kan forstaas, maa de oprindelige, ydre og indre, sociologiske Faktorer betragtes.

— Et fuldstændigt eller Noget, der ligner et fuldstændigt Omrids af de oprindelige ydre Faktorer forudsætter et Kjendskab til Fortiden, som vi ikke have, og sandsynligvis aldrig ville opnaa. Geologer og Arkæologer bevise i Forening, at Menneskets Tilværelse rækker tilbage til en Tid, der er mere end «forhistorisk»; de bevise, at uhyre Forandringer i Landenes og Vandenes Fordeling have fundet Sted siden Dannelsen af de raaeste Samfundsgrupper; de bevise de ydre Forholds uhyre Indflydelse paa den sociale Udvikling; — men det fulde Omfang heraf lader sig ikke bestemme. Naar vi mindes, at den Snestusinde Aar, Mennesket har levet i Nildalen, er en forholdsvis meget kort Periode; at England havde menneskelige Beboere i Istiden; at Negerracen var bestemt udpræget før den Revolution, der forvandlede et Kontinent til det østlige Arkipelag, — maa vi indrømme, at det vilde være haabløst at forsøge paa at fremstille de ydre Faktorer i deres oprindelige Former. Men vi vide, at geologiske Forandringer og meteorologiske Forandringer saavel som Forandringer i Dyre- og Plantelivet have medført sociale Bølgebevægelser, en bestandig social Ebbe og Flod, Indvandring til de Steder, der ved Forandringerne bleve mere beboelige, Udvandring fra de Steder, hvor

det Modsatte var Tilfældet, sociale Svingninger, der bestandig udsatte Menneskene for mere eller mindre ny Indflydelser. Klimaet, Landets geologiske, botaniske, zoologiske Forhold, Mangelen eller Rigdommen paa Metaller, Brændselsmaterialets Beskaffenhed, Himlens Klarhed, Lysets Styrke, og utallige andre Forhold, hvis Opregning vilde medtage mange Bind, udgjøre de oprindelige ydre Faktorer. Ethvert Trin i Samfundsudviklingen betinges af dem; de tidligere dog i højere Grad end de senere.

— Ogsaa for at give en nogenlunde fuldstændig Fremstilling af de oprindelige indre Faktorer maatte vi besidde et langt grundigere Kjendskab til Fortiden end det, vi have eller nogensinde ville opnaa. Geologers og Arkæologers Undersøgelser og Studiet af de eksisterende Menneskeracer, hvis fysiske Karakter og hvis Redskaber give dem den største Lighed med Urmennesket, vise os at uhyre Forandringer have fundet Sted og give os en vis begrænset Vejledning til Forstaaelsen af vore Forfædres fysiske, moralske og intellektuelle Natur.

— Men det forslaar ikke, at vi gjøre os bekendt først med de ydre Faktorer og derefter med de indre, med Menneskets fysiske, moralske og intellektuelle Egenskaber; Forstaaelsen af de sociale Fænomener kræver en yderligere Forberedelse; vi maa, saa vidt muligt, granske Urmenneskets Tro, hans Forestillinger om sig selv, om Andre og om den omgivende Verden. Men en saadan Granskning er yderst vanskelig. Vi have ingen Efterretninger om virkeligt primitive Folk. At slutte fra de eksisterende Folkeslag af den laveste Type til Urmennesket, er ikke tilraadeligt. De fleste af de Vilde have muligvis haft højere staaende Forfædre. Vel er den Degradations-Theori, hvorefter den vilde Tilstand er en Civilisations-

Tilstands Forfald, uholdbar; men den modstaaende Theori, hvorefter de lavest staaende Vilde altid have staaet saa lavt som de staa nu, er ogsaa ubevist. Det er meget muligt, ja det er højest sandsynligt, at Tilbagegang har været omtrent lige saa hyppig som Fremgang; thi den Opfattelse, at Evolutions-Theorien nødvendigvis maa tillægge Alt en indre Tendens til at blive noget Højere, er fejlagtig; den hævder kun, at ethvert Aggregat søger at afpasse sig efter de Forhold, hvorunder det er stillet, og at det paavirker og atter lader sig paavirke, indtil en vis Ligevægt er opnaaet. Den Omstændighed, at en Type udvikler sig til noget Højere, kan jo medføre, at en anden trænges tilbage. Det er derfor rimeligt, at mange af de eksisterende vilde Folkeslag forhen vare videre fremskredne end de ere nu, og at flere af de Fænomener, de vise os, skyldes Aarsager fra en ganske anden Samfundstilstand end den nuværende. Det bliver følgelig vanskeligt at afgjøre, hvilke af de Vildes Forestillinger der ere virkeligt primitive, og hvilke der ere en Arv fra et tidligere Kulturstandpunkt. Ligeform Induktion forslaaer ikke; men for den deduktive Methode stiller en anden, ikke mindre stor Vanskelighed sig i Vejen: Den rette Forstaaelse af de Tanker, der opstod hos Urmennesket ved hans Blik paa den omgivende Verden kan kun faas ved at se paa den omgivende Verden fra hans Standpunkt; vi maa undertrykke de Kundskaber og de aandelige Evner, som vi langsomt have erhvervet ved Opdragelse og ved Arv; men Ingen kan gjøre dette fuldstændigt og kun Faa for en Del; Voxne finde det vanskeligt at tænke Barnets Tanker om igjen; langt vanskeligere ville vi finde det at tænke den Vildes Tanker; at betragte Tingene med den absolute Uvidenheds Øjne, og at iagttage, hvorledes deres

Attributer og Virkninger oprindeligt have stillet sig for Tanken, er en Selvundertrykkelse der ikke er mulig.

Alligevel maa vi gjøre vort Bedste for at opfatte den omgivende Verden saaledes som den viste sig for Urmennesket. Ere vi ude af Stand til at komme til den rette Opfattelse ad direkte Vej, bør vi ad indirekte Vej se at naa saa vidt som muligt. Vi maa gaa ud fra, at de primitive Ideer ere naturlige og, under de Betingelser under hvilke de træffes, rationelle. Istedetfor at gaa ud fra den Vildfarelse, at den menneskelige Natur overalt er den samme, maa vi gaa ud fra den Sandhed, at Tænkningens Love overalt ere de samme. De Udannede forklare det Ny, de se, ved at analogisere det, med hvad de kjende: ligesom de, der ikke have lært Naturhistorie, tro, at en Hvalfisk er en Art Fisk, ville Eskimoerne ikke tro Andet end at uldent Tøj er en Dyrehud, og at Glas er Is: de Vilde analogisere, ligesom de Udannede blandt civiliserede Folk, Tingene og Forholdene efter en ydre, overfladisk Lighed.

Paa Himlen, der et Øjeblik i Forvejen var klar, ser den Vilde et Stykke af en Sky, der voxer, medens han ser paa det. Paa et andet Sted trækker Skyerne bort og forsvinder tilsidst ganske. Hvilke Tanker vækker dette Syn hos ham? Han kjender intet til Dannelsen og Opløsningen af Dampe, og Ingen har standset bans Betragtninger ved dette Svar «det er kun en Sky». Det Faktum, der slaar ham, er, at Noget, han før ikke saa, nu er blevet synligt, og at noget Andet, han før saa, nu er forsvundet. «Hvorfra», «hvorhen», «hvorfor» kan han ikke sige; men Faktum er der. — Paa det samme Sted ovenover ham indtræffer der andre Forandringer. Efterhaanden som Dagen svinder, vise lyse Punkter sig hist og her; de blive

lysere og talrigere, efterhaanden som Mørket bliver stærkere, og i Dagbrækningen forsvinde de gradvis, indtil tilsidst alle ere borte. De ere i mange Henseender ganske forskellige fra Skyerne; men de have det tilfælles med dem, at de vexelvis ere synlige og usynlige. At et svagt Lys kan blive ganske fordunklet af et klart, og at Stjernerne ogsaa skinne om Dagen, uagtet det ikke kan ses, ligger over den Vildes Forestillinger. Sandheden, saaledes som han opfatter den, er, at disse Gjenstande nu vise sig, og nu skjule sig. — Solen og Maanen ligne ikke Skyerne og Stjernerne; men de have det tilfælles med dem, at de vexle mellem Synlighed og Usynlighed. Det Samme gjælder om Kometer, Meteoror, Regnbuer, Lyn o. s. v. Den fuldstændigt Uvidende, der dog er i Stand til at huske og til at gruppere de Ting, han husker, maa betragte Himlen som Skuepladsen for en Mængde Gjenstandes Kommen og Forsvinden, der trods alle Forskjelligheder ligne hverandre deri, at det er umuligt at sige, hvorfra de komme, og hvorhen de gaa. Jordens Overflade frembyder det samme Fænomen: Regnen, en Kilde hvis Udspring ikke kan findes, danner Vandpytter, der snart efter forsvinde; Taagen, som ligger nede i Dalen, forsvinder, uden at man véd, hvor den gaar hen; en stor Sø, man tror at se i det Fjerne, viger tilbage, jo mere man tror at nærme sig den. I et tilsyneladende tomt Rum kommer fra Tid til anden en usynlig Kraft, der bøjer Træerne, river Bladene af, oprører Vandene, griber fat i Ens Legeme undertiden med en næsten uimodstaaelig Magt, suser og bruser; — Intet forklarer Urmennesket denne Krafts Natur, men saameget slaar hans Overbevisning: Lyde kan fremkaldes og Ting bevæges af et Væsen, han hverken kan gribe eller se.

Hvilke primitive Forestillinger fremkalde disse Erfaringer? De fremkalde, under mange Former, Forestillingen om et Forhold mellem en synlig og en usynlig Tilværelse. Paa hvad Maade tænker den Vilde sig dette Forhold? Lad os mindes visse Bemærkninger, vi ofte høre fra Børn. Naar et Billede fra en Laterna Magica pludseligt forsvinder, fordi Pladen tages bort, eller naar Skinnet fra et Spejl, som man for at more Barnet har ladet falde paa Loftet, forsvinder, fordi Spejlets Stilling forandres, spørger Barnet: »hvor blev det af?» Den Forestilling opstaar hos det, ikke at dette Noget, der ikke længere ses, har ophørt at existere, men at det ikke mere er synligt; og til denne Forestilling føres det ved daglig at bemærke, hvorledes Folk forsvinde bag en eller anden Gjenstand, hvorledes Ting gjemmes for det, og ved nu og da at finde et Stykke Legetøj, der var blevet skjult eller forlagt. Paa samme Maade den primitive Forestilling: snart vise de forskellige Væsener sig, snart skjule de sig. Ligesom det Dyr, den Vilde har saaret, skjuler sig i Skoven og, hvis det ikke kan findes, antages af ham at være undsluppet paa en eller anden uforstaaelig Maade men dog endnu at existere, — saaledes maa alle hans Erfaringer føre ham, der mangler al opsamlet og ordnet Kundskab, til den Tro, at mange af Tingene over og omkring ham ofte gaa fra Synlighed til Usynlighed og omvendt. Naar vi mindes, hvorledes Vinden viser, at der er et usynligt Væsen, der ytrer Magt, vil vi anerkjende denne Tro som antagelig. Og jævnsides med Forestillingen om Synlighed og Usynlighed gaar Forestillingen om dobbelt Tilværelse.

Hvad er en Skygge? De, der ikke ganske have glemt deres Barndoms Tanker, ville mindes den Interesse, med hvilken de som Børn iagttog deres Skygge, dens Bevægelser,

Forvridninger, Udvidelser og Sammentrækninger. For Barnet viser Skyggen sig som et selvstændigt Væsen. En Ting, der har Former, der i Farve adskiller sig fra de omgivende Ting, og særligt en Ting, der bevæger sig, er i andre Tilfælde en Virkelighed. Hvorfor skulde saa Skyggen ikke være et virkeligt Væsen? At den kun er en Negation af Lys, er en Opfattelse, der ikke kan erhverves, før Lysets Forhold til en vis Grad forstaas. Rigtignok betragte de Udannede hos os, selv om de ganske mangle Kjendskab til Lysets Love, Skyggen som Noget, der følger med en for Lyset udsat Gjenstand, og som værende uden selvstændig Virkelighed; men det er et af de utallige Tilfælde, hvor man lader sig slaa til Ro ved en Ord-Forklaring: «det er blot en Skygge», svares der, og dette Svar, der bestandigt gives, afskærer al yderligere Grublen over, hvad Skygge egentlig er. Men Urmennesket, der ikke har Nogen til at besvare hans Spørgsmaal, og som er uden alt Begreb om fysiske Aarsagsforhold, slutter, at Skyggen er et virkeligt Væsen, der paa en eller anden Maade tilhører Den, der kaster den. Han holder sig til Faktum: naar Solen eller Maanen er paa Himlen, ser han denne Ledsager, der i Form nogenlunde ligner ham, der bevæger sig, naar han bevæger sig, der nu gaar foran ham, nu bagefter ham, nu ved Siden af ham, der trækker sig sammen eller udvider sig o. s. v. Rigtignok kan han ikke se den i overtrukket Vejr; men det beviser for ham kun, at hans Ledsager gaar ud i klart Vejr, og ikke naar det er mørkt. Rigtignok viser Skyggens Adskilthed sig egentlig kun, naar han gaar eller staar; naar han ligger ned, synes den at forsvinde eller at gaa op i ham. Men denne iagttagelse styrker hans Indtryk af dens Virkelighed. Hans egen Skygges større eller mindre Adskilthed minder

ham om Tilfælde, hvor en Skygge er helt adskilt fra den Gjenstand, hvortil den hører. Betragter han en Fisk i Vandet, ser han paa Bunden en mørk fiske-formet Skikkelse i en betydelig Afstand fra Fisken, men dog bestandigt følgende dem frem og tilbage. Løfter han sit Blik i Vejret, ser han paa Bjergene mørke Skikkelser, der maaske følge med Skyerne, men dog ere langt adskilte fra dem. Disse Fakta vise ham, at omend Skyggen ofte er saa nøje forbunden med Gjenstanden, at den neppe kan skilles derfra, er den til andre Tider ganske fjern og bestemt adskilt fra den. Saaledes maa Den, der begynder at generalisere, betragte Skyggen som et Væsen, der hører til men dog kan skilles fra materielle Gjenstande. Og mange Rejsende berette, hvorledes de Vilde betragte Menneskenes Skygger som deres Sjæle, som et Væsen, man skal vogte sig for, som et Væsen, der kan aflægge Vidnesbyrd mod En o. s. v. Skyggerne bevise for den Vilde Tingenes Dobbeltthed. Ogsaa Spejlbilleder avle, maaske i endnu stærkere Grad, den Overbevisning, at hvert Væsen har sit Dobbeltbillede, ofte maaske usynligt, men til andre Tider synligt. Og Ekkoet? Maa den fuldstændigt Uvidende, der hører sine Raab blive gjentagne, ikke tro, at Svaret kommer fra en anden Person? Og den Vilde, der tror, at en Anden gjør Nar af ham, og forgjæves søger efter ham, tror, at denne Anden er en meget snedig Person, der rigtigt forstaar at skjule sig, — en Tro, der styrkes ved den lagttagelse, at her paa det Sted, hvor Svaret kom fra, gives der nu intet Svar, — naturligvis fordi det vilde røbe Nargjørerens Skjulested. Her, hvorfra Ekkoet altid lyder, maa et af disse usynlige Væsener eller Væsener, der, naar de søges, gjøre sig usynlige, aabenbart have sit Tilhold. En fysisk Forklaring af Fænomenet er ikke mulig for den Vilde.

Hvad véd han om Lovene for Lydbølgernes Reflex? Ja hvad véd Flertallet blandt os herom? Hvis ikke Kundskabernes Udbredelse havde modificeret Tænkemaaden gennem alle Klasser og overalt fremkaldt en Beredvillighed til at antage saakaldte naturlige Forklaringer og til at forudsætte, at ikke-forstaaede Begivenheder kunne forklares paa en naturlig Maade, vilde man ogsaa hos os være tilbøjelig til at betragte Ekkoet som foraarsaget af usete Væsener. At det opfattes saaledes af de Vilde, og at de tro, at det skyldes de Afdødes Aander bekræftes af mange Rejsende. Overalt paa Himmelen og paa Jorden ser den Vilde Ting vise sig og forsvinde, uden at han fatter hvorfor; han ser, i fossile Planter og Dyr, Træ og Kjød forvandles til Sten; han ser levende Væsener gennemgaa ikke mindre store Metamorfoser: Frøet der bliver til Plante, Larven der bliver til Sommerfugl o. s. v.; overalt mener han at faa Bekræftelse paa sin Tro paa en Dobbelt-Tilværelse, paa Synlighed og Usynlighed.

— Dette Kaos af primitive Forestillinger om Liv og Død, om Søvn og Drømme, om Besvimelse, Apoplexi og andre Former af Følesløshed, om Død og Opstandelse, om Aander, om et andet Liv og om en anden Verden, om overnaturlige Væsener og disses Handlinger, om de forskellige Former af Tilbedelse og af Guddomme, — hele dette tilsyneladende Kaos af barnagtige Antagelser og absurde Slutninger, der udgjør den uhyre Masse af overtroiske Anskuelser, som findes overalt, — vil, naar vi betragte det, ikke fra vort fremskredne Standpunkt, men fra Urmenneskets, fremtræde i en ordnet Skikkelse. Fortolkerne af Urmenneskets Forestillinger gøre sig i Almindelighed skyldige i samme Vildfarelse som de fleste af Ungdommens Lærere. Den Lærer,

der aldrig har studeret Psykologi, har kun de mest uklare Forestillinger om sin Elevs Aand, og da han mener om den uudviklede Forstand, at den har Opfattelser, som kun den udviklede kan have, forlanger han, at den skal foretage Generalisationer, førend den fatter de Ting, der skulle generaliseres, eller Abstraktioner, førend den har gjort de konkrete Erfaringer, fra hvilke Abstraktionerne afledes, — saaledes foraarsagende Forvirring og et Skin af Dumhed. Paa samme Maade føre Fortolkerne af de Vildes overtroiske Anskuelser de ved Civilisationen avlede Ideer og Følelser med sig, og da de ogsaa tillægge den Vilde disse Ideer og Følelser, udtale de enten en ufornuftig Forundring over, at han tænker som han tænker, eller fremsætte, idet de søge at forklare hans Tanker, Forklaringer, der tillægge ham Opfattelser, som han ikke kan have. Naar vi imidlertid ophøre at forestille os hans Tankegang paa samme Maade som vor, vil Forvirringen forsvinde. Naar vi erkjende det Faktum, at Urmennesket ikke har Forestillinger som naturligt og unaturligt, muligt og umuligt, Lov, Orden, Aarsag o. s. v.; og at han, der hverken viser nogen fornuftmæssig Overraskelse eller den Videlyst der avler Efterforskninger, ikke er i Stand til nogen fortsat ordnet Tænkning, — vil vi se, at han, i Stedet for at være Tænker og i Stedet for at give Forklaringer, næsten kun er en passiv Modtager af de Slutninger, der paa- tvinges ham. Naar vi spørge, hvilke disse ere, ville vi erfare, at han uundgaelig føres til en vildfarende Opfattelse, der yderligere udvikler et fejlagtigt Tanke-system. Udviklingen heraf er ganske naturlig.

De idelige Forandringer paa Jorden og Himlen gaa for sig paa en Maade, hvorom den Vilde Intet véd, — uventede Tilsynekomster og Forsvinden, Forvandlinger,

Omformninger. Disse, der synes at vise, at alle Virkninger rundt omkring karakteriseres af Vilkaarlighed, avle Forestillingen om Tingenes Tohed, der bekræftes ved Kjendskabet til Skygger, Spejlbilleder, Ekko. — Disse Indtryk bestyrker en Tro, der avles ved Drømmeerfaringen. Da Urmennesket ikke forstaar de aandelige Fænomener, betragter han en Drøm som en Række virkelige Begivenheder: han udførte de Handlinger, gik til de Steder, saa de Personer, han drømte om. Da det Usammenhængende og Modsigende ikke forstyrrer ham, tager han Tingene som de vise sig for ham, og efterhaanden som han tænker over Sagen, føres han til Antagelsen af et Dobbelt-Væsen, der gaar bort under Søvn og kommer tilbage. — Endnu mere afgjørende bekræftes hans Tro paa et Dobbelt-Væsen ved visse abnorme følesløse Tilstande. Under Besvimelse, Extase, Apoplexi, Catalepsi synes det, at det andet Selv istedetfor at vende tilbage, naar man kalder paa det, ikke vil vende tilbage før Udløbet af Tidsafsnit, der kunne strække sig over kun nogle faa Minuter eller maaske over flere Dage. Undertiden giver det andet Selv, naar den bevidstløse Tilstand er overstaaet, en Beretning om, hvad der er sket i Mellemtiden; undertiden kan ingen saadan Beretning erholdes; og undertiden varer Fraværelsen saa længe, at der opstaar Tvivl, om den nogensinde vil opføre. — Selv for den Oplyste er det undertiden vanskeligt at bemærke Forskjellen mellem den midlertidige og den vedvarende Følesløshed; den Vilde kan ikke erkjende den. Den normale Søvn-Bevidstløshed, fra hvilken det andet Selv hurtigt bringes tilbage, er ved disse abnorme Arter af Følesløshed, fra hvilke det andet Selv vanskeligt bringes tilbage, knyttet til denne Art vedvarende Følesløshed, hvorfra det andet Selv slet ikke kan bringes til-

bage. Alligevel faar Analogien den Vilde til at slutte, at det dog muligvis vil komme tilbage. Og idet vi mindes den Ytring, der saa ofte høres efter et Dødsfald, at det er vanskeligt at tro, at den Afdøde, der ikke ligger roligere, end han saa ofte har gjort, aldrig mere vil bevæge sig; lad os her fremhæve, hvor stærkt den Vildes Aand maa paavirkes ved Forbindelsen mellem den søvnlignende Ro og den Opvaagnen, der plejer at følge, — og vi vil se, hvorledes alene herved Tanken maa henledes paa en Opstandelse. Den almindelige Frygt for de Døde, der spores selv hos de laveste Stammer, viser Troen paa en Gjenopstandelse. — Det andet Selv, der tillægges hvert Menneske, adskiller sig oprindeligt i Intet fra sin Original. Det antages at være lige saa synligt, lige saa materielt; og det føler i samme Grad Sult, Tørst, Træthed, Smerte. Oprindelig uadskillelig fra selve Personen, i Stand til at ihjelslaas, at drukne, at tilintetgjøres endnu en Gang, udskiller Aanden sig mere og mere. Den fremadskridende Tænkning gjør den stedse mindre materiel, og medens Aanden, der oprindeligt kun havde et midlertidigt andet Liv, gradvis erhverver et vedvarende, adskiller den sig stedse mere i Substans fra Legemet, og bliver tilsidst til et helt etherisk Væsen. — Dette den Afdødes andet Væsen, der oprindelig betragtedes som værende ham lig i alle andre Henseender, antages at fortsætte efter Døden sine tidligere Forretninger. Det gaar paa Jagt, antage Jægerfolk; det tager sig af Kvæget og drikker Mælk, antage Hyrdefolk; det dyrker Jorden, saar og høster, antage agerdyrkende Folk. Fra denne Opfattelse af et andet Liv, der ogsaa i Regeringsform og sociale Indretninger er lig det første, skriver den Sædvane sig, at lægge Føde- og Drikkevarer, Klæder og Vaaben i Graven til den Døde, og at

ofre Husdyr, Hustru og Slaver ved Graven. — Det Sted, hvor det andet Liv antages at blive tilbragt, vexler. Den anden Verden naas først efter en Rejse tillands, eller ved at sætte over en Flod, eller ved at sejle over Havet, eller ved fra Bjergene at nærme sig Himlen. Der medgives derfor den Døde i Graven de fornødne Rejserekvisiter: Baade, Heste, Hunde, Vaaben, Penge, Pas o. s. v. — De Afdødes Aander betragtes som Væsener, der kunne vise sig og atter forsvinde, som Aarsag til Alt hvad der er besynderligt, uventet, uforklarligt. — Da de antages at fremkalde alt det Mærkværdige, der sker i den omgivende Verden, antages de ogsaa at fremkalde levende Personers usædvanlige Handlinger. Levende Personer kunne «besættes» af dem; de ere Aarsag til Galskab o. s. v. — Medens Besættelsen ved venskabelige Aander, der give overnaturlig Styrke og Kundskab, attraas og søges opnaaet ved Bøn, frygtes selvfølgelig Besættelsen ved onde Aander, der paaføre legemlige eller aandelige Lidelser. Djævlebesværgeren søger ved forfærdelige Gebærder, Støj og Raab at uddrive den ondskabsfulde Aand; og denne Djævlebesværgelsens simplere Form følges af den mere udviklede, hvor en mægtigere Aand kaldes til Hjælp. — Men medens de primitive Folk, der betragte sig selv som værende ganske i de omgivende Aanders Magt, søge at forsvare sig ved Hjælp af Djævlebesværgeren eller ved Hjælp af Trolldmanden, der sætter den ene Aand op imod den anden, antages der samtidigt en modsat Opførsel imod Aander: en Forsoning af dem. To modsatte Behandlingsmaader af Liget vise os, hvorledes disse to modsatte Systemer afvige fra hverandre. I nogle Tilfælde gaa Bestræbelserne aabenbart ud paa at forhindre den Dødes Kommen igjen, for at han ikke skal forstyrre de Levende; men i de fleste

Tilfælde gaa Bestræbelserne aabenbart ud paa at sikre den Dødes Velfærd ved Gjenopstandelsen, — et Motiv der fører til Antagelsen af visse forsonende Forholdsregler. — Herfra skrive alle Former af Tilbedelse sig. Frygten for Aanden gjør Gravens skjermende Sted hellig; dette bliver til Tempel, og selve Graven til Alter. De Forraad, der gaves de Døde med, udvikle sig til religiøse Gaver og Ofringer. Til Bedste for Aanden afholder man sig fra Mad, og saaledes opstaar religiøs Faste. Rejser til Graven med Gaver bliver til Pilgrimsfarter. Lovprisninger af de Døde og Bønner til dem blive til religiøse Lovsange og Bønner. Enhver religiøs Skik skriver sig saaledes fra en Begravelsesskik. — Af Aande-Tilbedelsen udviklede Tilbedelsen af fjerne Forfædre sig, der betragtedes som Skabere eller Guddomme. Forfædre-Tilbedelsen findes hos alle Folk; selv hos de højeste Racer findes der Spor af den, omend overskyggede af en mere udviklet Tilbedelse. Fra Tilbedelsen af afdøde Forfædre har rimeligvis enhver anden Art Tilbedelse sin Oprindelse. — Fra Liget, der modtager daglige Gaver før det begravnes, til det balsamerede Legeme, som der drages den største Omsorg for, og derfra til Skikkelser, der dannes dels af den Afdødes Levninger dels af andre Ting, gaar Udviklingen til helt kunstige Skikkelser. Billedet af den Afdøde bliver til et Afgudsbillede. Fetischismen saavelsom Tilbedelsen af Dyr, af Planter, af Naturen og af andre Guddomme udvikler sig af Forfædre-Tilbedelsen. Skridt for Skridt føres den primitive Mand til at befolke det omgivende Rum med overnaturlige Væsener, der for hans Tanke nødvendigvis maa staa som Aarsagerne til alt Usædvanligt. Hans overtroiske Anskuelsers Genesis er ganske naturlig, ganske stemmende med Evolutions-Loven.

— Medens den primitive Mands Opførsel for en Del bestemmes af de Følelser, med hvilke han betragter Folk omkring sig, bestemmes den for en anden Del af de Følelser, med hvilke han betragter Folk, der ere gaaede bort. Fra disse to Grupper af Følelser stamme to særdeles vigtige Grupper af sociale Faktorer. Medens Frygten for de Levende bliver den politiske Avtoritets Udspring, bliver Frygten for de Døde den religiøse. Historien viser os, at Frygten for de Døde er en social Faktor af den yderste Vigtighed, og i en Behandling af Sociologiens Data maa den indtage en fremragende Plads.

Sociologien maa begynde med en Betragtning af de sociale Elementer i fysisk, moralsk og intellektuel Henseende, for derefter at give en Fremstilling af de Fænomener, der fremkomme ved deres forenede Handlinger. — De simpleste heraf ere de, ved hvilke de sukcessive Slægtled frembringes, opdrages og udvikles til Samvirken. Familiens Udvikling indtager saaledes første Plads. De Maader, paa hvilke Afkommet paavirkes ved Promiscuitet, Polyandri, Flerkoneri og Monogami maa fremdrages. Indflydelsen af Forholdet mellem Kjønnene og mellem Forældre og Børn saavel paa det huslige som paa det offentlige Liv maa skildres. — Sociologien skal dernæst undersøge den politiske Organisation i dens forskellige Former, dens Indflydelse paa de sociale Elementer og disses Tilbagevirkning paa den. — Paa lignende Maade skal Udviklingen af den gejstlige Organisme skildres, dens Forhold til den politiske Ordning og til Borgernes moralske Natur og Vexelvirkningen herimellem. — Den Tvang, Borgerne ere underkastede i det sædvanlige Liv, Forholdet mellem Klasserne, Ceremoniellet, politiske og gejstlige Skikke o. s. v. kræver ogsaa Opmærksomhed. — Arbejds-

for
dis
—
stø
af
han
duk
blot
indu
best
Kun
mell
og
stor
Grup
tid
paa
vikle
fund
de s
dedu
maa
So c
logis
socio
Gene
—
dukt
fund
Samf
haand
en Fo
Nat

forholdet, de industrielle Forhold, det produktive og det distributive System skal ogsaa undersøges af Sociologen. — Og derefter maa han behandle disse Udviklinger, der støtte, og støttes af, den sociale Evolution; — Udviklingen af Sprog, Kundskaber, Moral, Æsthetik. — Endelig maa han betragte de sociale Bygningers, Funktioners og Produkters gjensidige Afhængighed som et samlet Hele. Ikke blot paavirke de huslige, politiske, gejstlige, ceremonielle, industrielle Organisationer hverandre; ikke blot er der en bestandig Vexelvirkning herimellem og imellem Sprogets, Kundskabens, Moralens og Kunstens Tilstand. Der er mellem disse mange Grupper af Fænomener en *consensus*, og Sociologiens højeste Opgave er saaledes at fatte det store heterogene Hele, at det bliver klart, hvorledes hver Gruppe paa hvert Trin dels bestemmes ved sin egen Fortid dels ved de øvriges tidligere og nuværende Indvirkning paa den. Men førend man forsøger at forklare disse udviklede Fænomener, maa man ved at sammenligne Samfund af forskellige Aldre og paa forskellige Trin udfinde de sociale Træk, der sædvanligvis følges ad. Før en deduktiv Fortolkning af almindelige Sandheder kan gives, maa der komme en induktiv Paavisning af dem. Efter at Sociologiens Data ere fremdragne, efter at de sociologiske Præliminaries ere givne, skal man undersøge de sociologiske Fakta, i det Øjemed at se, til hvilke empiriske Generalisationer de kunne ordnes.

— Strax ved Begyndelsen af de sociologiske Deduktioner maa Spørgsmaalet stilles: hvad er et Samfund? Svaret lyder: Samfundet er en Organisme. Samfundet er underkastet en bestandig Væxt; efterhaanden som det voxer, udfolde dets Dele, der blive ulige, en Forøgelse i Struktur; de forskellige Dele tiltage sig

samtidigt Funktioner af forskjellig Art; disse Funktioner ere ikke slet og ret forskjellige, men deres Forskjellighed staa saaledes i Forhold til hverandre, at de gjøre hverandre mulige; den gjensidige Støtte foraarsager en gjensidig Afhængighed mellem Delene; og de gjensidigt afhængige Dele, der leve ved og for hverandre, danne et Hele, der er bygget paa samme almindelige Princip som en individuel Organisme. Analogien mellem et Samfund og en Organisme bliver endnu klarere, naar man lærer, at enhver Organisme af kjendelig Størrelse er et Samfund, og naar man endvidere lærer, at i begge fortsættes Enhedernes Liv i nogen Tid efter at det Heles Liv pludseligt er standset, medens Aggregatet, naar det ikke ødelægges ved Vold, har et langt varigere Liv end dets enkelte Bestanddele. Jo længere man fortsætter Undersøgelsen, og jo mere man gaar i det Enkelte, desto klarere vil Samfundet vise sig som en Organisme. Naar dette Resultat er blevet slaaet fast, og naar Betydningen af Evolutions-Loven for det sociale Liv staar klar, gaar Sociologen til Betragtningen af de forskjellige sociale Fænomener, idet han begynder med dem, der vedrøre Familieforholdene, Forholdene mellem Kjønnene, mellem Forældre og Børn.

Ko
er m
Politi
i vis
siges
at pri
gjøre
Ødse
funde
og de
I
en Af
udført
anden
Repub
Tidlige
simpel
Mænd

Den amerikanske „Social Science Association“.

(Korrespondance fra Saratoga.)

II.

Den lokale Bestyrelse.

Korruptionen i det offentlige Væsen i de Forenede Stater er mærkelig nok størst for neden, større hos de smaa Politikere end hos de store, og værre i Kommunerne end i visse af Staterne og i Unionsregeringen. Allevegne siges der, at det især er i den kommunale Forvaltning, at private Interesser hos Bestyrerne og hos Entreprenørerne gjøre sig gjældende paa en utilladelig Maade, at stor Ødselhed i offentlige Bygninger og i andre Udgifter har fundet Sted, uhyre Gjæld er paadraget og en trykkende og demoraliserende Beskatning lagt paa Ejendommene.

Den lokale Bestyrelse var i Saratoga Gjenstand for en Afhandling af Samuel Bowles, en Journalist, som har udført den mærkelige Ting, at gjøre en Avis i en By af anden eller tredje Rang i Massachusetts, „Springfield Republican“, til et af de vigtigste Blade i Unionen. Tidligere havde Kommunernes Bestyrelser været meget simpel: de aarlige almindelige Bymøder og faa valgte Mænd til at udføre Beslutningerne. Nu da man havde

faaet de uhyre Centra for Industri og Handel istedetfor smaa Samlinger af Gaardejere og Haandværkere, havde man faaet et indviklet repræsentativt System. Staterne havde afgivet deres Magt paa den ene Side til de store Byer, paa den anden Side til Unionen. Det mest Fremtrædende var et mærkværdigt snildt System af Uansvarlighed. Han anbefalede at udvide Statens Myndighed til Alt, hvad angik Borgernes personlige Pligter og Rettigheder. Det var tillige nødvendigt at reformere Statens Bestyrelse. Det var det, man havde begyndt paa ved «Civil Service Reform», Adskillelse af Bestyrelsen og de politiske Partier.

Mr. Bowles vilde imidlertid ikke blot have Ting som Retsplejen og Fængslerne, men ogsaa Fattigvæsenet og det lavere Skolevæsen gjort til Statsanliggender, Sager, paa hvis Udførelse ved Kommunerne vi netop i Evropa lægge særlig Vægt.

I nær Forbindelse med Spørgsmaalet om den lokale Bestyrelse berørtes ogsaa Spørgsmaalet om den lokale Beskatning.

William Minot jun. kritiserede skarpt den nuværende Beskatning i de enkelte Stater og Kommuner. Massachusetts, som mest konsekvent søgte at udføre de herskende Skatteprinciper, havde tidligere været den første til at modsætte sig Undertrykkelsen, men var nu forrest i undertrykkende, uretfærdig og taabelig Beskatning. Han fremstillede Gjættesystemet ved den nuværende Fremgangsmaade og den med Systemet følgende Demoralisation. Skatten var i Byerne i Massachusetts udenfor Boston i Gjennemsnit steget fra ca. 6 Doll. i 1861 til over 17 Doll. pr. Hoved eller 85 Doll. pr. Familie i 1875. I nogle af

de nordamerikanske Byer løb den endogsaa op til 36 Doll. pr. Hoved.

Tilstanden i Sydstaterne.

W. L. Trenholm fra Charleston i Syd Carolina behandlede den sociale og industrielle Tilstand i Sydstaterne: Fra 1810, da Negerhandlens Afskaffelse havde medført indgribende Forandringer, indtil 1860 havde den indre Tilstand væsenlig været uforandret. Den uhyre Efterspørgsel efter Bomuld, havde bragt de ni Sydstater til næsten udelukkende at kaste sig over denne Produktion.

Indvandring fra Evropa, som havde udøvet saa stor Indflydelse paa Nordstaterne, havde næsten slet ikke berørt dem; det frie Arbejde kunde ikke bestaa ved Siden af Slaveriet, af det til Kapital forvandlede Arbejde. Man havde optaget uhyre nye Strækninger i det Indre. Men at Agerbruget bevarer en saa overordenlig extensiv Karakter, skyldtes ogsaa tildels Slavearbejdet, der saa let lod sig flytte en masse. Nu var det forandret. Man trængte nu til Frihandel og til et godt Pengevæsen. Beskyttelsessystemet havde skadet den direkte Handels Udvikling. Man maatte have Pengevæsenet baseret paa Guld, men tillige frie Banker og Afskaffelse af den trykkende Skat paa Seddeludstedelsen. De sædvanlige Deposita- og Diskontobanker kunde være gode nok for de store Handelssteder; de agerdyrkende Distrikter trængte til Banker med elastisk Seddeludstedelse, som kunde give cirkulerende Kapital efter det forskellige Behov til de forskellige Tider af Aaret.

General Logan fra Richmond i Virginien talte om Vanskelighederne ved at indføre Folkeundervisning i de tyndt befolkede sydlige Landdistrikter. De vare ikke rige

og havde haft store Tab ved Krigen. Ofte vilde man ganske vist ikke opdrage de Kulørte. Derfor var det nødvendigt, at det Offenlige greb ind. Der vilde altid af sig selv være en højere og en lavere Kaste. Det var derfor til de Hvides egen Fordel at opdrage de Kulørte; de fik derved bedre Arbejdere. Men det burde ikke være den sædvanlige Undervisning, ikke for megen Boglærdom, som vilde gøre dem dovne og uskikkede til at arbejde; det skulde være den rent elementære Undervisning og en industriel Opdragelse.

Dexter. A. Hawkins fra New-York fremstillede — ikke uden Forargelse for nogle af Sydstatsmændene — i en noget kras Form Nordstatsmændenes Tro paa Undervisningens Almagt: Med de uvidende Vælgere vare Valghandlingerne enten Farcer eller Tragedier. Uvidenhed og Frihed vare Ting, der umuligt kunde eksistere samtidigt. Man havde set det i Frankrig og i Spanien. Pennsylvanien havde ved Jernbanestriken haft langt større Tab ved sine 67,000 uvidende Mænd, end det vilde have kostet at opdrage disse. Undervisningen vilde forhøje Arbejdets Værdi med 50 pCt. eller i et Aar med et samlet Beløb, der var større end den hele i Syden af Stater og Grevskaber fragaade Gjæld tilsammen.

Forsamlingen var enig med Dirigenten, «Honorable» Lafayette Foster fra Connecticut, da denne erklærede, at der nu ikke mere maatte tales om et særligt sydligt Spørgsmaal.

Arbejderspørgsmaalet.

Det har forundret mig her i det individualistiske Amerika næsten overalt at træffe den Anskuelse, at Konkurrencen ikke alene burde bestemme Arbejdslønnens

Højde, men at ogsaa humane Hensyn burde gjøre sig gjældende hos Arbejdsgiverne, og at det Offentlige i enkelte Tilfælde burde træde hjælpende til. Saaledes var ogsaa i de højere Klasser Manges Sympathier i den store Jernbanestrejke paa Betjentenes Side; man billigede ikke den Voldsomhed, der blev udøvet, men man misbilligede Selskabernes Nedsættelse af Lønnen. Og jeg kan ikke forklare den store Arbejdsløshed, der findes i visse Egne, navnlig i nogle Minedistrikter og i enkelte store Byer, paa anden Maade end derved, at Arbejdsherrerne gennemgaaende give højere Løn, end de skulde gjøre efter Forholdet mellem Udbud og Efterspørgsel; hvis de fulgte dette, havde de sat Lønnen lavere, og Flere havde da ogsaa ganske vist faaet Arbejde.

Denne Betragtning, at andre Hensyn end de rent kommercielle her skulde gjøre sig gjældende, blev ogsaa udtalt af de fleste Talere, der deltog i den korte Diskussion om dette Emne i Saratoga.

Saaledes akcentuerede bl. A. Dirigenten, den bekendte Frihandelsmand Charles Nordhoff, at Driftsherrerne burde handle kristeligt og humant mod Arbejderne og derved knytte dem til deres Virksomhed.

En Fabrikarbejder ved Navn Will. Nicholson fra Troy udtalte sig i et længere Foredrag og mente bl. A., at Lederne i de sidste Bevægelser sjældent havde hørt til de egentlige Arbejderes Klasse. Hans Foredrag vidnede om Intelligens og Dannelse, og man sagde mig, at hans Standpunkt snarere var Regel end Undtagelse i de amerikanske Arbejderes Klasse.

Kineserne.

En særegen Form for Arbejderspørgsmaalet i de af Staterne, der ligge ved Sydhavet, er det kinesiske.

Edwin R. Meade, et Medlem af Forbundskongressen fra New-York, udtalte i en Afhandling som Resultat af sine Undersøgelser i Kalifornien, at man burde se at faa den kinesiske Regering til at holde Befolkningen hjemme. De Kinesere, der indvandre, ere Kulier, som de kaldes i Indien, Kina og Japan, og udgjør navnlig i Kina den tredje og laveste Klasse. Han regnede, at der for Øjeblikket i Californien fandtes imellem 150- og 200,000 Kinesere og deraf i San Francisco imellem 30 og 60,000. De ere næsten alle Mandfolk mellem 20 og 40 Aar. De Kvinder, der ere komne over, tilhøre for Størstedelen Prostitutionen og udgjøre et Antal af omtrent 4000. En ny Lov, som forbyder Indførsel af Kvinder i usædeligt Formaal, har væsenlig standset denne kvindelige Indvandring. Der findes omtrent en hundrede respektable Familier af den højere Kjøbmandsklasse. Af Børn er der mellem 3- og 4000. Hr. Meade ansaa den kinesiske Arbejder for et Væsen af aller laveste Slags, skabt af fem Aarhundreders Hedenskab, Fattigdom og Undertrykkelse, en dyrisk Maskine ude af Stand til at modtage nogen- somhelst Forbedring. De ere efter hans Mening aldeles utilgængelige for Kristendommen. Deres Overtro, Fordomme og Meninger ere fuldstændig faste. De ere mærkede «færdige». Kulierne ere fuldstændige Typer paa den svækkede og forældede Civilisation, der for Tusinder af Aar siden har naaet sin højeste Udvikling. Derimod bære Kineserne af de højere Kaster et godt Præg af Blanding med tartarisk Blod. Hr. Meade citerede en Missionær, som sagde om Kulierne, at de slet ingen Moral havde. Kvinderne af denne lavere Kaste ere næsten alle ligefrem Slaver. Mændene ere Spillere og Opiumsrogere. Den Smuds og Stank, der følger med deres Levemaade, er

endogsaa skadelig for deres Nabolag. Ikke en Gang de civiliserede Landes Straffe gjøre noget Indtryk paa dem. I Kina kjendte de kun Tortur, Gabestok og Halshugning. Amerikanerne havde kun med Held opfundet at skjære Piskene af dem. Men netop paa Grund af det lave Trin, hvorpaa de stod, vare de som Arbejdere særlig tiltalende for Kapitalister og andre Entreprenører. De vare endogsaa billigere, end Slavearbejdet havde været. Han regnede i Amerika i Sammenligning med hvidt Arbejde Tjenere 10 pCt., Markarbejdere 20—30 pCt., sædvanlige Arbejdere 50—60 pCt., Haandværkere 50 pCt., Vaskemænd 50 pCt. billigere. De vare særdeles vel skikkede til alt mekanisk Arbejde, der ikke krævede usædvanlig Styrke. Det var mere paa Grund af Publikums Følelse, i Forening med Kinesernes egen Uvidenhed om Forholdene, at man vedblivende betalte Arbejdet saa lavt. Kuliere levede af en Smule Ris, i Indien blandet med lidt Karry, i Amerika, naar Lejlighed gaves, sammen med et lille Stykke Flæsk eller Fisk. Hans hele Føde kostede kun 25—50 Cents om Ugen. Han kunde leve af det usleste Stof, deriblandt af Utøj og Kryb. Hans simple Klædedragt var bekjendt. Undertøj kjendtes ikke. Han kunde sammen med 25—50 Andre nøjes med et lille Værelse forsynet med Hylder, der bogstavelig lignede en Æske fyldt med Sild. Særskilt Rum til Køkken eller andet Brug kjendtes ikke. Han havde ingen særegne Udgifter og brugte ikke en Gang den kinesiske Luxusartikel, som vi have indført, Theen. Deres meste Luxus skulde da være deres Spil og deres Opium. De hvide Arbejdere kunne ikke synke saa dybt og kunne derfor aldrig konkurrere med Kineserne. Der var nu ogsaa den Anomali i den amerikanske Lovgivning, at den ikke gav de Gule fra Asien Borgerret saaledes som

de Hvide eller nu ogsaa de Kulørte, der fødtes i Afrika. Hvis man gjorde det, vilde de ogsaa ofte beherske Afstemningen i Staterne ved det stille Hav.

Elitzur Wright fra Boston kunde ikke se nogen Forskjel mellem Konkurrencen med Kineserne og med Maskinerne. Naar man vilde holde Kineserne borte, skulde man ogsaa konsekvent ødelægge Maskinerne. Amerikanerne maatte skamme sig, hvis de ikke med deres Hjerter og Arme kunde konkurrere med Kineserne.

Kinesernes Konkurrence er, navnlig under de nuværende Forhold, i høj Grad trykkende for visse Klasser af de Hvide. Man siger mig, at det især er de fattige Kvinder, som ved Siden af Kineserne vanskeligt kunne finde anstændigt Erhverv i San Francisco. Men set fra et almindeligt Standpunkt nærer jeg ingen Tvivl om, at Kinesernes Indvandring jo er fordelagtig i økonomisk Henseende. Forholdet mellem Menneskemængden og Naturens Rigdomme er i Staterne ved det stille Hav endnu et saadant, at enhver Forøgelse i Menneskenes Tal kun er til Samfundets Fordel.

Frank Sanborn regnede, at der kun kunde være 100—125,000 Kinesere i Landet. Man behøver ikke at frygte for, at der for det Første vilde komme for mange. Kineserne havde slet ikke som Nation Genie for Udvandring og Kolonisation.

Stærkest udtalte Hr. Fessenden fra Connecticut, under Forsamlingens Bifald, at Kristendom og Menneskekjærlighed bød at tage mod Kineserne ligesaavel som mod andre Emigranter. Mange af disse havde været i en ligesaa ringe Tilstand, men vare dog blevne gode Borgere. Yong Wing, en ung Kineser, som for nogle Aar siden havde taget sin Grad ved Yale Universitet, og som efter

sin Hjemkomst indtog en høj Stilling i Kina, var Skyld i, at over 100 unge Kinesere nu vare sendte over for at opdrages i amerikanske Familier i Connecticut og i Massachussetts. De udmærkede sig næsten Alle ved deres Intelligens og gode Opførsel. Ved at tage mod Kineserne burde Amerikanerne netop være Midlet til at fremme Civilisationen hos alle hine asiatiske Millioner.

Det var ikke blot ved denne Diskussion om det kinesiske Spørgsmaal, men ogsaa ved mange af de andre Forhandlinger, at man uafbrudt havde Lejlighed til at beundre den Fremskridtets og Menneskekjærlighedens Aand, der navnlig talte gennem saa mange af disse Mænd fra Massachussetts og Connecticut.

Statistiken og Befolkningssforholdene.

De store Mangler i den amerikanske Statistik, navnlig med Hensyn til Fødsels-, Ægteskabs- og Dødelighedsstatistiken, gav Anledning til en Afhandling af Dr. Elisha Hanis fra New-York, som fremhævede den store Vigtighed af disse Forhold for Økonomi, Fysiologi og Hygiejne. Kun meget faa Stater have nu ordenlig Registrering af disse Ting. En Komité blev i denne Anledning nedsat.

D. Wright fra Massachussetts gennemgik Resultaterne af den sidste Census i denne Stat fra 1875. Massachussetts har nu $1\frac{3}{4}$ Mill. Mennesker, deraf $\frac{1}{2}$ Mill. af fremmed Herkomst, navnlig Irlændere, Kanadiere, Tyskere og andre Evropeere. Kun sex Lande i Verden har en tættere Befolkning. Den aarlige Frembringelse har en Værdi af 700 Mill. Doll. eller over 2 Millioner for hver Arbejdsdag i Aaret. Befolkningen har en Ejendom af omtrent 1800 Mill. eller over 1000 Dollars for hver Mand, Kvinde og Barn. Der findes i Staten 44,000 Gaarde

og 22,000 Fabrikker og Værksteder. Kvindernes Tal overstiger Mændenes med 63,000. Deraf er 53,000 Enker. Dette Forhold kommer tildels af den store Udvandring til Vesten, i hvilken Mændene udgjøre det største Tal, og hvorfra mange Enker vende tilbage til Massachusetts. Ti Aar tidligere havde Landet 250,000 flere Indvaanere end Byerne; nu have Byerne 22,000 flere. Endel af de rent agerdyrkende Distrikter have endogsaa ligefrem tabt i Folkemængde; de unge Folk ere gaaede til Byerne. Staten havde 350,000 Vælgere, af hvilke dog aldrig mere end 250,000 havde deltaget i noget Valg. I det Hele viste der sig ved de statistiske Undersøgelser at være Fremskridt i Rigdom, social Udvikling, rene Sæder, i Alt det, hvoraf Civilisationen bestaar.

Nathan Allen, Læge i Lowell i Massachusetts, behandlede Forandringerne i New-Englands Befolkning. Han regnede for indeværende Aarhundrede en Udvandring af over 1 Mill. Mennesker fra New-England til de vestlige Stater. For et halvt Aarhundrede siden havde Bybefolkningen begyndt at tage til paa Landbefolkningens Bekostning. Denne Forandring var størst i Massachusetts, men fandtes ogsaa i de andre Stater. Noget ind i dette Aarhundrede havde navnlig intelligente og driftige Englændere indført forskellige Slags Industri, hvortil Landet med sin rige Vandkraft særdeles egnede sig. Nu havde hele New-England tre Gange og Massachusetts endogsaa syv Gange saa mange Mennesker beskæftigede i de andre Erhverv i Sammenligning med Agerbrug. Dette frembragte nu større Værdier end tidligere, fordi man høstede bedre og kostbarere Produkter, bedre passende til Markedet. Men man behøvede mindre Menneskekraft, fordi man nu anvendte flere Maskiner og bedre Redskaber. Mange Tu-

sinder Acres Land paa Højderne og i de andre fattigere Distrikter havde man ogsaa ophørt at dyrke, medens derimod Landet nær de store Byer og andre Afsætningssteder nu er fuldstændigere og bedre dyrket. Halvdelen af de Personer, der beskæftiger sig med Agerbrug, ere betalte Arbejdere. Disse ere Alle for største Delen Fremmede. Ogsaa grumme mange Gaarde, navnlig i de fattigere Distrikter, ere i de sidste Aar til en billig Pris solgte til fremmede Indvandrere. Amerikanerne ville ikke mere give sig af med haardt Arbejde. Dels vilde de gjerne tjene Mere, end de kunne gøre paa denne Maade, dels mener Hr. Allen, at Hjerne- og Nervesystemet nu efterhaanden er blevet stærkere udviklet hos Folk af angelsaxisk Herkomst. Meget faa amerikanske unge Mænd ville nu tage Tjeneste som Daglejere paa Gaardene, og næsten ingen unge Kvinder fæste sig bort som Piger. Det er end ogsaa kommet saa vidt, at slig Tjeneste regnes for at være simpel og nedværdigende.

Allerede tidligere har man lagt Mærke til, at den amerikanske Befolkning ikke mere er saa frugtbar som tidligere. Det var i gamle Dage, at de puritanske Familier i New-England udmærkede sig ved deres store Antal af Børn. Nu har de Fremmede flere Børn. I New-York er der flere Amerikanere end Fremmede, og dog fødes der adskillige Gange saa mange Børn af fremmed Nationalitet. I Massachusetts har den $\frac{1}{2}$ Million Fremmede over en halv Gang saa mange Fødsler, som den $1\frac{1}{4}$ Mill. Amerikanere. I Rhode Island kommer der paa 100 Fremmede sex Børn og paa 100 Amerikanere kun 2 Børn om Aaret. I ethvert Tilfælde synes Frugtbarheden i Massachusetts og Rhode Island, de to eneste Stater, hvorfra man har nogenlunde ordenlig Statistik om disse Forhold,

at være den Dobbelte hos Befolkningen af fremmed Herkomst i Sammenligning med den amerikanske.

Dr. Allen berørte ogsaa disse Forhold. Han gennemgik de forskjellige Stater. Antallet af Skolebørn tager paa en forbausende Maade af, navnlig i de Stater og i de Egne, hvor der ikke findes nogen talrig fremmed Arbejderbefolkning, saaledes i Maine og Connecticut. I Vermont er ikke blot Fødslerne mellem de Fremmede dobbelt saamange i Tal; men det synes endogsaa, at Dødeligheden er større blandt Amerikanerne. I Rhode-Island er den amerikanske Befolkning i de sidste ti Aar kun steget 13 pCt., den fremmede over 80 pCt. I næsten alle Staterne fandt man nu ikke længere unge Mennesker af amerikansk Herkomst, kun Fremmede, i Fabrikkerne. Han citerede Bladet «Catholic World» i New-York, som sagde, at nu henved en Fjerdedel af New-Englands Befolkning var Katholiker, og at henved 70 pCt. af samtlige Fødsler kom paa disse katholske Familier. Hr. Allen opkastede Spørgsmaalet om Aarsagen til dette Forhold, om Befolkningen ikke mere havde samme naturlige Frugtbarhed, eller om den ikke mere vilde have saamange Børn, om der endogsaa er Spørgsmaal om Fosterfordrivelse som almindelig Praxis? Han mente, at Aarsagerne baade vare fysiske og sociale. Bylivet, Opdragelsen, der kun gaar ud paa Undervisning, hele Levemaaden, udvikler Hjernen paa den fysiske Vitalitets Bekostning. Iveren efter at tjene Penge og spekulere, de Fordringer, som Skik og Brug stille til kostbar Levemaade, Pengenes overvejende Betydning i det sociale Liv, gjorde, at Folk heller ikke saa gjerne vilde have Børn. Saavidt man kunde slutte fra de Data, man havde fra Massachusetts og Rhode Island, vare Fødslerne hos Nordamerikanerne i New-Eng-

land endogsaa ikke saa lidt færre end hos Franskmændene, ikke 1 paa 40 Mennesker, ja maaske ikke en Gang 1 paa 45, medens der i Frankrig kom 1 paa 38, i Danmark og Sverig 1 paa 32, i England og Wales 1 paa 28, i Østrig, Preussen og Sachsen 1 paa 25 Mennesker. De Forenede Stater havde i forrige Aarhundrede, da de fordoblede deres Befolkning i 25 Aar, afgivet det positive Grundlag for Malthus' Theorier om Befolkningen. Det var muligt, at de nye Forandringer i Befolkningen, som man nu saa foregaa i disse samme Stater, kunde give Anledning til nye Undersøgelser og Forhandlinger, som kunde føre til Opstillingen af Grundsætninger ligesaa varige som selve den menneskelige Race.

Ved Siden af Forhandlingerne i de almindelige Møder førtes tillige mange Forhandlinger af betydelig Interesse i de enkelte Afdelinger. Saaledes diskuteredes i den juridiske Afdeling af Professorer, Dommere og Advokater fra de forskellige Stater navnlig med stor Iver Spørgsmaalet om de unge Juristers, det vil i Amerika sige, Sagførernes Uddannelse. De vigtigste Sider af dette Æmne behandledes i Afhandlinger af Professorerne H. P. Wells fra Universitetet i Ann Arbor i Michigan og Baldwin fra Yale i Connecticut. Alle vare enige om Ønskeligheden af Universitetsstudier for Sagførerne. Der er nu rundt omkring i Staterne efter Haanden bleven oprettet et stort Antal «law-schools» eller retsvidenskabelige Fakulteter. Men endnu klager man over, at altfor Mange kun søger den rent praktiske Uddannelse. Man anbefalede at gjøre Retsstudiet treaarigt, saaledes som det er ved Yale, medens det ved de fleste andre Skoler kun er toaarigt. Der burde være et fælles Studium for Alle og flere Grader at tage

for dem, der senere gik videre. Examinationen burde spille en vigtig Rolle ved Undervisningen, for at ikke Propning ved Manuduktioner skulde tage Overhaand. Saa vidt vi have forstaaet, vilde dog de Fleste have, at den unge Jurist først skulde være et Aarstid paa en Prokurators Kontor, inden han gik til Universitetet.

Af andre juridiske Spørgsmaal behandlede Spørgsmaalene om Udlevering af Forbrydere, Kodifikation m. m.

— I Sektionen for Sundhedsvæsenet behandlede Spørgsmaalet om unge Pigers Opdragelse. Velgjørenheden og andre humane Spørgsmaal vare ligeledes Gjendstand for Forhandling. Endelig er der Spørgsmaalet om Vagabonder (*tramps*), der i de senere Aar har faaet en hidtil ukendt Betydning i de Forenede Stater. Det er selvfølgelig navnlig i de Egne, hvor der findes stor Arbejdsløshed, saasom i Kuldistrikterne i Pennsylvanien, at der nu optræder store Masser af omvankende Tiggere. Undertiden samle de sig i store Hobe, plyndre, levere hele Slag med Politiet og Borgerne og have i enkelte Tilfælde til Bekvemmelighed for deres Rejse endogsaa bemægtiget sig hele Jernbanetog. Dette Spørgsmaal gav bl. A. Anledning til Afhandlinger af Pastor E. E. Hale fra Boston og Professor Wayland fra Yale. Man talte om Aarsagerne til Betleriet: de store pludselige økonomiske Forandringer, Sædvanerne fra Krigen og Befolkningens for store Gjæstfrihed og Godhed. Vagabonderne beskylldtes for i en overvejende Grad at være Forbrydere. Forfatterne anbefalede stærk Anvendelse af Tvangsarbejde.

— Andre have dog en ganske anden Mening om «tramps.»

Det var navnlig i denne Afdeling af Kongressen, i Velgjørnemøderne, at man ofte havde Lejlighed til at se Damer optræde som Talere. De vare ikke Alle lige

dygtige og havde ikke alle samme Grad af Dannelse. Flere af disse Damer fra Boston og New-York havde dog den fuldstændigste Berettigelse til at deltage i Forhandlingerne: De vare paa en Gang fuldstændig hjemme i deres Æmner og havde tillige stor Øvelse som Talere. De vare et levende Bevis paa en ejendommelig Side af den amerikanske Udvikling, af hvilken ogsaa Social Science Association har betydelig Fortjeneste.

Ved hele Kongressen havde det stor Interesse at se, hvorledes man tog fat paa adskillige af Fejlene ved det amerikanske Samfund. Men man havde tillige fuld Tillid til, at man havde Kræfter til at forbedre Tilstanden.

Norges Banks Seddelemmission.

Paa samme Tid, som der her i Landet har været forhandlet om en Udvidelse af Nationalbankens Seddelemmission, have lignende Forhandlinger været i Gang i Norge, hvor Opgaven tillige har været at hidføre en Simplifikation af de hidtil gjældende, meget indviklede Funderingsbestemmelser. Det norske Finantsdepartement har under 15de November f. A. tilstillet Bankens Repræsentation en Skrivelse, i hvilken de Forandringer nærmere omhandles, som formentlig burde gennemføres, og da denne Skrivelse særlig dvæler ved enkelte af de Punkter, som herhjemme ere blevne drøftede i Anledning af den nu indtraadte Forandring i Funderingen, og Aktstykket i det Hele er af Interesse med Hensyn til flere vigtige Bankspørgsmaal, skulle vi her efter det norske Morgenblad i Uddrag gjengive nogle Partier deraf, idet vi til Vejledning for Læserne ledsage dem med nogle korte Bemærkninger og navnlig forudskikke et Par Oplysninger om de hidtil gjældende Funderingsbestemmelser for Norges Bank.

Den ved Fundats af 14. Juni 1816 oprettede «Norges Bank», hvis Hovedsæde, som bekjendt, er i Trondhjem, skulde efter Fundatsen kunne udstede Sedler indtil det Dobbelte af den i samme opbevarede Sølvfond, der skulde

dannes ved Indbetalinger paa Aktiekapitalen, der var fastsat til 2 Mill. Spdlr. (8 Mill. Kr.) og i 1827 forøgedes til $2\frac{1}{2}$ Mill. Spdlr. (10 Mill. Kr.), hvilket Forhold ogsaa kom til at gjælde for de Sedler, der udlaaantes mod Sølvdposita («den annekterede Laaneindretning»), medens der derhos ifølge en Lov af 1827 paa Sølvsreservefonden kunde udstedes et lige Beløb af Sedler. Ifølge Lov af 8. Avgust 1842 bemyndigedes Banken til at udstede $2\frac{1}{2}$ Gang saa stort et Beløb af Sedler, som Aktiekapitalen (altsaa ca. $6\frac{1}{4}$ Mill. Spdlr. (25 Mill. Kr.)); men den forøgede Seddelmængde skulde for en Del anvendes til Opkjøb af Sølvs og Dannelse af en Sølvfond paa 625,000 Spdlr. ($2\frac{1}{2}$ Mill. Kr.), der skulde betragtes som Statens Ejendom («Statens opsparede Bankrenter»), for hvilket Beløb den altsaa blev Aktionær i Banken. Endvidere blev Banken berettiget til ud over det Beløb, den ifølge alt det Anførte kunde udstede, at udstede Sedler, for hvilke der henlagdes et tilsvarende Beløb i Sølvs («Extrafonden»). Ved Lov af 28. Septbr. 1857 tillodes det at udvide Beløbet af de paa «Statens Bankrenter» og «Reservefonden» udstedte Sedler efter Forholdet 3: 2. Emissionsforholdet blev saaledes: i Forhold til Aktiekapitalen 5: 2, i Forhold til Statens Bankrenter og Reservefonden 3: 2, i Forhold til «Laaneindretningen» 2: 1, og i Forhold til Extrafonden 1: 1. Da nu tilmed Reservefonden stadig stiger, Laaneindretningens Sølvfond stadig aftager og Extrafonden er en meget foranderlig Størrelse, vil det ses, at det er meget vanskeligt i en Hast at beregne, hvor stor Seddeludstedelsen tør være, samt besværligt at holde Kontrol med, om de foreskrevne Funderingsregler ere iagttagne. Navnlig lader det sig hverken gjøre at opgive et bestemt Brøkk-Forhold imellem Metalbeholdningen og Seddelmængden

eller at angive et bestemt Beløb af Sedler, som ikke behøver at være dækket med Metal. Endelig maa det endnu bemærkes, at Banken er berettiget til at have $\frac{1}{3}$ af sin Metalbeholdning staaende i Udlandet, d. v. s. enten som Depositum eller i Form af udenlandske Vexler, saaledes at det dertil anvendte Beløb i Henseende til Dækningsforholdet skal anses, som om det var beroende i Banken.

Idet Finansdepartementet da først omhandler Spørgsmaalet om Reglerne for Bankens Ret til at udstede Sedler og om Størrelsen af den Metalbeholdning, der bør have, udtales det, at de nugældende Regler, som, oprindelig byggede paa det rene Proportionssystem, nu danne en Kombination af dette og Differenssystemet, af hvilke snart det ene, snart det andet efter Seddelomløbets Størrelse kommer til Anvendelse, ikke kunne anses for tilfredsstillende. I sin Vurdering af begge Systemers Fortrin og Mangler staar Finansdepartementet væsentlig paa samme Standpunkt som den danske Nationalbanks Bestyrelse. I den meget tungt skrevne Fremstilling heraf fremhæves det navnlig, at «Proportions-systemet medfører den Ulejlighed, at den samme Regel, som tillader at forøge Laanekapitalen, ogsaa tvinger til, for at opretholde det lovbestemte Forhold, at formindske den, naar Seddelomløbet indskrænkes, en Ulejlighed, der er saameget større som Seddelomløbets Størrelse i Reglen, navnlig under Overgangsperioden, vil staa i omvendt Forhold til Almenhedens Laanetrang. Denne Ulejlighed er derimod Differenssystemet fri for, idet Bankens Laanevne bliver uforandret den samme, enten Seddelomløbet bliver større eller mindre.» Paa den anden Side anerkjendes det som en Mangel ved Differenssystemet, at den kunstige Laanekapital (o: det ikke med Metal dækkede

Seddelbeløb) i Gjennemsnit bliver mindre under dette System end under Brøksystemet, fordi den jævne Udvidelse af denne Del af Seddelomløbet, som er naturligt for en i det Hele, om end gennem Svingninger, jævnt fremadskridende Udvikling og i Virkeligheden kræves af denne, umiddelbart kan gjøre sig gjældende og strax finde Sted under Proportionssystemet, medens den «under Differenssystemet kun kan ske ved Forandringer i Loven, der alene ville finde Sted med lange Mellemrum og støttede til længere Tidsrums Erfaringer.» «Hvad Trygheden for Banken angaar, kan Differenssystemet ikke siges at staa tilbage for Proportionssystemet, naar blot Differensen sættes saa lav, at Sandsynligheden for, at Almenhedens Behov for Bankens Sedler aldrig kan synke ned under samme, bliver stor nok til at kunne sættes ved Siden af Vished.» Det fremhæves endog, at Differenssystemet for saa vidt maaske giver en større Tryghed end Proportionssystemet, som «Faren for, at Bankens Styrelse skal i sine Dispositioner tilsidesætte ønskelig Forsigtighed, let kan blive større under et System, der giver de frieste Hænder under saadanne Tidsomstændigheder, som i Reglen ere skikkede til at fremkalde en sangvinsk og overdrevent forhaabningsfuld Betragtning af Stillinger og Forhold, end under en Lovregel, der er uforandret under alle Konjunkturer.» Om en Kombination af begge Systemer, som den, der nu gjælder i Norge, udtales det, at den «kan vistnok ikke i og for sig siges at være principstridig, forsaavidt man nemlig, ikke tilfulde stolende paa den opstillede Differens's Holdbarhed eller for at forebygge, at der, naar Seddelomløbet nærmer sig til denne, skal hos Almenheden opstaa nogen Mistillid til eller Tvivl om Bankens vedblivende Evne til at opfylde sine Forpligtelser, fra et vist

Punkt af kræver en yderligere Forsigtighed, gaaende i Retning af at forøge Sikkerheden for Bankens Evne til at fyldestgjøre sine Forpligtelser paa Bekostning af dens Evne til at gjøre Udlaan. Men hvis en saadan Anordning skal være bifaldsværdig, maa ogsaa det Punkt at Seddelomløbet, hvor Proportionssystemet begynder at virke, være sat saa lavt, at det ligger udenfor Rimelighedens Grænser, at det nogensinde virkelig vil blive naaet. Det er imidlertid dette, som ikke er Tilfældet efter den hos os nu gjældende Lovgivning, der for Øjeblikket sætter den Grænse, nedenfor hvilken Proportionssystemet begynder at virke — vistnok for det første i en meget moderat Grad (nemlig først ved Reservefondet og de opsparede Bankrenter i Forholdet 2: 3), ved et Seddelomløb af omtr. 35 Mill. Kroner (3: det Seddelbeløb, som tilsammen kan udstedes paa Aktiefondet, de opsparede Bankrenter og det nuværende Beløb af Reservefondet), en Grænse, som derhos, hvis Lovgivningen om Reservefondet bliver uforandret, fremdeles vil vedblive at stige. Den nuværende Tilstand er altsaa den, at Banken under gunstige Forhold i Landet, det vil sige under et stort Seddelomløb, der, om Proportionssystemet havde været helt gjældende, vilde have tilladt en Udvidelse af Laanevirksomheden, er afskaaret Adgang til at benytte sig heraf, medens den under ugunstige, men ikke just ekstraordinære, Forhold alligevel maa skride til en Indskrænkning af sin Laanevirksomhed; den forener saaledes begge Systemers Mangler, men ikke deres Fordele. Departementet antager derfor, at man bør gaa over til Differentssystemet, enten ublandet, eller ialfald modificeret paa en fra den nuværende forskjellig Maade. I Frankrig gjælder, som bekjendt, en endnu videre gaaende Regel, idet Banken der

har aldeles frie Hænder med Hensyn til Seddelomløbets Størrelse, uden at være bunden til at holde en bestemt Kassebeholdning i Forhold til den cirkulerende Seddelmasse. En saadan Regel kan unegtelig have sine Fordele, idet den sætter Banken istand til under vanskelige Omstændigheder at strække sig saa langt, som dens Sikkerhed tillader, i at stille sin Metalbeholdning til Disposition, hvor der haves usædvanlig Behov for udenlandsk Betalingsmiddel. Men det er paa den anden Side ogsaa klart, at jo længer Banken gaar i denne Retning, desto større Risiko løber den for selv at komme i en mere eller mindre alvorlig Forlegenhed, og at en Lovregel, som her sætter en maaske snever Grænse, yder et væsenligt Bidrag til det vigtige Øjemed at opretholde Bankens Soliditet saa urokkelig, at den ikke engang under de mest kritiske Tider bliver Gjenstand for nogensomhelst Tvivl. Overhovedet har vistnok Almenheden hos os levet sig saaledes ind i Forestillingen om, at Forskrift om en bestemt Kasseholdspligt med Nødvendighed hører med til et velordnet Bankvæsen, at dens Afskaffelse, om det var muligt at sætte den igjennem, antagelig vilde gjøre et lidet gunstigt Indtryk. Idet Departementet saaledes holder paa Reglen om Kasseholdspligt, udtaler det sig for Optagelsen af det rene Differentssystem fremfor en modificeret Kombination af dette med Proportionssystemet. Departementet anser det nemlig for tvivlsomt, om en saadan Modifikation af det nuværende blandede System vilde have noget Fortrin for det ublandede Differentssystem. Man vilde navnlig da, i Stedet for at erholde dettes enkelte og letfattede Regel, i større eller mindre Udstrækning maatte beholde det nuværende kunstige Regelværk, der ikke er saa ganske let at fatte, og som det, selv for den,

der har sat sig fuldstændig ind i Tingen, dog kan være vanskelig til enhver Tid at have klart for Tanken, naar ikke hans Forhold føre det med sig, at han daglig beskæftiger sig med disse Ting. Bestemmer man sig altsaa for det rene Differentssystem, antager Departementet, at man med fuld Tryghed kan sætte Differentsten til 18 eller 20 Mill. Kr., der udgjør resp. 53 og 59 pCt. af Seddelomløbets Gjennemsnit for de sidste 15 Aar og resp. 50 og 56 pCt. af Gjennemsnittet for de sidste 10 Aar — fremdeles resp. 70 og 78 pCt. af det mindste Beløb, Seddelgjælden har udgjort i de sidste 15 Aar (Decbr. 1864) og resp. 68 og 76 pCt. af dens laveste Beløb i de sidste 10 Aar (Decbr. 1868). I de sidste 15 Aar er der 2 Maanedsopgjørelser, og i de sidste 10 Aar intet, som viser en mindre Seddelgjæld end 26 Mill. Kr., altsaa 8 Mill. over en Different paa 18 Mill.; i de sidste 15 Aar er der 34 og i de sidste 10 Aar 10 Maanedsopgjørelser, som vise et mindre Seddelomløb end 28 Mill. Kr. eller 8 Mill. over en Different paa 20 Mill. Kr.

Departementet opkaster dernæst det Spørgsmaal, om Kasseholdspligten, ligesom hidtil, kun skal referere sig til Seddelgjælden, eller tillige, saaledes som Tilfældet er med den svenske Rigsbank, til den Gjæld, som Banken paadrager sig ved sin Foliovirksomhed. Spørgsmaalet er, bemærker Departementet, visselig tvivlsomt og fortjener alvorlig Overvejelse; men Departementet synes dog tilbøjeligt til at antage, at den svenske Regel har de stærkeste Grunde for sig. Dersom man skulde bestemme sig for en saadan Forandring, antages Forskjellen mellem Seddelgjæld og Foliogjæld paa den ene Side og Metal-kasse paa den anden Side at kunne passende fastsættes t. Ex. til 22 eller 24 Mill. Kr. Folioindtægterne have i de

sidste 15 Aar varieret mellem 572,000 Spd. (Septbr. 1864) og 2,822,000 Spd. (Novbr. 1876). Det mindste Beløb, som Banken i de sidste 10 Aar har haft paa Folio, er 693,000 Spd. (Juni 1866) og i de sidste 5 Aar 1,143,000 Spd. (Juni 1874).»

Endelig omhandler Departementet Spørgsmaalet om Følgerne af, at Lovens Bestemmelser om Bankens Kasseholdspligt overtrædes, Noget, hvorom Loven nu savner udtrykkelig Bestemmelse. «Reglerne om Kasseholdspligten ere ogsaa af en saadan Natur, at det efter Departementets Anskuelse neppe vilde være hensigtsmæssigt at give dem en saa absolut bindende Styrke, at det skulde være fuldkommen umuligt, naar særegne Omstændigheder ere forhaanden, at fravige dem for nogen Tid, medens det paa den anden Side heller ikke er en ganske god Tilstand, at der i denne Henseende intet faktisk Baand hviler paa Bankstyrelsen. Det synes derfor at fortjene Overvejelse, om det skulde være hensigtsmæssigt hos os at optage en lignende Regel, som den i Tyskland gjældende, hvis Princip er, at Banken for saadan overskydende Seddeludstedelse skal betale en Afgift til Statskassen saa stor, at Banken tvinges til at gjøre Sit til for at bringe normale Forhold tilbage ved at holde en Diskonto, høj nok til at sikre den mod Tab. Efter Forholdene hos os maatte vel Afgiften sættes til mindst 6 pCt. aarlig. En Følge maatte det da blive, at Banken maatte gjøre Opgave over sin Status hyppigere end hidtil, og da vel helst hver Uge eller saa omtrent, Noget, som det antagelig vilde være saa meget mindre betænkeligt at paalægge Banken, som det af andre Grunde visselig for Almenheden vilde være meget ønskeligt, om Banken kunde og vilde meddele hyppigere Opgaver over sin Status.»

Dette sidste Ønske kunne vi ganske tiltræde for Dan-

marks Vedkommende; det er ikke Andet, end hvad vi alt tidligere have tilladt os at udtale, og den Omstændighed, at dets Berettigelse anerkjendes af en officiel Autoritet som det norske Finansdepartement, giver nogen Grund til at haabe, at ogsaa vore Bankautoriteter omsider maa faa Øjet op for den Betydning, en saadan hyppigere Offentliggjørelse af Status vilde have. Efter vore Forhold kunde dog maaske en saadan Offenliggjørelse to Gange om Maaneden være tilstrækkelig. Ligeledes kunne vi i Henhold til, hvad der i dette Tidsskrifts 10de Bind, 6te H., er bleven bemærket om Bankens Forhold til Foliokreditorerne ikke Andet end billige, at Departementet med Hensyn til Dækningspligten stiller Foliogjælden ved Siden af Seddelgjælden.

Derimod kunne vi ikke anse Departementets Forslag om, at der skulde fastsættes en Afgift af 6 pCt. p. a. af det Seddelbeløb, hvormed Grænsen for den udækkede Seddelmængde eventuelt overskrides, for ganske rigtigt — fra dets eget Standpunkt. Vi ere ganske vist af den Mening, at det ved saa strenge og stramme Funderingsregler, som dem, der gjælde for den danske Nationalbank og nu foreslaas at skulle gjælde for Norges Bank, er rigtigt, ja næsten nødvendigt at lade en Sikkerhedsventil aaben for at undgaa saadanne Katastrofer, som den engelske Bankakt gjentagne Gange har fremkaldt. Men vil man fastholde det strænge Differenssystem, bør man vistnok ogsaa fastholde, at en Overskridelse af den fastsatte Grænse for det effekt-dækkede Beløb kun i rene Nødstilfælde og kun forbigaaende, for den kortest mulige Tid, bør finde Sted. Anser man det nemlig for det Rette, at Landets samlede Cirkulation i sin Helhed bevæger sig ganske saaledes, som en ren Møntcirkulation vilde bevæge

sig — og dette er jo netop Øjemedet med Differentssystemet —, maa man ogsaa fastholde Nødvendigheden af, at en ved en betydelig Metaludførsel fremkaldt Diskontoerhøjelse bringer det bortstrømmede Guld til at strømme tilbage igjen til Landet. Men at tillade Banken, netop naar Diskontoen er sat meget høj, at vedblive at udstede udækkede Sedler uden nogen bestemt Begrænsning og uden nogetsomhelst Forhold til Metalbeholdningen, vil være det Samme som at forhindre det, der netop skulde være Øjemedet med Differentssystemet. Anser man derfor en saadan Bemyndigelse for Banken til eventuelt at udstede Sedler ud over den ved Metalbeholdningen og Reglen om «Daler for Daler» givne Grænse, saa indeholdes der heri en Erkjendelse af, at Proportionssystemet er at foretrække for Differentssystemet — og saa maa man hellere opgive dette. Et Forslag som det af Finantsdepartementet fremsatte er i Virkeligheden et Grundskud i Principet for Differentssystemet.

I nær Forbindelse med de nys omhandlede Spørgsmaal staar Spørgsmaalet om Rigtigheden af at indrømme Banken Ret til at have en Del af Metalbeholdningen henstaaende i Udlandet. Departementet finder «Hensigtsmæssigheden af denne Regel, hvorved Banken sættes i Stand til i stor Udstrækning at spare Forsendelsen af Guld fra og til Udlandet, saa øjensynlig, at der formentlig ikke er Grund til igjen at betage Banken denne Ret, og det uagtet Indførelsen af Guldsmønt i nogen Grad har bidraget til at gjøre den mindre nødvendig ved at nedsætte Omkostningerne for Møntfor-sendelser.» Vi skulle hertil bemærke, at en saadan Regel ogsaa forekommer os vel skikket til at raade noget Bod paa de urimelige Funderingsbestemmelser, der nu gjøre

det nødvendigt aarligt at hente Guld fra Udlandet, naar den indenlandske Omsætning kræver en større Seddelmængde for faa Maaneder efter at sende det tilbage igjen. Guldet kunde ligesaa godt blive i Udlandet.

— De Bemærkninger, som Departementet dernæst fremsætter om Beregningen af den Andel af Bankens Gevinst, der siden 1842 har været gjort til Gjenstand for Deling mellem Statskassen og Bankens Interessenter, ere ret vel skikkede til at give en Forestilling om det i og for sig Uheldige i et saadant Makkerskab og det særdeles Vanskelige i at ordne et sligt Mellemværende paa rette Maade. Det hedder herom bl. A.: «Da Aktiekapitalen, deri iberegnet de opsparede Bankrenter, efter Loven af 1842, udgjør omtrent $12\frac{1}{2}$ Mill. Kr., og da den Banken oprindelig tilstaaede Seddeludstedelsesret er begrænset til det dobbelte af denne Kapital, bliver altsaa det til Udlaan disponible Seddelfelt, hvis Udbytte udelt skal tilfalde Aktierne, under almindelige Omstændigheder svarende til $12\frac{1}{2}$ Mill. Kr. — og hvis den tilladte Differents mellem Sedler og Metal sættes til 18 eller 20 Mill., bliver det Overskuddet, respektive omtrent $5\frac{1}{2}$ eller $7\frac{1}{2}$ Mill., der kommer til at gjøres frugtbringende for Statens Regning, dog saaledes, at der af Bruttoudbyttet som hidtil maatte til Banken udredes en Andel som Godtgjørelse for Forvaltningsudgifterne m. v. Ved denne nøgne Regel vilde det imidlertid efter Departementets Anskuelse neppe være ganske tilfredsstillende at blive staaende. Den nuværende Tilstand har nemlig vist sig at medføre en Usikkerhed og Vilkaarlighed, eller i al Fald Adgang til Vilkaarlighed, der har givet Anledning til megen Meningsforskjel om, hvorvidt Statskassen virkelig har erholdt saa stort Udbytte af denne udvidede Bank-

virksomhed, som rettelig eller billigvis tilkommer den. Den Maade, hvorpaa Banken faktisk har indrettet sig ved Benyttelsen af den udvidede Seddelemissionsret — Oprettelsen af faste saakaldte «Fonds», der ere blevne stillede til Disposition for vedkommende Afdelingsbestyrelser med bestemte Beløb, som kun sjelden have undergaaet Forandringer — har nemlig medført, at der ofte til Fordel for Statskassen har været udlaaet betydelig større Beløb, end der efter Seddelgjældens Størrelse egentlig skulde tilkomme dem, medens der til andre Tider har været ubenyttet meget betydelige Laanekapitaler, som der efter Banklovgivningen var Anledning til at benytte til Udlaan til Fordel for Statskassen. Det er i den sidste Retning, at Klagerne i den senere Tid hyppigst ere gaaede, og navnlig over, at Foliomidlerne til Fortrængsel for en Laanvirksomhed gennem Benyttelse af Bankens egen Seddelbeholdning, som vilde have kommet Statskassen tilgode, heltud ere blevne benyttede til Udlaan, uden at en passende Andel af disse ere blevne holdte i Kassen til Dækkelse af Foliogjælden. En Gjennemgaaelse af Bankens Regnskaber viser, at det virkelige Forhold under Sagens nuværende Ordning er, at medens Bestemmelsen om, hvor stor Del af det ved den senere Banklovgivning udvidede Seddelfelt der overhovedet skal kunne benyttes, saaledes beror paa en vilkaarlig Beslutning af Hovedbestyrelsen, synes Afgjørelsen af, hvor langt den virkelige Benyttelse inden de optrukne Grænser skal gaa, endog væsentlig at maatte betegnes som tilfældig, idet den ikke er afhængig af nogen fælles Vilje eller Plan. Departementet anser det derfor ønskeligt, at der indtræder et mere bestemt Forhold i denne Henseende. Forskrifterne herom høre imidlertid efter Departementets Mening ikke

hjemme i Loven, men bør fastsættes ved en Overenskomst mellem Staten og Bankstyrelsen, bygget paa det Grundlag, at Indtægten af den udvidede Seddeludstedelsesret efter Fradrag af lidte Tab fordeles mellem Statskassen og Banken, saaledes at Statskassen erholder $\frac{3}{4}$ og Banken $\frac{1}{4}$, af hvilken sidste alle med Forvaltningen forbundne Omkostninger udredes.» Ved at berøre det nærmere Indhold af en saadan eventuel Overenskomst og navnlig de Regler, der bør opstilles for at sikre, at paa den ene Side Statskassen faar den Andel i Bankens Gevinst, som rettelig tilkommer den, og at paa den anden Side Aktieejernes Interesser ikke gaas for nær, udtaler Departementet sig for, at «først og fremmest en passende Del af Beholdningen maa betragtes som Reserve for Dækkelse af Foliogjælden, saaledes at den nu benyttede, men mod Sagens Natur stridende, Praxis, at Foliomidlerne helt udlaanes, førend Seddelfondet kommer til Benyttelse, kommer til at bortfalde. Den Del af den urentebærende Seddelbeholdning, som overstiger, hvad der anses som en nødvendig Reserve for Foliomidlerne, skal efter Departementets Forslag alene regnes den Del af Laanemidlerne tillast, som fremkommer ved Bankens Seddelprivilegium (altsaa ikke selve Aktiefondet), og som, naar Differents-systemet optages, altsaa falder sammen med Differentsen. Sættes denne til 18 eller 20 Millioner Kroner, saa bliver altsaa, da Aktiekapitalen er $12\frac{1}{2}$ Mill. Kr., Statens Bankfond resp. $5\frac{1}{2}$ og $7\frac{1}{2}$ Mill., og i Forhold hertil skulde altsaa den resterende Del af den urentebærende Kassebeholdning fordeles mellem Staten og Banken. Det antages dog, at naar Banken skal være sikret mod at komme i en mindre fordelagtig Stilling, end den vilde været, om ingen Udvidelse af dens Seddelfelt havde fundet Sted,

maa Statens Bankfond belastes med en noget større Andel af denne Beholdning, end der efter den ligefremme Proportion vilde falde paa samme, og at dette Overskud maa være, ikke alene absolut, men ogsaa relativt noget større, hvis det nye Seddelfond fastsættes til et større, end om det bestemmes til et mindre Beløb.»

Ved at omhandle Beskaffenheden af de Aktiva, det tillades Banken at erhverve, dvæler Departementet særlig ved de direkte Udlaan i faste Ejendomme, idet det fremhæves, at ifølge de gjældende Regler «skulle Bankens Midler gjøres frugtbringende enten ved Diskontering eller ved direkte Udlaan paa en Tid af ikke under 1 og ikke over 6 Maaneder, hvilken sidste Bestemmelse i Anvendelsen er forstaaet saaledes, at der af Banken kan gjøres Udlaan mod Pant i faste Ejendomme, mod at den betinger sig en Opsigelsesfrist af 6 Maaneder. Mod denne Pantelaansrørelse har der, som bekendt, været ført stærke Anker. Om disse bemærker Departementet, at de navnlig i tidligere Tider have været vel begrundede, medens Forholdet nu stiller sig anderledes, efterat paa den ene Side Behovet af Laaneinddragning i Tilfælde af Seddelgjældens Forminskelse er bleven meget mindre paa det Felt, hvor Seddelomløbet for Tiden bevæger sig, og paa den anden Side Pantelaanerørelsen er betydelig indskrænket paa samme Tid, som den hele Laanerørelse er forøget, saa at det kun er den mindre Del af Bankens Laanemidler, som nu er anbragt paa denne Maade. Under disse Omstændigheder er der efter Departementets Opfatning neppe synderlig Føje for Lovgivningen til direkte at paaskynde Reformen, saameget mindre, som det vel kan forudsættes, at Banken fremdeles, eftersom Adgangen til Laan af forskjelligt Slags bliver lettere her i Landet,

vil vedblive efterhaanden at trække sig ud af den hele lidet bankmæssige Pantelaanevirksomhed. Derimod antager Departementet, at der i anden Henseende kan være Spørgsmaal om at foretage nogen Forandring i Lovgivningen om Bankens Anbringelse af sine rentebærende Kapitaler, bl. A. i Retning af at lette Bankens Adgangen til at komme ud af den umiddelbare Befatning med Pantelaan paa samme Tid, som dens Laanevirksomhed dog i passende Udstrækning kan komme de Næringsveje tilgode, som tiltrænge længere Laan og kunne stille fast Ejendom som Underpant. En saadan Forandring vil ogsaa bidrage til at fjerne de Vanskeligheder, som den senere Tids Erfaring har vist, at det undertiden kan have for Banken at faa sine Midler gjorte frugtbringende paa betryggende Maade. De Indvendinger, som kunne gjøres mod, at Bankens Sedler i større Udstrækning anbringes i direkte Udlaan paa lang Tid, bør efter Departementets Mening ikke være afgørende mod, at den erhverver Obligationer, som vistnok først efter længere Tids Forløb ere betalbare, men som ere Gjenstand for Omsætning i den daglige Handel og Vandel i saadan Udstrækning, at Indehaveren i Reglen vil kunne gjøre Regning paa at faa dem afhændede naarsomhelst — t. Ex. Hypothekbankobligationer — om dette end ikke kan ske bogstavelig paa enhver Tid, og om der end maa løbes Risiko for Tab paa Kursen. Denne Tilladelse bør ikke alene gjælde indenlandske Papirer, da de udenlandske baade kunne være lettere afhændelige og fordelagtigere. Nødvendigheden for Banken af at sælge uden Hensyn til Kurstab vil forresten saameget sjældnere indtræde, hvis man med Hensyn til Kasseholdspligten bestemmer sig for det rene Differentssystem i Stedet for en Proportion, idet der da ikke vil være Spørgs-

maal om en saadan Forføjning til Dækkelse af Seddelgjælden, men alene til Dækkelse af Foliogjælden eller Udvidelse af Diskontovirksomheden. Derimod er det neppe raadeligt i denne Henseende at gaa videre end til rentebærende Effekter i egentlig Forstand, hvorved altsaa udelukkes Dokumenter, som i Stedet for en fast Rente give et efter Omstændighederne varierende Udbytte, t. Ex. Aktier.

Idet vi forbigaa de rent lokale Spørgsmaal om Ordningen af Administrationen for Norges Bank med samt dens Filialer og om Bankens Flytning fra Trondhjem til Christiania, fremhæve vi særlig Departementets Udtalelse om en eventuel Forøgelse af Bankens Formue, med Hensyn til hvilket Punkt dets Anskuelse nærmest synes at falde sammen med den Opfattelse af dette Forhold, der er gjort gjældende her i Tidsskriftet overfor den ved Kundgj. af 2den Novbr. f. A. besluttede Forøgelse af Nationalbankens Formue. Det hedder om dette Spørgsmaal: «Under Forhandlingerne paa Stortinget i 1876 blev det fra enkelt Hold udtalt som ønskeligt at udvide Bankens Laaneevne, bl. A. paa direkte Maade ved Forøgelse af Bankens virkelige Formue. Særlig blev det antydet som en Udvej hvert Aar at forøge Reservefondet med Renten af dets egen allerede opsamlede Kapital. Departementet har dog ikke kunnet overbevise sig om, at en Forøgelse af Bankens Formue skulde være nødvendig eller ønskelig, hverken for Bankens egen Skyld eller for Almenhedens. For Bankens egen Skyld tiltrænges den ikke, fordi Norges Bank allerede er i Besiddelse af en i Forhold til sine Forpligtelser saa særdeles betydelig Formue, at der ikke kan være Tale om Behov af, at styrke dens Stilling. Overfor Almenheden tiltrænges heller ikke nogen saadan Foranstaltning, dels

fordi Adgangen til Laanekapital under de senere Tiders heldige Udvikling af vorø økonomiske Forhold som Regel er bleven saa let, at der ikke længer behøves kunstige Foranstaltninger i denne Retning, dels fordi en Forøgelse ad denne Vej af Bankens Laanekapital ikke vilde kunne opnaas, uden ved at inddrage eller tilbageholde en tilsvarende Kapital fra den almindelige Rørelse, hvorved altsaa Gevinsten vilde være opvejet. Hvad særlig angaar den Tanke stadig at lægge Renten til Reservefondet, saa lader en saadan Foranstaltning sig umulig gennemføre som permanent, dels fordi man derved for bestandig vilde berøve Aktieejerne ethvert Udbytte eller Nytte af Reservefondet, som dog utvivlsomt er deres Ejendom, dels fordi den efter nogle Menneskealdres Forløb vilde hidføre en saa enorm Forøgelse af dette Fond, der allerede nu udgjør henimod $4\frac{1}{4}$ Mill. Kr., at Urimeligheden af sig selv er iøjnespringende. Men selv bortset herfra, og forudsat, at den omhandlede Forføjning kun skulde være midlertidig, forekommer det Departementet saa langt fra at være tilraadeligt paa denne Maade at forøge Bankens Kapital, at der snarere kunde være Føje til i nogen Grad at hemme den temmelig stærke Tilvæxt, hvori Reservefondet i de senere Aar har befundet sig.

I ethvert Fald er Departementet for at forebygge altfor betydelige og ulempefulde Svingninger i Udbyttet af Bankaktierne tilbøjelig til at anbefale en Bestemmelse om, at naar for noget Aar Udbyttet af Bankaktierne ikke bliver saa højt som f. Ex. 10 eller $10\frac{1}{2}$ pCt., saa kunne Reservefondets Nettoindtægter for det samme Aar, saavidt fornødiges, anvendes til at bringe Udbyttet op til et saadant Beløb — en Bestemmelse, hvorved der aldrig kan for-

anlediges nogen Formindskelse af, hvad Reservefondet engang er naaet op til.»

Med Hensyn til Reglerne om Inddragning af Bankens Sedler bemærker Departementet Følgende: »Efter disse kunne Sedler af en vis Sort eller et vist Udseende med mindst 2 Aars Varsel indkaldes til Ombytning med den Virkning, at Banken efter Fristens Forløb ikke mere er forpligtet til at indløse dem, og at de et Aar før Fristens Udløb ophøre at være tvungent Betalingsmiddel. Adgangen for Banken til at negte Indløsning af Sedler, som for sent ere præsenterede, har, saavidt vides, i de senere Aar ikke været benyttet, da Indehaverens Billighedskrav paa ikke at tabe Sedlens Paalydende har været følt som altfor uimodsigeligt. Ikkedestomindre har det vist sig, at Bekjendtgørelser fra Banken, hvorved visse Seddelssorter inddrages, har, navnlig i vore Nabolande, vakt Uro og Betænkelighed ved overhovedet at modtage Norges Banks Sedler. Departementet henstiller derfor til Overvejelse, om det ikke vilde være rettest ganske at lade Adgangen for Banken til med præklusiv Virkning at indkalde sine Sedler bortfalde. Der maa imidlertid da samtidig fastsættes en Regel om, fra hvilken Tid de indkaldte, men ikke indløste, Sedler ophøre at medregnes ved Bestemmelsen af, hvormange Sedler Banken til enhver Tid er berettiget til at holde i Omløb. Da Indkaldelsen, hvis den her angivne Forandring gennemføres, vil blive noget mindre bindende end efter den nugældende Regel, saa kunde maaske denne Termin stilles to Aar, i Stedet for at den nu er et Aar, efterat Sedlerne have ophørt at være lovligt Betalingsmiddel. I denne Forbindelse nævner Departementet ogsaa det Spørgsmaal, som i sin Tid har været opkastet, om hvorvidt Værdien af de

Sedler, som forsvinde, rettelig tilkommer Banken. Det kan indrømmes, at der er Meget, som taler for, at denne Værdi, der modsvares af et lignende Tab, som Almenheden har lidt, skulde tilfalde Statskassen paa samme Maade som andre Gjenstande, hvis rette Ejer ikke kan findes. Der kan dog i ethvert Fald ikke være Spørgsmaal om at fratage Banken denne med Hensyn til de allerede nu udstedte Sedler. Men selv Indførelsen af en saadan Regel med Hensyn til Sedler, som herefter udstedes, er Noget, som Departementet ikke vil bringe i Forslag. Paa den ene Side vilde det mere end ønskeligt nærme sig til et Brud paa bestaaende Rettigheder, og paa den anden Side kan det med nogen Føje paaberaabes som en Billighedsgrund for, at Banken bør vedblive at nyde denne Fordel, at den har meget betydelige Udgifter til Fabrikation af Sedlerne, hvilke Udgifter kun forsaavidt modsvares af en Fordel for Banken, som de udlaanes for Bankens Regning, men derimod ikke, forsaavidt de enten udlaanes for Statens Regning eller anvendes til Anskaffelse af rede Metal, som henligger urentebærende i Bankens Kjældere. Sagen er forresten, bemærker Departementet, saa tvivlsom, at Bankens Bestyrelse maaske kunde finde sig beføjet til frivillig at give slip paa denne Indtægt til Fordel for Statskassen. Det Fornødne herom kunde i saa Fald bekvemt finde Plads i den Overenskomst, som maatte blive afsluttet om Statens Andel i Bankudbyttet, og komme i Betragtning ved Fastsættelsen af dennes Vilkaar iøvrigt.»

En særlig Opmærksomhed bede vi skjænket følgende Udtalelse om Størrelsen af den mindste Bankseddel: «Spørgsmaalet om en Forhøjelse af dette Minimum blev senest berørt i Anledning af Møntsystemets

Forandring, men uden af Nogen at anbefales undtagen forsaavidt angaar den forholdsviis ringe Forhøjelse, som bestaar i, at mindste Seddel herefter er 5 Kroner, hvilken Forandring forresten var motiveret alene af Hensyn til det nye Møntsystems Beskaffenhed.

Da det Minimum, hvortil der gaas ned med Penge-sedler, i Norge er mindre end i de fleste andre Lande, hvor Sedlerne ikke ere tiindløselige og deprecierede, og hvor man derfor ikke er nødsaget til at have meget smaa Sedler, fremstiller dette Spørgsmaal sig meget naturligen, naar Talen er om Revision af Banklovgivningen. Departementet er imidlertid tilbøjeligt til at antage, at en Forandring heri ikke af Almenheden vil blive betragtet som en Forbedring, og at der ikke er særdeles stærke Grunde for at foretage den.» Da saaledes Fem-Kronesedlen vil blive bibeholdt baade i Norge og Sverige, turde der være al Grund til at indføre den ogsaa i Danmark, hvor Trangen til den utvivlsomt er lige saa stor. Herom henvise vi iøvrigt til, hvad derom findes udviklet i nærværende Tids-skrifts 6te Bind S. 64—67.

Endelig berører Departementet endnu et Spørgsmaal, som under Debatterne paa Stortinget i 1876 spillede en ganske betydelig Rolle, nemlig angaaende den Kurs, hvortil Banken udsælger sine Vexler paa frem-med Valuta. Sagen er, bemærker Departementet, af stor Vigtighed og fortjener at anbefales til alvorlig Drøftelse; men det er en Selvfølge, at den ikke kan gøres til Gjenstand for nogen Lovregel eller overhovedet komme i Betragtning under en Revision af Banklovgivningen. Det Samme er, om end i en noget anden Forstand, Tilfældet med et andet Spørgsmaal, som blev opkastet, nemlig om ikke den Regel bør forandres, hvorefter ethvert

Papir, som i Norges Bank diskonteres, skal være forsynet med mindst 3 vederhæftige Mænds Navne. «Den bestaaende Regel findes ikke i Lovgivningen, men i den af Repræsentanterne givne Konvention, og det er visselig ogsaa i sin Orden, at dette Forhold ikke gjøres til Gjenstand for noget Lovbud. Det bedste Bidrag til at bedømme, hvorvidt der er Grund til fremdeles at beholde den nugældende Regel, uagtet de Ulemper, som utvivlsomt ere forenede med Samme, vil antagelig være at finde i de Erfaringer, Banken selv maatte have gjort angaaende Betydningen og Værdien af den Betryggelse, som nævnte Regel kan yde.»

W. S.

Oplysninger om Kreditforhold — Værn mod upaalidelige Debitorer.

Den Sag, der skal behandles paa de efterfølgende Blade, har i det praktiske Liv efterhaanden vundet en ikke ringe Betydning, hvorimod den i Literaturen hidtil er forbleven saa temmelig upaaagtet. Selv i den ellers saa rige tyske Faglitteratur saanedes der en indgaaende Belysning af den, indtil den ifjor blev fremdragen af Dr. Carl Roscher. Danmark er selvfølgelig endnu længere tilbage saavel i praktisk som i theoretisk Henseende. Vi haabe da, at det vil være Læserne kjært, naar vi fremdrage denne hidtil uensede eller ikke tilbørligt ænsede, ny Side af det økonomiske Liv.

Som bemærket er det Dr. Carl Roscher, der har Fortjenesten af i den seneste Tid at have helliget Spørgsmaalet om de moderne « Kreditoplysnings-Kontorer » (Kreditauskunfts-Bureaux) en omfattende Behandling. Det Efterfølgende er et Uddrag af denne Forfatters omfangsrige Skrift: « Zur Kritik der neuesten wirthschaftlichen Entwicklung im Deutschen Reiche. Gutachten, im Auftrage der Handels- und Gewerbekammer zu Zittau verfasst. Zittau 1877. »

Et Firmas Soliditet vil blive bedømt paa ganske forskellige Maader af Dommere, hvoraf den ene er Optimist, den anden Pessimist, eller hvoraf den ene lægger Hovedvægten paa det finansielle, den anden paa det moralske Fundament. Forretningskrediten, en Forbindelse af Personal- og Realkredit, støtter sig ligesaafuldt paa Kredittagerens Paalidelighed og personlige Dygtighed som paa hans Formue; denne byder ingen fyldestgørende Garanti, hvor han er uredelig. At skaffe sig Kundskab om de forskellige Momenter, der her ere af Betydning, er for Kredityderen ønskeligt, men vanskeligt. Meddelelsen af paalidelige og udtømmende Kreditoplysninger er ikke blot i og for sig en yderst vanskelig Sag, men er tillige forbunden med særlige Farer. Giver man altfor gunstige Oplysninger om en Kreditsegers Soliditet, og paafører man derved Den, der paa Basis af disse Oplysninger yder den ønskede Kredit, Tab, vil han maaske, fordi han er bleven ført bag Lyset, forlange Erstatning; — og giver man omvendt altfor ugunstige Oplysninger, vil det forurettede Firma anklage En for Bagvaskelse og Udspreddelse af falske Rygter og rejse Erstatningskrav for derved paaført Kreditspilde. Spørgeren forlanger at erfare den fulde usminkede Sandhed; — det Firma, om hvilket Oplysninger ønskes, forlanger at behandles med Hensynsfuldhed, Skaansel og Høflighed. Striden mellem de modstaaende Interesser fører let til, at Den, der skal give Oplysningerne, tager sin Tilflugt til Erklæringer, der ere satte paa Skruer, Erklæringer, der synes at sige meget, men i Virkeligheden ere ganske indholdsløse. Til disse Erklæringer støtter man sig dog ofte, fordi Varekrediten behandles med stor Letsindighed af de Fleste, med langt større Letsindighed end Pengekrediten: en Forretnings-

mand har ofte lettere ved at faa 10000 Kr. i Varer paa Kredit end 2000 Kr. mod Hypothek; en Bankkredit paa 1000 Kr. paa kort Tid, hvor der kan tjenes 6 pCt.; behandles ofte forsigtigere end 10000 Kr. Varer, hvor der maaske heller ikke fortjenes mere end 6 pCt., — en Inkonsekvens, der saavidt muligt bør søges fjernet.

Den simpleste og naturligste Maade, hvorpaa man skaffer sig Oplysning om den Kredit, der kan ydes et Firma, bestaar i, at man henvender sig med sine Forespørgsler hos sine Forretningsvenner. Denne Fremgangsmaade bliver imidlertid utilstrækkelig, efterhaanden som der udvikler sig et vidtforgrenet, vanskelig overskueligt Forretningsliv. Den bliver ogsaa betænkelig, efterhaanden som det Solidaritets-Begreb, der ligger til Grund for den, opløses, og efterhaanden som hensynsløse Konkurrencebestræbelser gribe om sig. — I nogle Lande har man ment at burde paalægge Konsulerne den Pligt at meddele Oplysninger om Krediteringsforholdene; men denne Fremgangsmaade har vist sig at være ufyldstgjørende og upraktisk. — Endelig er der i den nyere Tid opstaaet Forretninger, der gjøre det til deres specielle Opgave mod en vis Godtgørelse at meddele Oplysninger om Firmaers Soliditet og om den Kredit, der tør ydes dem. Det er en Anvendelse af Arbejds-Deelingens Princip, der her foreligger, og forsaavidt er disse Forretningers Opstaaen ganske naturlig. Men forøvrigt hersker der betydelig Meningsforskjel om deres Betydning og Nytte: medens Nogle betragte dem som overflødige eller som unyttige eller vel endog som ligefremt skadelige, have Andre været tilbøjelige til at overvurdere deres Betydning. Tanken om forretningsmæssigt organiserede og drevne Kredit-Oplysnings-Kontorer synes at være opstaaet i Stor-

britannien men at have fundet sin største Udbredelse i Nordamerika. I de store Kontorer samler der sig, — paa Basis af de af Agenterne indsamlede Meddelelser, paa Basis af Konkurs-Efterretningerne og de af enkelte Firmaer selv foreviste Balancer og understøttet ved de af Abonnenterne meddelte Erfaringer — et stedse rigere Materiale til Bedømmelse af Handelstandens Kreditevne. I en Skildring af et stort New-Yorker Bureau fremhæves stærkt Betydningen af Gjensidigheden: «Ligesaa nødvendigt som det er for N. N. at faa Kredit, ligesaa nødvendigt er det for ham at give Kredit. Da nu de kreditgivende Firmaer i Bureauernes Bestaaen se det sikreste Middel til at beskytte sig mod Kapitaltab, saa komme de Bureauerne imøde ikke blot deri, at de sætte dem ind i deres Forhold, men fremfor Alt deri, at de kun arbejde med saadanne Huse, der vise Bureauerne samme Aabenhjertethed. Men derved tvinges de Kreditsøgende til at sætte Bureauerne ind i deres Forhold. Bureauernes Magt er ofte saa stor, at Erhverv der staar eller vil træde i Forbindelse med dem, tvinges til at være oprigtige ligeoverfor dem.» Denne Lovtale har kun overset ét lille Punkt: Bureauernes Magt nytter intet, men kan tværtimod anrette ubodelig Skade, naar de ikke samtidigt ere besjælede af den mest ubestikkelige Samvittighedsfuldhed. Men netop de store Bureauer frembyde her en stor Fare: at bestikke dem, kan betale sig; jo mindre et Bureau, jo ringere Indflydelse det har, desto mindre er det udsat for at blive bestukket. Ogsaa i Bladenes Magt staar det, at bringe Klarhed i Kreditforholdene, og overhovedet ere indflydelsesrige Blade i Stand til at virke paa en lignende Maade som de omtalte Bureauer. Gründerepoken i Tyskland giver imidlertid lidet lystelige Oplysninger om den

Rolle, Pressen spillede. Hvor Indsigt og Indflydelse ikke ere forenede, med den strengeste Redelighed, dér bliver Indsigten og Indflydelsen til farlige Redskaber. Man indvende ikke, at et Blad vil tabe sin Indflydelse, naar dets Uredelighed bliver bekjendt. Vi have jo i Tyskland set Exempler paa, at store Aviser, hvis Bestikkelighed var notorisk, ikke kjendeligt have tabt i Indflydelse. Man har i Tyskland set Gründere men ikke bestukne Aviser paa Anklagebænken. Kun i det Tilfælde, at Bladenes Pengeafpresningsforsøg mislykkedes, udsatte de sig for kriminel Tiltale. De store «Kanon-Aviser», til hvilke man frivilligt bragte, hvad hine søgte at tilvinge sig, kunde vel tabe i Agtelse, men kunde ikke rammes af Straffeloven. Men for de store Kredit-Oplysnings-Kontorer vil det være endnu vanskeligere end for Bladene at bevare deres Samvittighedsfuldhed; thi disse sidste kontrolleredes dog til en vis Grad af Offenligheden, en Kontrol der mangler ligeoverfor Bureauerne.

Disse Bureauer udgive periodisk til deres Abonnenter Handelsregistre eller «Reference-Bøger» eller «Commercial Lists», i hvilke de enkelte Firmaer ere klassificerede efter deres Soliditet og Kreditværdighed. Om Betydningen af denne Indretning vil man faa en Forestilling, naar man hører, at New-Yorker-Huset Dun, Barlow & Co. i de første 6 Maaneder af 1874 i sine Fortegnelser opførte 75998 ny Firmaer, gav Meddelelser om 92137 Forandringer i Firmaerne og deres Taxering, og strøg 55684 Firmaer paa Grund af Opløsning, Fallit eller Dødsfald, — ialt 223819 Meddelelser. — Londoner-Huset Estell & Co.s «London Commercial List» (der koster eller kostede $10\frac{1}{2}$ £ = 189 Kr.) har, efter Konsulats-Beretninger, «fundet en saadan Anklang i den engelske Handelsverden, at der neppe

bestaar et eneste større Handelshus i Storbritannien uden at besidde et Exemplar af den.* Den nævnte «Commercial List» udgives til Subskribenterne kun paa den Betingelse, at alene Forretningens Chef maa benytte den, og at den i ethvert Tilfælde skal holdes skjult for enhver Fremmed. I sin første Del indeholder den en Fortegnelse over alle engelske Aktie- og Handelsselskaber, med nøjagtige Personaloplysninger. Den anden Del helliges de andre Handelsfirmaer og giver Oplysning om deres Forretningers Beskaffenhed og Alder, om de enkelte Huses historiske Udvikling og om deres Kreditværdighed. Her følges en stærkt gennemført Klassifikation. Først nævnes Husene af første Rang; saa komme meget respektable, ansete og solide Huse; dernæst Gjennemsnitshuse; endelig Svindler-Huse og afgjort bedrageriske Huse. I en af disse «Commercial Lists» finde vi følgende Skala:

Credits.

Highest.

Good.

Undoubted.

Fair Business Risk.

Very high.

Fair, for small lines.

Very good.

Not recommended.

Estell & Co. bemærke udtrykkeligt, at deres Bog kun bør benyttes, naar al anden Oplysning i det konkrete Tilfælde har vist sig umulig. For imidlertid at gjøre Bøgen saa brugbar som mulig indsamles der uafbrudt Oplysninger fra de forskjelligste Sider, og Gjennemsnittet af de indkomne Meddelelser bestemmer den Rubrik, under hvilken Firmaet bliver indført i Bogen.

Af de betydeligere af denne Slags Forretninger nævne vi følgende: I Nordamerika: Dun, Barlow & Co., fra 1841 i New-York, fra 1857 ogsaa i London, fra 1872 i

Paris og fra 1876 i Leipzig. Institutet havde efter egne Opgivelser i 1874 60 Filialer i de Forenede Stater, 5 i Canada og omtr. 25000 Medarbejdere i Nordamerika. Det udgiver 4 Gange aarlig en Reference-Bog, i hvilken over 650000 amerikanske Handelshuse ere «klassificerede efter deres pekuniære og moralske Værdi.» — Mc. Killop & Sprague i New-York, stiftet i 1842, beskæftiger 120 Kontorembdsmænd. Disse amerikanske Bureauer ere sikkert Verdens største. — I England: Estell & Co.; Perry; Seyd & Co.; Stubbs & Co. m. fl. — I Frankrig: Montier & Co.; Lallemand & Pétillo; Jules Granger o. m. fl. Alene i Paris nævnes 40 Kontorer, hvoraf flere dog meget ubetydelige. I Bordeaux udkommer der siden 1873 et Maanedsskrift for denne Slags Kontorer, «Journal des comptoirs de renseignements commerciaux.» — I Belgien: Julien Verhulst i Bruxelles. — I Schweiz: Th. Echel's Handels-Auskunfts-Bureau in Basel; Guillaumet i Genève o. fl. — I Østrig have de omhandlede Instituter ikke fundet megen Anklang; endnu mindre i Rusland, Italien o. fl. Lande. De tyske Bureauer optræde næsten alle med bedaarende Løfter og blændende Programmer, overhovedet paa en yderst markskrigerisk Maade; men mange af dem gaa i Virkeligheden for en stor Del væsenlig ud paa Charlataneri.

De tyske Bureauer forvare sig mod at overtage Ansvar for deres Meddelelsers Paalidelighed ved Formler som: «uden al Forbindtlighed for Direktionen», «uden Ansvar» el. Lign. Det moralske Ansvar maa være nok; Overtagelsen ogsaa af et juridisk Ansvar vilde i ethvert Fald gjøre Forretningen langt kostbarere, og vilde overhovedet i en overordenlig Grad vanskeliggjøre den; Meddelelserne maatte da undergives saadanne Restrictioner, at de neppe

vilde blive til Nytte, men snarere vilde skade. De mere oprigtige Bureauer advare nu deres Kunder udtrykkeligt imod udelukkende at holde sig til de Oplysninger, Bureauerne kunne give.

Efter en storartet Stil har den tyske Rigsbank organiseret et Kredit-Oplysnings-Bureau; men dets store Materiale til Bedømmelse af de Handlendes Formue, Forretninger, personlige Karakter, Anseelse m. m. er naturligvis kun bestemt for Bankdirektionen og utilgængeligt for enhver Fremmed. Lignende Indretninger bestaa ved de fleste store Bankinstituter. Om Banque de France siges det, at den beskæftiger 25 Arbejdskræfter i dette Øjemed. —

Af mange Forretningsfolk betragtes disse Kontorer som overflødige. Hvorfor, siger man, skal man give en Ubekjendt Penge for en Tjeneste, som en Bekjendt vil yde En for Intet? — Dette kan tildels være rigtigt for betydelige Firmaer, der have talrige ældre Forbindelser; men der er mange andre Firmaer, som ikke ere saa heldigt stillede, og de gjensidige Venskabstjenester, der maaske endog ere i Aftagen, kunne i ethvert Fald ikke udrette Alt. Dertil kommer, at de Forretninger, hvis specielle Opgave det er systematisk at indsamle Materiale til Kreditforholdenes Bedømmelse, maa kunne udføre dette Arbejde billigere og med større Udbytte, end Den, der kun en enkelt Gang i en enkelt Sags Interesse paatager sig det. Det er Arbejdsdelingens Fordele, der her frembyde sig.

Nægtes kan det ikke, at en dygtig Ledelse af et saadant Bureau er betinget af sjældne Egenskaber, udstrakt Bekjendtskab, skarp Iagttagelsesevne, klar Fremstillings-
evne, og fremfor Alt Samvittighedsfuldhed og ubestikkelig Redelighed. Savnes disse Egenskaber hos Bureauets

Chef og Embedsmænd, vil det let gøre megen Skade. En dygtig Forretningsmand ser sin Kredit, der stod i sin bedste Væxt, pludselig dø bort som en Plante, hvis Rødder hemmeligt ere blevne skaarne over. Hvem der er Skyld i, at Krediten drages fra ham, erfarer han ikke. Dækket bag Navnløshedens Skjold har maaske Ondskab eller Letsindighed tilføjet ham dette Saar.

I Tyskland er det — uden at Konkurrencenid tør betragtes som det eneste Motiv — blevet indvendt, at Bureauerne paa en utilstedelig Maade udspionere Privat- og Familief forhold. Oplysninger om Formueforhold, hvor Ægteskab paatænkte indgaaet, skulle have betalt sig særligt godt. At de mere anstændige Bureauer strax afvise Forespørgsel om saadanne Forhold, burde være givet.

I Tyskland have Mange uden nogen Kapital og uden Kjøbmandserfaring ment at kunne forsøge sig i denne vanskelige Forretning. Da det er Skik, at Den, der søger Oplysninger hos Bureauet, betaler forud, var her jo ingen Risiko. Kjendte Bureauet slet Intet til det Firma, om hvilket Oplysning udbades, henvendte det sig til et hvilket-somhelst Firma eller til Stedets Øvrighed for at faa Noget at vide; fik det intet Svar, gik det til et andet Firma. Takket være den tyske Godmodighed fik det vel i Almindelighed et eller andet Svar. Kunde det slet Intet erfare, svarede det sin Kunde paa følgende oplysende Maade: «Intetsomhelst Ufordelagtigt er os bekjendt om Firmaet N. N.» Denne gemytlige Maade at drive Forretningen paa har i Tyskland fristet saa Mange, at der i Gründerperioden opstod en urimelig Mængde Bureauer. Der gives neppe nogen anden Forretningsgren, der i samme Grad som denne er fristende for Charlataner.

Ofte har man frygtet, at naar Bureauerne, hvis fuldstændige, vidtforgrene Organisation dog maatte være en kostbar Sag, kunde nøje sig, saaledes som de tyske, med en højst beskeden Godtgjørelse, maatte dette antyde Meddelelsernes Værdiløshed. Det kan ikke bestrides, at denne Frygt ofte var altfor vel grundet. Man maa dog ikke overse, at jo mere et godt organiseret Bureau bliver benyttet, desto ringere bliver dets relative Omkostninger. Den første Forespørgsel om et Firma kan ofte koste mange Gange mere, end Forespørgeren betaler i Gebyr; men ved den næste Forespørgsel formindskes Bureauets Omkostninger til en ren Ubetydelighed, forsaavidt Firmaets Forhold ikke have forandret sig saaledes, at der maa anstilles en ny Efterforskning. Billige Priser foranledige talrige Forespørgsler, og ved disses Talrigheid kan Udviklingen af Bureauet fremmes. Tyske Bureauer have besvaret én Forespørgsel for $1\frac{1}{2}$ à 3 Mk., hundrede Forespørgsler for 100 Mk., — medens et amerikansk Bureaus Filial i Leipzig beregner 100 Mk. for en Meddelelse om 2 Firmaer!

Man har i Tyskland tilraadet at bringe Bureauerne ind under en Paragraf (§ 30) i den tyske «Gewerbe-Ordnung», hvorved vilde foreskrives: Til Oprettelsen af Kredit-Oplysnings-Bureauer udkræves Øvrighedens Samtykke; dette gives, hvor der ikke foreligger Kjendsgjerninger, der bevise den Søgendes Upaalidelighed med Hensyn til den paagjældende Forretning. — Den, der vilde betragte en saadan Indskrænkning som uberettiget, maatte bekjende sig til den Grundsætning, at man ogsaa maatte tillade bevisligt Upaalidelige at misbruge Handelsstandens Tillid i dette Forhold, hvor Kontrollen er saa yderst vanskelig.

En særlig Afdeling har Schimmelpfennigs Bureau — vel det største tyske — oprettet under Navnet: Schutz kaufmännischer Forderungen. Sørger Oplysnings-Bureauet for den første Diagnose, Kontrol-Bureauet for den fortsatte Iagttagelse, begge Bureauer i Forening for Prophylaxis, saa skal denne anden Afdeling tjene Kreditvæsenets Therapi. Man kunde maaske frygte, at det vilde være farligt at forene begge Virksomheder i samme Haand, da Oplysnings- og Kontrol-Bureauet ved mangelfuld Oplydelse af sine Pligter kunde gøre det nødvendigt at ty til «Hjælp for Fordringer der ere i Fare», og saaledes tilføre denne anden Afdeling Kunder. Men en dermed analog Indvending kunde rejses imod Læge-Virksomheden og imod alle de Industrigrene, der baade producere ny Varer og reparere gamle. Driftsherrens Karakter og egen velforstaaet Interesse er ogsaa her det bedste Værn mod saadanne Overgreb. — Med Rette fremhæves det i Forretningsplanen, at Besværet og Bekosteligheden ved ad Rettens Vej at forfølge udestaaende Fordringer ofte er saa stort, at det ikke kan betale sig at gøre mangel en god Ret gjældende. «De Vanskeligheder, Vidtløftigheder og Betæneligheder, der maa overvindes, før man benytter Justitsen, udgjøre den Aager-Kapital, med hvilken den ildesindede Skyldner spekulerer.» Bureauet mener at være bedre end en Enkeltmand i Stand til at værne om sine Abonnenters Interesser. Skyldneren tror ofte at kunne lade en fjernt boende Kreditors Paamindelser uensede; men Paamindelser fra et Bureau, i hvilket en stor Del af Forretningsverdenen er repræsenteret, ville have mere Vægt. I første Linje vil Bureauet søge at værne om sine Klienters Interesser uden Rettens Mellemkomst. Lykkes dets Bestræbelser ikke her, vil det blive

at undersøge, om Debtors Formuesforhold overhovedet tilraade Anvendelsen af retslige Midler. Synes denne at være tilraadelig, vil Bureauet sørge for, at Sagen bliver ført dygtigt og energisk, og det vil betjene sig saavel af den juridiske som af den kommercielle Sagkundskab. Bureauet vil paa en Maade være en Art «Forbrugs-Forening», der vil søge at skaffe sine Medlemmer billig, hurtig og god Retsbistand. —

En særlig Omtale fortjener endnu de saakaldte «Schutzgemeinschaften für Handel und Gewerbe», der ad kooperativ Vej søge at skaffe den lille Industri og Smaahandlen lignende Goder, som de private Oplysnings-Bureauer ville skaffe den større Omsætning. Navnlig Beklædningsindustrien paaføres der Tab ved forsømmelige Debitorer, og allerede i Halvtredserne havde Dresdner-Bladet «Europäische Modenzeitung» henledet Opmærksomheden herpaa, da Skrædder J. G. Theilig og Skomager R. Knöfel i Dresden fremkom med Planen om at danne en Forening til gensidig Beskyttelse mod letsindige Skyldnere og til Fremme af Reellitet i Forretningsverdenen. D. 23. Febr. 1864 stiftedes «Die gewerbliche Schutzgemeinschaft» i Dresden, der i April s. A. talte 112 Medlemmer. Ti Aar senere var Medlemstallet steget til 6867, og der fandtes Foreninger paa 51 forskellige Steder i Tyskland (navnlig dog i Sachsen.). Fra 1867 af have de forskellige Foreninger været samlede til et «Verband gewerblicher Schutzgemeinschaften», der hvert Aar holder en «Verbandstag». Paa Verbandstag'en i Meissen 1870 besluttedes det, at Bestyrelserne for de forskellige Beskyttelsesforeninger skulde konstituere sig som et Oplysnings-Bureau.

Allerede under de første Aar af Beskyttelsesforeningernes Bestaaen diskuteredes navnlig Spørgsmaalene om

en Indskrænkning af Kreditfristerne og om Indførelsen af en ordnet Bogføring i Haandværket og den lille Industri. Man henlede Opmærksomheden paa Nødvendigheden af, at Haandværkerne gjensidigt meddelte hverandre deres Erfaringer. I en Brochure, «Was erstrebt die gewerbliche Schutzgemeinschaft» skriver R. Knöfel: «Enhver gjør sine Erfaringer; men mangen En beholder dem for sig selv, og tænker blot: Han har snydt Dig; ham giver Du ikke oftere Kredit. Og naar saa den uredelige Fyr gaar til Naboen og prøver paa at gjøre Forretninger hos ham, saa klapper man maaske fornøjet i Hænderne, fordi nu Naboen ogsaa faar Sit. Men det er ikke rigtigt. Vi anse det for vor Pligt, at den Ene meddeler den Anden sine Erfaringer, og vi have truffet saadanne Forholdsregler, at Den, der bedrager en Haandværker paa et af de Steder, hvor Beskyttelsesforeningen har sit Sæde, strax skal blive bekendt for Tusinde andre Foreningsmedlemmer.» — I Foreningsberetningerne indeholdes der Oplysninger om Virksomheden, om Kredit-spørgsmaal, om Domstolenes Afgjørelse af saadanne. I særlige «fortrolige» Bilag bringes Lister over uefterrettelige Debitorer. I 2det Kvartal 1876 omfattede Debitorlisten 3246 Navne, med en Gjæld paa 194056 M. Ved Siden af hvert Navn findes et eller flere Tegn, der betyder:

har modtaget Betalingsopfordring, men ikke taget Hensyn til den, har forladt Byen, efterladende sig Gjæld, er uden Resultat bleven stævnet og udpantet, har foregivet Præskription, har afstaaet sin Ejendom til sin Hustru, har aflagt «Manifestationsed», har lovet Betaling, men brudt sit Ord, er anmeldt af ... Medlemmer, er insolvent.

Man finder i disse Lister de forskjelligste Stænder repræsenterede. Ved Siden af simple Arbejdere, Matroser og Haandværkere findes Kjøbmænd, Landmænd, Officerer, Skuespillere, Literater, Læger og Advokater. Af Studenter findes der paafaldende faa; men Baronere og Grever savnes ikke.

Man har indvendt imod disse «Skyldnerlister», at de ved fejlagtig eller ondskabsfuld Anmeldelse af punktligge Betalere kunne gjøre megen Skade. Ja, naturligvis kan dette Vaaben, som ethvert andet, misbruges. Aviser, Indstævning for Domstolene o. m. A. kan misbruges paa ganske samme Maade, og kan dog ikke undværes. Og Medlemmerne, der anmelde en Debitor til Optagelse paa Skyldnerlisten, ere selvfølgelig forpligtede til den strengeste Sanddruhed. Endelig vil man ganske anderledes let kunne faa fat paa Den, der under denne Form tilføjer En uberettiget Kreditspilde, end paa Den, der benytter sig af mundlig Mistænkeliggjørelse. — Man har endvidere sagt, at den brødefri Betalingsudygtighed ved dette Middel ubarmhjertigt blev stillet i Gabestokken og stillet i Klasse med letsindige og ondskabsfulde Kreditbrud. Ganske den samme Indvending lader sig anføre imod Den, der ad Lovens Vej gjør sin Ret gjældende. Ogsaa her krænktes Barmhjertigheden og Mildheden ofte dybt ved den formelle Ret. Enhver Betalingsforsømmelighed, den være forskyldt eller uforskyldt, antyder en Sygelighed i Forretningslivet, der maa oplyses for at kunne helbredes og for at advare Andre. — Endelig betragter man det ofte som et Bevis paa Magtesløshed, at Beskyttelsesforeningerne kun ere i Stand til at inddrive en mindre Del af de anmeldte Fordringer. Men man overser, at den overvejende Del af disse Fordringer maa henregnes

Stænder
 atrosen
 officerer,
 studenter
 Grever
 , at de
 anknlige
 vis kan
 Aviser,
 ges paa
 es. Og
 else paa
 stræng-
 derledes
 orm til-
 der be-
 man har
 hed ved
 kken og
 Kredit-
 g anføre
 eldende.
 den ofte
 søsmme-
 tyder en
 at kunne
 betragter
 at Be-
 drive en
 overser,
 enregnes

til dem, af hvilke man i Virkeligheden Intet haaber, og naar Beskyttelsesforeningerne dog ere i Stand til at realisere en lille Del af saadanne Fordringer, maa det betragtes som et glædeligt Tegn paa Virksomhed. Kan man bebrejde en Læge, hvem der kun bringes Dødssyge, at særlig mange af hans Patienter dø? Og i Virkeligheden formaa Beskyttelsesforeningerne at inddrive en ikke saa ganske ringe Del af de anmeldte Fordringer.

De danske Aktieselskaber Udviklet for 1870 og
 Aktiernes Værdistigning 1875 - 78.

af William Behreling.

I nærværende Tidsskrifts 8de Bind (S. 52-57) har jeg
 givet en Oversigt over den tidligere, som et stort Antal
 danske Aktieselskaber have opgjort til Aktionærerne for
 Aarene 1875-78. I den del i den Hensættelse der indgik af
 forskellige Resultater af Aktieselskabernes Virksomhed i de
 nævnte Aare, som en del af dem har været, og de enkelte Resultater for
 Virksomhedsaarene 1876 (der for nogle af Selskaberne var
 kommende Aare) og 1877, men dog for dem alle
 beløbet som Aaret 1878) indtager de et særskilt Rum
 i disse og nærværende økonomiske Tidsskrift i det 1ste
 og 2de Heft, sammeneholdt med de foregående Aar, gives
 et Billede af, hvad Aktionærerne for denne Aar vil
 for Statsdelen af de enkelte Virksomhedsaare, medens der
 en Fortælling af den Oversigt, der er givet i det foregående
 om de enkelte Aktieselskaber, som har en nærmere
 to Hæfter indgik, kan ses: Fortællingen, der er
 for de enkelte Virksomhedsaare og de enkelte
 Aktieselskaberne er indlagt, som nærmere findes de
 enkelte i nærværende Tidsskrift. Dette Tidsskrift for disse to
 Hæfter er indlagt dog indlagt i Tidsskriftet; men det

De danske Aktieselskabers Udbytte for 1876 og Aktiernes Værdifald 1875—78.

af William Scharling.

I nærværende Tidsskrifts 8de Bind (S. 52—57) har jeg givet en Oversigt over det Udbytte, som et stort Antal danske Aktieselskaber have udbetalt til Aktionærerne for Aarene 1873-75. Da det i flere Henseender har Interesse at forfølge Resultatet af Aktieselskabernes Virksomhed igjennem en lidt længere Aarrække, og da særlig Resultatet for Virksomhedsaaret 1876 (der for nogle af Selskabernes Vedkommende strækker sig ind i 1877, men dog for dem alle er betegnet som Aaret 1876) bidrager til at karakterisere og belyse den nærværende økonomiske Tilstand i det Hele samt derhos, sammenholdt med de foregaaende Aar, giver et Vink om, hvad Aktionærerne tør vente sig af det nu for Størstedelen afsluttede Virksomhedsaar, meddeles her en Fortsættelse af hin Oversigt. Det er ganske vist ingenlunde alle danske Aktieselskaber, som her ere medtagne; to Klasser mangle ganske: Provinsbankerne, fordi der for de flestes Vedkommende savnes Oplysninger, og Forsikringsselskaberne af Grunde, som nærmere findes udviklede i ovennævnte Artikel. Selv bortset fra disse to Klasser er Listen dog ingenlunde fuldstændig; men det

tør siges, at de forbigaaede alle ere af mindre Betydning. For saa vidt muligt at lade Oversigten for 1876 slutte sig til den tidligere meddelte Oversigt over Resultatet for Aarene 1873—75 meddeles her først i samme Orden Størrelsen af Selskabernes Kapital og de til Aktionærerne for 1876 udbetalte Summer, sammenstillede med de for 1875 udbetalte.

	Indskudt Kapital.	Udbytte	
		for 1875.	1876.
1. Privatbanken	12,000,000 Kr.	600,000 Kr.	480,000 Kr.
2. Priv. Laanebank	4,000,000 —	190,000 —	200,000 —
3. Industribanken	2,000,000 —	120,000 —	—
4. Landmandsbanken	11,200,000 —	672,000 —	644,000 —
tilkom for 1876:	800,000 —	—	46,000 —
5. Handelsbanken	11,400,000 —	480,000 —	646,000 —
tilkom for 1876:	600,000 —	—	34,000 —
6. Lolland-Falst. Jernb.	5,040,000 —	94,558 —	57,782 —
7. Store nord. Telegrafsel-			
skab	27,000,000 —	1,500,000 —	1,725,000 —
8. Sukkerfabrikkerne	5,000,000 —	400,000 —	500,000 —
9. Burm. & Wains Fabr.	6,000,000 —	330,000 —	360,000 —
10. Forenede Oplagspladser	2,600,000 —	143,000 —	149,500 —
11. Forenede Dampskibs-			
selsk.	4,000,000 —	300,000 —	360,000 —
tilkommen i 1876:	701,200 —	—	63,108 —
12. Fredens Mølle	700,000 —	91,000 —	105,000 —
13. Aluminia	800,000 —	63,524 —	48,000 —
14. Kastrup Glasværk	700,000 —	63,000 —	63,000 —
15. Kristineberg	355,000 —	23,075 —	23,075 —
16. Fabrikken Lolland	1,000,000 —	—	—
17. Cichoriefabrikkerne	1,100,000 —	115,500 —	66,000 —
18. Søndersegaard	240,000 —	—	—
19. Tivoli	185,640 —	67,021 —	55,651 —
20. Klampenborg Badeanst.	200,000 —	12,000 —	12,000 —
21. Romerske Bade	90,000 —	5,850 —	5,850 —
22. Kbhvns. Saltværker	220,000 —	13,200 —	8,525 —
23. Maglekilde Brøndanst.	140,000 —	14,000 —	14,000 —
24. Dampskibsselsk. Dan-			
mark	1,400,000 —	70,000 —	84,000 —
Overføres	5,367,728 Kr.	5,750,491 Kr.	

		Indskudt Kapital.		Udbytte	
		for 1875.		1876.	
Overført		5,367,728 Kr.		5,750,491 Kr.	
25. Dampskibsselsk. Kjø-					
benhavn	2,000,000 Kr.	—	Kr.	—	Kr.
26. Dampskibsselsk. Norden	1,011,000	—	30,330	—	101,100
27. Kbhvns. Sporvejselskab	1,135,620	—	31,545	—	82,412
28. Frederiksberg do. . . .	310,000	—	—	—	18,600
29. Nørrebros do.	326,000	—	40,750	—	40,750
30. Forstædernes do.	370,000	—	3,700	—	18,500
31. Sejl- og Dampskibssels-					
skabet af 1873	1,512,000	—	—	—	—
32. Dampskibene Gorm,					
Knud, Svend og Erik .	1,400,000	—	127,000	—	141,500
33. Lollandsk - eng. Damp-					
skibsselsk.	260,000	—	—	—	9,100
34. Bugsørselskabet.	310,000	—	21,700	—	—
35. Crome & Goldschmidts					
Fabr.	800,000	—	79,940	—	52,000
36. Hellebæks Klædefabr. .	590,000	—	—	—	—
37. Tuborg Fabrikker. . . .	1,600,000	—	120,000	—	—
38. Renovationskompagniet	324,000	—	12,960	—	14,580
39. Arnakke Fabrikker . . .	140,000	—	—	—	—
40. Kbhvns. Isoplæg	50,000	—	2,020	—	—
41. Lyngby Glasværk. . . .	240,000	—	—	—	—
42. Frederiksholms Tegl-					
værk	900,000	—	—	—	—
43. Hegnede Teglværk . . .	320,000	—	—	—	—
44. Rysenstens Badeanstalt	100,000	—	10,750	—	7,500
tilkom i 1876.	36,000	—	—	—	2,700
45. Dalum Papirfabrik . . .	460,000	—	—	—	—
46. Magle Mølle do.	800,000	—	—	—	—
tilkom for 1876	157,000	—	—	—	—
47. Sevang	700,000	—	—	—	14,000
48. Lundergaards Mose . .	340,000	—	—	—	—
49. Bornholms Kul- og					
Teglværker	1,000,000	—	—	—	—
50. Munke Møllens Fabrikker	300,000	—	—	—	—
Summa		5,848,423 Kr.		6,253,233 Kr.	

Udbyttet for 1876 var saaledes for de her opførte Selskaber større end for 1875; men Aktiekapitalerne vare ogsaa forøgede med 2,294,200 Kr. I alt var det gennem-

snitlige Udbytte for disse Selskaber for 1875 (da den samlede Kapital var 114,669,460 Kr.; af den tidligere Opgjørelse i 8de Bd. S. 61 udgaar 118,800 Kr. for det opløste Fiskehandelsselskab, hvorhos Magle Møllers Papirfabriks Kapital urigtig var opført til 1 Mill. Kr. istedetfor til 800,000 Kr., derimod er Munke Møllers Fabr. tilkommet), 5,10 pCt. af den indbetalte Aktiekapital; for 1876 var det 5,31 pCt., altsaa omtrent $\frac{1}{5}$ pCt. højere. Denne Forbedring i 1876 skyldtes væsenligst det store nordiske Telegraf-selskab, der gav en Merindtægt af 225,000 Kr. Af den samlede absolute Forøgelse (404,810 Kr.) skyldtes de 145,808 Kr. den ny tilkomne Kapital; den øvrige Forøgelse af Udbyttet var altsaa kun lidet større end Merindtægten af Telegrafaktierne. Den øvrige Merindtægt, som forskellige Selskaber havde, blev nemlig opvejet af Nedgangen i Indtægt for andre Selskaber af tilsvarende Art; saaledes gav Handelsbanken af den alt for hele 1875 tilstedeværende Kapital en Merindtægt af 166,000 Kr. og den priv. Laanebank af 10,000 Kr., men for de andre Banker var der en Indtægtsnedgang af 268,000 Kr.

Til ovenstaaende Selskaber kan nu fremdeles føjes følgende, der ikke kunde medtages ved Opgjørelsen i 8de Bind:

	Kapital.	Udbytte.	
		for 1875—76.	for 1876—77.
51. Nationalbanken	26,752,400 Kr.	2,407,716 Kr.	2,273,954 Kr.
tilkom i 1876—77:	115,200 —	—	9,792 —
52. Sjæll. Jernbaner	26,256,920 —	1,837,984 —	1,575,415 —
53. De foren. Dpmøller	600,000 —	30,000 —	36,000 —
54. Aalborg Spritfabr.	800,000 —	66,666 —	88,888 —
55. Hippodromen	93,050 —	5,955 —	7,444 —
56. Kasino	410,000 —	8,200 —	12,300 —
	55,027,570 Kr.	4,356,521 Kr.	4,003,793 Kr.

Medregnes disse Selskaber, bliver det for Virksomhedsaaet 1876 (1876—77) ialt udbetalte Udbytte kun 52,082 Kr. større end det for det foregaaende Aar udbetalte Udbytte, uagtet den samlede Kapital var forøget med over 2,4 Mill. Kr. Ialt er der saaledes i 1876 af en Aktiekapital paa 169,583,830 Kr. bleven udbetalt et Udbytte af 10,204,944 Kr. eller netop 6,00 pCt., medens der i 1877 af en Kapital paa 171,991,230 Kr. er bleven udbetalt et Udbytte af 10,257,026 Kr. eller 5,96 pCt. At Udbyttet i begge Aar har været ca. 6 pCt., skyldes de to her anførte store Selskaber, Nationalbanken og de sjællandske Jernbaner, der tilsammen eje henved $\frac{1}{3}$ af den samlede Aktiekapital. Da begge ere monopoliserede Selskaber, bør de imidlertid ikke komme med i Betragtning, hvor der er Spørgsmaal om det gennemsnitlige Udbytte af den i Aktieforetagender anbragte Kapital. Holde vi altsaa med dette Spørgsmaal for Øje fremdeles disse to Selskaber ude af Betragtning ved Opgjørelsen af det gennemsnitlige Udbytte for 1876, maa vi paa den anden Side tilføje følgende, der ikke tidligere kunde medtages, fordi de da endnu ikke havde været et fuldt Aar i Virksomhed:

	Kapital.	Udbytte for 1876.
57. Dampskibsselsk. Kbhvn.—Newcastle . .	800,000 Kr.	56,000 Kr.
58. — Freja	600,000 —	24,000 —
59. — Hermod	600,000 —	24,000 —
60. — Carl (•Olaf•, •Volmer• og •Harald•)	1,940,000 —	145,500 —
61. Kbhvns. Skotejsfabrik	156,400 —	7,820 —
62. Fabriken Cimbris	254,000 —	0 —
63. Det kbhvnse Byggeselskab	3,000,000 —	0 —
Summa	7,350,400 Kr.	257,320 Kr.

Udelades Nationalbanken og Sjæll. Jernbaner faaes for

de anførte 61 Aktieselskaber i 1876 en samlet Kapital af 126,217,110 Kr. og et Udbytte af 6,655,185 Kr. eller 5,28 pCt. Men det maa selvfølgelig ikke tabes af Sigte, at dette kun tilnærmelsesvis angiver det Udbytte, som de i danske Aktieforetagender anbragte Kapitaler give. Idet der i saa Henseende henvises til de derom i 8de Bd. S. 52—59 og S. 66—67 fremsatte Bemærkninger, bringes det særlig i Erindring, dels, at der ikke er medtaget endel af de Aktieselskaber, der intet Udbytte have givet, fordi der savnes nærmere Oplysninger om dem, dels og fornemlig, at der ikke engang fra det her angivne Udbytte er fradraget de betydelige Kapitaler, der ere gaaede til Grunde i adskillige af de her anførte Selskaber. Det maa i saa Henseende erindres, ikke blot at Privatbanken har tabt hele sin Reserverfond af 2 Mill. Kr. i de to heromhandlede Aar, og at Industribanken har tabt sin halve Kapital eller 1 Mill. Kr., men ogsaa, at fire af de her opførte Selskaber i Løbet af det sidste Aar ere erklærede fallit eller opløste, og at hele deres Kapital — tilsammen over 2 Mill. Kr. — maa anses for tabt, medens endnu nogle flere maaske inden lang Tid ville faa samme Skjæbne. Dette maa særlig erindres, naar nu i de følgende Aar en lignende Opgjørelse af Udbyttet for de da tilbageværende Selskaber udviser et gunstigere Resultat end de to her særlig omhandlede Aar. Efterhaanden som de forfejlede Foretagender gaa til Grunde og slettes af Listen, vil selvfølgelig Resultatet af de tilbageblivende stille sig endel gunstigere. Udelades saaledes blot de af de her anførte Selskaber af Betragtningen, der aldrig have givet Udbytte, vil det faldne Udbytte kun blive at henhøre til en samlet Kapital af ca. 117,7 Mill. Kr., hvorfra endnu maa drages den ene

Mill. Kr. af Industribankens Kapital, der nu er afskrevet som tabt; det samlede Udbytte bliver da ca. 5,70 pCt. Og endelig maa det erindres, i hvor høj Grad det samlede pro-Cent-Udbytte paavirkes af en forholdsvis ringe Forøgelse af Udbyttet for et Par af de store Selskaber, der tilsammen repræsenterer det Halve af den samlede Aktiekapital.

Til yderligere Oplysning hidsættes derfor her ligesom sidst endnu en Oversigt over pro-Cent-Udbyttet for hvert enkelt Selskab i Aarene 1875 og 1876, hvorhos her tilføjes Gjennemsnittet for de fire Aar 1873—76, idet vi her ordne Selskaberne efter Størrelsen af dette Gjennemschnittsudbytte. Forsaaavdt de paagældende Selskaber kun have bestaaet i en Del af dette Tidsrum, er Gjennemschnittudbyttet sat i ().

	1875.	1876.	Gjmsnit for 1873—76.
1. Tivoli	36 pCt.	31 pCt.	33,6 pCt.
2. Fredens Mølle	13 —	15 —	14,0 —
3. Nørrebros Sporvej	12½ —	12½ —	12,88 —
4. Dampskibsselskabet «Gorm», «Knud» etc.	9 —	10 —	12,80 —
5. Forenede Dampskibsselsk.	7½ —	9 —	9,75 —
6. Cichoriefabrikkerne	10½ —	6 —	9,50 —
7. Aalborg Spritfabrik	8½ —	11 —	9,25 —
8. Sukkerfabrikkerne	8 —	10 —	9,16 —
9. Nationalbanken	9 —	8½ —	8,88 —
10. Kastrup Glasværk	9 —	9 —	8,88 —
11. Rysenstens Badeanstalt	10¾ —	7¾ —	8,88 —
12. Maglekilde Brøndanstalt	10 —	10 —	8,75 —
13. Crome & Goldschmidts Fabr.	9¾ —	6½ —	(8,60 —)
14. De forenede Dampmøller	5 —	6 —	(8,00 —)
15. Kristineberg Fabr.	6½ —	6½ —	7,88 —
16. Burm. & Wains Fabr.	5½ —	6 —	7,25 —
17. Dampskibsselsk. Norden	4½ —	10 —	7,23 —
18. Kbhvns. Sporvej	2,77 —	6,94 —	7,15 —
19. Dampskibsselsk. Danmark	5 —	6 —	6,75 —
20. Alumina	7,95 —	6 —	6,73 —

	1875.	1876.	Gj.snit. for 1873-76.
21. Sjæll. Jernbaneselskab	7 pCt.	6 pCt.	6,37 pCt.
22. Hippodromen	6,4 —	8 —	6,35 —
23. Store nord. Telegrafsk.	5,55 —	6,39 —	6,19 —
24. Kjøbenhavns Saltværker	6 —	3 ⁷ / ₈ —	6,13 —
25. Privatbanken	5 —	4 —	6,08 —
26. Romerske Bade	6 ¹ / ₂ —	6 ¹ / ₂ —	6,00 —
27. Klampenborg Badeanstalt	6 —	6 —	c. 6,00 —
28. Handelsbanken	4,21 —	5 ² / ₃ —	(5,98 —)
29. Landmandsbanken	6 —	5 ³ / ₄ —	5,81 —
30. Renovationskompagniet	4 —	4 ¹ / ₂ —	5,37 —
31. Frederiksberg Sporvej	0 —	6 —	5,17 —
32. Forenede Oplagspladser	5 ¹ / ₂ —	5 ³ / ₄ —	(5,07 —)
33. Privat Laanebank	4 ³ / ₄ —	5 —	5,00 —
34. Bugserielskabet	7 —	0 —	5,00 —
35. Industribanken	6 —	0 —	4,88 —
36. Tuborg Fabrikker	7 ¹ / ₂ —	0 —	(4,76 —)
37. Dampskibsselsk. Kjøbenhavn	0 —	0 —	4,75 —
38. Lolland- eng. Dampskibsselsk.	0 —	3 ¹ / ₂ —	(2,83 —)
39. Frederiksholms Teglværk	0 —	0 —	2,75 —
40. Loll.-Falsters Jernbaneselsk.	1,87 —	1,14 —	(1,71 —)
41. Sejl- og Dampskibsselskabet af 1873	0 —	0 —	(1,70 —)
42. Lyngby Glasværk	0 —	0 —	1,63 —
43. Forstædernes Sporvejselskab	1 —	5 —	1,50 —
44. Fabriken Lolland	0 —	0 —	1,37 —
45. Kasino	2 —	3 —	1,25 —
46. Søvang	0 —	2 —	0,50 —
47. Søndersegaard	0 —	0 —	0 —
48. Hellebæk Klædefabrik	0 —	0 —	(0 —)
49. Arnakke Fabrikker	0 —	0 —	(0 —)
50. Hegnede Teglværk	0 —	0 —	0 —
51. Dalum Papirfabrik	0 —	0 —	(0 —)
52. Magle Mølle do.	0 —	0 —	(0 —)
53. Munke Møllens Fabr.	0 —	0 —	(0 —)
54. Lundergaards Mose	0 —	0 —	(0 —)
55. Bornholms Kul- og Teglværker	0 —	0 —	0 —

De sidst anførte ni Aktieselskaber have aldrig givet noget Udbytte, og fire af dem, hvortil endnu maa føjes Fabrikken Lolland, have allerede ophørt at eksistere som saadanne. Det er de Tab, som paa denne Maade lides,

der navnlig bevirke, at det samlede Udbytte af de i Aktieselskaber anbragte Kapitaler tør siges knap nok at naa op til den almindelige Rente af udlaante Kapitaler, og denne Rentefod naaes saaledes kun derved, at de gode og livskraftige Foretagender give Aktionærerne et saa meget større Udbytte, end der vilde kunne opnaaes ved Udlaan af deres Kapitaler, som ovenstaaende Fortegnelse udviser. Af de 46 Selskaber, der have givet Udbytte, have nemlig de 27 i aarligt Gjennemsnit givet 6 pCt. og derover, deraf atter de 14 endog 8 pCt. og derover indtil — bortset fra Tivoli — $12\frac{1}{2}$ à 14 pCt. Men dette høje Udbytte af de gode Aktieselskaber, der individuelt taget er en Extragevinst for Aktionærerne i disse, er da kun Erstatning for, hvad Andre tabe i daarlige Foretagender.

Sluttelig gives følgende Overblik over det Udbytte, de forannævnte Selskaber have givet i hvert af Aarene 1873—76, samlet klassevis efter pro-Cent-Udbyttet:

Et Udbytte af		1873.	1874.	1875.	1876.	Selskaber.
0 pCt. er givet af . .		6	8	17	20	
—	under 4 — — — . . .	—	1	3	5	—
4	indtil $4\frac{3}{4}$ — — — . . .	2	1	5	4	—
5	indtil $5\frac{1}{4}$ — — — . . .	8	7	6	6	—
6	indtil $6\frac{3}{4}$ — — — . . .	4	8	7	13	—
7	indtil 7,93 — — — . . .	6	8	5	3	—
8	indtil 10 — — — . . .	8	9	6	7	—
$10\frac{1}{4}$	indtil 15 — — — . . .	6	6	5	3	—
$15\frac{1}{4}$	indtil 20 — — — . . .	1	—	—	—	—
—	over 20 — — — . . .	1	1	1	1	—
		42	49	55	62	Selskaber.

Det vil heraf ses, at af de for hvert Aar opførte Antal Selskaber har i Aarene

1873.	1874.	1875.	1876.
14,3 pCt.	16,3 pCt.	30,9 pCt.	32,3 pCt. intet Udbytte givet.
4,8 —	4,1 —	14,5 —	14,5 — givet under 5 pCt. Udbytte.
42,8 —	46,9 —	32,7 —	35,4 — givet 5—7,93 pCt. Udbytte.
38,1 —	32,7 —	21,9 —	17,8 — givet 8 pCt. og derover.
100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt.

Som det vil ses, navnlig ved en Jævnførelse af den her givne Oversigt over pro-Cent-Udbyttet for 1875—76 med den tilsvarende for 1873—74 (8de Bd. S. 62—63), har Udbyttet af de Aktier, der danne den egentlige Hovedmasse, nemlig de, der opføres paa Børslisten, i det Hele været temmelig konstant, og den Nedgang i det samlede Udbytte, som kan paavises for 1875—76 i Sammenligning med 1873—74, skyldes kun i mindre Grad disse Aktieforetager. Desuagtet er ogsaa disse Aktiers Værdi sunken i en meget betydelig Grad, som en Jævnførelse af Kurslisterne for Januar 1878 med dem for Jan. 1875 vil udvise. Der er i dette Tidsskrifts 7de Bind S. 298—301 givet en Oversigt over det Værditab, som de paa Børslisten opførte Aktier have lidt i Tidsrummet fra Jan. 1875 til Marts 1876, og det paavistes der, at der for 32 Aktieselskaber med en indbetalt Kapital af ca. 129,68 Mill. Kr. i det nævnte Tidsrum havde fundet en Nedgang i Værdien Sted af ikke mindre end 22 Mill. Kr., idet deres samlede Værdi efter Kurslisterne for Jan. 1875 maatte ansættes til ca. 165,25 Mill. Kr., medens den i Marts 1876 ikke kunde ansættes højere end til 143,20 Mill. Kr.

Naar vi nu ville fortsætte denne Oversigt over Kurserne ned til det nærværende Øjeblik (9de Jan. 1878), maa selve Listen over Aktieselskaberne undergaa lidt Forandring, forsaavidt man vil vide, hvorvidt den stedfundne Nedgang i Værdien kan siges at svare til Nedgangen i Udbytte. Da vi ved Opgjørelsen af Udbyttet have forbigaet Assuranceselskaberne, forbigaa vi ogsaa her de tre paa hin første Tabel (7de Bd. S. 300) opførte; endvidere maa Handelsbanken og de forenede Dampmøller udgaa, da de kun havde bestaaet i en mindre Del af 1873, hvilket Aar vi

her tage til Udgangspunkt for en Sammenligning af Udbyttet. Endvidere udelades her Fyens Diskontobank. Paa den anden Side optages her 4 Aktieselskaber, der ved hin Opgjørelse ikke havde udvist nogen Nedgang i Kursen, men tværtimod en Værdiforøgelse, nemlig Sjællandske Jernbaneselskab, Forstædernes Sporvej, Kasino og Hippodromen, af hvilke dog fremdeles de to sidstnævnte ere noterede højere end i Jan. 1875. Af de paa Børslisten opførte Aktier have endvidere atter Aktier i Nørrebro's Sporvej maattet udelades af Betragtningen, da de lige saa lidt nu som da have været Gjenstand for Notering, hvorimod det nu opløste Selskab «Fabr. Lolland» er medtaget. Listen kommer saaledes til at omfatte 31 Aktieselskaber, der i 1873 havde en indbetalt Aktiekapital af ca. 121,33 Mill. Kr. Af denne Aktiekapital udbetaltes der for 1873 (eller 1873—74, hvor Virksomhedsaaaret ikke faldt sammen med Kalenderaaret) Aktionærerne et samlet Udbytte af i Alt 8,834,915 Kr. eller i Gjennemsnit 7,34 pCt. Af den samme Aktiekapital — vi se her bort fra de senere stedsfundne Udvidelser af enkelte Selskabers Kapital og det derpaa faldne Udbytte — udbetaltes der for 1876 Aktionærerne et samlet Udbytte af 7,921,056 Kr. eller i Gjennemsnit 6,68 pCt. Nedgangen i Udbytte var altsaa absolut 913,859 Kr. eller lidt over 10 pCt.

Den her omhandlede Aktiemasse havde i Jan. 1875, da man ved Vurderingen af Aktiernes Værdi væsentlig var henvist til at gaa ud fra det for Virksomhedsaaaret 1873 (1873—74) givne Udbytte samt Forventningerne om Udbyttet for 1874, om hvilket der da endnu ikke med Bestemthed kunde vides Noget, medens det senere viste sig

at være i sin Helhed ikke meget forskjelligt fra Udbyttet for 1873 (s. 8de Bd. S. 62—63), en efter de laveste Kursnoteringer beregnet Værdi af omtr. 154,23 Mill. Kr. Herefter repræsenterede det for 1873 faldne Udbytte henved $5\frac{1}{4}$ pCt. af Aktiemassens Værdi. Efter samme Rentefod skulde Udbyttet for 1876 svare til en Værdi i Jan. 1878 af ca. 138,6 Mill. Kr. Omstaaende Tabel udviser, hvor langt fra dette er Tilfældet. Med Hensyn til sammes Tilvejebringelse bemærkes kun: Kurserne ere de for d. 7de Jan. 1878 eller de nærmest forudgaaede Dage noterede; men for et ikke ringe Antal Aktier har der i indeværende Aar ingen Kurs været noteret. For disses Vedkommende er der da dels gaaet tilbage til den sidst noterede Kurs for 1877, og de i () tilføjede Datoer angive da den paagældende Dag i 1877. Forsaavidt denne ligger lidt længere tilbage, haves der ganske vist ingen Sikkerhed for, at den samme Kurs endnu er gjældende; men Kursen er da i ethvert Tilfælde nu snarere lavere, saa at de paagældende Aktiers Værdi næppe undervurderes ved at beregnes efter hin Kurs. For nogle Aktier er der i hele 1877 ingen Kurs noteret; for disse — samt for enkelte andre, hvor den sidst noterede Kurs maa antages ikke længere at være til at opnaa — er Oplysning søgt tilvejebragt om, hvad der senest er budt og forlangt for de paagældende Effekter. Forsaavidt disse to Priser sjerne sig meget langt fra hinanden, er der, for ikke at undervurdere Aktierne, gaaet ud fra Sælgerens Fordring (betegnet ved et S.), der selvfølgelig angiver den højeste Værdi, der i Øjeblikket kan tillægges det paagældende Effekt. Ellers er gennemgaaende — ligesom for 1875 — den laveste Kursnotering fulgt som den, der alene i Øje-

	Aktiekapital.	Jan. 1875. Kurs.	Aktiemassens Verdi.	Jan. 1878. Kurs.	Aktiemassens Verdi.	Verditab fra 1875 til 1878.
1. Nationalbanken	26,752,400 Kr.	172½ pCt.	46,214,080 Kr.	157 pCt.	42,000,640 Kr.	4,213,440 Kr.
2. Privatbanken	12,000,000 —	137½	16,530,000 —	64½	7,770,000 —	8,760,000 —
3. Laanebanken	4,000,000 —	100½	4,030,000 —	79	3,160,000 —	870,000 —
4. Industribanken	2,000,000 —	112½	2,250,000 —	25½	505,000 —	1,745,000 —
5. Telegrafaktier	27,000,000 —	200½ Kr.	30,075,000 —	126½ Kr.	18,975,000 —	11,100,000 —
6. Fredens Mølle	700,000 —	190½	1,333,500 —	146	1,022,000 —	311,500 —
7. Alumina	800,000 —	102 pCt.	816,000 —	(1½ S.) 55 pCt.	440,000 —	376,000 —
8. Kastrup Glasværk	700,000 —	103½	726,250 —	79	553,000 —	173,250 —
9. Kristineberg	355,000 —	102½	364,762 —	(½ S.) 70	248,500 —	116,262 —
10. Cichortefabr.	1,100,000 —	102	1,122,000 —	(1½) 33	363,000 —	759,000 —
11. Sendersgaard	240,000 —	102	244,800 —	0	0	244,800 —
12. Tivoli	185,640 —	180 Kr.	491,400 —	(½ S.) 175 Kr.	477,750 —	13,650 —
13. Klampenborg	200,000 —	34	170,000 —	28½	142,500 —	27,500 —
14. Romerske Bade	90,000 —	94½ pCt.	85,050 —	(½ S.) 85 pCt.	76,500 —	8,550 —
15. Kbhvns. Saltværker	220,000 —	99	217,800 —	(1½ S.) 55	121,000 —	96,800 —
16. Magleklide Brændanstalt	140,000 —	110	154,000 —	(½ S.) 105	147,000 —	7,000 —
17. Dampskibsselsk. Danmark	1,400,000 —	124	1,776,000 —	(¾) 77½	1,085,000 —	691,000 —
18. — Norden	1,011,000 —	118	1,192,980 —	(¾) 84	849,240 —	343,740 —
19. — Kjøbenhavn	2,000,000 —	120½	2,415,000 —	60½	1,210,000 —	1,205,000 —
20. Kbhvns. Sporvej	990,000 —	273½ Kr.	1,404,250 —	131 Kr.	621,500 —	782,750 —
21. Frederiksbergs do.	310,000 —	123½ pCt.	382,850 —	(¾ S.) 59 pCt.	182,900 —	199,950 —
22. Forstædernes do.	370,000 —	84	310,800 —	(bet.) 84 pCt.	310,800 —	—
23. Kasino	410,000 —	14 Kr.	114,800 —	14½ Kr.	118,900 —	4,100 —
24. Hippedromen	93,050 —	39	72,579 —	(¾ S.) 55	102,355 —	29,776 —
25. Fabr. Lolland	1,000,000 —	86	860,000 —	0	0	260,000 —
28. Sukkerfabrikkerne	4,400,000 —	111½	4,906,000 —	102	4,488,000 —	418,000 —
29. Børnestein & Wain	4,000,000 —	114½	4,590,000 —	62	2,480,000 —	2,110,000 —
			2,590,000 —	98	2,410,000 —	1,980,000 —

22. Forstgaardernes do.	370,000 —	84 —	310,800 —	(bet.) 84 pCt.	310,800 —	—
23. Kasino	410,000 —	14 Kr.	114,800 —	14½ Kr.	118,900 —	+ 4,100 —
24. Hippodromen	93,050 —	39 —	72,579 —	(⅔ S.) 55 —	102,355 —	+ 29,776 —
25. Fabr. Lolland	1,000,000 —	86 —	860,000 —	0 —	102,355 —	+ 860,000 —
26. Sukkerfabrikkerne	4,400,000 —	111½ —	4,906,000 —	102 —	4,488,000 —	418,000 —
27. Burmelster & Wain	4,000,000 —	114½ —	4,590,000 —	62 —	2,480,000 —	2,110,000 —
28. Foren. Dampskibsselsk.	3,000,000 —	130 —	3,900,000 —	88 —	2,640,000 —	1,260,000 —
29. Aalborg Spritfabr.	600,000 —	102½ —	625,000 —	(⅔) 67 —	270,000 —	355,000 —
Tilkommen inden Jan. 1875:	37,764,720 Kr.		40,882,192 Kr.		33,608,043 Kr.	7,273,649 Kr.
26 a. Sjæll. Jernb. udvid. med	476,920 Kr.	110 pCt.	524,612 Kr.	100½ pCt.	479,204 Kr.	45,408 Kr.
27 a. Landmandsbank.	4,200,000 —	(96½) —	4,200,000 —	69½ —	2,929,500 —	1,270,500 —
28 a. Sukkerfabrik.	600,000 —	111½ —	668,300 —	102 —	612,000 —	54,300 —
29 a. Burmelster & Wain	2,000,000 —	114¾ —	2,295,000 —	62 —	1,240,000 —	1,055,000 —
30 a. Foren. Dampskibsselsk.	1,000,000 —	130 —	1,300,000 —	88 —	880,000 —	420,000 —
32. Handelsbanken	9,600,000 —	101¾ —	9,880,000 —	81¾ —	6,680,000 —	3,200,000 —
33. Foren. Oplagspl.	2,600,000 —	107 —	2,782,000 —	90½ —	2,353,000 —	429,000 —
34. Foren. Dampsmøller	600,000 —	112 —	672,000 —	(⅔) 83 —	498,000 —	177,000 —
Tilkommen efter Jan. 1875:	21,076,920 Kr.		22,319,912 Kr.		15,671,704 Kr.	6,678,208 Kr.
26 b. Sjæll. Jernbaner	6,811,280 Kr.		6,815,336 Kr.	100½ —	6,815,336 Kr.	+ 34,056 Kr.
27 b. Landmandsbank	2,400,000 —		1,674,000 —	69¾ —	1,674,000 —	726,000 —
32 a. Handelsbanken	2,400,000 —		2,400,000 —	81¾ —	2,400,000 —	—
35. Loll.-Falst. Jernb.	5,040,000 —		4,132,800 —	82 —	4,132,800 —	907,200 —
36. Tuborg Fabrikker	1,600,000 —		848,000 —	(⅔) 53 —	848,000 —	752,000 —
37. Crome & Goldschmidt's Fabr.	800,000 —		560,000 —	(⅔ S.) 70 —	560,000 —	240,000 —
	19,051,280 Kr.		16,460,136 Kr.		16,460,136 Kr.	2,591,144 Kr.

blikket tør paaregnes af den, der maa eller vil sælge. — Om de for Jan. 1875 angivne Kurser henvises iøvrigt til 7de Bd. S. 298—99.

Gaas altsaa ud fra disse Kurser for Jan. 1878, der snarest give et lidt for højt Resultat, har da nu den paa Børsen noterede Aktiemasse, der i 1873 var i Virksomhed og hvoraf der for 1876 (1876—77) betaltes et samlet Udbytte af 7,92 Mill. Kr., i Øjeblikket kun en Værdi af lidt over 114 Mill. Kr. eller ca. 24 Mill. Kr. mindre, end der efter ovenstaaende Beregning skulde tilkomme den efter Analogien for 1875. Denne yderligere Nedgang, hvor-efter Udbyttet for 1876 (1876—77) repræsenterer en Forrentning af Aktiemassens nuværende Værdi med henved 7 pCt. (6,94 pCt.), har næppe udelukkende sin Grund i den høje Rente, der for Tiden kan erholdes af kontante Kapitaler, og betegner altsaa den Mangel paa Tillid, som overhovedet er tilstede overfor Aktieselskaber. Hvorvidt den er begrundet overfor de her omhandlede Selskaber, skal her ikke udtales nogensomhelst Formening om; men til en rigtig Bedømmelse af den Vurdering, der nu bliver de her omhandlede Selskaber til Del, skal endnu enkeltvis sammenstilles Kurserne for nogle enkelte Aktier, der for det her omhandlede Tidsrum af fire Aar, 1873—76, have givet et temmelig konstant Udbytte, der navnlig ikke kan siges at udvise en bestemt eller væsenlig Tilbagegang i de seneste Aar. Her anføres da Udbyttet for 1876 sammenstillet med Gjennemsnitsudbyttet for 1873—76, samt den nugældende (laveste) Kurs, samt hvor stor en Rente Gjennemsnitsudbyttet repræsenterer af denne Kursværdi.

	Udbytte for		Kurs i		Forrentning
	1876.	1873—76.	Jan. 1878.	efter denne Kurs.	
Sjæll. Jernbaner . . .	6,00 pCt.	6,37 pCt.	100½ pCt.	6,3 pCt.	
Priv. Laanebank . . .	5,00 —	5,00 —	79 —	6,3 —	
Landmandsbanken . .	5,75 —	5,81 —	69¾ —	8,3 —	
Telegrafaktier . . .	6,39 —	6,19 —	126½ —	8,8 —	
Sukkerfabrikker . . .	10,00 —	9,18 —	102 —	9,0 —	
Burm. & Wains Fabr.	6,00 —	7,25 —	62 —	11,7 —	
Foren. Dpskibsselsk. .	9,00 —	9,75 —	88 —	11,0 —	
Kastrup Glasværk . .	9,00 —	8,88 —	79 —	11,1 —	
Aalborg Spritfabrik .	11,00 —	9,25 —	67 —	15,7 —	

Det er en Selvfølge, at Forventningen eller Formen-ingen om, hvad Udbytte der kan ventes for det nu forløbne Aar, har en væsenlig Indflydelse paa Kursen paa de enkelte Aktier, og da vi Intet vide herom, er det ikke vor Mening at ville udtale Noget om, hvorvidt de nævnte Aktier nu vurderes for lavt eller ej; Hensigten med Foranstaaende er kun at vise, hvorledes de nu vurderes i Forhold til det hidtil givne Udbytte, og hvilket Udbytte man nu forlanger af de Kapitaler, man vil anbringe i Aktier.

Hidtil er kun omtalt Værdifaldet for de Aktiebeløb, som vare indbetalte og virksomme i 1873; men Tabellen omfatter ogsaa de senere tilkomne, paa Børslisten optagne, Beløb. Den falder i fire Dele: Først anføres under Nr. 1—25 de Aktieselskaber, der have den samme uforandrede Aktiekapital som i 1873; dernæst under Nr. 26—31 de alt dengang eksisterende Selskaber, som senere have forøget deres Kapital, delt i to Afdelinger, hvoraf den første angiver det Beløb, der var indbetalt i 1873, den anden de senere, men dog siden Jan. 1878 tilkomne Beløb. Endelig opføres de Selskaber, der ikke have været i Virksomhed i 1873 eller i alt Fald ikke i hele Aaret samt de Forøgelser af Aktiekapitalen, der, saa vidt vides, have fundet Sted efter Jan. 1875. Denne forandrede Klassi-

ficering vil forklare eventuelle Uoverensstemmelser med den i 7de Bind meddelte Tabel. *)

Sammenfattes nu alle disse Beløb, bliver Resultatet, at den samlede, indbetalte Aktiekapital for de først anførte 34 Selskaber i Jan. 1875 udgjorde ca. 142,90 Mill. Kr., der til det nysnævnte Tidspunkt havde en Kursværdi af 176,55 Mill. Kr., medens dens nuværende Kursværdi kun er 129,76 Mill. Kr. I de forløbne tre Aar er den altsaa sunket ca. 47,79 Mill. Kr. eller omtrent 27 pCt.

Derhos var der efter Jan. 1875 bleven indbetalt af ny Kapital ca. 19 Mill. Kr., der nu kun har en Kursværdi af 16,46 Mill. Kr., altsaa er sunken ca. 13,6 pCt. i Værdi.

Den samlede indbetalte Aktiekapital for de nævnte 37 Selskaber udgjør nu 161,96 Mill. Kr.; den samlede Kursværdi er nu kun 146,22 Mill. Kr. Og at den endda har saa megen Værdi, skyldes væsenlig den Omstændighed, at Nationalbankaktier ere medtagne. Holdes disse ude af Betragtning, bliver den samlede Aktiekapital ca. 134,71 Mill. Kr., og denne Kapitals nuværende Kursværdi ca. 104,22 Mill. Kr. Den står altsaa for Tiden ca. 30½ Mill. Kr. eller omtr. 22,6 pCt. under den virkelig indbetalte Værdi. At Værdinøgningen for enkelte Aktiekapitaler er langt betydeligere, fremgaar tilstrækkeligt af Tabellen.

Efterskrift den 18de Januar. Efter at denne Artikel var given i Trykken, har der i de seneste Dage fundet en Opgang i Kurserne Sted, hvortil der intet Hensyn har kunnet tages. De her benyttede Noteringer for de første otte Dage i Januar svare ogsaa nærmest til de for Jan. 1875 benyttede Kurser.

*) Da det nøjagtige Tidspunkt for Indbetalingen af disse Beløb ikke altid bestemt vides, kan der her mulig være en ringe Unøjagtighed i Klassificeringen, som dog intet Væsenligt har at betyde.

C. L. Madsen: Den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik. Kbhvn. 1876.

Anmeldt af H. Westergaard.

Was ihr hinein nicht gelegt, ziehet ihr nimmer heraus.

Det er i Reglen et utaknemligt Arbejde at behandle et nyt Spørgsmaal i Statistiken. Som oftest eksisterer der intet Materiale, eller det er slet ikke lagt tilrette, og der maa da gjøres en Række besværlige og bekostelige Forarbejder, hvis Udbytte sjældent svarer til Ulejligheden. Dette gjælder i fuldt Maal om den Opgave, Hr. Madsen har sat sig. Hvad enten dette Forsøg paa at drage et nyt Æmne ind under Statistiken er lykkedes eller ej, fortjener det derfor at betragtes med Interesse og Paaskjønnelse.

Forfatteren søger at finde en Sammenhæng mellem den internationale Telegraftrafik og det øvrige Samkvem mellem Nationerne. Det er klart nok, at disse Momenter maa staa i temmelig nøje Forbindelse med hinanden. De Telegrammer, der sendes til Bladene, eller som indeholde Efterretninger om Familiebegivenheder eller Lignende, ere i Reglen saa faa, at man ganske kan se bort fra dem. Det aldeles overvejende Antal Telegrammer have et merkantilt Indhold; de vedrøre Afslutningen af en Handel, Varers Afsendelse, Skibes Ankomst og Afgang osv. Jo livligere Handelsforbindelsen er imellem to Nationer, jo flere Skibe, der gaa imellem dem, desmere Anledning bliver der til at telegrafere. Hvis man

altsaa kjendte alle disse Forhold tilbunds i alle deres Detailler, saa maatte man med stor Tilnærmelse kunne forud angive, hvormange Telegrammer den nærmeste Fremtid vil bringe. Men dette har ikke stor Interesse for Statistikerens, thi han er i Reglen kun i Besiddelse af nogle faa Tal, der give en Hovedoversigt over Forholdene, men ikke tillade at gaa meget i det Enkelte. Spørgsmaalet er da, om man kan skyde en Gjenvej, idet disse summariske Oplysninger ere tilstrækkelige til med større eller mindre Nøjagtighed at kunne forudberegne Antallet af Telegrammer.

Forfatteren mener, at dette er Tilfældet, idet han tror at kunne paavise, at Telegramtallet T mellem to Lande vil være bestemt ved følgende Ligninger:

$$T = C \cdot U \quad (1)$$

$$\text{og} \quad U = \sqrt{V \cdot N} + N_1 + N_2 \quad (2)$$

hvor C er en endnu ubestemt Størrelse, der afhænger af Telegrafforbindelsens Art, Landenes Afstand og Lign., medens V er Værdien af Omsætningen i £, N Antallet af Tons i de Skibe, der have besørget den, N_1 og N_2 Antallet af Tons i de Skibe, der tilhøre det ene Land og fare mellem det andet Land og Udlandet. U kaldes Antallet af kommercielle Enheder. Størrelsen C bestemmes hvert Aar af Ligningen (1), idet T og U betragtes som givne.

Man kan vel her strax gøre opmærksom paa, at Forfatterens Lov ikke kan anvendes paa Telegrafforbindelsen mellem Lande, hvor der slet ikke er Tale om Søhandel, f. Ex. mellem Schweiz og Bayern. Her forsvinder N , N_1 og N_2 , og Antallet af Telegrammer bliver Nul. For saadanne Lande maa der da opstilles andre Formler.

En saadan Lov kan nu betragtes paa to Maader. Det kan enten være, at den kun tilfældig stemmer med Virkeligheden i et længere eller kortere Tidsrum, eller Meningen kan være, at Loven til ethvert Tidspunkt skal være et Udtryk for Virkeligheden. Men dette vil atter sige, at det er en almen-gyldig nødvendig Lov; thi naar den altid passer paa Forholdene, naar Telegramtallet altid paa en bestemt Maade følger med

Omsætningen, saa maa der jo være en Grund dertil, det maa kunne paavises, at det nødvendig maa være saa.

Saadanne nødvendige Love indeholder den politiske Økonomi Exempler nok paa, der er saaledes Sætningerne om Jordrenten, Værdilæren og Theorien om Handelsbalancen; og det er især den sidste, der kan tjene til Vejledning her, fordi ogsaa den behandler Samkvemmet mellem Nationerne.

Jeg vil nu først søge at vise, at saaledes kan ikke Hr. Madsens Lov opfattes. At denne Lov ikke stiller sig som den naturligste, er i hvert Fald let at se. Den rimeligste Slutning vilde aabenbart være følgende: Hvis der er en Lov, maa denne vistnok hidrøre fra, at enhver Omsætning af en vis Art medfører et vist Antal Telegrammer. De Telegrammer, der have et udelukkende merkantilt Indhold, maa da have et Antal: $a_1 V_1 + a_2 V_2 + \dots$, hvor V_1 , V_2 osv. ere Værdierne af de forskellige Vareomsætninger, a_1 , a_2 osv. Konstanter, der skulle bestemmes nærmere for hvert Par Lande. Dernæst er der nogle Telegrammer, som hidrøre fra Rederne, som afsendes til Skibenes Bestemmelsessteder, som udvexles ved Stranding og Lign.; disse Telegrammers Antal staa maaske i ligefremt Forhold til Skibenes Antal, Bestuvning eller deslige, og dette giver Anledning til et lignende Udtryk. Andre Telegrammer skyldes maaske Landtrafikken, f. Ex. Jernbaneforsendelser; og her vilde lignende Regler finde Sted. Det sidste Moment tager Forfatteren slet ikke med i Betragtning, og det har maaske heller ingen Betydning; men i hvert Fald er der ved en første Betragtning af Forholdene ikke Tale om Kvadratrødder, Loven er helt igjennem af første Grad.

Det er imidlertid ogsaa let at paavise, at dette maa den være, naar man vil undgaa Strid. For at se dette kan man sammenligne Loven med Læren om Handelsbalancen. Som bekendt siger denne Theori, at Værdien af de Tjenester, som et Land yder Udlandet, maa i Længden være lig Værdien af de Tjenester, det faar igjen. Denne Sætning gjælder nu aabenbart ikke blot, naar det er en enkelt Nation, der er Tale om, men ogsaa naar man betragter 2 eller 3 Lande under ét, eller et helt Komplex af Lande. Det Samme maa ogsaa gjælde

om Telegrammerne, hvis den sandsynlige Lov er en almen-
gyldig økonomisk Lov. Thi derved, at man betragter et Land
som to, eller to Lande som ét, kan dog Antallet af Telegram-
merne ikke forandres. Hr. Madsen tager selv heller ikke i Be-
tragtning at slaa flere Lande sammen. Saaledes betragtes
Holland og Belgien under ét, Spanien og Portugal ligesaa,
Landene udenfor Evropa ere slaaede sammen osv.

For nu at gjøre en Prøve med Loven, kan man eksempelvis
antage, at der er to Lande, som ere beliggende ganske ens i
Forhold til et tredje. Telegraf forbindelsen er ganske af samme
Art, den har været lige længe i Gang begge Steder, kort sagt,
hvis Omsætningen var den samme, vilde der komme ligemange
Telegrammer fra begge Lande. Lad nu Omsætningen mellem
det første og tredje Land være 16 Mill. £, mellem det andet
og tredje 810000 £, medens Varerne ere af saa forskellig
Art, at der bruges henholdsvis 90000 og 160000 Tons til Trans-
porten. For Nemheds Skyld kan man tænke sig N_1 og N_2
lig Nul begge Steder. I dette Tilfælde vil Antallene af Tele-
grammerne blive proportionale med henholdsvis 1200000 og
360000, ialt med 1560000. — Sæt nu, at de to Lande
indgaa i Union. Der bliver ikke afbrudt en eneste Handels-
forbindelse, ikke et eneste Skib bliver forsinket, Alt er som
før, kun skal de to Lande nu betragtes som ét, ogsaa hvad
Omsætning og Telegraftrafik angaar. Men i dette Tilfælde an-
giver Loven, at Antallet af Telegrammer er proportionalt med
2050000, medens det før var 1560000; det passer ikke!

Et andet tydeligt Exempel faar man, naar man antager,
at det ene Land aldeles ingen Skibe har, men at dets Om-
sætning besørges udelukkende af det andet. Man vil let kunne
se almindeligt, at for at saadanne Betingelser kunne være op-
fyldte, maa Udtrykket helt igjennem være af første Grad; altsaa
det samme Resultat som før. Naar da Forfatterens Lov ikke
har dette Udseende, saa betyder dette, at den ikke er nogen
nødvendig Lov, den kan blot udtrykke en ren tilfældig Overens-
stemmelse med de faktiske Forhold. Endnu et Bevis herpaa
finder man deri, at Ligningen ikke er homogen. Sæt, at man
istedetfor £ havde brugt Kroner, istedetfor Tons Kommerce-

læster, saa havde Loven strax faaet et andet Udseende. Det er ellers overalt i den anvendte Mathematik en uafviselig Fordring, at Ligningerne ikke maa forandres ved en Forandring af Enheder.

Deri, at Loven ikke er mere end et tilfældigt Udtryk for Telegraftrafikken, ligger nu, at alle de andre Sætninger, som Forfatteren kommer til, kun kunne have den samme relative Berettigelse; thi de støtte sig alle til Theorien om de kommercielle Enheder. Hertil kommer, at enhver Anvendelse af Loven paa fremtidige Forhold bliver upaalidelig. Fordi Loven passer nu, har man ingensomhelst Garanti for, at den vil gjælde i Fremtiden. Dette synes Forfatteren at mene, at den kan; men fra den øvrige Statistik har man saa mange Exempler, der tyde paa det Modsatte, at man heller ikke kan antage det her uden lange Rækker af Erfaringer.

Efter den Betydning Loven har, som et tilfældigt Udtryk for de faktiske Forhold, er man udelukkende henvist til det statistiske Materiale, og Spørgsmaalet er da først, hvorledes dette er. Det maa nu først fremhæves som en stor Mangel, at Materialet er saa overordenlig begrænset. Der findes kun Opgivelser for Sverig og Norge fra 1871—73 og for Danmark fra 1874.

Et saa lille Materiale kan man egentlig slet ikke faa Noget at vide af, man vil uden Vanskelighed kunne finde meget simple Love, der passer fuldkomment saa godt med de foreliggende Erfaringer som Forfatterens; og det er heller ikke vanskeligt at finde simple Love, der passe aldeles paa Erfaringerne. Men hvor godt disse Love end stemme med de givne Erfaringer, saa ville de dog give de forskellige Resultater, naar man vil bruge dem til at slutte til Fremtiden, og der er intet Bevis for, at netop den sandsynlige Lov vil give det rigtige Resultat.

Det første man bør gjøre ved Erfaringsrækkerne, maa nu være at undersøge, hvorvidt man kan stole paa dem, hvor store Fejl man kan vente. En saadan Prøve kan man gjøre ved at sammenligne Opgivelser fra to Lande over de samme Tal. Saaledes angives Antallene af Telegrammer, udvexlede mellem Danmark og Norge, til:

	Danmark.	Norge.
1871	24836	25061
1872	32308	32646
1873	28940	29263
1874	31891	32288

Endnu mindre stemme de øvrige Opgivelser; saaledes opgives Omsætningen mellem de samme Lande i 1873

fra Danmark til £ 1292341

fra Norge til - 1400378

og Antallene af Tons afvige ikke faa Procent. Ganske det Samme viser sig paa andre Punkter. Endel af disse Afvigelser kunde maaske hæves, naar man fik at vide, hvorledes Opgjørelserne ere foretagne; men saameget er dog vist, at Materialet ikke er meget paalideligt. Det er underligt, at Forfatteren ikke afrunder Tallene eller søger at korrigere dem, da det dog maa være en uafviselig Fordring, at to Opgivelser af samme Tal maa være noget nær ens, og man kan spare en Del Regneri ved at benytte simplere Tal.

Flere Steder nøjes Forfatteren med saa smaa Tal, at det er tilfældigt, om Resultaterne komme til at stemme med de Sætninger, der søges beviste. Saaledes sammenligner han de tre skandinaviske Landes Trafik med de fremmede Verdensdele og viser, at Værdierne af *C* ere meget nær ens; men de Telegramtal, der er Tale om, ere kun henholdsvis 463, 1392 og 348. Af disse Tal kan man ikke udlede noget Sikkert, naar man ikke véd, om Hundrederne ere rigtigt opgivne.

Det fremhævedes ovenfor, at man kunde finde mangfoldige Love af samme Art som Forfatterens, der passede godt med de Erfaringer, der foreligge, men som ikke kunde angive noget om Fremtiden, fordi de ikke vare nødvendige Love. Der er navnlig én Omstændighed, som gjør det let at finde saadanne Love, foruden den, at de kun skulde gjælde for et Tidsrum af 3 Aar. Det er den Egenskab, som de foreliggende Talrækker dele med de fleste Tal i Statistiken, nemlig at de variere jævnt fra Aar til Aar. Der sker sjældent her som andetsteds noget større Brud. Ofte følges Tallene ad i disse Bevægelser. Saaledes kan en daarlig Høst bevirke, at Vielserne aftage og Selv-

mordenes Antal voxe, at Handel og Industri lammes osv. osv. Bevægelsen i et enkelt Forhold vil efterhaanden forplante sig til andre Forhold og saaledes medføre en lang Kjede af Virkninger. Saaledes gaar det ogsaa her. Naar Omsætningen tager af, eller Skibsfarten lammes, saa vil der blive mindre Anledning til at telegraferer, og omvendt, jo livligere Samfærdselen mellem Nationerne er, desto flere Telegrammer vil der blive udvexlet. Et Blik paa de foreliggende Tabeller stadfæster dette, og forsaavidt Forfatteren vil nøjes med at paa-pege dette, er han i sin gode Ret.

Naar man leder efter saadanne nye Love, behøver man heller ikke just at indskrænke sig netop til de Tal, der udtrykke Omsætning og Skibsfart. Man kan ligesaa godt benytte Befolkning, Dødsfald eller Lignende, thi disse Tal bevæge sig jo ogsaa i Reglen langsomt frem. Heller ikke behøver man just at holde paa Stedets og Tidens Enhed. Man kan saaledes f. Ex. sammenligne de kjøbenhavnske Bankers Status med Telegraftrafikken imellem Norge og England i 1871—74. Kaldes Telegramtallet T , Aktiverne i Kroner U og Forholdet $T: U$ for a , saa giver Sammenstillingen følgende Resultat:

	T	U	a
1871	41000	112 Mill.	0,00046
1872	60000	131 —	0,00046
1873	71000	153 —	0,00046
1874	77000	170 —	0,00045

Med andre Ord: Aar for Aar er der omtrent samme Forhold mellem Telegramtallene og Aktivernes Størrelse, og man har da i Forfatterens Betydning af Ordet en Lov for sig. Spørgsmaalet er nu, hvad man er berettiget til at slutte af en saadan Lov. Sikkert ikke, at de kjøbenhavnske Bankers Status er Hovedaarsag til Telegraftrafikken. Men selvfølgelig er dette Rythmiske i Bevægelserne heller ikke uden Grund, og denne Grund er temmelig nærliggende, skjønt det er vanskeligt at gjøre fuldstændig Rede derfor; thi Sagen er den, at baade Banker og Telegraftrafikken til Syvende og Sidst afhænger af hele Samfundets Tilstand. Det kan da heller ikke forundre,

at man ogsaa kan finde Love ved at sammenligne Tal fra de forskjelligste Perioder; atter her støder man paa noget Sammenhængende, noget Solidarisk, og det er denne Solidaritet, der overhovedet gjør Statistiken mulig.

Naar Talrækkerne have disse almindelige Egenskaber, at Tallene variere jævnt fra Aar til Aar, saa vil man som sagt med Lethed kunne danne en Mængde Love, der have de samme Egenskaber som Forfallerens; og man vil ogsaa kunne danne ligesaa mange Love det skal være, som have andre forud opgivne Egenskaber; det vil altid være muligt at finde Funktioner, der have de Egenskaber man ønsker, naar disse blot ikke staa i indbyrdes Strid. Med andre Ord: de Sætninger, Forfatteren kommer til, ere ikke at betragte som paalidelige Resultater med praktisk Brugbarhed, men som algebraiske Følger af, at man valgte en Funktion med visse bestemte Egenskaber.

For at oplyse dette kan man tage to Lande, som f. Ex. England og Sverig for sig. Tabellerne angive for 1871—73 følgende Værdier:

	Telegramtal.	Kommercielle Enheder.
1871	c. 40400	c. 3939000
1872	49200	4688000
1873	57400	5255000

De kommercielle Enheder voxe her noget langsommere end Værdierne af T , og dette er Tilfældet for de fleste andre Landes Vedkommende. Hvis man derfor vælger Hr. Madsens Lov ($T = C \cdot U$), saa opnaar man, at C i de fleste Tilfælde vil voxe fra Aar til Aar, men ikke saa stærkt som Telegramtallene. For da at give C et Navn, kan man sige, at den udtrykker den hele telegrafiske Tilstand, medens U angiver hele den Indflydelse, Omsætningen spiller. Men i Virkeligheden mener man, og kan man kun mene, at C er en Størrelse, der voxer, fordi man valgte den anden Faktor i Produktet vilkaarligt saaledes at den voxede langsommere end Produktet. — Ønsker man nu, at C skal voxe raskere, kan man f. Ex. lade Loven hedde: $T = C \log U$, og lader man den

hedde $T=10^{-8} \cdot C \cdot U^2$, opnaar man, at C aftager. Værdierne af C kan sammenstilles i følgende Tabel:

	$T=C U$	$T=C \log U$	$T=10^{-8} \cdot C \cdot U^2$
1871	0,0103	6130	0,26
1872	0,0105	7380	0,22
1873	0,0109	8540	0,21

Disse eller lignende Beregninger kunne gennemføres for alle Landene, og man vil da se, at Værdierne af C voxer i første Tilfælde gennemgaaende langsomt, i andet Tilfælde rask, og at de aftage i tredje Tilfælde. Man kan ogsaa godt indrelse sig saaledes, at der omtrent er Ligevægt, saaledes at C omtrent holder sig konstant.*)

Vil man i Almindelighed have en Lov frem, der nogenlunde udtrykker Bevægelsen i Telegramtallene, saa er Løsningen den, at man vælger en Funktion, som voxer og aftager, naar Omsætningen og Skibsarten voxer og aftager. Dette gjør saaledes:

$$U = \sqrt{V N + N_1 + N_2}$$

eller $W = V + a(N + N_1 + N_2)$

eller U^n eller W^n eller $U \cdot W$ eller $U + W$ osv. osv. osv.

Alle disse Love ville kunne give lige gode Resultater; det Hele er en algebraisk Følge af den valgte Funktions Egenskaber, ikke mere.

Jeg omtalte ovenfor, at Størrelsen C ikke kan have anden Betydning end den, som Faktor til de kommercielle Enheder at bringe Ligningen i Orden. Forfatteren tillægger den imidlertid en ganske anden Betydning, idet han mener, at den udtrykker Telegrafafforbindelsens Art, Landenes Afstand o. Lign. Men skal dette være Tilfældet, saa maa C kunne findes ved Hjælp af de Momenter, hvoraf den skal afhænge, og ikke, som Forfatteren gjør, af Ligningen: $T = C \cdot U$ for hvert Aar og for hvert

*) Saaledes har jeg gennemført Beregningerne ved følgende Lov: $T = a(V + \frac{1}{2}(N + N_1 + N_2))$, men anfører ikke Resultaterne af Hensyn til Pladsen.

Par Lande. Thi herved mister C ethvertsombelst Indhold. Vi saa, at man ved at vælge sin Lov paa passende Maade, kunde faa C til at voxe og aflage, som man vilde, og der er intet Bevis for, at netop Forfatterens C udtrykker de omtalte Momenter. Vil man virkelig lægge en Betydning ind i C , saa maa man finde den direkte eller engang for Alle, og saa ved Nedsættelse i Ligningen vise, at Loven gjælder. Dette har nu Forfatteren gjort tildels, idet han har delt C i to Faktorer ved Ligningen $C = \frac{c}{d}$ hvor saa d er bestemt direkte; men da c jo alligevel bestemmes paa samme Maade som før C , er derved intet vundet.

Ved denne Deling i Faktorer tror Forfatteren at kunne bevise en ny Sætning, Afstandens Lov, som han lægger stor Vægt paa. Denne Sætning siger, at Antallet af Telegrammer staar i omvendt Forhold til Afstanden (d) mellem Landene. Naar Alt iøvrigt er lige, vil den dobbelte Afstand bevirke, at Telegramtallet synker til det Halve osv. Beviset herfor søges ved at samle alle de Lande, der handle med Sverig og Norge i 5 Grupper og saa vise, at C i første Gruppe er dobbelt saa stor som i anden, tre Gange saa stor som i tredje osv. Nu ere Landene saaledes samlede i Grupper, at disses Numre omtrent betegner den nærmere eller fjernere Afstand, og heraf mener Forfatteren da, at Sætningen følger. Beviset maa imidlertid føres helt ud: det maa vises, at Sætningen gjælder for de enkelte Lande. Men dette gjøres ikke paa nogen fyldestgjørende Maade. Det er klart, at hvis Afstandens Lov er rigtig, maa c være nogenlunde konstant; men et Blik paa Tabellerne over c viser meget store Afvigelser; selv om man udelader de mest afvigende Værdier, bliver Forskjellen stor nok. Betragter man saaledes Danmarks Telegraftrafik med Sverig, Norge, Rusland, Tyskland og England, saa finder man, at c varierer fra 1,6 til 2,3, og i Tabellerne for Norge og Sverig ser det snarere værre ud. Men naar dette ikke er Tilfældet, at c er omtrent konstant, saa existerer Afstandens Lov slet ikke, det er som de andre en Sætning med et ganske formelt Indhold. Ganske vist kan man svare, at Tallene for de enkelte Lande ere for smaa til at udlede noget Sikkert af

dem; men saa ere de ogsaa for smaa til at udlede andre Sætninger, hvilket Forfatteren dog gjør.

Man vilde maaske indvende, at den Afstand, der her er Tale om, er en telegrafisk Afstand, som maa bestemmes hvert Aar for hvert Par Lande, og at Uoverensstemmelserne skrive sig fra, at man ikke just har gjort dette. Men Spørgsmaalet er da blot: kan man bestemme denne Afstand direkte, og bliver saa c konstant. Thi er dette ikke Tilfældet, saa er Sætningen rent formel, og Beviset et Cirkelbevis. Sætningen omtaler en Størrelse, som kaldes Afstand; men der er intet Bevis for, at den virkelig er Afstand.

Forfatteren vedbliver nu paa den samme Bane. Størrelsen c opløses atter i nye Størrelser, der faa nye Betydninger. Men om disse Undersøgelser gjælde da ogsaa de samme Bemærkninger som ovenfor, at de ikke føre til andet end fingerede Sætninger. Det vil da formentlig være unødvendigt at dvæle nærmere derved. De give ganske vist gode Illustrationer til den ovenfor omtalte Sætning, at man vilkaarligt kan lægge Egenskaber ind i Loven, som man da ved Regning faar frem igjen, at de forskellige Sætninger ere algebraiske Følger af de valgte Love, ligesaameget som af de givne Erfaringer — men det vilde føre allfor vidt at gaa ind herpaa.

Efter det Ovenanførte er det maaske klart, hvad Betydningen er af Loven, og hvad den kan bruges til. Det er ikke nogen Lov, der virker med tvingende Nødvendighed, den gjør med andre Ord ikke Rede for alle de Aarsager, der indvirke paa Telegraftrafikken, men kun paa nogle af dem. Loven peger hen paa, at der er en Sammenhæng tilstede mellem forskellige Forhold; men den gjør os aldeles ikke til Herrer over denne Sammenhæng, og vi ere endnu kun paa Vejen til at forstaa Fænomenerne. Loven faar da den Betydning at tjene som en Slags Interpolationsformel, omtrent som naar man gennem nogle givne Punkter lægger en Kurve. Men den har ikke den Betydning at være den eneste Lov; der er tværtimod en uendelig Mængde Love, der ere ligesaa gode eller bedre. Det er snarere en Hemsko for Undersøgelserne, at Forfatteren paa et saa tidligt Stadium, med saa ufuldkomment Materiale, vil

tilsløre Sagens Sammenhæng med en bestemt Lov, tilmed naar denne Lov optræder med et saa stort Apparat. Thi dette Apparat giver ikke den sandsynlige Lov noget Fortrin. Afstandens Lov og de øvrige Sætninger ere Egenskaber, som man selv vilkaarligt har nedlagt i Loven, og som altsaa ere uden Nytte. Heller ikke kan man bedre benytte den sandsynlige Lov end alle andre til at gjøre Slutninger med Hensyn til Fremtiden, om nye Anlæg eller Lignende. Gjør man Forsøg i denne Retning, vil man finde, at man ikke ved denne Formel faar sikrere Resultat end ved andre Interpolationer.

Man vilde maaske sige til Forsvar for den «sandsynlige Lov», at Loven har staaet en Slags Prøve, idet den har kunnet bruges til at paavise en Fejl i Norges Statistik og beregne dens Størrelse. De Tal, der angive Skibsfarten mellem Norge og Sverig, ere opgivne forskjelligt fra de to Lande; men der er dog en vis Regelmæssighed i Afvigelsen, og kun i et enkelt Aar er der en paafaldende Uoverensstemmelse mellem Opgivelserne af Antallet af Tons tilhørende norske Skibe, der fare mellem Sverig og Udlandet. Medens Forskjellen i de øvrige Aar er c. 60000 Tons, beløber den sig i 1871 til c. 150000. Man antager nu, at Fejlen ligger i Norges Statistik, da dets Tal er fundet ved et Skjøn, og Forfatteren undersøger da, hvor meget der skal trækkes fra i Norges Opgivelser, for at der skal komme Overensstemmelse. Herved viser det sig, at Fejlen er c. 89000, medens den fra Norges statistiske Bureau anslaaes til c. 80000, hvilket aabenbart er en meget god Tilnærmelse.

Dette vilde være en Støtte for Loven, hvis man ikke kunde opnaa samme Resultat paa mangfoldige andre Maader. Det Simpleste er at sige, at da Afvigelsen det ene Aar er c. 90000 større end i de andre Aar, saa er Fejlen c. 90000 (nøjagtigere 88000); men istedetfor at benytte denne eller lignende Beregninger, kan man ogsaa benytte forskellige Funktioner af N_1 . Betingelsen er blot, at Funktionen maa variere nogenlunde jævnt, naar N_1 varierer. Saaledes giver N_1^2 og $\log N_1$ Værdier for Fejlen fra c. 80000 til c. 90000, eftersom man anvender forskellige Maader at skjønne paa. Der er heller ikke noget i Vejen for at indføre N og N_2 eller flere Størrel-

ser i Funktionen, naar blot disse Størrelser ikke ere behæftede med for store Fejl. Det er dette, Forfatteren har gjort, idet han har indført alle de Størrelser, der findes i Loven. Paa denne Maade kan Fejlen beregnes; men det er jo rigtignok ikke den simpleste Maade. I det Exempel, Forfatteren behandler, er Forholdene imidlertid noget udviklede, idet Værdierne af T og V ere saa forskjelligt opgivne, at man maatte være nærmest berettiget til ogsaa her at vente en Fejl. Søger man at rette denne, kommer man atter til det gamle Resultat; men vil man ikke rette Fejlene, maa man indrette sin Funktion saaledes, at Fejlen ikke faar stor Indflydelse. Dette har Forfatteren opnaaet derved, at Værdien af Omsætningen forekommer under Kvadratrod og med en temmelig lille Faktor, og Fejlene paa T og V gaa i samme Retning, hvilket virker yderligere til at frembringe en tilnærmelsesvis rigtig Værdi for N_1 .

Man har altsaa atter her at gjøre med rent algebraske Fænomener. Man skal vælge en Funktion, der varierer nogenlunde jævnt, og hvori visse Størrelser indgaa saaledes, at deres Fejl ikke faa stor Betydning. Naar da Forfatterens Lov kan hjælpe til at finde Fejlen, er dette ikke en Støtte for Loven; det antyder blot, at Loven har de anførte algebraske Egenskaber.

Forfatterens Lov udmærker sig altsaa i ingen Henseende fra andre; den giver en Interpolationsformel, men heller ikke mere, og den følger ikke nødvendig af Forholdenes Natur, men staar tvertimod i Strid dermed. Ikke destomindre skylder man Forfatteren Tak for dette Forsøg paa at bringe et vigtigt og interessant Spørgsmaal frem. Han har samlet et Materiale, der ogsaa paa andre Omraader kan komme til Nytte, og han har paavist, at der i dette Materiale gjør sig lignende Egenskaber gjældende, som paa andre Punkter i Statistiken. Men i den egenlige Opgave kan det ikke ses, at han har bragt tilstrækkeligt Lys.

Anm. Idet Red. undlader at knytte Bemærkninger til ovenstaaende Artikel, forbeholder den Hr. Overkrigskommissær Madsen i et følgende Hefte at besvare Kand. Westergaards Anmeldelse af hans Bog.

Nationalekonomisk Forening

afholdt Møde Tirsdagen d. 18. December 1876.

Professor **Falbe Hansen** holdt et Foredrag over Udviklingen af den danske Handel i de sidste 100 Aar. Da dette Foredrag kun gjengav i Korthed den af ham meddelte Fremstilling af disse Forhold i «Danmarks Statistik», og da den 1ste Halvdel af Foredraget vil findes i det alt udkomne 5te Hefte af «Danmarks Statistik» og det Øvrige vil indeholdes i 6te Hefte, som kan ventes at ville udkomme om kort Tid, saa skulle vi her nøjes med kun at gjengive Hovedtrækkene af Foredraget og henvise iøvrigt vore Læsere til «Danmarks Statistik».

Taleren fremhævede, at de sidste 100 Aars Handelshistorie falder i tre omtrent lige lange Afsnit. I det første Afsnit, fra 1770 til 1807 var der stærkt Opsving, i det andet Afsnit fra 1807 til 1840 kom vor Handel i det dybeste Forfald og i fuldstændig Afhængighed af Fremmede, i det 3dje Afsnit fra 1840 til Nutiden var der alter et kraftigt Opsving og et livligt Handelsløb.

Aarsagerne til vor Handels Opsving i forrige Aarhundrede paavistes at være næsten udelukkende tilfældige gunstige Konjunkturer, og det var kun Mellemandelen og den store oversøiske Handel, der havde nogen Betydning; Landets egen Handel, dets Indførsel og Forbrug af fremmede Artikler og Udførselen af dets egen Produktions Overskud var kun ubetydelig, mange Gange mindre end nu. Grunden til at den daværende Om-sætning var saa lille skyldtes nærmest Regeringens prohibitive Politik, der gjorde Danmark til et Industriland, der endog behøvede Tilførsel af flere vigtige Landbrugsartikler. Taleren

gjennemgik derefter i det Enkelte de forskellige Varesorter, angav Omfanget og Retningen af den Handel, der den Gang førtes med enhver af dem.

Forfaldsperioden begyndte 1807; Krigen, der standsede Skibsfarten, Englændernes Kaprierer, der foraarsagede os et Tab af 50 Millioner Kroner, Pengeforvirringen, den nye Retning i Handelsvejene og den forsøgede Konkurrence efter Krigen, men fremfor Alt de for vort Agerbrug saa ulykkelige Aar fra 1810 til 1828 ødelagde fuldstændig Landet og Handelen. Det paavistes paa Grund af hvilke Aarsager og i hvilket Omfang de hanseatiske Grosserere efterhaanden erobrede næsten hele vor Handel, saa at den danske Handel for største Delen var sunken ned til den blotte Butiksforretning, og hvorledes efterhaanden de gamle Handelshuse, der havde baaret den tidligere Handelsudvikling, næsten alle gik bort.

I Fyrretyverne begynder den nye Ære at gry for vor Handel. Man begynder lidt efter lidt at optage direkte Forbindelser med oversøiske Lande. Konjunkturerne blev os gunstige. Som Mærkepunkter i Udviklingen nævntes Handelskrisen i 1847, de engelske Kornloves Ophævelse i 1849, den slesvigske Krig 1848—50, Handelskrisen 1857, Krigen 1864, Udviklingen af Dampskibsforbindelserne og Jernbanerne. Det vistes, hvorledes disse Forhold havde bidraget til at knække de Fremmedes Herredømme over vor Handel og hjulpet os til at erobre det sydlige Sverige som Kjøbenhavns Opland.

Foredraget sluttedes med en Paavisning af, hvor langt solidere og naturligere det Grundlag var, paa hvilket vor nuværende Handel hvilede, fremfor de Forhold, der havde fremkaldt den forbigaaende glimrende Handelsperiode i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Den Diskussion, der knyttede sig til Professor Falbe Hansens Foredrag, aabnedes af Etatsraad **Melchior** med en Tak til Indlederen.

Etatsraad **Melchior** ønskede derhos at fæste Opmærksomheden paa et Par Momenter, der burde nævnes, naar Talen var om den danske Handels Udvikling i de sidste hundrede Aar. De ulykkelige Aar, der begyndte med 1807, varede ikke

blot til 1837, men endnu længere, og Gud véd, hvor længe de kunde have varet, naar ikke noget Ydre var stødt til. Han tænkte her særligt paa Øresundstolden, og den Anledning, der var bleven givet til dens Ophævelse. Det var for en stor Del denne Told, der, fordi den gjorde det billigere for Jylland at forsyne sig fra Hamborg end fra Kjøbenhavn, havde gjort de jydske Kjøbmænd afhængige af Hamborg; ja ogsaa Kjøbenhavn udelukkedes ved den fra Verdenshandelen og blev derved i flere Retninger afhængig af Hamborgerne. Den havde i en meget betydelig Grad trykket Danmarks Handel. Efter Andragende fra Handelsstanden saa Regeringen sig foranlediget til at indføre «Remissionen», 25 pCt.s Eftergivelse i Tolden for den direkte Tilførsel, og Fritagelse for Øresundstolden for Varer paa Transit- og Kreditoplæg til Gjenudførsel; og først fra Toldremissionens Tid begyndte Kjøbenhavn at udvide sine Kræfter i den oversøiske Handel. — Hvad Nutiden angik, var der et Moment, der mere end noget Andet havde bidraget til den kjøbenhavnske Handels Udvikling. Det var Dampskibsfarten, og igjennem den havde det forenede Dampskibsselskab virket meget for Udviklingen af Kjøbenhavns og Danmarks Handel.

Viceadmiral **Bille** havde ogsaa ved at høre Indlederens interessante Foredrag savnet enkelte Punkter. Han mindede saaledes om den overordenlig store Betydning, Fragtfarten paa Middelhavet havde haft ved Aarhundredets Begyndelse. Han maatte ogsaa gøre opmærksom paa, at Englænderne tog de danske Skibe før Krigens Erklæring. Indlederen havde heller ikke omtalt det dansk-asiatiske Kompagni, der, trods sin Almagt i andre Retninger, dog selv var ude af Stand til at stille Noget op. Først Admiral Jens Seidelin bragte noget Liv i det.

Nationalbankdirektør, Etatsr. **Levy** fremhævede, at hvad der navnlig havde bidraget til at knytte den danske Handel længere end nødvendigt til Hamborg, var en Fejl i vort Penge- og Bankvæsen, den Rolle, Bankovexler spillede i den danske Nationalbanks Funderingssystem. Hamborgs Pengevæsen stod som det ubevægelige og urokkelige, og derfor havde man med Forkjærlighed kastet sit Blik paa Bankosystemet.

Naar man i Nationalbanken ikke kunde rejse Penge selv paa udmærket Sikkerhed, kunde man altid blive af med Vexler paa Hamborg. Derfor maatte de danske Kjøbmænd skaffe sig Kredit paa Hamborg, saa at de kunde trække paa en hamborgsk Kjøbmand. For at bevare Venskabet med Hamborg maatte man i højere Grad, end man maaske i og for sig ønskede, vedligeholde Forbindelsen med sin hamborgske Kommissionær, stadig beskæftige ham og skaffe ham Extrafortjenester. Bankokrediten i Hamborg var jo i Hænderne paa Kommissionærer, der tillige vare Varehandlere, og hos dem maatte de danske Kjøbmænd tage deres Varer. Nu vare Forholdene i saa Henseende ganske forandrede; nu kunde man hos en dansk Bankier eller Vexellerer faa den Kredit, man tidligere maatte søge i Hamborg. Først i 1849 indsaa man, at der var noget Andet, som var ligesaa godt som Bankovexler, nemlig Sterling, og nu fik Banken Lov til ogsaa at bruge Sterling til Fundering, Funderingsbestemmelser, der imidlertid senere atter blev forandrede. Ogsaa kom der et nyt Opsving i Forretningen, da Privatbanken i Begyndelsen af Treserne begyndte at købe direkte af de danske Kjøbmænd Vexler paa Sverig og Norge, hvorimod man tidligere i dette Forhold altid havde forlangt Rembours paa Hamborg. Senere var det jo blevet almindelig gængse at købe Vexler paa Sverig og Norge; men af at man nu havde frigjort sig for Hamborgs Mellemkomst og af det Opsving, der skrev sig herfra, havde Privatbanken Æren.

Professor Scharling vilde protestere mod en enkelt Ytring i Indlederens Foredrag, der vel var forekommet mere i Forbigaaende, men dog bestemt pointeret. Det var den Ytring, at den ældre Nationaløkonomis Lære, at Kapital er opsparet Arbejde, ikke var holdbar. Naar Begrebet Kapital opfattedes paa den rette videnskabelige Maade, kunde der ingen Tvivl være om, at det var Arbejdet, der skabte Kapitalen. Konjunkturerne kunde skabe Formuer og Værdier; men Kapitalgjenstandene skabtes og kunde kun skabes ved Arbejde. Formuerne vare stegne, og Værdien af Kapitalgjenstandene vare nu, paa Grund af Konjunkturerne, langt større end tidligere; men betragtede man t. Ex. det ældre Kjøbenhavn, som det endnu staar den

Dag idag, repræsenterer det ganske vist en langt større Formuemasse end i Aarhundredets Begyndelse, men det var dog klart, at selve Kapitalgjenstandene langtfra havde forandret sig i en tilsvarende Grad.

Professor **Falbe Hansen** takkede for de oplysende Bidrag, der fra flere Sider var fremkommne, og bemærkede til Etatsraad Melchior, at han som det Aar, fra hvilket den nye Udvikling af Handelen begyndte, havde sat Aar 1847, og ikke 1837. Til Viceadmiral Bille bemærkede han, at naar han ikke havde omtalt den danske Fragtfart paa Middelhavet i forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, da var Grunden den, at denne Fart da som nu nærmest dreves med norske Skibe. Til Professor Scharling bemærkede han, at han maatte fastholde, at det var urigtigt, naar den ældre Nationaløkonomi kaldte Kapitalen for opsparet Arbejde, thi Kapitalen var ikke selve den materielle Ting, men en Egenskab ved denne Ting, og denne Egenskab kunde komme tilstede paa mange andre Maader end som Resultat af Arbejde og Sparsommelighed. Iøvrigt var dette Spørgsmaal i denne Forbindelse temmelig ligegyldigt; thi det rokkede ikke ved det Faktum, at de faste Ejendomme for 50 Aar siden vare næsten værdiløse og hele Landet forarmet. Spørgsmaalet havde nærmest kun theoretisk Interesse.

Efter at Prof. **Scharling** havde repliceret, at Uenigheden mellem ham og den foregaaende Taler væsenlig kun refererede sig til en forskjellig Bestemmelse af Begrebet Kapital, — og efter en kort Bemærkning af Dr. **Wilkens**, sluttede **Dirigenten**, Statsrevisor **Levy**, Diskussionen med en Tak til Indlederen.

Til ny Medlemmer optoges

Fabrikant **J. L. Ballin**,

Grosserer, Konsul **J. T. Heftye** i Kristiania.

Justitsr., Administrator for Kreditkassen for Husejere
i Kbhvn., **Holm**.

Ny udenlandsk Literatur.

Dr. G. Mayr: Die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben. Statistische Studien. München, R. Oldenbourg. 1877. (354 S.)

Denne Bog søger at vise, hvorledes Statistiken er et Middel til Erkendelsen af «Lovmæssigheden i Samfundslivet». Stoffet til de foreliggende «Studier» er kun hentet fra Befolkningsstatistiken og et enkelt Afsnit af Moralstatistiken. Naturligvis kunde Forf. ogsaa have ladet den økonomiske Statistik, den politiske Statistik, Dannelsesstatistiken og overhovedet alle Statistikens forskellige Grene vise Lovmæssighedens Tilstedeværelse. Naar han har begrænset sig saa stærkt, er Grunden kun den, at han, inden han gik videre, ønskede at erfare det læsende Publikums Mening om hans Arbejde. Han har først villet spørge Publikum, om det ønskede, at han skal gaa videre. Det vilde unægteligt undre os, hvis Svaret paa dette Spørgsmaal ikke lød bekræftende. Os forekommer Prof. Dr. Mayrs Bog at være et fortrinligt populært Værk, klar tiltalende Fremstilling, underholdende, belærende, kort sagt opfyldende alle billige Fordringer. Jo mere Statistiken trænger sig frem, des mere nødvendigt bliver det at bringe lidt Orden og Klarhed ind i Publikums Opfattelse af den. Det foreliggende Værk vil nu, mene vi, ikke blot give Publikum Interesse for statistiske Undersøgelser; det indeholder tillige nyttige Advarsler mod gængse Misforstaaelser. Lad os, rent eksempelvis, henvise til Forf.s fuldt berettigede og højst nødvendige Advarsler mod Publikums bestandige Misforstaaen af de mortalitetsstatistiske Oplysninger, Dagspressen nu og da giver. Ligesaa ønskeligt som Publikums Smag for statistiske Undersøgelser, ligesaa nødvendigt er det eftertrykkeligt at advare mod den rent overfladiske og derfor rent forkerte Maade, hvorpaa statistiske Oplysninger sædvanligvis forstaas. Vi nævnte nys Mortalitetstatistiken, — man mindes den forvirrede Diskussion, den for

ikke længe siden har været Gjenstand for herhjemme. Vi kunde ogsaa eksempelvis minde om de meningsløse Bidrag til en Sædelighedsstatistik, som nogle Præster og inkompetente Personer have leveret (jfr. Diskussionen i «Fdl.» om Prostitutionsspørgsmaalet). Publikum maa lære at faa Interesse for Statistiken; men det maa ogsaa lære at omgaas den med den yderste Grad af Varsomhed. I begge Retninger vil Dr. Mayrs Bog kunne nytte, og den er overhovedet et saa fortjenstligt Værk, at vi ikke kunne Andet end ønske dets Fortsættelse.

I Bogens første Afsnit viser Forf., hvorledes «Statistiken er Midlet til Erkendelsen af Lovmæssigheden i Samfundslivet.» Forf. stiller «Statistiken som selvstændig Videnskab» i Modsætning til den «statistiske Methode»; — hvorvidt hans Opfattelse af Statistiken som Videnskab er ganske korrekt, er tvivlsomt; Anm. er i alt Fald mere tilbøjelig til at betragte Statistiken som Methode. Forf. hævder imidlertid en selvstændig statistisk Videnskab. Fra dennes Omraade «udelukkes Iagttagelsen af de rent naturlige, udenfor Sammenhæng med Menneskenes sociale Liv staaende Kjendsgjerninger. Medens den statistiske — eller bedre numeriske — Methode overall foreligger, hvor kvantitativ, paa Masseiagttagelse hvilende Faststillen og Grupperen af Kjendsgjerninger finder Sted, er den statistiske Videnskabs Omraade indskrænket til den kvantitative, kun ved Masseiagttagelse opnaaelige Udforskning af det sociale menneskelige Liv.» Forf. definerer derfor den statistiske Videnskab som «den systematiske Fremstilling og Udvikling af de faktiske Fremtoninger og de af dem fremgaaende Love for det sociale menneskelige Liv paa Grundlag af kvantitativ Masseiagttagelse.» Altsaa mener han, at der ved den kvantitative Masseiagttagelse af Samfundslivet kan være Tale om en selvstændig Videnskab, ved en Masseiagttagelse af det rene Naturliv derimod kun om en Methode. Thi — siger han — paa de naturlige, udenfor det sociale Liv staaende Fremtoningers Omraade tilfalder den videnskabelige Samling, Gruppering og Bearbejdelse af Kjendsgjerningernes kvantitative Masseiagttagelse, altsaa Resultatet af den numeriske Methodes Anvendelse, ikke en ny selvstændig Videnskab men de alt givne Naturvidenskaber.

Disse forbinde ganske vist i mange Tilfælde den kvantitative Masseiagttagelse med den kvalitative og kvantitative Enkeltiagttagelse af de deres Undersøgelse undergivne Objekter; men afgjørende er det, at Naturvidenskaberne formaa at løse den største Del af deres Opgaver ved Hjælp af sidstnævnte Forskningsmethode, der er Statistikkens stik modsat, saa at de ikke anvende den kvantitative Masseiagttagelse som udelukkende, heller ikke som primær, men kun som medvirkende Element i Forskningen; de tilbørligt sikrede Enkeltiagttagelser spille Hovedrollen. Ganske anderledes ved Iagttagelsen af sociale Kjendsgjerninger. Her kunne de sociale Love ikke erkendes ved kvalitative og kvantitative Enkeltiagttagelser, men kun ved kvantitativ Masseiagttagelse, der — saavidt gjørligt — bør nærme sig Totaliagttagelse. Den der videnskabeligt vil erkjende Samfundet, en Totalitet af Individuer, maa forsøge at udvide sine Iagttagelser til alle eller i det Mindste de flest mulige (Masser) af Individerne og deres Handlinger saavel som disses Virkninger. Indbegrebet af de sociale Kjendsgjerninger, der i deres Betydning for Samfundet kun kunne faststilles ved kvantitativ Masseiagttagelse, danner Objektet for den særlige Videnskab, der kaldes Statistik. Som Objekt for naturvidenskabelig Forskning behandles Mennesket af Anatomen og Fysiologen paa Grundlag af Enkeltiagttagelser; ingen Anatom opstiller Undersøgelsen af Masser, Millioner af Individuer som nødvendig Betingelse for Erhvervelsen af videnskabelige anatomiske Resultater; — men skal Mennesket videnskabeligt undersøges som socialt Individ, bliver Statistikkens Masseiagttagelser nødvendige. Ved Hjælp af Enkeltiagttagelser kunne vi lære det menneskelige Nerve- og Muskelsystem at kjende; kun ved Hjælp af Masseiagttagelser kunne vi gjøre Bekjendtskab med Middelalderetiden, Tilbøjeligheden til at indgaa Ægteskab, Forbrydertilbøjeligheden o. s. v. o. s. v. Hvor det drejer sig om Samfundslivets Love, er den kvantitative Masseiagttagelse ingen sekundær, additionel Methode, men den eneste mulige Forskningsmaade. — Dette til Forklaring af Forf.s Stilling ligeoverfor Spørgsmaalet om Statistikkens Begreb.

Forf. forklarer derefter Betydningen af de tre statistiske

Hovedoperationer: 1. Masseiagttagelsen af de sociale Kjendsgjerninger; 2. Grupperingen og den kalkulatoriske Bearbejdelse af det ved Masseiagttagelsen vundne statistiske Urmateriale; 3. den videre videnskabelige Udnyttelse af det statistiske Talmateriale, navnlig til Paavisning af Lovmæssigheden i Samfundslivet. Hertil slutter der sig en Redegørelse for den statistiske Teknik, Statistikens Fremstillingsmidler, den officielle Statistiks Organisation og Udvikling, og de statistiske Kongresser.

Efter at Forf. saaledes i første Afsnit i Almindelighed har udviklet Statistikens Væsen, Opgave, Methode og Fremstillingsmidler, gaar han i andet Afsnit over til en Betragtning af Statistikens enkelte Resultater, for ved Hjælp af dem at bevise Tilstedeværelsen af «Lovmæssighed i Samfundslivet». Det, han her giver, er ikke en fuldstændig populær Statistik, men kun nogle Afsnit af Statistiken, navnlig Befolkningsstatistiken; han præsenterer os en Exempelsamling, men en velvalgt Exempelsamling, der er vel skikket til at belyse den sociale Lovmæssighed. Folketællingsvæsenet, Jordens Befolkning, Befolknings-tætheden, Forholdet mellem Kjønne, de forskellige Aldersklasser, Ægteskabsforholdene, Religionsstatistiken, Erhvervsstatistiken, statistiske Oplysninger om Blinde, Døve og Idioter, om Hud-, Haar- og Øjefarve m. m., Fødsels-, Ægteskabs- og Mortalitetsstatistik, endelig et Afsnit af Moralstatistiken, Kriminalstatistiken, — ere de Afsnit, Forf. fremdrager af Statistiken for at anskueliggjøre den omtalte Lovmæssighed.

A. P.

Smaa Meddelelser.

Velgjørenheden i Kjøbenhavn. Den i Slutningen af forrige Aar udgivne 2den Del af Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik behandler den private Velgjørenhed i Kjøbenhavn, som er kommen til Samfundets Kundskab, idet den har givet sig Udtryk gennem Legater, Stiftelser, Velgjørenhedsselskaber eller paa lignende Maade er kommen frem for Almenheden. Det er første Gang, at et saadant Arbejde er blevet udført, og da der tilmed mangede næsten alt forberedende Materiale, er det selvfølgelig, at det har været forbundet med store Vanskeligheder. Takket være den Imødekommenhed, der er bleven vist Tabelværkets Udgivere, tør det dog antages, at de Ufuldstændigheder og Mangler, Værket uundgaaeligen maa lide af, ere uden Indflydelse paa Arbejdet som Helhed.

Da Velgjørenheden ofte ingen Forskjel gjør paa, om de ydede Gaver og Tilskud gaa til Kjøbenhavn eller til det øvrige Land, og da omvendt tit Bidrag fra det øvrige Land tilflyde Kjøbenhavn, er der i Værket fulgt den Hovedregel at optage alle saadanne Velgjørenhedsinstitutioner, der have deres Hovedsæde i Kjøbenhavn, og som virke for Kjøbenhavn alene eller for dette i Forening med det øvrige Land.

Spørger man nu om, hvilken samlet Sum der i 1876 kan antages at have staaet til Raadighed til Anvendelse i de i Tabelværket omhandlede velgjørende Øjemed, og reducerer man Summerne for de enkelte Velgjørenhedsafdelinger paa den Maade, der er nødvendig, naar intet Beløb skal regnes dobbelt, — ligger Svaret paa dette Spørgsmaal i nedenstaaende Tal:

1. De kbhyske Legater beløbe sig til 24198887 Kr.; naar Renten heraf for 1876 anslaaes til 4 pCt., bliver denne

967956 Kr.

Overføres . . . 967956 Kr.

Overført . . . 967956 Kr.

2. De af de kbhvske velgj. Fideikommisser i 1876 i velgj. Øjemed for Kbhvn. alene og for Kbhvn. i Forening med det øvrige Land udgivne Beløb, med Fradrag af de Summer, der ere udbetalte som Renter af de til Fideikommisserne knyttede Legater og med Fradrag af de til de velgj. Foreninger udbetalte Beløb, udgjøre	115379 —
3. De kbhvske Kirkers, Hospitalers og Arbejdsanstalters Masseformue (exkl. Bygningerne) udgjøre med Fradrag af de til dem knyttede Legater 3768000 Kr. Naar Renten heraf for 1876 anslaaes til 4 pCt., bliver denne . . .	150720 —
4. De kbhvske milde Stiftelsers Formue (inkl. Bygningerne) udgjør med Fradrag af Legater 7393337 Kr. Naar Renten heraf for 1876 anslaaes til 4 pCt., bliver denne	295732 —
5. De kbhvske velgjørende Foreningers Formue udgjør med Fradrag af Legater og af de Foreningerne tilhørende milde Stiftelser 3320461 Kr. Naar Renten heraf for 1876 anslaaes til 4 pCt., bliver denne	132820 —
6. De kbhvske velgjørende Foreningers Indtægter med Fradrag af Renteindtægten, udgjorde 1876	658928 —
7. De kbhvske offentlige Subskriptioner indbragte i 1876	314164 —
8. De kbhvske Syge- og Begravelseskasser have i 1876 modtaget som «Gaver»	2459 —
Tilsammen . . .	2638158 Kr.

Til bedre Forstaaelse af dette Summatal, 2638158 Kr., anføres, at samtlige det københavnske Fattigvæsens Udgifter, naar fritliggende Syges Kur i Kommunens Sygehuse og Sinds-sygeanstalt medregnes, i Aaret 1876 androg 1081445 Kr.

379 —

20 —

32 —

28 —

54 —

59 —

58 Kr.

8 Kr.,

gifter,

inds-

.

De kjøbenhavnske Legater. Ifølge ovenomtalte Tabelværk

beløb Totalsummen af de Legater, hvis Bestyrelser have Sæde i Kjøbenhavn ult. 1876 sig til c. 24 Mill. Kr. 72,3 pCt. af de samlede Legatkapitaler falde paa «Legater i velgjørende Øjemed», 1,4 pCt. paa «Legater til Understøttelse for og Opmuntring af Handel, Haandværk, Industri og Skibsfart samt forskellige Præmielegater», 24,7 pCt. paa «Legater i kunstneriske og videnskabelige Øjemed, derunder Legater for Studerende og Skolelegater», og endelig 1,6 pCt. paa «Legater i kirkelige Øjemed».

— Under Magistratens Bestyrelse er der henlagt Legater, hvis Kapitaler + kapitaliseret Rente udgjøre c. 5 Mill. Kr.; under Borgerrepræsentationen henligger Legater, hvor Kapital + kapitaliseret Rente udgjør c. 2,8 Mill. Kr.; under Mosaisk Trossamfunds Bestyrelse hører Legater med en samlet Kapitalmasse af 2,2 Mill. Kr.; Legaterne under Universitetet have en Kapitalmasse paa lidt over 2 Mill. Kr. — De ældste af de bestaaende Legater ses at være helligede videnskabelige Øjemed. Her finde vi saaledes det Friiseske Stipendium af 1584, Fincks Stipendium af 1619, Stipendium decollatæ virginis af 1623, de Winstrup-Resen'ske Rejsestipendier af 1613 o. fl. A., Rosenkrantz Rejsestipendium af 1622 (alle for Studenter) m. fl. Ældst blandt Legater for trængende Personer i Almindelighed er Brockmans Legat af 1635. — Gjennemsnitsstørrelsen for de 1387 Legater, der findes nævnte, er c. 17500 Kr. Med en Kapital paa over $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. finde vi: Josefs Hambros Legat (597000 Kr.), S. A. Eibeschütz Legat (562000 Kr., foruden forskellige Legater af Samme paa 2 à 300000 Kr.), Smiths Stipendium (532855 Kr.) og Lars Wilders Legatum til Almindeligt Hospital (532076 Kr.)

Milde Stiftelser. Heraf fandtes der ifølge Tabelværket til

Kbhvns. Statistik ult. 1876 ialt 56 med en samlet Formue af 9704514 Kr. Fradraget herfra Legater og Stiftelser, der som Dele af Legater indgaa under Legatstatistiken, bliver den resterende Sum 7393337 Kr. stor. — Af Stiftelser, der ere oprettede til Fordel for Personer af bestemte Næringsveje eller Samfundsklasser, er det overvejende Tal stiftede for: 1) Haandværkerstanden, som for aldrende og trængende Mestre og Svende

besidder 13 Stiftelser; disse have 319 Friboliger, 139 Boliger for modereret og 18 for fuld Betaling, og ere for Størstedelen oprettede af Haandværkerkorporationerne i de sidste to Decennier, efter Ophævelsen af Lavene og dermed af den tvungne gjensidige Understøttelse; — 2) Sømandsklassen, der har 4 Stiftelser med 104 Friboliger, 140 Boliger for modereret Betaling; — 3) Studerende, for hvilke der er oprettet 4 Stiftelser med 148 Friboliger. — Af Stiftelserne (26) for trængende Personer i Almindelighed er Størstedelen oprettet af Privatpersoner og omtrent Halvdelen udelukkende bestemt for gamle og trængende Personer af Kvindekjønnen. — De tre ældste kbhvske milde Stiftelser ere: Vartov Hospital af 1530, Povl Fechtels Hospital eller de Hamborger Sjøleboder af 1570 og Valkendorffs Kollegium af 1595. Fra det syttende Aarhundrede datere de tre Studenterboliger: Regensen af 1623, Borchs Kollegium af 1689 og Elers Kollegium af 1691 samt Abel Cathrines Stiftelse af 1675. Fra det attende Aarhundrede ere 5, Resten fra indeværende. Det største Antal Friboliger findes i Vartov, nemlig 432; derefter kommer Alderstrøst med 123. Ogsaa med Hensyn til Aktivmassen staar Vartov langt, langt forud for alle andre københavnske milde Stiftelser (nemlig en Aktivmasse paa c. 1200000 Kr. foruden Legater til et Beløb af 325000 Kr.)

Jordudstykningsen og Industrien.

af Fr. Krebs.

I en saa bevæget Tid som vor, da Partilidenskaben synes at have naaet Højdepunktet, gjentages navnlig fra Bevægelsespartierne Side ideligt de samme Paastande og Indvendinger, tiltrods for at de nok saa tit ere modbeviste. Disse Paastande og Indsigelser gjentages endogsaa ofte næsten med de samme Ord, i alt Fald ikkun med ringe Omskrivning. Der er for Modparten ikke Andet at gjøre end at holde ud, ikke at lade sig trætte, men optage Sagen paany, selv om han derved tvinges til kjedelige Gjentagelser; thi slige Paastande og Indvendinger, de være sig nok saa urimelige, kunne, naar de ikke stadig imødegaaes, gjentages saa ofte, at de tilsidst fastslaas som Trosartikler. Til saadanne Paastande høre først og fremmest de Udtalelser, som lyde til Forsvar for en stedse yderligere Udstykning af Jorden. De lyde som oftest stærkest fra Mænd, som have lidet eller intet virkeligt Kjendskab til Jord og Jordbrugere og som fra Studereværelset og Kontoret mene at kunne fælde afgjørende Domme i Sagen, og de gjøre det ofte uden engang at benytte de Hjælpekilder, som staa til Alles Raadighed.

Det synes saaledes af disse Udstykningens Forsvarere at være almindeligt antaget, at naar man blot skabte det fornødne Antal Husmænd, saa vilde man med det Samme være befriet for det egentlige Landproletariat, nemlig Indsidderklassen; medens det virkelig forholder sig saaledes, at Indsidderklassen altid voxer Side om Side med og lige saa stærkt som Husmandsklassen.

En Anmelder af mit sidste Skrift, («Det gamle og det ny Samfund»), udtaler sig om denne Sag saaledes:

«Hvad særlig Gaardmandsklassen angaar, da erkjender jo Forfatteren (hvor?), at den har taget et mægtigt Opsving i den nye Tid; men han spaar dens Undergang, hvis den vedbliver at udstykke. Hvis Forf. nu beviste os, at Produktionen nødvendigvis maatte synke ved fortsat Udstykning, saa maatte vi give ham Ret i, at Udstykningen vilde medføre et økonomisk Tab for Landet. Men det Spørgsmaal, paa hvilken Maade der produceres mest, er dog ikke det ene Afgjørende; thi hvis saa var, maatte man i Øjeblikket sikkert hos os komme til det Resultat, at alle Bøndergaarde burde afskaffes og lægges sammen til Herregaarde. Men Spørgsmaalet er: hvorledes skaber man de lykkeligste og sundeste sociale Tilstande, og mon en talrig jordløs Landalmue er et sundt Element i Staten? Jeg tror det ikke, og mener, at selv paa Produktionens Bekostning kunde der gjøres Ofre for at undgaa at skabe en altfor talrig Klasse af dem, som uden at have nogen Andel i Jorden, maa arbejde paa dens Drift og se Andre tage det væsenligste Udbytte. Forf. hylder jo selv det Princip, at jo større Afstandene ere i den sociale Stilling, jo lettere demoraliseres Samfundet, og at et Arbejderproletariat, hvis Medlemmer arbejde uden Haab om nogen sinde at kunne forbedre sine Kaar og svinge sig op i lykkeligere Stillinger, bliver «fra haabløst til ryggesløst.» — Men jeg ser ikke rettere, end at dette maa føre til, at Udstykningen i alt Fald til en vis Grad bør begunstiges. De Exempler fra andre Lande, som Forf. anfører til Bevis for Udstykningens Forkastelighed, kan jeg ikke respektere. At Produktionen ikke bliver mindre, og at den lille Landbedrift kan give et overordenligt højt Udbytte, godtgjør Forf.s Fremstilling af de flanderske Forhold, det er altsaa ikke det Hensyn, som kan være afgjørende, og naar Forf.

skildrer de flanderske Jordbrugere som umaadelig forarmede, saa maa det bemærkes, at Andre (hvilke?) skildre dem som en flittig, nøjsom og vel situeret Befolkning, og endelig, hvis Forfatterens Skildring er den rette, tør vi da antage, at den flanderske Bondebefolkning vilde være lykkeligere og bedre stillet, om den var jordløs og henvist til almindeligt Daglejerarbejde hos større Grundejere? Jeg tror det ikke. Naar Forfatteren dernæst spørger: vilde Revolutionen kunne spille den Rolle, den spiller den Dag i Dag i Frankrig, dersom Landet i Stedet for sine 6 Millioner smaa Husmænd havde haft en Gaardmandsklasse paa $\frac{1}{2}$ Mill., saa maa man gjøre Forf. det Kontrapørgsmaal: Mener Du da, at de andre $5\frac{1}{2}$ Mill. Bønder slet ikke havde existeret, eller hvad skulde de være? Daglejere vel? og tror Du, at det er et mindre revolutionært Element end de smaa Jordejere? Forf. har Ret i, at den franske Bondestand deltog i den store Revolutions Kampe i forrige Aarhundrede, men det var, fordi den var udpint af Kongen, Adelen og Gejstligheden og bragt til Fortvivlelse og ikke fordi dens Jord var udstykket. De senere Revolutioner i Frankrig have altid holdt sig til de store Byer, og Landbefolkningen har været meget passiv. Naar vort Land ikke bliver overbefolket — og det er der ingen Udsigt til i en fjern Fremtid — tror jeg ikke, at Udstykningen skal blive nogen Fare for Samfundet; Sammenlægningen derimod avler et stort besiddelsesløst Proletariat og udvider Kløften mellem Samfundsklasserne, og den kan det være klogt at hæmme. Vore jordbrugende Husmænd ere i det Hele taget en flittig og ædruelig Race, og vi tro, at den uden Skade kan forøges, naar den lærer at drive sin Jord med større Dygtighed.»

Spørgsmaalet har netop nu stor praktisk Betydning, og det maa derfor være mig tilladt at dvæle ved det. Da nu den ærede Anmelder repræsenterer et stort vel snarere politisk end økonomisk Parti, skal jeg holde mig til hans Udtalelser. Jeg kunde da først spørge, om han antager, at der ikke ved Siden af de smaa flanderske Forpagtere eller Lejere findes jordløse Markarbejdere. De findes der og det i stor Mængde, hvad ogsaa De Laveleyes' Udtalelse — «Den flanderske Markarbejder er

maaske blandt alle Evropas Arbejdere den slettest nærrede; den lille Forpagter lever ikke meget bedre. — kunde have sagt ham. Men jeg skal holde mig til vore egne hjemlige Forhold og af dem kunne godtgjøre, at selv en stærk Forøgelse af Husmandsklassen ikke hindrer en lige saa stærk Forøgelse af Indsidderklassen. Jeg vil sammenholde Aarene 1850 og 1873.

1850 fandtes paa Landet af Gaarde 68559 og Huse med og uden Jord 108,182, i Alt . . . 176741 Steder, som, Familien beregnet til 5 Personer, repræsenterer en Befolkning af 883705 Indiv. Den øvrige Del af den daværende Landbefolkning, nemlig — $1022965 \div 883705$ — 139260 Personer repræsenterer den egentlige Indsidderbefolkning. Præster og Skolelærere komme nemlig ind under Gaardenes og Husenes Befolkning, og det samme gjælder om Læger, Apothekere, Embedsmænd, Kjøbmænd og alle større Næringsdrivende; thi paa et aldeles forsvindende Antal nær, bebo alle disse som Ejere eller Lejere deres eget Hus. De ovennævnte **139260**, der repræsenterer c. **27852** Familier, bo som egentlige Indsiddere tilleje og have sjældent mere end én Stue med et meget lille Kjøkken, ofte uden et saadant; thi det er ingenlunde det Almindelige, at slige Indsiddere have to Stuer. Disse Indsiddere bestaa af de Daglejere, som slet ikke have andet Erhverv end almindeligt Daglejerarbejde samt af en Del Smaahøkere og Smaahaandværkere (Vævere, Skofflikkere o. L.), som gjerne alle maa deltage i Daglejerarbejdet, snart mere, snart mindre. For saare mange af dem er Haandværk og Handel et Bierhverv. Men hvad enten de ere Daglejere, Haandværkere eller Høkere ville de Alle i samme Grad sætte Pris paa Jordbesiddelse; thi hvad enten slige Smaafolks Hovederhverv er Daglejerarbejde eller

Haandværk eller Handel, maa Besiddelsen af Jord være af samme Betydning for dem. 1850 fandtes der altsaa **27852** Indsiddere. Opstiller man nu den samme Beregning for 1873, viser det sig, at der da fandtes af Gaarde 73801 og af Huse med og uden Jord 165411, ialt — 239212 Steder, som repræsenterer 1196060 Indv. Trækkes dette Tal fra den for 1874 kalkulerede Befolkning — 1406600 — faar man til Rest 210540, der repræsenterer c. **42108** Indsiddere. For at være nøjagtig, maa jeg gjøre opmærksom paa, at der i Tiden fra 1850 til 1873, navnlig af Selvejergaardmændene, er opført en Slags Huse, som man tidligere ikke kjendte stort til, nemlig Huse, som ene og alene ere beregnede paa Lejere. Et saadant Hus er indrettet til 2—4—6 Familier, af hvilke enhver faar en Stue i Reglen med Kogekakkelovn, altsaa uden Kjøkken. Disse Huse ere selvfølgelig regnede mellem Husene; men de beboes udelukkende af Indsiddere. De, der kjende vore Landboforhold, kjende ogsaa den Slags Huse, der ere helt forskellige fra de oprindelige Husmandsboliger. — Medens saaledes fra 1850 til 1873 Husenes eller Husmændenes Antal er voxet fra 108182 til 165411 eller med c. 53 pCt., er Indsiddernes Antal voxet fra 27852 til 42108 eller med c. 51 pCt. Man ser altsaa, at Tilvæksten af Indsiddere paa det Allernærmeste har holdt Skridt med Tilvæksten af Husmænd, som dog netop i dette Tidsrum har været meget anselig. Og Grunden til denne stærke Tilvæxt af Indsiddere er ikke at søge i, at Landbefolkningen paa en unaturlig Maade er bleven hindret i at forlade Landsognene; thi samtidig med denne Tilvæxt af Indsiddere falder en stærk Udvandring fra Landsognene til Kjøbenhavn og Kjøbstæderne. 1870 fandtes 38937 eller 21,5 pCt. af Kjøbenhavns Befolkning, og af Kjøbstædernes

Befolkning 80297 eller 34,0 pCt. at være fødte paa Landet, medens af Landdistrikternes Befolkning vare fødte i Kjøbenhavn og Kjøbstæderne henholdsvis 24305 og 39005. Landdistrikterne have altsaa afgivet til Kjøbenhavn og Kjøbstæderne 55934 flere end de have modtaget. — Hvis Jorden i Frankrig var fordelt paa samme Maade, som den for Tiden er fordelt i Danmark, vilde Frankrig have c. 20000 større Avlsgaarde, c. 700000 Gaarde, der svarede til vore Bøndergaarde, og c. 1700000 Steder, som svarede til vore Huse med og uden Jord, altsaa ialt c. $2\frac{1}{2}$ Million Steder; men i Virkeligheden har det vel mindst c. 100000 større Avlsgaarde og 5—6 Millioner smaa Husmænd. Der vilde altsaa ikke, som Hr. L. mener, blive Spørgsmaal om, hvad der ved en saadan Fordeling skulde blive af de 5—6 Millioner smaa Husmænd, thi der vilde da kun blive Tale om 2—3 Millioner, hvoraf vel mindst en halv Million vilde kunne faa Arbejde paa samme Maade som vore Indsiddere, forudsat, at Landbefolkningen var fordelt som hos os. Da imidlertid de franske Smaalodder ere langt bedre drevne end de tilsvarende Husmandslodder hos os, tør man nok antage, at der i Frankrig vilde blive rigeligt Arbejde for en Million Indsiddere, ligesom vi, dersom vore Husmænd dreve deres Jord, som den bør drives, istedetfor som nu at forsømme deres Jord og søge Erhverv ved Daglejerarbejde paa Gaardene, vilde have rigeligt og vel-lønnet Arbejde for et langt større Antal Indsiddere end nu er Tilfældet.

Der er noget yderst trættende, for ikke at sige trøstesløst ved den ene Gang efter den anden at skulle imødegaa Paastande, som man med Rette har anset for modbeviste for længe siden. Uagtet de belgiske, særlig de flanderske Landboforhold, i vore Dage ere saa klart

belyste af Mænd, hvis Ord og Oplysninger Ingen er berettiget til at betvivle, bliver man dog ikke træt af at fremhæve den flanderske Selvejerlyksalighed. «Andre skildre de flanderske Jordbrugere som en flittig, nøjsom og vel situeret Befolkning.» Sligt gjentager man ideligt efter at disse «Andres» Upaalidelighed er godtgjort ved uomstødelige Kjendsgjæringer. Mænd, der som J. St. Mill, benytte deres Navnes Anseelse og Vægt til at sætte slige letfærdige Paastande i Kurs, paadrage sig et stort Ansvar. Ligesaa sørgeligt er det at se, med hvilken Lethed, for ikke at sige Letfærdighed, man forbigaar saa forfærdelige Katastrofer som den irske og flanderske i 1846—47—48; de ligge dog ikke længere tilbage, end at de maa være i frisk Minde hos de Fleste, der bekymre sig om den Slags Sager. — Under vore Forhold vil det ikke falde vanskeligt at forøge vor Landbefolkning i en utrolig Grad. Blot den overlades til sig selv, vil den voxte stærkt, stærkere end det maaske er den selv og Landet tjenligt; at anvende kunstige Midler for at fremkalde en stærkere Forøgelse, kan og vil afstedkomme store Ulykker. Det er aabenbart farligere her i Landet end mange andre Steder. Vore Markarbejdere ere ganske vist i det Hele skikkelige og ædrnelige Folk, men de holde ikke af at anstrænge sig, og ihvorvel de fuldt saa meget som Nabolandenes Arbejdere sætte Pris paa at leve godt, foretrækker dog den større Del at indskrænke sig fremfor at anstrænge sig, naar det kniber for dem. Hellere end at anstrænge sig, foretrække de at gaa til Fattigvæsenet. En saadan Befolkning vil altid sætte utilbørlig Pris paa Jordbesiddelse, og den vil betale for den langt ud over den Værdi, den virkelig kan have for den. Den er sjælden istand til at udregne, hvorvidt den Handel, den gjør, er fordelagtig

eller ej; men selv om det bevistes den, at den var ufordelagtig, vilde den dog købe, ikke fordi den som den belgiske, franske og tyske Arbejder er utrættelig i at sysle med Jorden, men fordi den tror, at den derved kan slippe for at anstrænge sig. Netop den Slags Arbejde, som den lille Jordlod kræver, nemlig Gravning, Hypning og Lugning, har den hidtil haft meget imod; den vil langt hellere arbejde paa de større Gaarde. Men den gjør dog Regning paa, at den som Jordbesidder kan tage sig ogsaa dette Arbejde lettere, og saa giver Jordbesiddelsen en vis Slags Anseelse, som man sætter megen Pris paa. Der kan næppe være Tvivl om, at mangen en Husmand vilde have staaet sig bedre ved at sætte sine Penge ud paa Rente end ved at sætte dem i Hus og Jord. Saa længe Mand og Kone ere unge Folk, gaar det endda, men naar de blive gamle og ikke kunne arbejde, saa ender det gjerne med, at de gaa paa Aftægt hos et af Børnene, som da overtager Huset. Denne Aftægt indskrænker sig altfor ofte til et meget tarveligt Husly, medens Fattigvæsenet forevrigt maa antage sig deres Forsørgelse; thi saaledes som Husloden i Almindelighed drives, kan det ikke svare Regning for Brugeren at paatage sig den fulde Forsørgelse af hans Forældre som Vederlag for Afstaaelsen. Børnene ere i det Hele meget uvillige til at anerkende Forældrenes Ejendomsret til Hus og Jord, naar de Gamle ikke kunne arbejde længere, og den Aftægt, der ydes disse, er dem sjælden vel undt, saa tarvelig og ussel den er. Aftægtsforholdet er i det Hele en af de mørkeste Skyggesider ved vort Landboliv, og det afføder mange unaturlige Forbrydelser. Hertil kommer endnu, at der paaføres Samfundet et virkeligt Tab, saalænge Husmandsloden ikke drives bedre end det som oftest er Tilfældet.

De Samme, som ere saa ivrige i at foreslaa eller ønske en Forøgelse af Husmandsklassen, paastaa gjerne, at Danmark af Naturen er bestemt til at være et agerdyrkende Land, og at Industrien aldrig vil vinde synderligt Raaderum her i Landet. Det er en streng Dom at fælde over Danmark og det danske Folk, dersom der ellers var nogen Sandhed deri. Den, der taler saaledes, siger med det Samme, at det danske Folk er fordømt til aldrig at naa ud over et meget primitivt, uudviklet Standpunkt. Ethvert Folk, der vil fremad, kan ikke blive staaende paa noget Trin af sin Udvikling og sige: her er det min beskikkede Lod at blive staaende. Bestaar et Folks industrielle Udvikling i Andet end en jevn og stadig Fjernelse fra Selvforsyningens primitive Standpunkt? Med Selvforsyningen ere alle Folk begyndte og Fjernelsen fra den vilde Tilstand er kun foregaaet derved, at Individet Stykke for Stykke har afgivet og overdraget saa en saa en anden Fornødenheds Tilvejebringelse til Andre, medens han selv til Gjengjæld har paataget sig at forsyne disse Andre med én eller flere Fornødenheder. Ikke blot er derved opnaaet, at hver Enkelt bliver bedre forsynet med disse Fornødenheder, men der er tillige derved opnaaet det langt Væsentligere, at Familie er bleven knyttet til Familie, Stamme til Stamme, Folk til Folk. Det er ikke blot de materielle Fornødenheder, der saaledes ere blevne udvexlede, de aandelige ere fulgte med, og alt eftersom denne materielle og aandelige Udvexling har udviklet sig, er den materielle og aandelige Rigdom voxet hos dem, der tage Del i den og i samme Grad som de tage Del i den paa en forstandig Maade. I denne gjensidige Overdragelse har den industrielle Udvikling bestaaet, og denne industrielle Udvikling har baaret og bærer den hele Kultur-

udvikling og Civilisation, eller med andre Ord: industriel Udvikling og Kulturudvikling falde sammen.

Andre indskrænke sig til at paastaa, at Danmark aldrig kan eller vil blive et egentligt Fabrikland. Det kan falde vanskeligt nok at fastsætte Grænsen imellem Fabrikdrift og Haandværksdrift, imellem den store og den lille Industri, men selv om man vil indskrænke Begrebet Fabrikdrift til ikkun at omfatte de Bedrifter, i hvilke Dampmaskinen spiller Hovedrollen, saa bliver denne Paa-stand uholdbar; thi ethvert Land maa i sin industrielle Udvikling slaa ind paa de Veje, som selve Industrien anviser som dem, der med mindst Spild af Tid og Kræfter føre til Maalet, da det ellers ikke kan vente at bestaa i det store Vexelskifte uden i Længden at arbejde med Tab. Hermed skal imidlertid ikke være ført noget Forsvar for den Maade, paa hvilken den store Industri arbejder i vore Dage. Upaaagtet af Lovgivningsmagten har den i mange Aar faaet Lov til at udvikle sig til Skade for vedkommende Samfunds andre, fuldt saa vigtige og væsentlige Interesser og skabt Forhold, som ingenlunde ere heldige; men nu da Opmærksomheden engang er vakt i denne Retning, vil Samfundet i sin Helhed ogsaa vide at gjøre sine Rettigheder gjældende overfor den store Industri og hindre den i at gjøre altfor grove Overgreb. Dette vil selvfølgelig føre med sig, at Fabrikvirksomheden ikke bliver slet saa fordelagtig, altsaa heller ikke slet saa fristende for Kapitalmagten. Skulde saa desuden Dampmaskinen faa Aflesere eller Konkurrenter i andre Maskiner, som lade sig benytte af mindre og selv forholdsvis smaa Bedrifter — og saadanne Opfindelser høre ingenlunde hjemme i Utopiernes Verden — saa turde Dampmaskinen finde sit Raaderum betydeligt indskrænket og blive henvist til enkelte Industri-

grene, der slet ikke kunne bestrides af smaa Bedrifter. Men hvorom Alting er, det enkelte Lands Industri maa i sin Udvikling saa temmelig følge den almindelige industrielle Udvikling, hvoraf dog ingenlunde følger, at den skal følge den i dens Fejl og Udskejelser.

Gaaende ud fra, at et Land ikke skal befatte sig med anden Virksomhed end den, der virkelig kan siges at ligge for det, at være det naturlige, er der dem, som mene, at Danmark som et rent agerdyrkende Land er henvist til Jorden og Agerbruget og ikke bør befatte sig med Industri. Saa skarpt som her fremsat, hører man vel nu sjældent denne Paastand fremført, men selv om der slaas nok saa meget af, bliver den usand. Hvilken Virksomhed kan siges at ligge for et Folk, at være det anvist? En hvilkensomhelst, der virkelig svarer Regning eller betaler sig, eller kan komme til at betale sig uden at træde andre ligesaa væsenlige eller væsenligere Samfundsformaal hindrende eller skadende i Vejen. Ligefuldt findes der dog endnu dem, der mene, at Danmark helst burde betragtes og behandles som et stort Gods, hvor Landbruget var ikke alene eneraadende, men eneste Virksomhed, og at der af industriel Virksomhed ikke fandtes Andet, end hvad der i ældre Tid haydes paa Godserne, nemlig nogle Smede, Hjulmænd og lignende Professionister, der kunde beslaa Hestene og reparere Agerbrugsredskaberne. Saa kunde al Kapital og al Kraft blive anvendt paa Agerbruget, og dette vilde da betale sig saa godt, at man fik Penge nok til at indføre fra Udlandet, hvad man behøvede af den egentlige Industris Frembringelser. Kjøbstæderne bleve saa mere eller mindre overflødige. Ikke at tale om, at den primitive Tilstand, som her er stillet i Udsigt, kun fandtes og kun kunde findes saa længe Hus-

fliden var næsten eneraadig; saa længe den fornemste Adelsfrue saa godt som Bondekonen tilbragte sin Dag med at styre sin Husgjerning, hvortil hørte, foruden hvad vi nu regne til Husholdningsvirksomhed, Slagtning, Nedsaltning, Bagning, Brygning, Kartning, Spinding, Vævning osv. osv. thi alt dette udførtes i ethvert Hus; ikke at tale om, at vi for længe siden ere komne langt bort fra dette Husflidsregimente og allerede have en temmelig udviklet Industri; ikke at tale om, at for Danmark med sine udstrakte Søkyster ere Søfart og Fiskeri ligesaa naturlige Beskæftigelser som Agerbrug, saa er al denne Tale om, at Danmark hovedsagelig er et agerbrugende Land, som ikke skal bekymre sig stort om Industri, noget Passiar. Ethvert Folk, som ikke vil blive staaende stille paa et meget lavt Trin af sin Udvikling, maa alt eftersom det skrider frem, tage sin Del af den industrielle Gjerning, thi netop heraf betinges hovedsagelig Fremskridtet. Selv om det kunde tænkes, at Agerbruget kunde lade sig nøje med, hvad der fra Udlandet tilførtes det af Forbedringer, hvad det ikke kan; thi hvor Folket mangler industriel Udvikling, vilde det snart miste al Sans for slige Forbedringers Betydning; selv om Agerbruget kunde hjælpe sig med Laan udenfra, er Agerbruget et altfor ensidigt Arbejde til som eneste Virksomhed at kunne holde et Folk, der virkelig fortjener Navn af Folk, og ikke, hvad Tallet angaar, er en lille Kommune, vaagent og opvakt. Skal dets Evner kunne udvikles, udkræves der en større Mangfoldighed i dets Virksomhed end den Agerbruget kan yde. Hvad Agerbruget har modtaget udenfra af Opfindere og Opfindelser, af Vejledere og Fremskridt er utroligt, og man kan uden Overdrivelse sige, at det Bedste, det har, har det modtaget udenfra, fra Videnskabsmænd

og Teknikere, der oprindelig ikke have haft med Agerbrug at gjøre, og det modtager i vore Dage ideligt og ideligt udefra. Uden disse Gaver vilde Agerbruget snart stagnere. Vørst er maaske det Folk stillet, som befinder sig i en Overgangsperiode, idet det har opgivet det meste af sin Husflidsgjerning uden at have forskaffet sig en tilsvarende Virksomhed. Det føles først og mest ude paa Landet og da mest af den egentlige Bondestand. Væven er forsvunden og Rokken bliver Dag for Dag sjældnere. Mange Steder, især i de bedst befolkede Egne, bages og brygges der ikke mere i de enkelte Husholdninger. Endnu i min Barndom havde enhver Bondegaard sit Huggehus, hvor Mand eller Karl forfærdigede de River, Møggrebe, Hjulbøre osv., som behøvedes til Gaardens Arbejde. Enhver dygtig Karl forstod at haandtere de dertil hørende Redskaber og Værktøj. Nu køber man mange Steder endog Tøjrepælene. At Husfliden er ophørt, bør beklages ethvert Sted, hvor man ikke har vidst at benytte den Tid, man derved vandt. Selv om derved ikke føles noget økonomisk Tab, selv om Mændene enkelte Steder finde fuld Beskæftigelse for den indvundne Tid ved selve Agerbruget — Kvinderne gjøre det aabenbart ikke — saa er der dog Tab, et føleligt Tab, idet Arbejdet nu er altfor ensartet og ensformigt. I samme Grad som dette bliver Tilfældet, trænger Markarbejderen til at paavirkes udenfra, naar han ikke skal synke hen i en Sløvhedstilstand, og her er det, at Samkvemmet med Købstæderne og de industridrivende Klasser virker velgjørende. Det er en Erfaring, som Enhver, der lever i Provinserne, har let ved at gjøre, at nemlig Befolkningen i afsides, langt fra Købstæderne liggende Landsogne, ere mere uudviklede og aandelig taget tungere, end i de Sogne, som ligge nær

ved Kjøbstæderne. Udflytningen har ved Siden af væsentlige Fordele for Agerbruget og for Brandsikkerheden ogsaa haft sine mindre heldige Virkninger, navnlig ved at isolere Familiernes i de udflyttede Steder. Bondebefolkningen er i Reglen ordknap og indesluttet; selv indenfor Familiernes Kreds er Meddelsomheden ikke stor, hvorfor ogsaa Bønderbørn som oftest ere meget sent udviklede. Skoleundervisning saavel som Jernbaner og i det Hele bedre Kommunikationsmidler, kunne og ville selvfølgelig modarbejde en Del af de skadelige Virkninger af Jordbrugernes og Markarbejdernes Tilbøjelighed til at afslutte og indeslutte sig; men der skal Tid til. Selv under det mest ensformige og sløvende Fabrikarbejde er Arbejderen i Reglen livligere, modtageligere og meddelsommere end Markarbejderen, og hertil maa Grunden alene søges i, at den første altid og overalt er omgivet af Kammerater, med hvem han kan udveksle Tanker og Meninger. At flere og flere Haandværkere og Handlende søge ud i Landsognene er i denne Retning ikke til Skade for Landboerne, men det maa beklages, at det just ikke er Eliten af disse Næringsdrivende, som foretrække Landsby for Kjøbstad. I andre Lande, f. Ex. i Belgien, Frankrig og en Del af Tyskland, er Husfliden hos Landbefolkningen i mange Egne bleven en Hovedindtægtskilde; men ogsaa det har vist sig at have sine Farer. Hvor Husfliden har indtaget en saadan Plads, og det finder i Reglen kun Sted i Lande og Egne, hvor Jordbruget er meget udstykket, der beskæftiges alle Familiens Medlemmer dermed i enhver ledig Time. Børnene maa begynde dermed i en meget ung Alder og de Gamle holde ud til det Yderste. Her er Husfliden bleven den væsentligste Aarsag til Jordens Udstykning, idet Indtægten af Husfliden kan og skal bøde

paa det altfor lille Udbytte af Jorden, og jo større Husflidsindtægten bliver, desto mindre blive Jordlodderne. Men heri ligger baade det Mislige og det Farlige; thi hvor Husfliden spiller en saadan Rolle, maa den selvfølgelig kaste sig over Gjenstande, som altid have et stort og sikkert Marked, men netop saadanne Gjenstande vil ogsaa den store Bedrift helst have fat i, og lykkes det Fabriksdriften at bemægtige sig en saadan Virksomhed, bringes tusinde og atter tusinde Familier til Bettelstaven. Alt er saa nøje og knapt udregnet, at disse Smaafolk ødelægges ved det mindste Uheld, hvad enten dette rammer deres lille Jordbrug eller deres Husflidsvirksomhed. Rammer Uheldet, som f. Ex. i 1846 i Belgien, begge Dele, er Elendigheden ikke til at beskrive. Selv under almindelige Forhold maa Familien arbejde strengt og vedholdende, hvad især gaar ud over Børnene, hvis Arbejde er saa uundværligt, at Skolen maa forsømmes, hvis Familien ikke skal sulte. Alt synes at pege i en bestemt Retning — Husfliden har udspillet sin industrielle Rolle og bør benyttes med megen Varsomhed helst kun som en adspredende Beskæftigelse i ledige Timer, især for at afholde navnlig den yngre Slægt fra usund og fordærvelig Adspredelse. Hvor den industrielle Virksomhed engang har udsondret sig som selvstændigt Erhverv, der kan man ikke vende tilbage til Husfliden. Men paa den anden Side er det ligesaa vist, at hvor Husfliden har udspillet sin Rolle, der trænger Landbrug og Landbruger til større og stærkere Paavirkninger udenfra, naar baade hint og denne skal holdes oppe. En dygtig Skoleundervisning bliver mere nødvendig end nogensinde; men først og fremmest maa Vexelvirkningen imellem Landbrug og Land

paa den ene Side og Industri og Kjøbstad paa den anden Side være ret levende.

Det er saa langt fra, at agerdyrkende Lande kunne undvære Industrien eller lade sig nøje med en tarveligere industriel Virksomhed, at de tværtimod aldrig ret ville kunne trives uden en kraftig Industri, dels fordi, som ovenfor alt bemærket, en saa ensidig Virksomhed ikke er istand til at bevare og udvikle Folkets aandelige Evner, dels fordi ethvert agerdyrkende Land netop ved sit Agerbrug faar et Overskud af Mennesker, som det tilsidst bliver umuligt at skaffe en nyttig Virksomhed indenfor Landets Grænse. Medens Industrien kan siges at for-
tære Mennesker, frembringer Agerbruget under almindelige Forhold Mennesker i stort Tal; idetmindste har det været saaledes hidtil, at medens en ren industriel Befolkning uden Tilgang fra Agerbruget stadig aftager, voxer en agerbrugende Befolkning endnu stærkere end hin aftager. Intet Land viser dette klarere end England. England var oprindeligt fuldt saa meget et agerdyrkende Land som Danmark, men i Tidens Løb har det udviklet en Industri, som endnu søger sin Mage, medens paa samme Tid dets Agerbrug ogsaa indtager første Plads i Evropa. Endnu i Slutningen af det 17de Aarhundrede indtog dets Industri ikke nogen fremragende Plads, det er først efter denne Tid, at dets industrielle Opsving ret har fundet Sted, og samtidig med det har dets Agerbrug udviklet sig ligesaa forbavsende. «Ved Henrik den Fjerdes Død, siger Lavergne, var Frankrig i sit Agerbrug to hundrede Aar foran England, medens det nu er to hundrede Aar bagefter det.» Naar man saa tillige betænker, at det engelske Agerbrug er det, som sammenlignelsesvis har udstykket mindst og derfor ogsaa anvendt de færreste

Mennesker til Jordens Dyrkning, maa man forbavses ved at betragte det uhyre Antal Mennesker, Agerbruget der har været istand til at afgive først til sin Industri og Handel, dernæst til sine egne og andre Landes Kolonier i alle Verdensdele. Her i Landet, hvor man har udstykket Jorden langt mere end i England, vil man under forøvrigt sunde og naturlige Forhold stadig have et Overskud af Mennesker, som selv det hurtigst fremskridende Agerbrug ikke vil være istand til at beskæftige. Vi sige med velberaad Hu naturlige Forhold, thi det er en bekjendt Sag, at Frankrig, hvis Jord er saa meget udstykket og som i det sidste Aarhundrede næsten ikke har deltaget i Kolonisationen, ikke desto mindre hører til de Lande, hvis Befolkning voxer mindst. Man har forklaret dette Fænomen paa forskjellig Maade — ved Afholdelse fra Ægteskab, ved mere eller mindre unaturlige Ægteskaber og paa anden Maade —, men enhver af disse Forklaringer tyder paa unaturlige Forhold. Englands Exempel har vist, at en kraftig, oprindelig rent agerbrugende Stamme kan fra sit Agerbrug forsyne en vældig Industri og dog sende tallose Skarer over Verdenshavet til Kolonierne og til de nye Stater, som hovedsagelig ere skabte af engelske Nybyggere. Danmark kan og bør ogsaa afgive Nybyggere til de andre Verdensdele, men det bør ikke bidrage til Udvandringen med Kræfter, som det under sunde og naturlige Forhold selv kan have Brug for, og allermindst bør det grundlægge sine Landboforhold paa en Maade, i hvilken stadig og stærk Udvandring er en Hovedfaktor; thi ikke at tale om, at denne Afløbskilde kan stoppes for længere eller kortere Tid ad Gangen, naar man ellers ikke vil sende Udvandrerne den visse Elendighed imøde, saa er og bliver Udvandringen altid den kostbareste og mindst

naturlige Anvendelse af Landets Børn, saalænge Landet selv kan have god Brug for dem.

De, der opkaste sig til Talsmænd for yderligere Udstykning af vor Jord og til en stærkere Forøgelse af vor Husmandsklasse, endog ved kunstige Midler, have næppe gjort sig klart, hvad Samfundsvellet i sin Helhed har behov. At man ved en Forøgelse af Husmandsklassen ikke slipper for en besiddelsesløs Indsidderklasser, men tværtimod forøger denne i samme Forhold som hin, er allerede vist. Man maa itide tænke paa, hvor man vil anbringe de mange Mennesker, som saaledes ved kunstige Midler sættes i Verden. Der er Intet, som i den Grad bidrager til Folkeforøgelsen som Jordudstyknings; hver ny Huslod skaber en ny Familie, og man kan udstykke saarask, at de unge Mennesker knap vente til de ere voxne med at gifte sig. Men ingen Industri og ingen Udvandring kan holde Skridt med en saadan Folkeforøgelse, den maa og vil ende med en almindelig Elendighed; thi overalt, hvor Kapitalforøgelsen ikke kan holde Skridt med Folkeforøgelsen, der indfinder sig Armod, Elendighed og Ryggeløshed. — Hos den store Masse af Befolkningen er der unægtelig en Forkjærlighed for Jordbesiddelse, som har meget tilfælles med Barnets Forkjærlighed for det moderlige Bryst, som det nødig slipper for anden Næring; men Barnet maa finde sig i at blive afvænned og i at vænne sig til anden Kost. Tror man ikke, at der i enhver baade stor og lille Kjøbstad findes Tusinder eller Hundreder, der ere opvoxede paa Landet, og ligesaa meget som deres Jævnlinge paa Landet kunne attraa Jordbesiddelse; men endnu er det dog ikke faldet Nogen ind at forlange Jord til disse. — Ethvert Folk, der virkelig vil opad og fremad, maa vel vogte sig for at gjøre sin Jord til en Forsørgel-

sesanstalt for Mennesker, hvis Forkjærlighed for Jorden nøjere betragtet ikke er andet end Frygt for at møde med sine Lige paa Industriens store fælles Arbejdsmarked. Jorden vinder Intet ved at man giver efter for denne Kjærlighed, og Samfundet i sin Helhed taber uendeligt. — I vore Tanker er der noget Umandigt hos en Befolkning, der saaledes klynkende klamrer sig fast til Jorden. Med en saadan vil det gaa nedad, nedad og stedse nedad.

Vilde Nogen sige, at vi her i Landet ingen Industri have, som er værd at tale om, saa vilde Mange med god Grund kunne gjøre Indsigelse. Vor Industri er ikke saa ganske lidet udviklet, og naar Alt kommer til Alt, er der vel heller ikke ret Mange, som for Alvor ville paa-staa, at vi skulle blive staaende der, hvor vi nu ere, fordi Danmark ikke er anlagt til at være et industrielt Land. Det forekommer os, at vi til Gavn baade for Landbrug og Industri kunde og burde være et godt Stykke videre paa den industrielle Vej; thi nogen rigtig sund og kraftig Industri besidde vi endnu ikke. Naar vi ville se nøjere til, ville vi finde, at vi egentlig have vor Styrke i visse Grene af Haandværksindustrien, og at der i disse navnlig arbejdes for de Rige, det vil sige for de Faa; idet der frembringes særdeles smukke og vellykkede Luxusgjenstande, der dog kun undtagelsesvis finde Marked udenfor Landet. For de Mange, for det store Marked, arbejdes der kun lidet her i Landet, og før dette sker, bliver en Industri ikke rig og mægtig. Det synes endogsaa som om der i enkelte Retninger var en Tilbagegang, hvad Selvforsyningen navnlig med visse Nødvendighedsartikler angaar, f. Ex. Beklædningsgjenstande. Denne Tilbagegang, som er at spore ikke alene i Frembringelsernes Mængde, men ogsaa i deres Godhed, har i en væsentlig Grad sin

Grund i den radikale Maade, hvorpaa Lavstvangen hos os hævedes, idet man aldeles glemte Samfundets Pligter mod den opvoxende Drengungdom paa hele Haandværksomraadet. Fordi man hævede Lavstvangen, blev man ikke løst fra disse Pligter, og det er kun ved en grundig Misforstaaelse af Frihedens Væsen, at man kan komme til det Resultat, at Børn og umyndige Mennesker skulle overlades til sig selv. Vi have ganske vist Haandværkere nok opførte paa vore Lister, men Antallet af fuldt udlærte Haandværkere aftager stadigt og hurtigt, saa det er let at forklare sig, at Frembringelserne aftage baade i Mængde og i Godhed. Men i Løbet af den sidste halve Menneskealder have vi tillige kastet os over Fabrikvirksomheden. Landsognene fik efterhaanden langt flere Arbejdere end de kunde beskæftige, ikke fordi der ikke var Arbejde nok, men fordi der ikke var Kapital nok. Hele dette Overskud vandrede til Kjøbstæderne, og ved deres Tilstedeværelse fristedes Byerne til at gjøre flere Forsøg i Retning af Fabrikdrift, end der var os tjenligt, og alt eftersom disse Forsøg tiltog, trak Kjøbstæderne flere og flere Mennesker til sig fra Landsognene, som atter fristede til nye Forsøg. Indvandringen tiltog end yderligere, da Byggesmanien tog Overhaand; thi Byggeri af enhver Slags har Brug for en stor Mængde Mennesker, saalænge det staar paa. Alt tilsammen bevirkede, at man trods den umaadelige Foregelse af Arbejdsklassen tilsidst dog savnede Mennesker til alle de Foretagender, man havde kastet sig ind i, og Følgen blev, at Arbejdslønnen saavel som Prisen paa alle Raamaterialier steg til en Højde, som gjorde endog tilsyneladende solide Foretagender prekaire. Standningen kom, som det var at vente, og der vil gaa nogle Aar, inden man kan tage fat paany, men ligesaa vist er

det, at man vil tage fat paany, tage fat ligesaa vildt og hensynsløst, dersom man ikke slaar ind paa en hel ny Vej.

Det er nærværende Forfatters Overbevisning, at vi ere komne ind paa et helt falsk Spor i vor Udvikling, og at dette er sket ved de pludselige Omvæltninger, som have fundet Sted baade i vore Landboforhold og i vore industrielle Forhold, dog mest i de første. Bagved disse ligge som Aarsagsmomenter paa den ene Side den falske Paa-stand om Selvejersystemets absolute Fortrin fremfor enhver anden Besiddelses- og Brugsmaade og paa den anden Side Pengegriskheden, og bagved begge disse igjen den hæsligste, mest snæverhjertede Egoisme, som nogen Tid har at opvise. Tænkte nogen af Parterne paa Samfundsvellet? Nej! Den ene Parts Ligegyldighed lod sig vel undskylde med den Kortsynethed, som Mangel paa Oplysning altid fører med sig; men kunde den anden Part undskylde sig hermed? Tænkte nogen af Parterne paa Standsinteressen? Nej, ligesaa lidt! Tænkte da Nogen paa Familieinteressen? Om muligt endnu mindre. Naar blot jeg, den nuværende Besidder eller Bruger, kan blive saa mange hundrede eller tusinde Daler rigere, hvad bryder jeg mig saa om Resten. Det var omtrent den Tankegang, der ledede de Fleste. Her var sandelig ingen Trang til en daadrigere, for Samfund, Klasse eller Familie vel-signelsesrigere Virksomhed; nej, blot Penge, Penge, Penge. Mange, maaske de Fleste, fik en Del Penge at rutte med, og der blev ruttet med dem, ruttet saaledes med dem, at den næste Generation vil være langt fattigere end den foregaaende. Det var en Krig, en Krig med Fremtiden, som kommer til at betale Gildet med Milliarder, som Nutiden sætter overstyr. I næste eller næstnæste Generation vil man have Godsejere uden Godser, men med forfaldne

Herresæder; smaa Selvejere, der hverken ere Bønder eller Proprietærer, men ringere i Kaar og Menneskeværd end nogen af disse, og endelig en taløs Skare Husmænd og Indsiddere, som ere saa forarmede, at det Offenlige maa betale dem et klækkeligt Vederlag for deres Børns Beklædning og Skolegang. Hver en Ejendom, baade stor og lille, vil være behæftet saa yderligt som muligt, og selvfølgelig skifte Ejer ved selv det mindste Uheld. Af og til vil et Herresæde blive pudset op af en eller anden Børssvindler, medens andre ville blive benyttede som Kornlofter og Pakhuse af heldige Prangere; thi jo løsere og usikrere Forholdene blive, desto mere vil der aabne sig en videre Tumleplads for uhæderlig Spekulation.

Alt er ofret for Egoismen, den Egoisme, som opløser Samfundet i Atomer. Hvor klinger ikke Jeget igjennem i Ordet Ejendom og endnu mere i Ordet Selvejendom. Overalt hvor «jeg» og «mit» saaledes er det Enebestemmende og Afgjørende, maa og vil Samfundet gaa tilbage, fordi Ingen har en Tanke for dette, men kun for sig selv; men med Samfundet synker Individet i Moral og Dygtighed. At det ikke er Ejendom og Besiddelse, som giver Dygtighed, kan Enhver se, der vil lukke Øjnene op. Hvor er Samfundets Kundskab, Indsigt og Dygtighed ophobet? Hos Rigmandsklassen eller hos den besiddelsesløse Middelklasse? Den, der for at leve maa erhverve sig Kundskab og Dygtighed, vil selvfølgelig i Reglen til egne sig mere heraf end den, som kan leve af sin arvede Rigdom. Den Ene kan arbejde, om han vil, den Anden maa arbejde. Og hvem af disse to er den Begunstigede? Utvivlsomt den, der er født til Arbejde og Møje, saa sandt som Daad og daadrig Virksomhed er det, som forædler

og adler. Men det stemmer ganske vist ikke med vore Dages eudaimonistiske Lære.

Talsmændene for Selvejendom sejrede, det er desto værre vist nok. De sejrede tiltrods endog for Tidens Doktriner, som ellers overalt ser et Fortrin i, at Ejer og Bruger kunne erstatte hinandens Mangler. De sejrede, og vi maa bære Følgerne, som kunne blive meget alvorlige for Samfundet i mange Retninger. Havde man i sin Tid istedetfor at adoptere Selvejersystemet, banet Vejen for Forpagtningssystemet ved en gradvis Løsning af de Baand, som i denne Retning vare lagte paa Kontraktsfriheden, vilde baade Landbrug og Industri have staaet sig bedre derved, ikke at tale om, at Samfundet i alle Retninger, ogsaa i politisk, vilde have gaaet en roligere Fremtid imøde. Men vi have foretrukket Revolution for Reform, og maa som sagt bære Følgerne. Den nulevende Slægt vil maaske ikke komme til at føle Trykket, ihvorvel den sikkerlig ikke ganske vil blive fri og allerede nu har en bitter Forsmag af det, som vil komme. Hvorom Alting er, den Tid, som har sat Samfundet i den stærke for ikke at sige voldsomme Bevægelse, er nærmest til at give denne Bevægelse den mindst skadelige Retning.

Vi ere som sagt i Besiddelse af en Industri, som i enkelte Retninger endog er temmelig udviklet; men den Retning, som denne Udvikling i den senere Tid har taget, er næppe ganske heldig. Paa den anden Side har det ikke nogensinde været nødvendigere end netop nu, da de lavere Samfundsklasser tiltage saa stærkt, at lede denne i en sundere Retning end den, den hidtil har fulgt. Agerbruget er Landets Hovedindustri og vil i lang Tid vedblive at være det. Det er selvfølgelig den Industri, paa hvilken al anden Industri skal bygges. Før dens Krav

ere tilfredsstillede, bør Landsognene hverken afgive Kapital eller Mennesker til anden Industri. Hos os er det jo først i de senere Menneskealdere, at Agerbruget har antaget en industriel Karakter; thi det ældre Landbrug fortjente i Virkeligheden intet andet Navn end traditionel Routine, og var ikke andet end et nedarvet Husflidsbrug. Men fra det Øjeblik af, at Landbruget er blevet en virkelig Industri og som saadan har taget Granskning og Videnskab i sin Tjeneste, vil det kræve Arbejde og Kapital efter en hidtil ukjendt Maalestok, men vil paa den anden Side give Udbytte i Forhold dertil, naar der gaas frem med Forstand. Hidtil har Landbruget ganske vist ikke umiddelbart afgivet synderlig Kapital til Industrien; thi naar undtages nogle enkelte Teglværker, som drives af større Ejendomsbesiddere, findes faa eller ingen industrielle Bedrifter af den Art paa Landet, som ikke skyldes Kjøbstadsfolk og Kjøbstadskapital. Middelbart er det ligefuldt Landbruget, som i Hovedsagen har baaret vor industrielle Udvikling; thi det er som Landbrugernes Forhandlere og Forsynere, at Kjøbstæderne væsenligst have erhvervet de Midler, hvormed de have arbejdet; med andre Ord, det er Handelen med Korn, Heste, Kvæg, Smør osv., som hovedsagelig har givet Kjøbstæderne den fornødne Kapital, hvorfor ogsaa god og slet Høst føles ligesaa meget i Kjøbstaden som paa Landet. I den sidste halve Menneskealder har vort Landbrug sammelignelsesvis givet et langt større Udbytte end tidligere, og ihvorvel dette Overskud ingenlunde, som det burde, er kommet Jorden tilgode, er det dog heller ikke direkte gaaet til Industrien. En meget stor Del, maaske den største, er gaaet til Udstykning og det dermed forbundne Byggeri, som har slugt mange Millioner. Fra 1834 til 1873 er Stedernes Antal

voxet fra 154200 til 239212, hvilket giver en Forøgelse af 55 pCt. eller 85000 Steder, en Forøgelse, som næppe staar i et sundt Forhold til Agerbrugets extensive eller intensive Udvidelse. Men det er ikke alene disse mange Millioner, som kun i en meget ringe Grad ere komne enten Agerbrug eller Industri tilgode, hvorom her er Tale. Det er denne Udstykning, som fortrinsvis har foraarsaget den stærke Forøgelse af Arbejderklassen, der, da Agerbrugets Kapitalforøgelse ikke var tilstrækkelig stor, til at det selv kunde benytte denne betydelige Tilvæxt af Arbejdskraften, i stort Tal strømmede til Kjøbstæderne, hvor deres Tilstedeværelse fristede til industrielle Foretagender, som langt oversteg Byernes Kræfter, og som der forelebig næppe burde være Tale om.

Før Agerbruget her i Landet har modtaget den Kapital, som det har Brug for, har Industrien ikke Noget at fordre og den vil i Længden kun skade sig selv, naar den søger at trække Kapital til sig, som Agerbruget trænger til. Men Agerbruget og Landbefolkningen vil i mange Aar trænge til uhyre Kapitaler. Konkurrencen med Udlandet vil Aar for Aar blive skarpere og skarpere, og vort Agerbrug vil i en ganske anden Grad end hidtil har været Tilfældet blive nødt til at anspænde sine Kræfter, dersom det skal bestaa i Kampen. Man har næppe nogen klar Forestilling om de uhyre Kapitalmasser, som Jordbruget kræver i alle mulige Retninger. Exempelvis skal kun anføres, at af Landets c. 7 Mill. Tdr. Land ere ikkun 363528 Tdr. drainede. Det maa desuden heller ikke glemmes, at der forestaar Landbefolkningen meget betydelige Udgifter i andre Retninger. I Retning af Skoler og Alt, hvad der udkræves til Ungdommens Uddannelse, forestaar der baade By og Land meget store Udgifter, dersom ellers Folket i

sin Helbed skal hævde sin Plads imellem Nationerne. Men al Slags Undervisning bliver kostbarere for Landbefolkningen end for Kjøbstadbefolkningen. I én Retning vil imidlertid Landbefolkningen, navnlig da den store Gaardmandsklasse, kunne bidrage til Industrien uden at skade Landbruget. Det er baade ovenfor og ved tidligere Lejligheder antydnet, hvor uhyre megen Kapital Udstykningen har krævet især i den sidste Menneskealder. Dersom nu Gaardmandsklassen vilde anvende den Kapital, som hidtil er medgaaet til Jordudstyknings, til at sørge bedre for sine Børns Opdragelse og til at uddanne dem til at arbejde i Industriens Tjeneste, vilde Landbruget ikke alene ikke tabe, men tvertimod vinde derved. De Tusinder, som nu gaa til Udstykning, vilde komme Industrien til stor Gavn. Som det nu gaar, modtager Kjøbstæderne og Industrien ikkun raa Arbejdskraft fra Landsognene. Herved vilde tillige vindes, at Arbejdskraftens Forøgelse ikke saa meget som nu kommer til at overstige Kapitalforøgelsen, og at Landet ikke har nødtigt at sende saa store Skarer af sine Arbejdere til Kjøbstæderne, som da heller ikke ville fristes over Evne til at indlade sig i industrielle Foretagender af tvivlsom Beskaffenhed.

Naar den Tid kommer, da Agerbruget har faaet sine Hovedfornødenheder tilfredsstillede og er kommet saa vidt, at det ikke trænger til Kapital til Grundforbedring, da først er det Tidspunkt kommet, da der for Alvor kan tænkes paa den store Industri; men selv da er Valget af Industrigræne ingenlunde ganske frit, dersom ellers Udviklingen skal blive naturlig og hensigtssvarende. Hovedgenstanden for vor store Industri bør være en Forædling af de Produkter, der skyldes Jorden og Søen; thi jo mindre forædlede vore Produkter gaa ud af Landet, desto

mindre vindes der ved dem. Benyttes dette Omraade i sin hele Udstrækning, er her fuldt op at gøre for vor Industri. Det er derfor efter vor Opfattelse ikke uvæsentligt, hvorledes vi omgaas med vor Jord, navnlig i Retning af Udstykning. Den stærke Udstykning af vor Jord i den sidste Menneskealder har i høj Grad bidraget til at forlede Industrien til Foretagender, hvortil der ganske vist var Mennesker, men ligesaa sikkert manglede Kapital. Vi have af den Grund overanstrengt vor Kredit og bunden megen Kapital, som vi nu haardt ville savne, savne i mange Aar. Den stærke Udstykning af vor Jord har sin Andel i den nuværende Krise; thi uden de Menneskemasser, som Jordudstykningsen har tilvejebragt, vilde det have været os umuligt at indlade os paa de mange uheldige Fabrik anlæg og paa det i mange Tilfælde ligesaa uheldige Byggeri.

Fornuftigvis kan og bør der derfor ikke for Tiden være Tale om ved kunstige Midler — Udstykning af Præstegaardsjord, Domainier o. L. — yderligere at forøge Husmandsklassen. En saadan Forøgelse vil kun tjene til yderligere at trykke Arbejdslønnen ned for den egentlige Markarbejder, Indsidderen, som ikke har Andet end sit Daglejerarbejde at stole paa, og til at fylde Kjøbstæderne med overflødige Arbejdere, som friste hine til ligesaa overflødige Foretagender. Vore Bestræbelser bør gaa i en ganske anden Retning. Den jordbesiddende Husmand maa ved alle mulige lovlige Midler formaas til at drive sin Jord saaledes, som Husmandsjord bør drives. Husmanden med to—tre Tønder Land nogenlunde god Jord bør hovedsagelig være Landbruger og ikke Daglejer, det Sidste idetmindste ganske undtagelsesvis. Først naar Massen af vor Husmandsjord drives saaledes, kan der blive

Tale om en yderligere Udstykning, naar denne ellers skal være samfundstjenlig. Henvises Husmanden til Dyrkning af sin egen Lod, vil ganske sikkert Indsiddereens Kaar betydeligt forbedres. Bliver Husmandslodden først dreven, som den bør drives, vil dette formentlig sætte en Grænse for de tankeløse Kjøb af Husmandslodder, som nu ere saa hyppige; thi bliver det først det Almindelige, at disse Smaalodder drives som Havejord, ville de stige saa meget i Værdi, at Ingen kan være tjent med at købe dem, som ikke vil drive dem paa samme grundige Maade. Husmandslodden vil da ophøre at være en Magelighedens Hovedpude, hvad den nu desto værre alfor ofte er; thi den vil kræve anstrængende indsigtfuldt Arbejde. Som det nu gaar, er Husmanden en farlig Konkurrent for Indsidderen, navnlig i de slette Aar, naar der er Mangel paa Arbejde, medens han i de gode Aar, naar der er Mangel paa Arbejdere, er tilbøjelig til at tage sig det let.

Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie.

Af Aleksis Petersen.

I.

Statssocialismen.

Det «kristeligt-social», «statssocialistiske» Parti, hvormed der har været saa megen Tale i Tyskland i de sidste Uger, er blevet betegnet som en ny Udgave af det «agrariske» — dette Parti, som det preussiske Orthodoxi — med særligt Henblik paa Landbefolkningen — for faa Aar siden dannede, i det Haab ved Hjælp af det at forvandle Orthodoxiets hidtidige Afmagt til kraftfuld Indflydelse. Rigtigt er det i alt Fald, at «Statssocialismen» egenlig kun er en ny Etikette, der er bleven klistret paa en gammel Vare. Den ny Form ikklædte den sig for kun et Par Maaneder siden.

Det var i December f. A., at Statssocialismen traadte frem for Offenheden med en «Centralforening for Social-reform». Foreningen dannedes i den Overbevisning: 1) at den almindelige Valgret i monarkiske Stater fordrer en gennemgribende social-reformatorisk Politik og, for at denne kan virkeliggjøres, et Tillidsforhold mellem Monarki og Arbejderstand saavel som et stærkt ar-

bejdervenligt Initiativ hos Regeringen; — 2) at det sociale Spørgsmaals Løsning ikke kan tænkes uden de sædeligt-religiøse Faktors Medvirken og uden at Kirken træder i Skranken for den fjerde Stands berettigede Fordringer. Igjennem sin Sekretær, Pastor Todt, Forfatter til Skrifterne «Den radikale tyske Socialisme og det kristelige Samfund» og «Berøringspunkterne mellem Theologiens og Socialvidenskabernes Studium», opfordredes «alle tyske Mænd» til at støtte Foreningen, der vilde omfatte alle «Ordenspartiets» Nuancer, og paa hvis Proskriptionsliste kun følgende vare opførte: Republikanere, Atheister og Materialister!

Med dette Aars Begyndelse har den nævnte Forening faaet et Organ i et nyt Ugeblad, kaldet «Der Staats-Socialist.» Dette «Ugeblad for Socialreform» henvender vel nærmest Ordet til Statens og Kirkens Tjenere, men dog ogsaa til Alle, der ville sikre de to store Grundpiller for den politiske og moralske Ordning: Monarki og Religion, imod det republikanske og religionsfjendelige Socialdemokratis om sig ædende Mudderstrøm». «Hidtil,» hedder det i Programmet, «have Socialdemokraterne været alle andre Partier overlegne i Kjendskab til de sociale Kjendsgjerninger og Theorier, — en for de øvrige Stænder ligesaa uværdig som fordærvelig Tilstand. Nu skal «Statsocialisten» skaffe Monarkiet oplyste Tjenere og anvise den praktiske Religionsudøvelse ny Omraader for Kjærlighedsvirksomheden.» «Statsocialisten» gaar ud fra den Kjendsgjerning, at visse af Socialdemokratiets økonomiske Programpunkter praktisk og theoretisk ere i sejrrig Fremrykken, saa at det Øjeblik er kommet, da de religiøse og monarkiske Magter maa indtage Stilling ligeoverfor hin Fremtoning. Udebliver dette længere,

saa ville Masserne tilsidst blive os moralsk og religiøst fremmede, og heri ligger de allerstørste Farer. Stats- og Folkelivets politiske og moralske Grundpiller kunne kun derved sikres mod den socialdemokratiske Mudderstrøm, at de religiøse og monarkiske Tankers Bærere i det Mindste i økonomisk Henseende stille sig paa den fri Forsknings Standpunkt, omtrent som Kathedersocialisterne, og ikke plumpt slaa Arbejderne det økonomiske Haabs Porte i paa Næsen. Dette er hidtil sket, idet hine Faktorer mer eller mindre identificerede sig med Manchester-økonomien, og derved gjorde Arbejderne fremmede ikke blot for Religionen, men ogsaa for Monarkiet og Nationalitets-Ideen.» — Dette Sprog lyder bestemt, men egenlig faa vi dog kun at vide, at Statssocialisterne have brudt med de liberale Økonomer, og at de — trods deres politiske og religiøse Retroenhed — ikke ville kjendes ved det økonomiske Orthodoxy. De stille sig venlige ligeoverfor Socialisterne; men hvorvidt gaar deres Venlighed? Ville ogsaa Statssocialisterne, ligesom den danske «Socialdemokrat», have, at «Staten» skal bestemme, hvormange Støvler og hvormange Frakker, der aarligt skulle sys?

Vi faa rigtignok ikke klart Svar paa disse Spørgsmaal i den Artikel, hvor «Statssocialistens» Medarbejder, den bekjendte Berliner-Professor Ad. Wagner*) fortæller os «hvad Socialisme er»; men vi faa dog her at se, hvorledes Statssocialisterne opfordres til at gjøre noget Stort. Prof. Wagner advarer først mod at forvexle «Socialister» med «Socialdemokrater», og fremhæver, at

*) Wagner har dog, i Forening med en anden af «Statssocialistens» Medarbejdere, H. v. Scheel, været saa forsigtig at tage en Reservation med Hensyn til Statssocialismens politiske og religiøse Side.

en orthodox Kristen ligesaa godt som en filosofisk Atheist og Materialist, og en Monarkist ligesaa godt som en Republikaner kan være Socialist. Da nærværende Linjers Meddeler tidligere har paavist netop det Samme, maa han altsaa forsaavidt billige Prof. Wagner. Den nævnte Nationalekonom giver derefter en Definition af den økonomiske Socialisme, d. v. s. den egenlige Socialisme. Definitionen lyder saaledes: «Socialisme er et det nube-staaende modsat Retsordnings-System, hvor de saglige Produktionsmidler 3: Jord og Kapital, ikke ere undergivne enkelte Samfundsmedlemmers Privatejendom, men ere undergivne offentlig Ejendom eller Samfundets Kollektivejendom. Under det socialistiske System vil derfor det private, paa Gevinst beregnede Foretagende og de efter Arbejdskontraktens Betingelser betalte Lønarbejdere ikke staa ligeoverfor hverandre; Produktionen vil ikke være en regeløs og af Spekulationens Gang afhængig; Produktionsudbyttet skal ikke fordeles efter «Udbud- og Efterspørgselslovens» Tilfældigheder; — men Produktionen skal fra oven af ordnes planmæssigt og efter Konsumenternes Behov; den skal udføres paa kooperativ Maade, og dens Udbytte skal fordeles mellem Producenterne (Arbejderne) paa en retfærdigere Maade end den nuværende, der bestemmes af Udbud- og Efterspørgsels-Loven.» Hvorledes dette ny System skal gennemføres, bestemmes ikke nøjere; men Wagner har Ret i at betegne Socialismen som en Kamp mod den overleverede Privatret, og denne Kamp kan analogiseres med den politiske Liberalismes Kamp mod den absolute Fyrstemandt og de privilegerede Stænder, 3: mod sin Tids Statsret, og med Reformationens Kamp imod den da bestaaende Kirkeret. Nu gjælder det at prøve Privatretten i dens

økonomiske Følger. «Naar det da skulde vise sig, at store Omdannelser i Privatejendomsretten over Produktionsmidlerne og i Kontraktretten ere uundgaaelige — ligesom man tidligere ikke vilde været kommet videre uden store Omdannelser i Stats- og Kirkeretten —, saa maa de besiddende Klasser, de Dannede selv byde Haanden til og hjælpe med at udføre Lovgivningen.» Og saa føjer Wagner følgende Ord til: «Et Reformparti, der ikke besidder Mod og Selvovervindelse hertil, har ingen Udsigt til at spille en betydningsfuld Rolle i det sociale Spørgsmaal. Smaa Midler kunne nu og da lindre noget; — væsentlige Forbedringer kunne de ikke gennemføre.»

Se, det er dette om «de smaa Midler», der har gjort forskellige Økonomer af den ældre Skole bange. Altsaa «Kraftmidler», maaske Revolution, — udbryde de. Aa nej, — saa galt mener Wagner det vel ikke.

At de økonomiske og sociale Forhold ikke kunne forbedres med ét Slag, er sikkert. At Udviklingen maa gaa gradvis for sig, er der ikke Mange, som betvivle. At Mængden af Fødemidler, Klæder, Boliger og alle andre Forbrugsmidler kun kan forøges ganske langsomt, er ogsaa uomtvisteligt. Men — den, der i disse Sandheder vil søge Anbefalingen for Brugen af smaa Midler, maa dog mærke sig: for det Første, at det sociale Spørgsmaal ikke blot er et Produktions- men ogsaa et Fordelings-spørgsmaal, og at Fordelingen i en vis Forstand lader sig hurtigere ændre end Produktionen; for det Andet, at, selv om Forandringerne kun kunne gennemføres lidt efter lidt, saa gaar det dog ikke an at vælge Midler, hvis Virkninger kun kunne opdages ved Hjælp af et kraftigt Mikroskop. Til hvem sigter Wagner nu med sine «smaa

Midler», eller hvem rammer han? Ikke de radikale Manchestermænd; thi havde man brugt deres yderst kraftige Midler, og havde man fuldt ud gennemført den manchesterlige Theori, saa vilde Verden ikke blot se ganske anderledes ud, end den nu gjør, men man vilde maaske endog opdage i den en vis Lighed med visse Arter Socialisme. Heller ikke kan det antages, at Wagner har tænkt paa sine Meningsfæller blandt Kathedersocialisterne. Men skulde han maaske ikke have tænkt paa en vis Gruppe af «Selvhjælpsmændene»? Det være langt fra os at ringeagte Selvhjælpen; vi mene tværtimod, at vil Arbejderen opnaa bedre Kaar, saa maa han stole paa sig selv; — men ikke alle Selvhjælpsformer ere lige kraftige. Der er en vis Art Selvhjælpsmænd, der med en rasende Kjærlighed have kastet sig over, hvad der er smaat, og som desto stærkere lovprise et Middel, jo større Misforholdet er mellem det og Maalet. En uskyldig Galskab, — vil man maaske sige. Os forekommer det dog tvivlsomt, om man kan betragte den, der foregøgl Arbejderen et Maal, der ikke kan opnaas ved det anbefalede Middel, som ganske uskyldig.

Kraftigere Midler maa til; Lilleput-Foranstaltningerne ville ikke kunne magte det svære sociale Problem. Men hvilke Midler? Ja, det undlader Wagner rigtignok at sige. Men naar man ønsker, at vi for vort Vedkommende skulle besvare Spørgsmaalet, saa skulle vi ganske antydningssvis svare, at man — uden at krænke det Fri-Konkurrence-Princip, hvorpaa den nuværende Produktionsmaade til Dels hviler, hvilket Princip ganske utvivlsomt sikrer den største Produktion — alene ved grundigt at reformere den Maade, hvorpaa Staten nu skaffer sig sine Indtægter og anvender sine Indtægter, vilde kunne

udrette meget for Tilvejebringelsen af en heldigere For-
deling og overhovedet af heldigere økonomiske og sociale
Tilstande. Men det kan nok være, at en radikal Reform
af hele Finansordningen, Staternes hele Indtægts- og Ud-
giftsvæsen, ikke lader sig gennemføre uden at det mon-
arkiske Princip berøres, og herpaa ville Statssocialisterne
ikke gaa ind, da dette Princip netop er *noli me tangere*
for dem.

Se her komme vi til en paafaldende Inkonsekvens
hos dem: Den økonomiske Ordning tillade de os at
kritisere og røre ved, hvormeget os lyster; — den
monarkiske og den religiøse er Tabu! Den øko-
nomiske Ordning har i Fortiden, ligesom alt Andet,
været underkastet uafsladelige Ændringer; hvorfor skulle
vi da nu ikke have Lov til at tænke paa og tale om de
Ændringer, vi i Fremtiden ville lade den undergaa? Den
private Ejendomsrets «Hellighed og Ukrænkelighed» er i
Fortiden uafsladelig blevet og vil i Fremtiden uafsladelig
blive vanhelliget og krænket. Og den er heller ikke —
sige Statssocialisterne med Rette — et «aabenbaret
Evangelium». Men Monarkiet og Religionen! Ja, med
Religionen eller rettere Kristendommen er det en
anden Sag. Den er naturligvis Alts uomtvisteligt urokke-
lige Fundament. Men Monarkiet, er ogsaa det et
«aabenbaret Evangelium»? Statssocialisterne synes at
mene: ja, og paastaa — ja deres Organ bærer det endog
som Motto —, at «kun i den stærke monarkiske
Stat kan det sociale Spørgsmaal løses». Vi Andre have
maaske lidt ondt ved at forsone os med den Tanke, at
«det konstitutionelle Monarki» og «den stærke monarkiske
Stat» ikke længere maa betragtes som Menneskeværk
o: lidende af Fejl og Mangler, der bør kritiseres og saa-

vidt muligt rettes. I deres Lærdom have de tyske Stats-socialister opdaget, at paa det sociale Spørgsmaals Løsning kan der kun tænkes i Stater som Tyskland eller maaske Rusland, og at for Nordamerikanerne, Fransk-mændene, Schweizerne og andre Republikanere maa alt Haab lades ude.

Men medens Statssocialisterne ikke ville anerkjende «den fri Tankes» Ret i Spørgsmaal om den bestaaende monarkiske Ordning, medens de forlange, at denne, lige saa fuldt som Kristendommen, skal antages som det Uomtvistelige, det Guddommelige, — er deres kritiske Sans i en endog meget høj Grad skærpet ligeoverfor den bestaaende økonomiske Ordning. Hvad behager — udbryder «Statssocialistens» Redaktion — skulde vi ikke have Lov til at kritisere den! «Vi Statssocialister se i Nutidens regelløst rasende Konkurrencekampe ikke Andet end et ved Ejendomsillusioner skjult Expropriationssystem! Er en økonomisk Ordning, som efter statistiske Under-søgelser hvert tiende Aar styrter Halvdelen af samtlige Forretningsfolk i Bankerottens økonomiske, borgerlige og moralske Afgrunde, ikke et Expropriationssystem *par excellence*? Er en «Ordning», der bedækker Landet med bankerotte Banker og Fabriker ikke et Expropriations-system? Overalt se vi kun Expropriationer som skrækkelige og naturnødvendige Følger af det herskende økonomiske Anarki. Fabrikanten, Aktionæren, Grundejeren, hele Nationen er bleven exproprieret! En Deputeret og Godsejer fra Galizien udbrød i Landdagen: Vi Godsejere er alle bankerotte! Ja Expropriationssystemet omfatter ikke blot de økonomiske Forhold; det rammer ogsaa de moralske, religiøse, politiske. Den rasende Konkurrencekrig smider Menneskeheden ud af dens Helligdomme.

Sjælero og Sjælefred kjendes ikke mere. Overalt Expropriation! Manden berøves sin Værdighed, Kvinden sin Ære. Prostitutionen voxer, Tugthuse overfyldes, Kirkerne staa tomme. Fortvivlelsen overmander Hjerterne. Folket vender sig fra Religionens Trøst og bliver Atheister og Materialister; Folket vender sig fra Troen paa Monarkiet og kaster sig i Armene paa de socialdemokratiske Republikanere. Overalt Expropriation, Besiddelsestab, Bankerrot! » Nej, et saadant System kan ikke have noget Privilegium paa at fritages for Kritik, og Statssocialisterne ville tillade sig paa det Eftertrykkeligste at kritisere det bestaaende Ejendomssystem, den bestaaende Produktionsmaade, Konkurrenceprincippet osv.

Kritik er en god Ting, men er ikke Alt. Statssocialisterne ville rydde op i det Bestaaende og skjære meget bort. Det kan være godt nok; men ville de sætte Noget i Stedet? Have de noget Positivt at byde os? Lad os se.

Vi kunne søge Svaret dels hos Partiets skrivende Medlemmer, altsaa hos Medarbejderne af det ovenomtalte Ugeskrift, dels hos dets talende Medlemmer, hos dem, der agitere fra Taler- og Prækestol. Denne sidste Fraktion har i de sidste Uger afholdt en Række Folkemøder i Berlin. En til Kristendommen omvendt Socialdemokrat, Grüneberg, og en Hofpræst, Stöcker, — efter hvem det kristeligt-socialt Parti ogsaa kaldes »Hofpræstpartiet« eller »Prækestolssocialisterne« — have her bl. A. været de Kristeligt-Sociales Ordførere. Hvad have de fortalt deres Tilhørere? At den bestaaende økonomiske Ordning ikke duer, og at Frelsen kun kan søges i Kristendommen. Men Socialdemokraterne have, navnlig med Rigsdagsmanden Most som Ordfører, rettet et voldsomt Modangreb paa hele

Præstepartiet; og paa det første af de Kristeligt-Sociale sammenkaldte Folkemøde sejrede Socialdemokraterne endog saa eklatant, at Forsamlingen næsten enstemmigt udtalte sin Ringeagt for de Kristeligt-Sociale «i Betragtning af at den næsten 1900 Aar gamle Kristendom ikke har formaaet at mildne Arbejdernes Nød», samt «i Betragtning af, at de nuværende Præster og Kirkens Tjenere ikke gjøre Mine til at forandre den hidtil fulgte Fremgangsmaade». Paa nogle følgende Møder skulle de Kristeligt-Sociale dog have gjort endel Proselyter, — men paa den anden Side har den kristeligt-sociale Agitation rigtignok medført, at en stor Mængde Arbejdere ere traadte ud af Folkekirken. — Hr. Stöcker har senere udviklet, at «det kristeligt-sociale Arbejderparti staar paa Grundvold af den kristne Tro samt Kjærligheden til Konge og Fædreland; at det forkaster Socialdemokratiet som ukristeligt og upatriotisk; og at det søger at formindske Kløften mellem Rig og Fattig». Og disse «almindelige Grundsætninger» suppleres ved «Fordringer til Statshjælpen, Gejstligheden, de besiddende Klasser, Selvhjælpen». Han forlanger Ordning af Fagforeningsvæsenet og Læringlevæsenet, Forbud mod Søndagsarbejde, Indskrænkning af Børne- og Kvindearbejde, Normalarbejdsdag, progressiv Indkomstskat, høj Luxusskat, og flere lignende velbekjendte Ting. Det er ikke stort Andet end Kathedersocialisme, der her serveres; kun serveres den med en mild «kristeligt-social» Sauce.

Det i anti-socialistiske Kredse velbekjendte Blad, «Ausburg. Allgem. Zeitung», har gjort «Prækestolsocialismens*) første Debut» til Gjenstand for en ledende Ar-

*) Det er netop «Ausb. Allg. Zeit.» som har dannet dette Navn, — i Analogi med «Kathedersocialisme».

tikel. Det skriver omtrent saaledes: Vi kunne forstaa, at Hofpræstpartiet i sin Iver for at frelse Religion og Monarki føler sig fristet til at vove sig ind i Socialdemokraternes Løvegrav; men det er en Fristelse til det Onde: Theologerne, der ikke engang formaa at løse de simpleste sociale Spørgsmaal om Børneopdragelsen, den ægteskabelige Fred, Søndagens Helligholdelse, Dyrenes Beskyttelse osv. osv., skulde holde Fingrene fra de store og indviklede Spørgsmaal om Aktielovgivning, Konkurrence osv. Kirken vil ikke ved at indgaa Broderskab med Arbejderne gjenvinde sin tabte Indflydelse. Hvorfor gaar Befolkningen af Vejen for Præsterne? Fordi Præstepartiet har ødelagt Troen paa Gejstlighedens Oprigtighed. Det er dens Snæverhjertethed, dens Heldøteri og dens Dogmatiseren, der er Skyld i, at Præsten nu ikke besidder saa megen Indflydelse som Skolelæreren eller Apothekeren. Det er den hidtil fulgte Præstepolitik, der har jaget alle Talenter fra Præstestanden og ganske ødelagt den. — Det er, som sagt, ikke os, der sige dette; det er det tyske Blad, et religiøst, monarkisk-sindet og anti-socialistisk Blad, der saaledes dømmer de Kristeligt-Sociale. Og ganske i samme Aand, tildels i endnu stærkere Udtryk, dømmes de af andre anti-socialistiske Blade, Organer for de forskjelligste Partier. Vi kunde, hvis det gjordes nødvendigt, levere talrige Prøver herpaa. Men selve de Kristeligt-Sociale erklære, at de ere meget tilfredse med Udbyttet af deres Agitation.

Hos denne Fraktion af det kristeligt-sociale Parti tør vi ikke vente at faa meget Andet end Talemaader. Lad os da forhøre os hos Partiets mere videnskabelige Fraktion, den, der mere lægger Eftertryk paa det »Sociale»

end paa det «Kristelige». Der kunne vi maaske haabe at faa lidt klarere Besked.

For at gjøre Ende paa de Besiddelsesløses økonomiske Ufrihed, der under de nuværende Samfundsforhold staar i Strid med Fremskridtene i andre Retninger, maa — saaledes udvikler en Statssocialist, Dr. Calberla — Socialreformen søge at begrænse Privatejendommens økonomiske Overvægt; den nu dominerende Kapitalisme maa stødes fra Tronen. Dette erkjende ogsaa Socialdemokraterne, og disse have overhovedet den Fortjeneste at have stærkt fremhævet Nødvendigheden af en Socialreform. Men — Socialdemokraterne have overset Betingelserne; de have overset, at det historiske Princip maa respekteres; de have ikke taget det nødvendige Hensyn til Folkets Udvikling; de have, kort sagt, mere arbejdet paa at revolutionere end paa at reformere, eller have i alt Fald ikke søgt at give Socialreformen det Omfang, den Form, den Karakter, som de forhaandenværende Forhold udkræve. Statssocialisterne mene derimod tilbørligt at respektere de uundgaelige Betingelser for en heldbringende Socialreform. Statssocialisterne mene, ligesom andre Socialister, at megen industriel Virksomhed bør overgaa til Staten; — men Overgangen skal være gradvis. At Møntretten udelukkende tilkommer Staten, mene Alle; at Jernbanerne o. Lgn. bør overgaa til Staten, mene Mange. Hvorfor? Fordi den private Raadighed herover faktisk vilde give enkelte Privatmænd en yderst farlig Magt over Folkets store Flerhed, vilde give dem et faktisk Monopol langt farligere end Statsmonopolet. At fuld Skovfrihed ikke bør indrømmes; at Postvæsenet og tildels Forsikringsvæsenet m. m. enten bør overtages af Staten eller dog kontrolleres af den, mene ligeledes

Mange. Hvorfor? Ikke fordi Private ikke ofte skulde kunne bestyre Sligt ligesaa eller endnu mere økonomisk end Staten; — men enten fordi de Private kun ville tænke paa den øjeblikkelige Interesse (f. Ex. ved Skovdrift), eller fordi de Private udelukkende ville tage økonomiske og tilsidesætte andre Hensyn. Statsdrift er altsaa ofte nødvendig eller ønskelig. Det indrømmer omtrent Alle. Men medens de liberale Økonomer kun i yderst faa, specielt undersøgte, Tilfælde vil indrømme den, og medens de egenlige Socialister ønske en saavidt mulig øjeblikkelig og radikal Omdannelse af hele Produktionssystemet, ville Statssocialisterne gaa en Mellemvej. De ville have Statsdrift, nogle efter en mindre, Andre efter en meget betydelig Maalestok; men der skal dog altid være Grænser for Statsdriften, og den skal gennemføres med Lemp, forsigtigt og gradvis. «Men» — her citere vi nysnævnte Dr. Calberla — «med Indførelsen af Statsdrift er der i og for sig næsten Intet udrettet. Med den begynder først Statssocialismens særlige Opgaver. Begreberne Statssocialisme og Statsdrift ere ingenlunde kongruente! Netop Hovedsagen ved Statssocialismen er Statsdriftens Maade og Maal. En Statsdrift, der udelukkende staar paa den billigst mulige Produktions Standpunkt og hensynsløst tager Del i Nutidens Pris- og Lønningsbesparelses-Konkurrence, kan vel fra Skatteyderens Standpunkt være rigtig; fra Socialreformmaalenes Synspunkt er den i ethvert Fald falsk. Fra dette Synspunkt maa fordres, at Statsdriftens Ledelse er arbejdsvenlig og socialitær; ikke blot Produktet, men navnlig Producenternes Vel skal haves for Øje, og ad denne Vej skal Statsdriften, idet den ved sin mægtige Konkurrence virker ind paa alle Kredse, energisk bidrage

til at hæve Arbejderne i materiel og intellektuel Henseende.»

Se, saaledes have vi altsaa nu faaet Statssocialismen defineret som — «den arbejdervenlige Statsdrift». Det vil formodenligt sige, at Staten ikke længere skal betale de Arbejdere, som den vil beskæftige ved sin fremtidige omfattende industrielle Virksomhed, efter Udbuds- og Efterspørgsels-Loven. Præsten Stöcker, der naturligvis har sikker Underretning om, hvad Gud velsigner og ikke velsigner, har jo i en Rigsdagspræken fortalt de tyske Rigsdagsmænd, at Gud «ikke velsigner» det Arbejde, der betales efter den nævnte Lov. Den manglende Velsignelse har dog ikke forhindret, at det netop er dette Arbejde, der har bragt Civilisationen frem til det Standpunkt, den nu indtager. Og forsaavidt «arbejdervenlig» betyder uøkonomisk, vil den Indvending, der hidtil har trykket Statsindustrien, nemlig at den (bortset fra enkelte Undtagelsestilfælde) er særlig uøkonomisk, fremtidigt komme til at hvile med et ti-dobbelt Tryk. Man vil efter den statssocialistiske Økonomi søge at give Arbejderen en noget større Løn; men Midlerne til Bestridelsen af de ny Udgifter, den dyrere Produktionsmaade medfører, vil man tage af Arbejderens anden Lomme. Derved bliver Fordele rigtignok lidt tvivlsom. Der maa dog vist være en lidt nemmere og sikrere Maade at løse det sociale Spørgsmaal paa end ved «arbejdervenlig Statsindustri», «stærk monarkisk Stat» og «sædeligt-religiøse Faktorer.»

Den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik.

Svar til Hr. Cand. mag. & polit. H. Westergaard.

Af C. L. Madsen.

I en Anmeldelse, for hvis Optagelse i nærværende Tidsskrift jeg er den ærede Redaktion særdeles erkjendlig, finder Hr. Kandidat H. Westergaard Anledning til at udtale, at det i Reglen er et utaknemligt Arbejde at behandle et nyt Spørgsmaal i Statistiken. Den ærede Anmelder har bidraget særdeles meget til at gjøre mig Sandheden af denne Udtalelse indlysende, thi den Kritik af ovenskrevne Arbejde, som berørte Anmeldelse indeholder, bærer i en sjælden Grad Vidne om, hvilke fejlagtige Opfattelser og gennemgribende Misforstaaelser en ny Behandlingsmaade eller en ny Tanke kan være udsat for, selv om man ikke har skyet den Uejlighed at fremlægge den hele Tankegang og alt det Materiale, hvorpaa Undersøgelserne og deres Resultater hvile.

Forinden jeg gaar over til at behandle hver enkelt af de fremkomne Indvendinger imod Loven, og derved kommer til det Resultat, at de, rigtigt opfattede, blive lige saa mange Beviser og Støtter for denne, vil det maaske have nogen Interesse her at gjøre Rede for, hvilke de Forudsætninger vare, under hvilke dette Arbejde blev til, og hvilket det Maal er, som den fuldstændige Løsning af Opgaven stræber at naa. — En ikke offentliggjort statistisk Undersøgelse fremkaldte allerede

i 1859 den Tanke hos mig, at der maatte bestaa en meget nøje Forbindelse mellem den internationale, kommercielle og telegrafiske Trafik, og at dette Forhold maatte kunne lade sig matematisk fremstille. Først mange Aar senere blev der Lejlighed til nærmere Overvejelse af dette Spørgsmaal, som stadigt havde beskæftiget mig, og i 1875 havde jeg indsamlet saa meget brugbart statistisk Materiale, og faaet dette saa vidt kompletteret, at jeg kunde tage fat paa Opgaven. Saa vidt bekendt forelaa og foreligger der ingensomhelst Vejledning for Opstillingen af en international Trafikklov, og den eneste Prøvesten for de mangfoldige Kombinationer blev da den selvvalgte, at Loven maatte under alle Omstændigheder udtrykkes saaledes, at den, anvendt paa visse Landes f. Ex. Sveriges og Norges kommercielle og telegrafiske Forbindelser med England, maatte give nær overensstemmende, numeriske Resultater. Der fandtes mange Kombinationer, som opfyldte denne Betingelse, men som alligevel, anvendte paa andre Lande, fremviste Uoverensstemmelser i Resultaterne, som ikke paa naturlig Maade kunde forklares*), og af den lange Række af gennemarbejdede Ligninger blev kun den eneste tilbage, som udførligt er fremstillet og behandlet under Navn af «den sandsynlige Lov». Fra det Øjeblik af har der i samtlige Undersøgelser og Resultater vist sig den fuldstændigste Harmoni og end ikke Undersøgelserne om «den kommercielle Organisation»**), som dog stille meget strænge Fordringer til Loven, have bragt noget Spor af andre Uregelmæssigheder tilsyne,

*) Under disse Forsøg var der t. Ex. Tale om en «andelig Koefficient», antydende en Disposition hos Forretningsverdenen til en mere eller mindre livlig Afbenyttelse af Telegrafien. Det har hidtil været ganske unødvendigt at indføre denne Faktor i Ligningen, men det vil jo uægteligt have sin store Interesse, om man under den finere Udarbejdelse af Loven skulde støde paa en saadan.

**) Se herom Afhandlingen «Nye Undersøgelser om Loven for den internationale Trafik», optaget i det kgl. danske Geografiske Selskabs Tidsskrift, Hefte XII — 1877; samt «Recherches sur la loi du mouvement télégraphique international», S. 56.

end saadanne, som vedrøre det statistiske Materiale og Transit-handelen, hvilke man gennem Loven strax og tidligt blev opmærksom paa, og som i Gangen af Undersøgelserne ere tilfredsstillende forklarede. — I en Trafiklov er man berettiget til at søge noget andet og mere, end en Anvisning for Statistikerne til at danne sig et Skøn om den paagældende Trafik. Idet at den virkelige, statistisk bekræftede Trafik opløses i sine enkelte Faktorer, bliver man istand til at paavise Vexelvirkningen mellem hver enkelt af disse; har man saaledes naaet at indlemme f. Ex. Taxten som en Faktor i Trafikloven, saa kan man paa en exakt Maade behandle en Taxtforandrings virkelige Indflydelse, hvilken nu er tilsløret ved en Mængde andre med- eller medvirkende Kræfter. — Den internationale Trafik er, som vist, sammensat af mange saadanne Faktorer, som med Tiden ville arbejde sig frem, og af hvilke flere, foruden de alt i Loven optagne syv Faktorer, allerede nu gjøre Krav paa Opmærksomhed. — Men naar saaledes alle de medvirkende Elementer i hele den internationale Bevægelse efterhaanden inddrages i Loven, kan det næppe fejle, at man, idet den lovbundne Orden i Forholdet imellem de enkelte Grene af Samkvemet mellem Land og Land mere og mere præciseres, ogsaa efterhaanden maa komme til Definitioner og Resultater, som ere af Betydning og Interesse for hele det internationale Samkvem og for enhver Trafikstyrelse. Af saadanne Momenter har jeg i de nye Undersøgelser allerede paavist «den kommercielle Organisation» og «de kommercielle Tyngdepunkter», og det er sandsynligt, at fortsatte Undersøgelser kunne bringe endnu flere frem for Dagen. Til en Begyndelse ere dog alle Faktorer samlede tilstede og indbefattede i de to Hovedfaktorer: Koefficienten og den kommercielle Trafik, og Spørgsmaalet er nu, om der i den Form, i hvilken Loven nu er fremstillet, er en Kilde til Strid og Modsigelser, hvilket den ærede Anm. paastaar, eller, om Undersøgelserne gaa i det rigtige Spor, saa at man af fortsatte Arbejder paa det givne Grundlag kan vente frugtbringende og harmoniske Resultater, hvilket jeg mener at have bevist og her yderligere skal godtgjøre.

Jeg havde med Grund kunnet vente, at man i de Prøver, som anstilles med en Lov, der i saa høj en Grad har sit Fodfæste i og er afledet af konkrete Forhold, som Tilfældet er med den internationale Trafiklov, ogsaa vilde have bevæget sig indenfor Grænserne af virkelige Trafikforhold. Dette har Hr. W. ikke gjort, idet han opstiller en fingeret Trafik mellem to ensbeliggende Lande med et og samme tredje Land med en aldeles abnorm Skibsfart. I den ene Trafik antages en Vareomsætning til Værdi 810000 £ at kræve en Skibsfart paa 160000 Tons, men i det andet Lands Trafik gaar Hr. W. ud fra den Forudsætning, at en Vareomsætning paa 16 Millioner £ eller en 20 Gange større Omsætning med samme Land kun behøver en Transport paa 90000 Tons. Af den Omstændighed, at Antallet af de kommercielle Enheder ikke i dette Tilfælde bliver lig med Summen af de to enkelte Landes Trafik, naar disse to Lande sammensmeltes til ét, eller tænkes at indgaa en Union, uddrager Hr. W. det Resultat, at Loven ikke passer. — Det kan matematisk bevises ^{*)}, at Loven ogsaa i dette Experiment er matematisk nøjagtig, naar Forholdet imellem Værdi af Vareforsendelserne og den tilhørende Skibsfart er nogenlunde det samme, og dette maa i Vareomsætningen med samme Land temmelig nær blive Tilfældet. Regnes saaledes den Skibsfart, som behøves til Transporten af de 16 Millioner £ Gods, at være omtrent 20 Gange større end den, der udkræves for Transporten af de 810000 £ Gods, eller omvendt den sidste Skibsfart $\frac{1}{20}$ af den, der er ansat for de 16 Millioner £ Gods, vil man finde, at Loven i det anførte Experiment slaar til paa en aldeles forsvindende Brøkdelen nær. Det kommer altsaa an paa, hvorledes Loven staar sin Prøve indenfor de i den virkelige Skibsfart forefaldende Grænser. Tabellerne I, II og III til

^{*)} De to ensbeliggende Landes Omsætning med samme tredje Land være a og a_1 , og Skibsfart b og b_1 ; Betingelsen for, at Ligningen

$$\sqrt{ab} + \sqrt{a_1b_1} = \sqrt{(a+a_1)(b+b_1)} \quad (\text{Sammensmeltningen})$$

tilfredsstilles, er given i Forholdet $\frac{a}{b} = \frac{a_1}{b_1}$

de trykte Afhandlinger om den sandsynlige Lov oplyse om, at i Omsætningen mellem de tre nordiske Riger med alle øvrige Lande og med de andre Verdensdele — altsaa i en Vareomsætning af yderst forskellig Værdi og Rumfang — er Forholdet det, at Værdien af Vareomsætningen varierer mellem 2,2 og 19,9 £ pr. Ton. I Trafikken med samme Land ligge disse Værdier mellem endnu snævrere Grænser (f. Ex. mellem 3,0 og 8,0 £ pr. Ton lige over for England). Grænserne for den af Hr. W. opstillede Trafik med samme Land ere derimod 5,1 og 177,8 £ pr. Ton, og jeg tør vel altsaa nok paastaa, at en saadan Form for Trafikken er uden Sidestykke i den virkelige Skibsfart. Vælger man, for at blive ved det af Hr. W. anførte, numeriske Exempel og Experiment, Forholdet 5,1 og 20 £ pr. Ton, hvilket svarer til Minimum og Maximum i Trafikken med samme Land, og henlægger man dette Skibsfartsforhold afvejlende til de to Vareomsætninger, 810000 £ og 16 Millioner £, saa bliver Resultatet det, at Loven i det anførte Experiment slaar til paa $\frac{1}{2}$ til 2 pCt. nær. Det tør vel saaledes siges, at denne i hele sin Form uventede Prøve bekræfter Loven, thi i et fysikalsk Experiment, og hermed har Prøven stor Lighed, vilde man sikkert betragte en Lov som stadfæstet, naar Forsøgene, som største Afvigelse fra Lovens Normalværdi af 100 viste Resultater fra 100,5—102 eller derimellem.

Men hele det foreliggende Tankeexperiment med tilhørende Trafikforhold hører aabenbart ind under «den kommercielle Organisation»*), under hvilken Benævnelse jeg i de

*) I den til dette Afsnit af fornævnte «Nye Undersøgelser» hørende Tabel er den til en Tilvæxt af 100 Telegrammer svarende Tilvæxt i Omsætningsværdien (x) beregnet af følgende Ligning:

$$x = \frac{(100 + C\sqrt{VN})^2}{C^2 N} \div V$$

En lignende Fremgangsmaade kan anvendes, naar man vil prøve Indflydelsen af den mere eller mindre nøjagtige Værdiberegning af Vareomsætningen. Ad denne Vej har jeg fundet, at man kan tillægge denne betydelige Fejl forinden de fremtræde i Værdien af Koefficienten (Loven). Dette forklares derved, at der paa højre Side af Ligningen regnes med mange Millioner, der kun produ-

omtalte nye Undersøgelser, der ikke synes at være kjendte af Hr. W., udførligt behandler Middelværdien af den enkelte Vareforsendelse som en ny Faktor, der efter sin Definition og Funktion netop har til Øjemed yderligere at præcisere det her omhandlede Parti af Trafikloven. Jeg maa her indskrænke mig til at henvise til omtalte Afhandling, men der vil længere frem blive Lejlighed til at behandle det samme Experiment i Forbindelse med Afstandens Lov og med Trafikloven i dens Helhed.

Hr. W. antager, at Loven maa skifte Form for at kunne anvendes paa Trafikken mellem to kontinentale Stater uden Søfart, fordi, som Hr. W. siger, N , N_1 og N_2 forsvinder og Ligningen derved reduceres til Nul. Denne fejlagtige Anskuelse beror paa en meget snæver Opfattelse af den Betydning, som maa tillægges Faktorerne N , N_1 og N_2 . De betegne ingenlunde udelukkende den til «Skibsfarten», men ganske i Almindelighed den til «Transporten» af Varerne knyttede Telegraftrafik. Det vil ikke frembyde nogen Vanskelighed at udtrykke Transporten ad Jernbane i en Form overensstemmende med Tonsdrægtigheden for Transporten ad Søvejen, men jeg har haft meget gode Grunde til at holde denne Transport uden for de hidtil anstillede Undersøgelser; thi for det første maatte Udtrykket for denne Transport grundlægges paa en fuldstændig endnu ikke foreliggende Statistik over en international Jernbanetrafik*), og for det andet er det sikkert, at den her til

cere forholdsvis faa Tusinde Telegrammer. Hr. W. rejser paa Grund heraf en Anke mod Formlen, men kan en Ligning af 1ste Grad raade Bod derpaa? Og er dette Forhold overhovedet en Mangel? Det er let at se, at Svaret derpaa gaar Hr. W. imod. — Her kan ogsaa indskydes en Bemærkning om, at Udtrykket $\sqrt{V \cdot N}$ passer overmaade godt med Telegrammernes meget blandede Indhold. —

*) I en tysk Udgave af «Nye Undersøgelser», som snart vil udkomme, er der gjort Tilføjninger i den Hensigt at faa en tilstrækkelig detailleret Statistik over Bayerns Jernbaneforbindelser med Udlandet. — Se ogsaa om dette Spørgsmaal Fortalen til Afhandlingen «Recherches sur la loi du mouvement télégraphique international. — 1877. —

knyttede Telegraftrafik spiller en meget underordnet Rolle, idet den langt overvejende Del af Telegraferingen om denne Transport gaar ind under Jernbanens tjenstlige Telegrafering eller Sikringstjenesten, der ligger udenfor denne Sag. Dette forklarer, at Udeladelsen af denne Faktor ikke er at spore i den første Behandling af Trafikloven, hvor Sø-Transporten er saa langt overvejende, men det vil ogsaa heraf fremgaa, at Loven ikke behøver at omdannes for at omfatte Land-Transporten, thi N bliver ikke Nul, og end ikke N_1 og N_2 (den almindelige Fragtfart) behøver at forsvinde; thi da Sporet overalt er det samme, kunne Jernbanevojnene meget godt gaa i «Fart» mellem andre Lande end der, hvor de høre hjemme, hvilket ogsaa hyppigt er Tilfældet.

Hr. W.'s Hovedangreb paa Trafikloven er dog egentlig rettet imod «Afstandens Lov», og han anfører en Mængde Argumenter saavel imod denne som imod Koefficienten C , hvilken han formener forud kan indrettes for en vilkaarligt valgt Gang i Værdierne, medens han dog slutteligen kommer til det Resultat, at C bør være konstant. Alt hvad der i denne omfattende Udvikling kommer frem herom, kan sammenfattes i følgende ordrette Citat: «Men naar dette ikke er Tilfældet, at c er omtrent konstant, **saa eksisterer Afstandens Lov slet ikke.**» *) — Jeg maa stærkt betvivle, at Hr. W. har vel overvejet, hvad der her siges, men for at bringe fuldstændig Klarhed over denne mærkelige Sætning, maa jeg udtale mig lidt udførligere, maaske da Hr. W. alligevel vil indrømme, at **Afstandens Lov eksisterer.**

Efter den af Koefficienten C givne Definition omfatter den alle de geografiske og telegrafiske samt øvrige Momenter, som ere medbestemmende i den internationale Telegraftrafik, for hvilken den kommercielle Faktor danner Grundlaget. Koefficienten C angiver derfor Intensiteten eller Livligheden af den Telegraftrafik, som en vis given kommerciel Virksomhed afføder. Efter en Række udførligt fremstillede Undersøgelser udskilles det geografiske Element — Afstanden mellem Landene — af

*) Udhævet af Hr. W.

Koefficienten, og Afstandens Lov bliver nu gjort til Gjenstand for en Række minutiøse Betragtninger og slutteligen i «Recherches sur la loi etc.» for en theoretisk Undersøgelse, der godtgjør, at Afstandens Lov maa gjælde paa alle Udviklingsstrin af det internationale Samkvem*). Koefficienten C opløses nu i Elementerne $\frac{c}{d}$, d er Afstanden, og c betegner Fremskridtet i den telegrafiske og kommercielle Organisation og i Samkvemmet overhovedet. Vi se nu hvad Hr. W.'s Paastand, at c skal være konstant, betyder. Den betyder Intel mindre end komplet Stillestaaen paa hele Omraadet af det internationale Samkvem. Udviklingen af Jernbane-, Dampskibs- og Telegrafniet, Indførelsen af de utallige tekniske og administrative Forbedringer, Alt hvad der foretoges til Handelens Fremme, den dagligt stigende lettere Berøring mellem fremmede Nationer, de voxende fælles Interesser — Alt skal være forgjæves, c skal være konstant, der er hverken Fremgang eller Tilbagegang, og den internationale Telegraftrafik berøres ikke af en Bevægelse, der griber dybt ind i hele det internationale Liv. Er der aldeles ingen Forskjel paa den ubetinget slette og den dygtige Telegrafforvaltning? Lad os engang se os om. En af Telegrafforbindelserne mellem Evropa og Indien fører gennem det europæiske og asiatiske Tyrki; den er, eller var, thi den eksisterer ikke længere, den korteste og billigste Vej, men den blev saa slet administreret, at den i sin bedste Tid kun kunde tilvende sig 10 pCt. af hele den europæisk-indiske Trafik, og nu er den som sagt lukket. Her i Nord-Evropa er der anvendt Millioner paa et fortrinligt og rationelt anlagt Telegrafsystem, det arbejder uden Ophør, med de bedste Konstruktioner og med det dygtigste Personale, det har givet et stærkt Opsving af Telegraftrafiken, — hvor skal der nu i Trafikloven være Plads for denne Fremgang, og hvor skal der være Plads for den asiatiske Administration, om ikke i en stigende og faldende, i en højere og lavere Værdi af c (og C)? — Men jeg tror at have sagt tilstrækkeligt for at vise klart

*) Se «Recherches sur la loi etc.», Side 39 o. fl.

og tydeligt, at c ikke skal være og ikke kan være konstant, og jeg vender mig nu til en anden Betragtning.

Endskjønt Hr. W. ikke anfører et eneste Bevis imod det i de trykte Afhandlinger og især i den franske Udgave anstillede Raisonnement, som med mathematisk Stringens fører til Afstandens Lov, stilles der dog den Fordring, at denne skal bevises for hvert Land især. Denne Fordring kræver en Bestemmelse af Afstanden mellem hvert enkelt Par Lande, og dette forudsætter igjen en Stedbestemmelse af samtlige kommercielle Tyngdepunkter*) — en saa omfattende Operation, at den ikke for det Første kan ventes tilendebragt. Men maaske gives der en anden Vej, som er lige saa overbevisende, og det af Hr. W. udtænkte Experiment med at sammensmelte to Landes Trafik med et og samme tredje Land kan maaske igjen benyttes, rigtignok ikke som Bevis imod, men som Bevis for Trafikkloven. — Lad de to Lande være Sverige og Norge, det tredje Land England. Sverige og Norge ere ikke ensbeliggende Lande ligeoverfor England, men Norge er det nærmere, Sverige det fjærnere Land. Idet vi nu sammensmelte disse to Landes Trafik med England, maa vi først erindre, at der med det Samme, som alt omtalt, foregaar en Udjævning af Ejendommelighederne i hver enkelt Lands kommercielle Organisation; iøvrigt forbliver, som Hr. W. siger, Alt uforandret, — kun ikke de kommercielle Tyngdepunkter; thi idet de to Lande indgaa en Union, blive ogsaa de to kommercielle Tyngdepunkter sammensmeltede til ét. Foretage vi nu Experimentet paa Basis af Sveriges og Norges Trafik med England i 1873, saa møde vi følgende Resultater:

	T	C	V	N	N_1	N_2	U
Sverige	57402	= 0,010924	$\sqrt{11,739704 \times 2,028459} +$	300546	+	74388	$\}$ 5,254844
Norge	71311	= 0,012569	$\sqrt{5,206911 \times 1,757543} +$	2,618866	+	29667	$\}$ 5,673656
England	8128713	= 0,011720	$\sqrt{16,946615 \times 3,786002} +$	2,919412	+	104055	$\}$ 11,033467

*) Se Afhandlingen «Nye Undersøgelser etc.» — Geogr. Selskabs Tidsskrift, Hefte XII — 1877.

Forskjellen mellem Summen af de enkelte Værdier for U og U beregnet af de sammenlagte Værdier for $V-N-N_1$ og N_2 , udgjør under 1 pCt.; Loven arbejder altsaa i disse store og højest uligeartede Omsætningsforhold med stor Nøjagtighed; men dette er, som vist, det mathematisk givne Resultat, af den statistisk givne Omsætning og Skibsfart. Hovedsagen her er den Forandring, som Koefficienten C undergaar ved Sammensmeltningen. Loven siger, at Koefficienterne under iøvrigt lige Omstændigheder forholde sig omvendt som Afstanden mellem de kommercielle Tyngdepunkter*). Sverige og Norge maa tilnærmelsesvis have fælles Tyngdepunkt i England, og det er klart, at Afstanden fra dette til det engelske Tyngdepunkt i Norge er kortere end til det engelske Tyngdepunkt i Sverige. Det nye engelske Tyngdepunkt i Sverige-Norge maa ligge et Sted mellem begge disse Tyngdepunkter, følgelig maa den nye Koefficient, svarende til den nye Afstand og til det nye Tyngdepunkt, være mindre end den oprindelig norsk-engelske og større end den oprindelig svensk-engelske Koefficient; i Virkeligheden har ogsaa Koefficienten 0,011720 en med dette Raisonnement nøjagtig stemmende Værdi og Afstandens Lov er altsaa bekræftet. — Det er værd at lægge Mærke til, mellem hvilke snævre Grænser hele denne Prøve bevæger sig, men den Finhed, hvormed Trafik-Loven arbejder, er jo ogsaa et Særkjende for den, som ofte er bleven paavist og senest i de »Nye Undersøgelser om de kommercielle Tyngdepunkter (Danmarks K. T. i Sverige**)».

Udbyttet af Diskussionen om dette Punkt berettiger mig altsaa til med urokket Tro paa Afstandens Lov at gjentage, hvad der i Fortællingen til Afhandlingen »Recherches sur la loi etc.» er udtalt, nemlig, at Afstandens Lov er det Fundament, paa hvilken denne og enhver anden Trafiklov maa bygges, og jeg

*) Den oprindelige svensk-engelske og norsk-engelske Koefficient harmonerer med denne Lov, men det varede længe, inden jeg fik Øje paa den sande Betydning af Forskjellen mellem disse Koefficienter.

**) Se S. 198, Geografisk Tidsskrift, 1877.

skal nu nedlægge Resultatet af denne Prøve i følgende Sætning, som jeg tror enhver uildet og sagkyndig Læser vil tiltræde: «Men naar det saaledes er Tilfældet, at c ikke skal være eller kan være konstant, og ej heller er det, saa **existerer Afstandens Lov.**»

Hermed antager jeg, at jeg har imødegaaet de egentlige Hovedpunkter i Kritiken, men Hr. W. fremsører dog adskillige andre Bemærkninger, som jeg ikke vil lade ubesvarede. Jeg er ganske enig med Hr. W. i at beklage det Mangelfulde ved det statistiske Materiale, men derimod ingenlunde i det Raad, som han giver, og som gaar ud paa, at jeg for at lette Arbejdet skulde afrunde eller korrigere de officielle Opgivelser; havde jeg indladt mig derpaa, vilde ganske sikkert en anden Bebrejdelse have rammet mig, og det med Rette. Jeg har derimod holdt mig strængt til de officielle statistiske Data, og jeg har ikke saa lidt Tilfredsstillelse heraf; det er bleven paaskjønnet bl. A. af Red. af nærværende Tidsskrift, og det har hjulpet mig til Korrektionen af den svensk-norske Skibsfarts-Statistik, hvis Betydning som Prøvesten for Loven ikke kan bortforklares derved, at denne Korrektion kan udføres paa andre Maader, — naar den først er kjendt. Der er indtruffet flere lignende Tilfælde, som med Tiden ville finde Omtale.

De vittige Exempler, som Hr. W. anfører paa en parallel Bevægelse imellem endel andre statistiske Data, saasom mellem de københavnske Bankers Status og den norsk-engelske Telegraftrafik, ville vel ikke engang Hr. W. for Alvor tillægge nogen Betydning, men en Sammenstilling af denne Art efterlader, i den Forbindelse, hvori den fremkommer, en Mistanke om det ikke er Hr. W. selv, der er lidt i Tvivl om Betydningen af Ordet «Lov»; «den internationale Trafikklov» rammes ikke deraf.

Større Opmærksomhed kunde Hr. W.'s Forsøg paa under andre Former at fremstille de internationale Bevægelsesforhold fortjene, ligesaa og hans Fremstilling af, hvorledes han med en lignende Opgave for Øje da vilde gaa frem, men atter her møder forskellige Betænkeligheder. Blandt alle de af Hr. W. anførte Formler er der saaledes ikke én, som kan erkjendes for at være simplere og naturligere end den, jeg efter mang-

foldige Prøver har fremstillet, og kun for én Ligning har Hr. W. gennemført Beregningerne, men uheldigvis er netop den Ligning indrettet efter den aldeles urigtige Forudsætning, at Koefficienten C (Fremskridt — Tid — Afstand) omtrent holder sig konstant. — Hr. W. mener, at man i disse Undersøgelser burde begynde med først at bestemme Værdien af Koefficienten C enten direkte eller engang for Alle, og saa sætte den ind i Ligningen. Hertil kan jeg ganske simpelt svare: Forsøg det! Det er jo nemlig ganske det Samme, som om man havde villet vente med at fremstille Dampmaskinen, indtil man nøje havde udtænkt alle de Faktorer, som arbejde i denne Mekanisme, og nøje fastsat deres Definition og Funktion. Der ligger ogsaa i Trafikloven en Mangfoldighed af Elementer skjult, som først ad Erfaringens Vej kunne erkjendes, men som ogsaa en Dag ville komme tilsyne og finde deres Plads i Loven.

Den Vej, som jeg i Modsætning til Hr. W. er slaaet ind paa, er korteligen følgende. Jeg har ordnet, sammenstillet og prøvet det eneste faktisk givne Grundlag: Telegramtallet, Værdien af Omsætningen og Skibsfarten, og deraf har jeg slutteligen udfundet en Lov, der er gennemført for 77 Grupperinger af højst forskelligartet, international Trafik. I denne Lov er en enkelt Faktor, Koefficienten C , yderligere opløst i tre nye Faktorer: Fremskridt — Tid — Afstand, og Loven viser fremdes hen til en ny Faktor: den kommercielle Organisation, og en Hjelpe-Faktor: de kommercielle Tyngdepunkter. Trafikloven er altsaa i fuld Udvikling, og Bevægelsen af Værdierne er i al den Mangfoldighed af Resultater, som er fremstaaet ved Lovens Anvendelse i de mest forskellige Retninger, i fuldkommen Overensstemmelse med Udviklingen af Samfærdselsmidlerne, med de kommercielle og geografiske Forhold og med alle øvrige medbestemmende Faktorer, saa vidt disse nu kunne overskues. Herom kan Enhver, der interesserer sig for disse Undersøgelser, selv overbevise sig, thi disse kunne følges i de yderste Enkeltheder. Jeg har ikke opdaget Spor af andre Uregelmæssigheder end de (smaa), som Loven selv har gjort opmærksom paa og forklaret, og naar nu heller ikke Hr. W. har paavist et eneste Resultat, som ikke harmonerer med den

Virkelighed, hvoraf hele Trafikloven er udgaaet, hvor er saa den Strid og Modsigelse, og hvor den Hemske for Undersøgelserne, som Hr. W. taler om? Aabenbart ikke i et samvittighedsfuldt Arbejde, og ikke i den systematisk gennemførte Udvikling af den internationale Trafiklov.

Med Tak til Hr. Kandidat Westergaard, som har givet mig en velkommen Lejlighed til at prøve Trafikloven under uforudsete og strænge Former, og til at fjerne Tvivl og Misforstaaelser, slutter jeg hermed dette Indlæg; jeg er fuldt overtydet om, at de næste 3 eller 4 Aars Trafik, som jeg nu er ifærd med at samle og bearbejde, yderligere vil støtte Trafikloven, og ikke mindre fast er min Overbevisning om, at dette i mange Aar forberedte Arbejde er paa den rette Vej, og at den Tanke, der er nedlagt i Loven, vil spire og voxe.

Nationalekonomisk Forening.

I Foreningens Møde Fredagen d. 25. Januar 1878 indledede Direktør i «Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871», Hertzsprung, en Diskussion om

Livsforsikringsvæsenets Betydning og dets Udvikling i Danmark.

Indlederen gjorde først opmærksom paa, at Livsforsikringsanstaltens Opgave var at paatage sig Pengeudbetalinger, der paa en eller anden Maade afhænge af Liv og Død, og nævnde som de to Hovedformer for Livsforsikring: 1) at Anstalten paatager sig at betale en Sum én Gang for Alle ved en Interessents Død, hvilket er den almindelige Livsforsikring; 2) at den betaler en Sum aarlig, saalænge en Interessent lever, hvilket er den almindelige Livrente. Grundlaget for Anstaltens Tarifer var Dødelighedstavlen. Af denne kunde man finde Middellevetiden, o: det Antal Aar, et Individ af en vis Alder gennemsnitlig har tilbage at leve i; men Middellevetiden kunde ikke, hvad meget ofte antages, benyttes til Tarifferegning; man kunde f. Ex. ikke finde, hvad der skulde betales for en almindelig Livsforsikring, ved at beregne, hvormegit Anstalten skulde have for at være dækket, dersom Interessenten netop levede sin Middellevetid ud; Facit vilde just ikke blive meningsløst, men heller ikke rigtigt. Man maatte derimod af Dødelighedstavlen se, hvormegen Udgift Anstalten i hvert enkelt Aar vilde faa, dersom en Mængde, f. Ex. 1000 Interessenter af samme Alder paa én Gang tegnede den samme Forsikring.

Hvis Anstalten f. Ex. skulde betale 100 Kroner ved hver af disse Interessenters Død, og Dødelighedstavlen viste, at der i det første Aar vilde dø 7 af de 1000, i det næste maaske 8 osv., vilde Udgiften altsaa blive i det første Aar 700 Kr., i det næste 800 Kr. osv., og det blev da et sædvanligt Renteregningstykke at bestemme, hvor stor en Kapital der maatte hensættes i en Sparekasse strax for netop med Renter at være fortæret, naar den sidste Interessent døde efter Dødelighedstavlen. Viste denne Kapital sig at være f. Ex. 30000 Kr., vilde der altsaa for hver Interessent behøves 30 Kr. og dette vilde saaledes for et Individ af den paagældende Alder være Værdien af en almindelig Livsforsikring paa 100 Kr. Paa lignende Maade fandt man Værdien af en aarlig Ydelse, der vedvarer, saalænge et bestemt Individ lever, og hvis man f. Ex. fandt, at 1 Krone aarlig for Livstid havde en Kapitalværdi af 15 Kroner for et Individ i den Alder, hvor en Livsforsikring paa 100 Kr. havde en Kapitalværdi af 30 Kr., vilde altsaa en slig Livsforsikring kunne betales enten med 30 Kroner én Gang for Alle eller med 2 Kroner aarlig, saalænge Interessenten lever. I Tarifferegningen maa der forudsættes en vis Rentefod — den, som den forannævnte tænkte Sparekasse giver, — og denne Rentefod maa selvfølgelig ikke sættes højere, end at Anstalten altid kan anbringe sine Midler til idetmindste den Rente. I de danske Anstalter er Rentefoden beregnet til 4 pCt., hvilket ikke kunde kaldes lavt, naar henses til, at Kontrakterne kunne være af meget lang Varighed og ikke kunne opsiges af Anstalten. 1 pCt. mere eller mindre Rentefod i Tarifferegningen vilde ved 40 Aars Alderen henholdsvis formindske eller forhøje Præmien for en almindelig Livsforsikring med omtrent 10 pCt. En Livsforsikringsanstalt kunde ikke nøjes med de Præmier, der fremgik af Dødelighedstavlen og den benyttede Rentefod, hvis denne Sidste er den, der omtrent kan ventes. De fremkomne Præmier, Nettopræmierne, maatte forøges med et Tillæg, for at Anstalten kunde have Noget at løbe paa for det Tilfælde, at Dødelighedstavlen viser sig ikke at stemme med Dødelighedsforholdene i Anstalten, eller Rentefoden skulde gaa ned, og endelig til Dækning af Driftsudgifter. I England var dette Tillæg

ofte 30 pCt. af Præmien, i den herværende kgl. Livsforsikringsanstalt fra 5—18 pCt., i Reglen 13 pCt.

Efter at have nævnet forskellige Forsikringer, der udenfor de nævnte Hovedarter kunde tegnes, og fremhævet, at Beregnings-theorien var saa fuldstændig, at Værdien af enhver Art alene af Liv og Død afhængig Forsikring lod sig beregne, berørte Taleren det Tilfælde, at en Interessent ophæver Forsikringskontrakten ved frivillig Udtrædelse, hvorved der opstod Spørgsmaal om at give ham en Godtgjørelse. Interessenten vilde nemlig i Reglen have betalt Anstalten mere, end der var nødvendigt for i den forløbne Tid at dække Anstaltens Risiko. Risikoen i det enkelte Aar havde som oftest en Værdi, der steg med Alderen, og vilde derfor, hvis den netop skulde dækkes, kræve en stigende Præmie. Men man lod af praktiske Grunde Interessenten betale en jævn Præmie, og derved betalte han i Reglen i de første Aar mere end Risikoen repræsenterede, medens der senere kom en Tid, hvor han betalte mindre. Hvad han saaledes havde betalt udover Risikoen, var, naar det forøgedes med det Beløb, der svarede til Anstaltens Fordel ved i den forløbne Tid at have haft Pengene i sin Besiddelse, Forsikringens Nettoværdi ved Udtrædelsen. Denne Nettoværdi vilde man ogsaa finde, dersom man i Udtrædelsesøjeblikket opgjorde Parternes Mellemværende saaledes, at man beregnede Værdien af den Forpligtelse, Anstalten havde paataget sig, og derfra trak Værdien af de Præmier, Interessenten endnu skyldte Anstalten, dog at man af disse skyldige Præmier kun benyttede Netto præmierne ved denne Beregning. Nettoværdien burde en Anstalt dog ikke gennemgaaende give, da den saa vilde tabe allerede af den Grund, at en syg Interessent ikke hæver en Livsforsikringskontrakt, og de herværende Anstalter beregnede derfor ved Opgjørelsen af Interessentens Skyld til Anstalten ved Udtrædelsen Værdien af de fulde skyldige Præmier istedetfor af Netto præmierne. Det Beløb, hvormed Værdien af Anstaltens Forpligtelse overstiger denne Værdi, er Godtgjørelsen. Spørgsmaal om Godtgjørelse ved Udtrædelse var et kildent Punkt for alle Anstalter. Folk kunde vanskelig forstaa de Resultater, hvortil de nødvendige Regler for Opgjørelsen førte, og som blev højest forskellige efter Forsikringens Beskaffenhed.

Taleren paaviste dernæst, at medens en Livsforsikringsanstalt nærmest var en Slags Sparekasse, var Forsikringskontrakten i Virkeligheden en Hasardkontrakt, men forskellig fra Lotterispil derved, at Anstalten tager Hasarden, Interessenten Sikkerheden, medens i Lotteriet Forholdet er omvendt. Ved Køb af en Lotteriseddel ombytter man et Pengebeløb med en usikker Værdi, Lodsedlen, medens man ved at forsikre sit Liv

ombytter en af Livets Længde afhængig Kapitalværdi med en sikker Værdi. Livsforsikring burde derfor være meget udbredt og en eller anden Form egnede sig for næsten enhver Klasse af Befolkningen. Tilgangen til Anstalterne var dog meget ulige fordelt paa de forskellige Klasser. Af dem, der i Femaaret 1871—75 tegnede Forsikring (lovbefalet Enkeforsørgelse undtagen) hos den kgl. Anstalt, var 33 pCt., altsaa hele Tredjedelen, Stats- og kommunale Embedsmænd, der tegnede 29 pCt. af hele Forsikringsbeløbet, Handlende og Næringsdrivende 16 pCt. med 32 pCt. af Forsikringsbeløbet, Haandværkere og Fabrikanter 8 pCt. med 9 pCt., Haandværkssvende og Arbejdere 5 pCt. med 1 pCt., Sluderende, Kunstnere og Folk i andre frie Livsstillinger 21 pCt. med 21 pCt., Landmænd og Bønder 2 pCt. med 5 pCt., Kvinder og Børn 13 pCt. med 2 pCt., forskellige Andre 2 pCt. med 1 pCt. af Forsikringsbeløbet. Den ringe Tilgang fra Landbostanden var navnlig beklagelig. Livsforsikring kunde netop i den Klasse stifte megen Nytte, men det var meget vanskeligt at skaffe den rette Opfattelse deraf Indgang især hos den egenlige Bonde.

Efter nogle Bemærkninger om de Undersøgelser, der jævnlige maatte finde Sted for at konstatere, at en Livsforsikringsanstalts opsparede Formue var tilstrækkelig til i Forbindelse med dens Tilgodehavende hos Interessenterne at dække de indgaaede Forpligtelser, og efter at have fremhævet, at et Skjøn herom var umuligt for Udenforstaaende, saa at det var meget vildledende, naar udenlandske Selskaber ofte averterede hvor mange Millioner de havde som beholden Formue, omtalte Indlederen de herværende 3 Livsforsikringsanstalter, idet han paaviste Forskjellen i deres Organisation.

Den af Staten oprettede Anstalt, «Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871», var indrettet paa, at Indskudene skulde være netop tilstrækkelige til Dækning af Forpligtelserne og Driftsudgifterne, idet man kun havde forøget de Præmier, der fremgik af den forudsatte Dødelighed og en Rentefod af 4 pCt., med et ringe Tillæg, for at opnaa, at der var større Rimelighed for, at Anstalten vilde faa Overskud end for, at den vilde faa Underbalance. Præmierne vare saaledes meget billige, og den for Livsforsikringsanstalter endnu mere end for Sparekasser nødvendige Sikkerhed var given ved, at Statskassen er Kavtionist foruden ved, at Anstaltens Formue ikke maa sammenblandes med Statsformuen. Staten faar ingen Afgift af Anstalten for Garantien, men til Gjengæld tilhører et eventuelt i Fremtiden opstaaende Overskud Staten. Et privat Selskab kunde for at byde den nødvendige Sikkerhed gaa to Veje. Der kunde tegnes en Aktiekapital, men Præmierne maatte

da sættes højere, baade fordi Aktionærerne skulde have Udbytte og fordi de højere Indskud forøgede Sikkerheden. Blev der Overskud, kunde saa dette helt eller delvis alter komme Interessenterne tilgode («Bonusfordeling») enten ved at udbetales kontant eller ved at ydes i Form af Nedsættelse af de endnu skyldige Indskud eller af Forhøjelse af Forsikringssummen. Paa dette Princip var «Hafnia» bygget. Præmierne vare alle højere end i den kgl. Anstalt, men af det eventuelle Overskud fik de Forsikrede de to Femtedele. Den anden Vej var, at Forsikringsselskabet baseredes paa Gjensidighed. De Forsikrede stod da Last og Brast med hinanden; blev der Overskud, kom dette dem helt tilgode, blev der Underskud, maatte de finde sig i Efterbetaling eller i, at de forsikrede Beløb nedsattes. Men da der i et slikt Selskab ingen Aktionærer er, der skulle have Udbytte, kunne Præmierne sættes lavere. Paa Gjensidighedsprincippet var Livsforsikringsafdelingen i «Danmark» oprettet. Dette Selskabs Præmier vare omtrent som den kgl. Anstalts, snarere lidt lavere. Sluttelig oplystes det, at der i alle 3 indenlandske Anstalter ved Udgangen af 1876 bestod Forsikringskontrakter, der lød paa Udbetaling af Beløb én Gang for Alle af ialt lidt over 40 Mill. Kr. og paa aarlige Udbetalinger af henvend 3700000 Kr. Regnedes en aarlig Udbetaling af 1 Kr. at svare til en Sum én Gang for Alle af 10 Kr., kunde det saaledes siges, at det samlede Forsikringsbeløb var c. 77 Mill. Kr., og ved Udgangen af 1877 vilde det vel være c. 80 Mill. Dette Beløb kunde vel se respektabelt ud, men var dog for lille, naar der for hvert forsikret Individ var baade to og tre og flere, som ikke vare forsikrede, men baade kunde og burde være det.

Direktør **Tvermoes** havde i sin Tid i Forening med Prof. Oppermann anstillet Beregninger i Anledning af Oprettelsen af Livsforsikringsanstalten af 1871 og havde haft nogen Andel i Bestemmelserne om dennes Præmier; men havde han vidst, at Staten vilde opfatte sin Garanti som om den ejede Anstalten, vilde han ikke have foreslaaet saa høje Præmier, som han havde gjort. Statsanstalten vilde sikkert komme til at nedsætte sine Præmier. Taleren foretrak Gjensidighedssystemet fremfor Aktiekapitalssystemet, naar Præmierne vare rigtigt beregnede; var de ikke rigtigt beregnede, foreslog hverken Gjensidighed eller Aktiekapital.

Statsrevisor **Levy** fandt det ganske forklarligt, at Embedsmændene under vore Forhold ikke benyttede Livsforsikringen efter et større Omfang, end de gjorde; toges de forhaanden-værende Omstændigheder i Betragtning, maatte det Beløb, de havde forsikret, betragtes som ret respektabelt. Sørgeligt var

det, at Landboerne tog saa ringe Del i Forsikringen. Aftægtsforholdet og Lysten til at efterlade Gaarden til et enkelt af Børnene, — en Lyst, Lovgivningen fremmede —, virkede ofte demoraliserende. Livsforsikringen vilde være et udmærket Middel til at komme bort fra Aftægtsforholdet, og det Barn, der fik Gaarden mod trykkende Udbetalinger til de andre Børn, kunde Bonden hjælpe ved at tegne Forsikringer til Bedste for de andre Børn. Livsforsikringen burde benyttes af Bonden, saaledes at han paa sine gamle Dage kunde leve uafhængigt og uden at gaa paa Aftægt. Man burde gjøre Noget for at aabne Øjnene paa Bonden for Livsforsikringens Nytte. Skolelærerne kunde maaske benyttes som en Slags Agenter for Livsforsikringen. Havde man gjort Noget for at henlede Bondens Opmærksomhed herpaa?

Dir. **Hertzprung**: Ja, gennem Agenter og gennem Udsendelsen af Cirkulære til Sogneraadene; men Sogneraadene havde vist sig højst indolente. Agenterne havde ofte forsøgt mundtlig Paavirkning paa Bønderne; desværre uden stort Udbytte.

Statsrevisor **Levy** henstillede, om man ikke i Almanaken burde optage et lille populært Stykke om Livsforsikringens Nytte.

Dir. **Thermoes** havde holdt Foredrag paa Landet for at forklare Livsforsikringens Betydning, og havde dog opnaaet at faa Diskussion i Gang. Man maatte mindes, at det ikke var nok at tale én Gang eller nogle faa Gange om Sagen; med Bønder maatte man tale tyve Gange, og man maatte ikke tabe Taalmodigheden. Her forelaa der en Opgave for Statsanstalten; de private Selskaber kunde ikke i denne Retning virke saa meget. I det Hele taget forsikrede Folk i Blinde, de gik ikke frem efter noget Princip. — Der burde oprettes Livrentesparekasser, hvor der skulde indsættes Penge med det udtrykkelige Forbehold, at de først maatte tages ud ved en vis Alder. Aftægtsforholdet lod sig ikke afløse ved Livsforsikringen; men Livrentesparekasser kunde bruges i dette Øjemed.

Assuranceagent **Heckscher** mente, at der ikke vilde udrettes Noget ved Udbredelsen af Skrifter, men at Skolelærere og Andre burde benyttes som Agenter; men saa maatte de rigtignok betales højere, end nu var Tilfældet.

Nationalbankdirektør, Etatsr. **Levy** var i sin Tid traadt ind i «Danmark» netop i det Haab, at det vilde blive muligt at vinde Bondestanden, der jo netop var godt kjendt med Gjenstandsprincippet i Forsikringsvæsenet; men Forsøget var fuldstændigt mislykket. Det, der skræmmede Bonden, var den Tanke, at han skulde give Afkald paa sin Kapital; i Sparekassen fik han derimod Rente, og her vidste han, at han beholdt sin Kapital; ikke saaledes ved Livsforsikringen. Det var

denne Frygt for at tabe sin Kapital, der holdt Bonden tilbage fra Livsforsikringen. — Taleren troede, at store Summer, navnlig for Handelsstandens Vedkommende, var forsikrede i Udlandet.

Sekretær **Ludv. Bramsen** troede, at Bondestandens Frygt tildels var begrundet i den Formening, at de Summer, man betalte Livsforsikringsanstalten, var uigjenkaldelig tabte. Der var ikke blevet lagt tilstrækkelig Vægt paa Tilbagekjøbsretten; dette Punkt burde klares for Bonden. Den 3 Maaneders Frist, Statsanstalten havde for Udbetalingen af Forsikringen, var neppe nødvendig; og hvis den var nødvendig, burde der i ethvert Fald svares Rente i den Tid af Forsikringen. Disse Punkter burde tages under Overvejelse, hvis man vilde gjøre Livsforsikringen populær.

Dir. **Hertsprung** forklarede Betydningen af denne 3 Maaneders Frist, og paaviste, at Statsanstalten overalt, hvor det var muligt, viste, at den ikke beholdt Pengene i de 3 Maaneder for at vinde Rente af dem. — Hvad Forsikringen i Udlandet angik, var det Antal Personer, der havde tegnet i udenlandske Selskaber, næppe stort; men de fleste af dem havde ganske vist, som bemærket af Etatsr. Levy, tegnet betydelige Summer.

Dir. **Tvermoes** fremhævede, at Livsforsikringen endnu heller ikke var blevet rigtigt adopteret af Proprietæren, og ham vilde det maaske blive endnu vanskeligere at faa Bugt med end Bonden. Man skulde lære Folk at betragte Udgiften til Livsforsikring som en Driftsudgift. Livsforsikringspræmien vilde kun udgjøre en lille Del af Bondens Driftsudgifter.

Statsrevisor **Levy** fremsatte den Tanke, at de Skolelærere der tog Del i de kultusministerielle Kursus, ogsaa skulde høre Foredrag over Livsforsikring.

Godsejer, Folketingsmand **Hage** mente, at det slet ikke vilde nytte at tænke paa at faa den egenlige Landarbejderbefolkning til at benytte Livsforsikring. Dette lod sig kun gjøre, og vanskeligt nok, gennem Alderdomsforsørgelseskasser af veldædig Natur. Forøvrigt skulde man ikke for meget beklage, at Bonden betragter sin Jord som sin Sparekasse; dette havde sine meget gode Følger. En lige Deling af Jorden mellem Børnene vilde medføre mange Misligheder.

Efter et Par korte Bemærkninger af Assistent **Withe** og Direktør **Hertsprung** sluttede Diskussionen.

Til ny Medlemmer optoges d'Hrr.

A. F. Hauch, Cand. jur., Forretningsfører ved Selskabet «Da nmark.»

L. Salomonsen, Dr. med.

Ny udenlandsk Literatur.

Dr. Georg Mayr: Die Verbreitung der Blindheit, der Taubstummheit, des Blödsinns und des Irrsinns in Bayern, nebst einer allgemeinen internationalen Statistik dieser vier Gebrechen. München, 1877.

Dette omfangsrige (500 Sider store) Arbejde er et statistisk Tabelværk, som den ansette Chef for Bayerns statistiske Bureau dog har ledsaget med en udførlig indledende Bearbejdelse, hvoraf en Mængde interessante Oplysninger ville kunne ses. Med Værket følge to meget anskuelige Kartogrammer, hvoraf det ene fremstiller de Døvstummes, det andet Idioternes Udbredelse i Sydtykland.

P. Chr. Hansen: Baut Arbeiter-Wohnungen! Eine Auforderung an die Städte Schleswig-Holsteins. Flensburg, Wittmaak. 1878. (32 S.)

Forfatteren, en ung Slesviger, der studerer ved Universitetet i Leipzig, foretog sidste Sommer og Efteraar en længere Rejse i Danmark og Sverig for at studere forskellige nationaløkonomiske Forhold. Særligt satte han sig ind i, hvad der her er gjort for Lærlevæsenet, det tekniske Skolevæsen, Fabrikvæsenet, Arbejderboliger m. m. Han mener, at Danmark paa dette Omraade har udrettet Meget, der fortjener Paaskjønelse og varm Anerkjendelse, og han opfordrer indtrængende sine Landsmænd i Slesvig og Holsten til at tage de københavnske Arbejder-Byggeforeninger til Mønster. Det er i det Væsenlige en Fremstilling af de danske Arbejderboligforhold, der gives i den velmente og med megen Varme skrevne Brochure.

Arbetsarefrågan. Af Dr. G. Schönberg, Prof. v. Univ. i Tübingen. Översatt med tillägg af C. O. Montan. Stockholm, Haggström. 1877. (133 S.)

En Oversættelse af Kathedersocialisten, Prof. Schönbergs lille Skrift «Die sittlich-religiöse Bedeutung der socialen Frage.» De meget talrige og omfangsrige Anmærkninger, «tillægg», som Hr. Montan har ledsaget Oversættelsen med, gjør ikke Krav paa Originalitet, men supplere paa en nyttig Maade den tyske Forfatters stærkt begrænsede Afhandling. Afhandlingen giver i en sammenrængt, rubriceret Form en klar Oversigt over de enkelte Dele, hvori Fabrik-Arbejderspørgsmaalet lader sig stykke ud. Dets «religiøse Betydning» har dog faaet en højst stedmoderlig Behandling. — Den svenske Literatur, navnlig dens populære Del, har hidtil næsten ganske savnet en orienterende Fremstilling af det sociale Spørgsmaals nyeste Udvikling. I Sverige vil Hr. Montans Bog bidrage til at udfylde et Hul; men ogsaa adskillige danske Læsere ville kunne læse den med Udbytte.

Dr. G. Cohn: Zur Geschichte der Checks (Separatabdruck aus Zeitschrift f. vergleich. Rechtswissensch. I. Bd. 1878).

I rigtig Erkjendelse af, at blandt Retsvidenskabens forskellige Discipliner kan Handelsretten mindst undvære den komparative Methode, har Docent, Dr. G. Cohn, i ovennævnte ny Tidsskrift, i en Række Artikler besluttet at anvende den sammenlignende Methode paa et handelsretligt Institut, der vel er af forholdsvis yngre Oprindelse, men dog i kort Tid har vidst at finde Indgang i næsten alle Kulturstater. Dette Institut er Cheque'n, og med dens Historie beskæftiger Dr. Cohn sig i sin første Artikel, som vi have faaet tilsendt i Særtryk.

A. P.

Engelske Grundejere.

Af Fr. Krebs.

Under samme Overskrift er samme Gjenstand, nemlig den nye «Doomsday Book», allerede en Gang tidligere behandlet her i Tidsskriftet*), og naar nærværende Indsender ligesuldt bringer en Artikel herom, sker det, dels fordi han ønsker at give Læserne en fyldigere Oversigtstabel over Grundejerne i England og Wales, dels fordi han i sine Betragtninger over samme indtager et andet Standpunkt end det, de baade engelske og ikke-engelske Anmeldere, som hidtil ere komne Indsenderen for Øje, have indtaget. Selve Bogen har Indsenderen ikke set sig istand til at forskaffe sig; men dersom den, hvad der lader sig

*) Nationalekonomisk Tidsskrift 7. Bd. S. 346 fg.

Vi have ikke villet nægte Hr. Stiftsfysikus Krebs Optagelsen af omstaaende Tabel; men vi maa dog gjøre opmærksom paa, hvad den ærede Indsender synes at have glemt: Nationalekonomisk Tidsskrift har ikke blot i sit 7de Bd. i Artiklen «Engelske Grundejere» for to Aar siden omtalt den ny «Doomsday Book»; det har tillige i sit 10de Bd. i Artiklen «Bidrag til Spørgsmaalet om Skatter paa faste Ejendomme» meddelt en oplysende Tabel over Jordens Fordeling i Storbritannien og Irland. Der er bl. A. den Forskjel mellem den tidligere meddelte og den omstaaende Tabel, at denne kun omfatter England og Wales, hin derimod tillige Skotland (og Irland). Vi henvise til 10de Bd. S. 190 fg.

Red.

Engelske Grundejere.

Ejendomsklasserne.	Antal af Ejere.	Klassens Areal i Acres.	Ejendomme-nes Gjennemsnitsstørrelse i Acres.	Klassens samlede Indtægt af Jorden.	i Gjennemsnit pr. Acre. £ s. d.
Ejendomme paa under 1 Acres	703 289	151 148	0.2	20 127 650 £	192. 14. 1
Ejendomme paa fra 1 til 100 Acres	226 940	4 146 606	19.0	20 172 981 -	4. 17. 3
100 - 200 -	18 674	2 519 195	135	6 206 192 -	2. 1. 3
200 - 300 -	7 462	1 813 489	243	3 695 306 -	2. 0. 8
300 - 400 -	3 871	1 327 525	343	2 339 778 -	1. 15. 2
400 - 500 -	2 404	1 071 965	454	2 180 280 -	2. 0. 8
500 - 600 -	1 651	900 779	545	1 606 393 -	1. 15. 2
600 - 700 -	1 068	677 403	634	1 439 991 -	2. 2. 6
700 - 800 -	850	633 412	745	1 380 127 -	2. 3. 6
800 - 900 -	693	589 845	851	903 216 -	1. 10. 7
900 - 1000 -	530	500 633	945	1 187 859 -	2. 7. 5
1000 - 2000 -	2 717	3 794 789	1 396	7 803 492 -	2. 1. 1
2000 - 3000 -	995	2 426 662	2 439	4 557 370 -	1. 17. 6
3000 - 4000 -	559	1 947 971	3 485	3 387 991 -	1. 14. 9
4000 - 5000 -	260	1 161 916	4 469	1 645 471 -	1. 8. 4
5000 - 6000 -	215	1 174 612	5 463	1 630 413 -	1. 7. 9
6000 - 7000 -	132	859 486	6 511	1 234 748 -	1. 8. 9
7000 - 8000 -	94	693 820	7 381	878 169 -	1. 5. 3
8000 - 9000 -	83	704 472	8 487	1 118 288 -	1. 11. 9
9000 - 10 000 -	56	530 869	9 480	687 130 -	1. 5. 10
over 10 000 -	293	5 386 913	18 385	7 169 788 -	1. 6. 8

formode, ikke indeholder Andet end en Registratur eller Fortegnelse over Grundejendommene i England, saa vilde idetmindste danske Læsere næppe høste større Udbytte deraf end det, der kan have af de fleste Anmeldelser, maaske knap saa stort. Omstaaende Tabel er tagen af Mr. William Nuttall's Artikel i «Transactions of the Manchester Statistical Society», og det er denne Tabel, Indsenderen agter at lægge til Grund for sine Betragtninger.

Vi, som ere vante til at skjelne ikke alene imellem Kjøbstædernes og Landdistrikternes Jord, men ogsaa, naar Talen er om Kjøbstæderne, skjelne imellem den bebyggede Del af disse og deres Marker, have forholdsvis let ved at udfinde, hvor megen Jord der i Danmark falder ind under det egentlige Agerbrug med hvad dertil hører, og hvor megen Jord, der er forbeholdt Kjøbstædernes Bygninger og industrielle Anlæg. Ganske anderledes er Forholdet i England. Der er Jord Jord, uanset hvad den saa benyttes til. Derved er det sket, at Ejendommene under 1 Acre udgjøre en saa formidabel Klasse. De 703 289 Lodder paa under 1 Acre ere selvfølgelig for den allerstørste Del Byggelodder, ihvorvel ogsaa nogle Havelodder og smaa Marklodder — lad os sige til et Beleb af en Femtedel — findes imellem dem. Hvad angaar den næste Klasse, Ejendommene paa fra 1 til 100 Acres, da gjælder noget Lignende om den. Mr. W. Nuttall er tilbøjelig til at antage, at de fire Femtedele af denne Klasse Ejere have under 50 Acre. Det turde maaske være tilladt at antage, at omtrent en Tredjedel af disse 226 940 Ejendomme maa tælles imellem Byggelodderne.

I England har man ikke Noget, som svarer til vor Hartkornsberægning. Havde man det og havde man benyttet den ved denne Registrering, vilde nogle af de

meget store Tal svinde forfærdeligt ind. De, som kjende Noget til vore Hedeegne, ville vide at vurdere denne Bemærkning; men jeg skal dog anføre et Exempel. Paa Læssø havde jeg en lille Ejendom, der stod for ganske lidt over 1 Td. Hartk. Til den hørte, foruden den 16—18 Tdr. Land store Indmark, c. 100 Tdr. Land Hede, og denne Hede maatte betragtes som god Hede, idet der kunde slaas en Mængde Lyng og skjæres gode Lyngtørv. 118 Tdr. Land lyder ganske anderledes end 1 Td. Hartk. — Hvor vilde ikke Hertugen af Northhumberlands 186 397 Acres og Hertugen af Davonshires 132 996 Acres antage et forholdsvis beskeden Ydre, dersom de bleve omsatte i Hartkorn. En uhyre stor Del af disse Hertugers Jord er ikke Andet end Bjerger og Bakker med noget tyndt Græs og Lyng, der ikke giver de derpaa græssende Faar saa megen Næring som vore simple Heder.

Før vi gaa videre, maa vi fremhæve en Udtalelse af den tidligere Anmelder her i Tidsskriftet. Ved at omtale de Fejl, hvorunder den nye «Doomsday Book» formentlig lider, siger han: «Den groveste af disse Fejl er unægtelig den, at naar en og samme Person besidder Ejendomme i forskellige Grevskaber, opføres han i Reglen ligesaa mange Gange som ny Ejer.» Den engelske Forfatter, W. Nuttall, hvis Artikel nærværende Indsender har lagt til Grund for sine Bemærkninger, staar ligesaa meget som den danske Anmelder og den franske, E. Barbier, til hvem den danske støtter sig, paa St. Mills og Brights Side; men han fremhæver ikke denne Fejl, hvad han dog sikkerlig havde gjort, dersom den virkelig kan udøve nogen betydelig Indflydelse paa Optællingen i det Hele. At han skulde have overset den, er dog næppe rimeligt.

Ved et Møde i Edinburgh skal Lord Derby have ud-

talt sig saaledes: «Man har idelig og idelig paastaaet, og selv saa udmærkede Mænd, som Mr. Mill og Mr. Bright have gjentaget denne Paastand, nemlig at hele Landets Jord var delt imellem 30 000 Ejere. Jeg har aldrig trot paa denne Historie, og for nogle Aar siden var jeg saa heldig at formaa den daværende Regering til at gjøre Skridt for at faa Sandheden heraf prøvet. Optællingen er endnu ikke helt sluttet, men jeg tror, at Ejernes Antal vil vise sig at være nærmere 600 000 end 30 000, altsaa tyve Gange saa stort som paastaaet.» Hvilken af disse Paastande staar nu Sandheden nærmest? Aabenbart dog vistnok Lord Derbys.

Man kan, som sagt, uden at træde Sandheden for nær, antage, at der imellem de 703 289 Lodder paa under 1 Acre findes en hel Del Smaalodder, som svare til vore Husmandslodder og benyttes til Have- eller Agerjord. Vi have ovenfor nævnt en Femtedel, hvad giver 140 658 saadanne Smaalodder. Trækker man fra den næste Klasse — de 226 940 Lodder paa fra 1 til 100 Acres — en Tredjedel, faar man 151 294 Ejendomme, som svare til vore Bolssteder og smaa Bøndergaarde med fra 20 til 30 Acres. De 18 674 Ejendomme med fra 100 til 200 Acres svare til vore største Bøndergaarde og mindre Avlsgaarde. Samle vi dernæst alle Ejendommene paa fra 200 til 1000 Acres, faa vi 18 529 Gaarde, der nærmest kunne sammenlignes med vore Proprietærgaarde eller større Avlsgaarde. Paa den Maade faa vi ialt 339 155 Ejendomme, uden at medtage de 5404 Landejendomme paa over 1000 Acres, af hvilke nogle ere meget store. Man er saaledes ikke mere berettiget til at paastaa, at Englands Jord er delt imellem 30 000 Ejere, end naar man her i Landet ved Opregningen

af vore Jordbrug vilde slaa en Streg over alle vore Huse med Jord og en meget stor Del af vore Bøndergaarde.

Hvad nu angaar Indtægten, da er det ganske vist, at nogle af de allerstørste Ejendomme give en meget lav Indtægt, naar denne beregnes pr. Acre. Hertugen af Devonshire har maaske højt regnet knap 18 Kroner pr. Acre af sine 132 996 Acres; men det er endda ganske godt, naar man erindrer, at uhyre Strækninger af hans Ejendomme ikke ere andet end golde Bjerge og Bakker, som paa mange Steder knap yde Faar den tarveligste Næring. Den danske Anmelder bemærker i Slutningen af sin Artikel, at hvis man inddrog Irland og Skotland med i denne Ejendomsoversigt, «vilde man se, at netop de samme Personer, som eje Størstedelen af England, ogsaa eje Størstedelen af Irland og Skotland.» Muligt forholder det sig saaledes, hvad Skotland angaar, naar man kun tager Hensyn til Ejendommenes Areal, ikke til deres Værdi; hvad Irland angaar, holder hans Paastand dog næppe Stik. Undersøger man imidlertid disse uhyre skotske Ejendomme noget nærmere, vil man vistnok finde, at flere af dem ere temmelig værdiløse, idet ikke saa faa af dem ikkun benyttes som Jagtreviere, medens andre ene og alene skyldte de rige engelske Godsejeres Kapitaler, at de nu indbringe Noget. Hertugen af Sutherland, som Anmelderen selv nævner, afgiver i saa Henseende et ret træffende Exempel. Efter Anmelderens Opgivelse ejer Hertugen i England 33 000 Acres, i Skotland næsten 1 400 000 Acres. Det er bekendt nok, at denne uhyre skotske Ejendom indtil i Begyndelsen af dette Aarhundrede for største Delen gav en saare ussel Indtægt. Disse tildels golde og øde Bjerge og Bakker beboedes af en halvvild, tynd højskotsk Befolkning, der levede i en Armod og Usselhed, som man

vanskelig gjør sig nogen Forestilling om. Det var først, da den daværende Besidder ægtede en rig engelsk Arving, at han blev istand til at gjøre sig disse uhyre Strækninger indbringende. Han flyttede Befolkningen fra dens rædsomme Jordhytter imellem Bjergene ned til Stranden, hvor blandt Andet Fiskeriet kunde give dem en god Indtægt, og hvor han opførte gode Huse for dem. De, som ikke vilde finde sig i at lade sig flytte, maatte udvandre. Han tog saa fat paa det betydelige Arbejde, at kultivere disse udstrakte Arealer, saa at de bleve nogenlunde gode og tilgængelige Græsgange. Paa den Maade opnaaede han at gjøre Ejendommen ret indbringende i Sammenligning med hvad den havde været. Istedetfor den tynde, halvilde og tildels røverske Befolkning kan Ejendommen nu glæde sig ved en flere Gange talrigere og dertil vindskibelig Befolkning, som lever i gode Kaar. Man lærer blandt Andet heraf, at det dog stundom kan lykkes at gjøre Mennesker lykkelige — for saa vidt Lykken afhænger af det materielle Velvære — imod deres Vilje, hvad vor Tids Politikere og Statsmænd ere altfor tilbøjelige til at benægte, maaske fordi de heri finde et Forsvar for *laissez faire*-Systemet.

Naar man udelukkende holder Blikket fæstet paa Arealet uden Hensyn til dets Værdi, saa kan Mr. Bright nok have Ret, naar han siger: «5 000 000 Acres, eller mere end en Fjerdedel af Skotland, ejes af 21 Personer; og 8 000 000 Acres, eller henved Halvdelen af Skotland, besiddes af 49 Personer. 14 560 000 Acres, eller mere end Trefjerdedele af Skotland besiddes af 583 Personer, og 17 000 000 af 19 000 000 besiddes af 2583 Personer, medens Resten af Ejerne — lad os sige 132 000 — ikke besidde mere end den største Grundejer eller mere end

$\frac{1}{4}$ Acre hver. En eneste Grundejer i Skotland besidder i Virkeligheden næsten ligesaa megen Jord som 3,000 000 af dets Befolkning. Uden paa nogen Maade at skulle benægte Rigtigheden af disse Mr. Brights Tal, kan man med god Grund paastaa, at den hele Opstilling er saa langt fra at være oplysende og vejledende, at den i højeste Grad er vildledende, hvad den vel ogsaa skal være. Hvad har en Arealberegning at betyde i det Spørgsmaal, som her er rejst, naar Talen er om et Bjergland som Skotland? Kunde man ansætte Skotlands Jorder i Hartkorn, vilde man komme til et helt andet Resultat. En Mand kunde i Danmark eje den hele Alhede uden just derfor at være nogen forfærdelig rig Mand.

Men for at vende tilbage til Indtægten af Ejendomme, saa følger det af sig selv, at ligesom de store Bjergejendomme ere forholdsvis lidet indbringende, saaledes give de Ejendomme, der som Greven af Derby's, tildels ere bebyggede af folkerige Byer, en uhyre Indtægt. Men vender man sig fra disse tvende Slags Ejendomme til den almindelige Agerjord af Middelbonitet, saa vil man finde, at der ikke er saa stor Forskjel paa den Indtægt pr. Acre, der tilflyder den store og den lille Besidder. Ganske vist ville de Smaalodder, der drives som Havejord, altid afgive en større Indtægt end almindelig Agerjord; men holder man sig til denne, vil det vistnok vise sig, at Sammenligningen nok saa ofte falder ud til Fordel for den store Ejendom, som for den lille. Rejser man i England fra Syd imod Nord, træffer man i de sydlige Grevskaber, tildels ogsaa i de vestlige og midterste, forholdsvis smaa Ejendomme, smaa Landbrug og lav Forpagtningsafgift; men jo mere man kommer imod Nord, desto større blive i Reglen Ejendomme og Landbrug og

desto højere bliver Forpagtningsafgiften, og kommer man op i Skotland, navnlig i Midlothian, træffer man kun store Landbrug og høj Forpagtningsafgift. I Grevskabet Had-dington, som L. de Lavergne anser for det Grevskab i Storbritannien, hvor Agerbruget staar højest, fandtes, saa vidt jeg kunde faa at vide, ikkun en Selvejergaard. Den var kjendelig ved at det var den eneste Gaard, som savnede den høje Skorsten 3: Dampmaskinen. Den var paa omtrent 200 Acres, medens alle de andre vare paa 5—600 og derover. Men med Ejendommene, Landbrugene og Forpagtningsafgiften stiger ogsaa Velstanden, og man kan næsten paastaa, at det gjælder som en Regel, at jo højere Forpagtningsafgiften er i England, desto større er ogsaa Velstanden. Og heri er intet Mærkeligt; thi under forøvrigt lige Forhold vil det større Landbrug altid kunne svare større Afgifter end det mindre. Vistnok findes der i England som andetsteds slet bestyrede Godser, hvor gode Gaarde give Ejerne en forholdsvis lav Indtægt; men hvor ellers gode Gaarde ikkun svare en uforholdsmæssig lav Afgift, der vil man i Reglen finde, at det beror paa særegne Omstændigheder, som f. Ex. at Forpagtningskon-trakterne skrive sig fra en meget gammel Dato, og at Godsejerne ømme sig ved at forandre dem. Det vilde ikke være vanskeligt her i Landet at udpege Godser, hvor Fæstebønderne svare, man kan gjerne sige, urimelig lave Afgifter, alene fordi Godsejeren finder det rigtigst saa-ledes. — For imidlertid at holde os til de egentlige Selv- ejendomme, skulle vi anføre et Par Exempler. Grevskabet Essex har paa et Fladerum af 700 000 Tdr.*) Land 694 Selv- ejere med imellem 100 og 200 Acres og 330 med imellem

*) Disse Arealer ere opgivne efter Lavergne.

200 og 300 Acres, og Grevskabet Kent med 720 000 Tdr. *) Land har af førstnævnte Klasse Ejendomme 588 og af sidstnævnte 256, medens det store Grevskab Northumberland har 209 af de første og 92 af de sidste. Kent og Essex ere ogsaa de to Grevskaber, som foruden Cumberland og Westmoreland have de fleste af de oprindelige Selvejrbønder. Men hverken Kent eller Essex udmærker sig enten ved Velstand eller godt Agerbrug. Tværtimod, for disse mange smaa Selvejere gaar det stadigt tilbage, og deres Antal svinder stadigt ind. De ere i Gjennemsnit vistnok de slettest stillede Agerbrugere i England.

Da jeg i 1863 berejste Storbritannien og Irland, var jeg saa heldig at være anbefalet til en i Godsadministrationen meget kyndig Mand. Af Regeringen var det betroet ham at føre Tilsyn med Anvendelsen af de Laan, som af det Offentlige tilstaaes de større Landbrugere i Northumberland til Grundforbedring af deres Ejendomme. Han var selv Ejer af en Gaard paa 1500 Acres og desuden Godsinspektør for en meget stor Del af de Northumberlandske Godser. Da jeg en Dag med ham red om paa et af disse Godser (Lady Waterfords), kom vi til en Gaard, hvor man var ifærd med et større Byggeforetagende, som foranledigedes ved Sammenlægning af to mindre Gaarde. Han fortalte mig ved denne Lejlighed, at saadanne Sammenlægninger maatte der jævnlig foretages, da det Dag for Dag blev vanskeligere at faa dygtige Forpagtere til mindre Gaarde. Ved samme Lejlighed udtalte han sig ogsaa om de smaa Gaarde og Ejendomme i de sydlige Grevskaber. Ifølge hans Mening vilde disse Gaarde ikke kunne holde sig ret længe. At Ejerne og Brugerne endnu kunde holde det gaaende, skyldtes ene den Omstændighed, at de i Syden kunde levere en noget smuk-

kere Hvide end i Norden, men denne Omstændighed vilde ikke ret længe kunne bære dem; deres Dage, mente han, vare talte.

England har altid karakteriseret sig ved sine Landejendommers Størrelse; men det tør vel ikke nægtes, at de i det sidste Par Aarhundreder ere voxede betydeligt og at de smaa Ejendomme ere aftagne i samme Forhold. Men denne Omdeling skyldes ikke noget Lovbud, men ene og alene en dels industriel, dels social Bevægelse i det engelske Samfund. Ifølge Macaulay talte England ved Karl den Andens Død 160 000 Selvejrbønder, der nærmest kan sammenlignes med vore Bøndergaarde. Det er Rester af dette Yeomanry, som endnu findes i Kent, Essex, Cumberland og Westmoreland. Hvorvidt disse Bønder oprindeligt have været Selvejere, tør Indsenderen ikke udtale nogen bestemt Mening om. Det synes imidlertid rimeligt at antage, at disse Bønder oprindeligt have staaet i et Vasal- eller Fæsteforhold til de store Lensbesiddere, og at de saa senere, navnlig under Krigene imellem den hvide og den røde Rose, have erhvervet sig fuldstændig Ejendomsret til deres Gaarde. Grunden til, at denne Selvejrbondestand, saaledes som den fandtes paa Karl den Andens Tid, for største Delen er forsvunden, maa søges i den industrielle Retning, som Landbruget efterhaanden tog i England. Saa længe Landbruget ikke krævede Andet end den Routinedrift, som var gaaet i Arv fra Slægt til Slægt, kunde den lille Landbruger holde sig ligesaa godt som den store; men fra det Øjeblik af, at Driften blev mere rationel og desuden og paa Grund heraf krævede større og tildels meget store Driftsudgifter, faldt det den lille Landbruger svært at følge med, saa meget mere som det hører til al oprindelig Bondedrift,

uden synderlig Omsætning at leve umiddelbart af Jordens Frembringelser. Penge er og skal være en Sjældenhed hos Bonden i gammel Stil, hvorfor han ogsaa overvurderer deres Værdi. At give rede Penge ud til Forbedringer, som først ad Aare eller langt senere blive frugtbringende, har han meget ondt ved at overtale sig til. Men nu, da Landbruget Dag for Dag blev mere industrielt i sin Virksomhed, krævedes der stadig større Kapitaludlæg, som Bonden hverken kunde eller vilde gjøre Udveje til at skaffe. Da Jorden nu desuden steg stærkt i Pris, fristedes han til at sælge, saa meget hellere som den stedse tiltagende Velstand iblandt dem af den borgerlige Middelstand, som han var vant til at betragte som sine Jævnliges, truede med at gjøre ham, Bonden, til en lille Mand i Sammenligning med hvad han havde været. De dygtigere Mænd blandt Bondestanden foretrak nu at blive Forpagtere; thi som Forpagter af en større Gaard havde han med en mindre Kapital under det industrielle Landbrug langt mere Udsigt til at hævde sin Stilling og erhverve sig Formue, end som Ejer af en lille Gaard. — Jo mere Agerbruget tager en industriel Retning, desto mere vil ogsaa Forpagtning fortrænge Selvejendom; thi jo mere industrielt Agerbruget bliver, desto mere Driftskapital vil det kræve; men i dygtige Hænder vil Kapitalen forrente sig bedre som Driftskapital end hvor den samme Kapital, anbragt i Ejendom, baade skal være Kjøbesum og Driftskapital, navnlig hvor Ejendomspriserne ere for høje til at Kjøberne kunne vente en blot middelmaadig Rente af Kjøbesummen. Den industrielle Forpagter er og maa være en stiv Regnemester, dersom det ellers skal gaa for ham. Det vil derfor heller ikke vare længe, inden han vrager den mindre Forpagtning og foretrækker den

større; thi den sidste forrenter sig bedre end den første, forudsat at Forpagteren har tilstrækkelig Dygtighed og Kapital. I England bleve Forpagterne hurtigt velhavende, og i samme Grad som deres Velstand steg, fordrede de større Forpagtninger. Selv naar han bliver meget rig — den engelske Forpagter er i Reglen en velstaaende, meget hyppig en rig Mand — lader han sig sjælden friste til at købe Ejendom; thi alle de større Landejendomme ere blevne for kostbare til at forrente sig blot taaleligt. Grunden hertil ligger nær nok. Jordbesiddelsen har saa at sige overalt og altid bidraget til at nobilitere Besidderen, men i intet Land mere end i England. Hertil kommer endnu, at man i England mere end i andre Lande sætter Pris paa de Nydelser, som Landlivet skjænker. Da nu Formuen hele Landet over steg saa betydeligt, som Tilfældet har været i det sidste Aarhundrede, blev Riften om Godserne saa stærk, at de steg saa uforholdsmæssig i Pris, at Kjøberen aldrig kunde vente sig Rente af sine Penge. Der er engelske Godsejere, som ikke have mere end halvanden eller to Procent af Værdien af deres Ejendomme; thi overfor en dygtig Forpagterstand lader Forpagtningsafgiften sig ikke vilkaarlig forhøje. Den engelske Forpagter vil have sine 12, mindst 10 pCt. af de Penge, han sætter i Forpagtningen; kan han ikke beregne sig en saadan Indtægt, indlader han sig ikke paa Forpagtning. — Hvor som i England en rig og dygtig Forpagterstand staar ligeoverfor en stedse stigende Kapitalmasse, der higer efter Anbringelse i Godsejendom, vil Følgen altid blive en Tilvæxt baade i Godsernes og Forpagtningernes Størrelse.

Der gjøres jo nu og da et Forsøg paa at fremstille denne Bevægelse som fremkaldt ved Tvang fra de Rige

og Mægtiges Side, men nærværende Forfatter har aldrig set Noget fremført til Forsvar for denne Paastand, som ikke var aldeles læst og uholdbart. Til alle Tider og i alle Lande vil sikkert nok nu og da kunne paavises en Achab, der bemægtiger sig Naboths Vingaard; men der er ingen Grund til at antage, at det hyppigere har fundet Sted i England end andetsteds. Ejendommenes stedse voxende Størrelse er, som sagt, en nødvendig Følge af de industrielle og sociale Forhold, saaledes som de have udviklet sig i de senere Menneskealdr.

Mr. Bright og hans radikale Meningsfæller ere meget nidkjære, naar Talen er om at angribe og mistænkeliggjøre den store Landejendom. Mon der ikke var fuld saa megen Grund til at angribe de Kapitalformuer, som besiddes af Englands Cottonlords og Merchantprinces. De ere ligesaa kolossale, og det er — hvad ogsaa Fawcett indrømmer — i Hovedsagen dem, det skyldes, at Godserne holde sig i en saa uhyre høj Pris, at de ikkun kunne kjøbes af dem, som ikke behøve at være nøjeregnende med Renterne af deres Penge. Hvor mange af disse Formuers Erhvervelse kunne taale en nærgaaende Under søgelse? Ere de alle Frugten af hæderligt Arbejde? Hæderligt Arbejde! Ikke saa faa af dem ere erhvervede ved, hvad ikke fortjener andet eller bedre Navn end Spil, om end dette Spil foregaar paa Børsen. Der er desuden den væsenlige Forskjel imellem det store Gods og den store Kapitalformue, at medens det første altid giver sundt, nyttigt og indbringende Arbejde til en stor Mængde Mennesker, der saaledes faa Lod og Del i Godsejerens Formue, lader den store Kapitalformue, som ikke er anbragt i Handel og Industri, sig bortødsle i rent egoistiske FormaaIs Tjeneste, for at tilfredsstille Forføngelighed og

Pragtsyge. Vil man den store Landejendom tillivs, maa man i alle Tilfælde angribe den igjennem de store industrielle og merkantile Formuer; thi det er dem, der ere Skyld i, at Landejendommene holde sig i saa høj Pris. Saasnart en heldig Spekulant har erhvervet sig de fornødne Midler, søger han at blive Godsejer, for at faa Verden til at glemme hans Formues plebeieiske Oprindelse.

Nærværende Indsender er ikke bleven saa meget overrasket ved de store Ejendommers kolossale Omfang, som ved Antallet af de mindre og middelstore Ejendomme. Jeg havde ikke troet, at der var nær saa mange mindre Selvejendomme i England, som der virkelig er. Hvad faar man saa egentlig at vide af denne nye Doomsday Book? At der er saa og saa mange Selvejere i England, en, synes det os, temmelig tarvelig og lidet oplysende Kjendsgjerning, især under den Form den er fremstillet; thi en Arealberegning uden Hensyn til Jordbonitet er altid lidet oplysende. Med hvad Ret Mr. Bright kan stemple den store Ejendom som en stor politisk Magt, som i Generationer har været en Forbandelse for dette Land, og som nu er forfærdelig (enormous),* maa være hans Sag. At der heri skulde ligge en større Fare end i de uhyre merkantile og industrielle Formuer, kunne vi ikke skjønne, med mindre det skulde være et Fortrin, at de sidstnævnte kunne forsvinde ligesaa hurtigt, som de ere samlede, hvad vi imidlertid anse for en Mangel, da baade deres Oprindelse og deres Forsvinden ofte tilføjer Samfundet store Tab. Naar man har paastaaet, at denne Jord-ejendommenes Fordeling skulde true England med politiske Farer, saa turde denne Paastand snarere gjælde om de store merkantile og industrielle Formuer. De store engelske Godsejere ere meget rigere end deres Forfædre for et

Aarhundrede siden, men deres politiske Indflydelse er snarere aftagen end tiltagen. Hvad derimod de store merkantile og industrielle Formuer angaaer, da kunne de under vanskelige Forhold udsætte England for store Farer. De staa og falde med et gunstigt og ugunstigt Verdensmarked, og det er derfor ikke til at undre sig over, at deres Besiddere altfor ofte — imod deres bedre Overbevisning — blive Talsmænd for Fred for enhver Pris, hvad i Længden kan komme England dyrt til at staa, især saa længe ikke noget andet større Land blot tilnærmelsesvis er saaledes afhængigt af Verdensmarkedet. Stode alle de større Riger i samme Forhold til Verdensmarkedet, vilde de ogsaa i samme Grad være Fredsvenner. — Hvorom Alting er, vil man ramme den store Landejendom føleligt, saa maa den gjøres mindre efterspurgt, og det er umuligt, saa længe de store industrielle og merkantile Kapitaler flokkes i stort Tal og overbyde hinanden, saa ofte en Ejendom kommer paa Markedet.

Denne nye Doomsday Book er vel nærmest fremkommen for at overbevise de Radikale om Falskheden af deres Paastand om de 30 000 Grundejere. Af ulige større Interesse havde det været at erfare, hvor mange Landbrug der findes i England; thi Jordens Fordeling imellem Landbrugerne — uanset om de ere Ejere eller Forpagtere — giver et langt bedre Billede af Landboforholdene end en Opregning af Ejendommene; først ved at faa Tallet paa Landbrugene erfarer man, hvor mange Familier, der føre en selvstændig Tilværelse som Landbrugere. Jo mere industrielt et Agerbrug bliver, desto mere vil, som sagt, Forpagtning fortrænge Selvejerbruget; thi man fødes ligesaa lidt til at være en intelligent og dygtig Landbruger som til nogen anden Stilling. Hvor

Selvejerbruget er det fremherskende, bliver man Landmand i altfor mange Tilfælde, fordi Faderen var Landmand eller fordi Landbruget er saadan en pæn Stilling; men det industrielle Agerbrug stiller for store Fordringer til Brugeren til at tillade, at der leges med det. I England er Forpagteren det bestemmende Element i Landbruget; det er ham først og sidst, der skal appelleres til i tvivlsomme og vanskelige Landbospørgsmaal; thi han er Herre over Situationen. Stormanden kan betale saa meget han vil for Landejendommen, det bliver hans Sag; kun maa han ikke gjøre Regning paa, at han kan lade sin Forpagtningsafgift forhøje i Forhold til Købesummen. Forpagteren retter sig udelukkende efter, hvad han mener at kunne faa ud af Forpagtningen, og kan han ikke faa sine 10—12 pCt. ud af sin Driftskapital, indlader han sig ikke paa Forpagtningen. Ikkun i Lande, hvor Jorden er udstykket i meget smaa Lodder, maa Lejeren lade sig hyde Vilkaar, som i Virkeligheden ere Sultekaar. Der findes i England c. 100 000 Forpagtere, der i Reglen alle ere formuende, medens mange af dem ere hovedrige. Uden tilstrækkelig Driftskapital kan Ingen tænke paa at blive Forpagter i England, og ved de store Forpagtninger gjælder det der om betydelige Summer, da Forpagteren selv maa sørge for Inventarium og Besætning og desuden ikke kan gjøre Regning paa mindre Udlæg til Driften end 200 Kroner pr. dansk Tønde Land. Fastlandets Forfattere have undertiden villet fremstille den engelske Forpagter som en stakkels fortrykt Skabning, der var prisgiven sin Godsherres Luner. Intet kan være falskere end denne Opfattelse, hvad ogsaa tildels Lavergne i sin Tid har godtgjort. Endnu tydeligere fremgaar det af de Vidnesbyrd og Erklæringer, der afgaves for den

Kommission, som Philip Pusey fik nedsat i Anledning af en af ham foreslaaet Tenant-Right (Ret til Godtgjørelse for udtømte Forbedringer for den fratrædende Forpagter). Man har saaledes udenfor England ofte beklaget de engelske Forpagtere, der have deres Forpagtninger uden Kontrakt og saaledes kunne opsiges med et halvt Aars Varsel. Denne Forpagtningsmaade er sikkert nok endnu den almindeligste i England; men det maa antages, at hvor den benyttes, sker det fordi Forpagteren foretrækker den. Med Hensyn til Lejemaalet (tenure) kom den ovennævnte Kommission til følgende Resultater. «Spørgsmaalet drejede sig selvfølgelig om de relative Fordele ved fleraarige og etaarige Forpagtninger (3: Forpagtninger med og uden Kontrakt); og Forsvarerne af de tvende forskellige Lejemaaider vare meget lige delte, baade hvad angaar de virkelige Stemmer for eller imod, og med Hensyn til den Overbevisning og Fasthed, hvormed de forsvarede deres forskellige Systemer.» Navnlig siden Kornlovenes Ophævelse har den engelske Forpagter næret en vis Sky for de lange Forpagtninger, som under visse Forhold kunde blive ødelæggende for ham. Allermindst, men af en anden Grund, ville Forpagterne af smaa eller mindre Landbrug binde sig for en længere Aarrække. De vilde jo derved være hindrede i at overtage større og fordelagtigere Forpagtninger. Forøvrigt skulle de etaarige Forpagtninger i Reglen forblive meget længere i de samme Forpagterfamilier end de mangeaarige Forpagtninger, især hvor Forpagteren besidder den ovennævnte Lincoln Tenant Right. Hvorom Alting er, det er Forpagterne og ikke Ejerne, som i alle disse Spørgsmaal have den afgjørende Stemme.

At der for selve Ejendommene ogsaa ligger en Beskyttelse i den Omstændighed, at de ejes af rige Familier,

som have Raad til at betale i dyre Domme for de mindre materielle Fordele — Livet paa Landet, den Anseelse, saa vel politisk som social, som vindes ved Besiddelsen af Landejendom osv. — er nu ganske vist. De staa i for høj Pris, til at det kan lønne sig for Spekulanten at købe dem i den Hensigt at sælge Træerne eller paa anden Maade udhøkre Ejendommen.

Der har i de sidste Menneskealdre rejst sig et Parti, som, hvis det kunde, gjerne vilde afskaffe de store Ejendomme strax. St. Mill, Bright og Fawcett ere de anseteste Bannerførere for dette Parti. Det er meget muligt, at en anden Fordeling af Jordejendommen kunde være heldigere, og at de store Besiddelser uden Skade for Stat eller Landbrug kunde deles i flere mindre. Det vilde vist ogsaa ske, dersom en saadan Omfordeling kunde faa Opinionen for sig, og, hvad der er ligesaa væsenligt, dersom en lignende Omfordeling kunde finde Sted med Hensyn til de kolossale industrielle og merkantile Formuer. Saa længe disse holde sig, ville de store Landejendomme aldrig kunne forsvinde for en længere Tid ad Gangen uden ved Hjælp af prohibitive Love, som man næppe nogensinde vilde give sit Minde til. Det er desuden et stort Spørgsmaal, om der vilde være vundet noget for Samfundet ved at forvise alle de største Formuer fra Landet til Kjøbstaden, det vil sige til Fabrikerne og de store Handels-huse; i vore Tanker vilde en saadan Omlægning af Formuerne være højst uheldig. Men vist er det i alle Tilfælde, at baade den store Ejendom og det store Agerbrug bæres og støttes af en meget livskraftig Opinion, som ikke er saa let at faa Bugt med. Hvad der gjør Angriberne endnu svagere, er den Omstændighed, at de saa godt som Alle savne praktisk Indsigt i Landvæsen og

Landbrug. Man kan ikke læse ret meget i deres Skrifter og Artikler, uden at denne Mangel paa virkelig Sagkundskab bliver paafaldende. Det gjælder ikke mindst om saadanne Mænd som St. Mill og Fawcett, der desuden høre til, hvad man i England kalder de Radikale; det Sidste gjælder i endnu højere Grad om Bright, hvis Partifanatisme ofte gaar til Yderligheder.

Hvor vanskeligt det vil falde at rokke ved disse Forhold ses maaske bedst af følgende Linjer af Fawcett*:

„Jeg skulde være den Sidste til at tale for en tvungen Jorddeling; jeg vilde ikke konfiskere en eneste Ejendomsrettighed; men jeg betragter Sammenhobningen af Jord i Hænderne paa et aftagende Antal Ejere som en national Ulykke, og det er derfor min Mening, at det ikke længere skulde være tilladt for vore Love at opmuntre dette voxende Onde. Ingen kan nægte, at Førstefødselsretten lettes ved den bestaaende Ret til at arvebinde og at den ogsaa fremmes ved den ophøjede Sanktion, som gives den af Intestatloven, der hævder det som et Grundprincip, at dersom en Mand dør uden Testamente, naturlig Retfærdighed da kræver, at hans Jordejendom tilfalder Arvingen (d: det ældste Barn). Et saa ondt og skadeligt Princip burde ikke længer udtales af den engelske Lov. Jeg forlanger ikke, at det skulde forbydes en Mand at testamenter sin Ejendom til et enkelt Barn, dersom han ønsker det; men jeg vil hævde, at vor Lov ikke bør gjøre nogen Forskjel paa reel og personlig Ejendom, naar han ikke efterlader sig noget Testamente. Man vil maaske indvende, at en Forandring af vore Intestatlove, som den her foreslaaede, ikke vilde have synderlig Virkning; man vil sandsynligvis bemærke, at en Mand nu hyppigt undlader at affatte Testamente, fordi hans Ejendom, dersom han dør uden Testamente, vil blive delt i fuldkommen Overensstemmelse med hans Ønske. Man vil saaledes paastaa, at dersom de bestaaende Intestatlove bleve forandrede; vilde den allerstørste Del strax affatte Testamente, og at derfor denne Forandring af Loven vilde udøve

*) Underhusmedlem og Professor i Statsøkonomi ved Universitetet i Cambridge. Det anførte Citat findes i hans „The Economic Position of the British Labourer.“ 1865.

ringe Virkning, fordi usigelig Faa vilde dø uden at efterlade Testamente. Men selv om man indrømmer Rigtigheden af denne Argumentation, afgiver den dog ingen gyldig Grund til Gunst for Bevarelsen af den Forskjel imellem reel og personlig Ejendom, som vore Love haandhæve. Menneskenes Handlinger styres af Sædvaner, og den sociale Moral maales ofte med det Konventionelles Alen. En Mand kan ikke instinktmæssig føle, at han bør efterlade alt sit Jordegods til et Barn og saaledes berige et Barn og lade alle de andre blive fattige; ikkun Sædvane og Skik kan retfærdiggjøre en saadan Handlemaade, og bliver ikke Sædvanen fortsat og faar ikke Førstefødselsretten den konventionelle Morals Stadfæstelse, naar Staten, saa ofte den skal stadfæste, hvad der maa betragtes som en Mands retfærdige Hensigter og naturlige Ønsker, hævder som en Grundsætning, at personlig Ejendom skal deles lige, men at Jordegodset udelt skal gaa til den Ældste?»

Det er i Overensstemmelse hermed, at Fawcett foreslaar først en Forandring i Intestatloven, dernæst, at Retten til at arvebinde indskrænkes saaledes, at Jordejendomme ikke — saaledes som nu er Tilfældet — kunne testamenteres til ufødte Børn.

Hvad lærer man nu egentlig af ovenstaaende Citat? At Engelskmændene i en ganske mærkelig Grad holde fast paa Førstefødselsretten, hvad Landejendommen angaar. Fawcett mener, at den foreslaaede Forandring i Intestatloven vil begrænse dens Benyttelse; men han lægger ikke Skjul paa, at Andre ere af en anden Anskuelse og mene, at en saadan Forandring af Arveloven ikke vilde have anden Virkning, end at Ingen undlod at affatte Testamente. Hvis nu, hvad man ikke er uberettiget til at antage, de Sidste have Ret, saa viser det netop, hvad Fawcett vil benægte, at Engelskmændene i at holde fast paa Førstefødselsretten ledes af om ikke en instinktmæssig, saa dog af en dybt i hans Væsen rodfæstet Følelse; en Følelse, som en slig Forandring i Loven næppe vil udrydde.

Er nu denne Forkjærlighed for Førstefødselsretten en saa unaturlig Følelse, som Mange ville paastaa? Primogenituren sætter Hensynet til Familien over Hensynet til dens enkelte Individer, den lige Arvdeling gjør netop det Modsatte. At denne Vedhængen ved Førstefødselsretten alene skulde have sin Rod i Familiestolthed eller Familieforfængelighed, er man ikke berettiget til at paastaa; men selv om saa var, er man ikke berettiget til at fordømme den, naar forøvrigt dens Virkninger ere heldbringende for Familien og dens enkelte Medlemmer. Hvem er nu egentlig den Begunstigede ved Førstefødselsretten, Arvingen eller hans Søkende? De Fleste ville naturligvis svare Arvingen. Det Svar dikteres jo ligefrem af Eudaimonismen, der i vore Dage faar flere og flere Tilhængere, fordi den prædiker en Lære, som Verdsligheden saa godt forstaar. I Henhold til denne Lære ere Guld og Gods og de Nydelser, de kunne forskaffe, Livets højeste Gode. Men man maa dog ogsaa indrømme en anden Anskuelse dens Berettigelse. I vore Tanker er den, som er henvist til ved eget Arbejde at erhverve sit Livsunderhold mere begunstiget end den, som ved sin Formue er fritaget for Arbejde. Fordi den Førstefødte arver alt Jordegodset, behøve de yngre Børn ikke at forlade Hjemmet nøgne; tværtimod vil Førstefødselsretten være en Spore for Forældrene til at føre en økonomisk Husholdning og sørge forsvarligt for Børnenes Opdragelse og Uddannelse. Hvor de yngre Børn ved Faderens Bortgang staa blottede for alle aandelige og materielle Midler, der kan man være vis paa, at der er ført en slet Husholdning, og at den Førstefødte vilde have staaet ligesaa blottet, dersom Arvebaandet ikke havde sikret ham Gaard og Gods. Det vilde ikke være vanskeligt heri Landet at paavise Exempler i stort

Tal paa Majoratsbesiddere, som have kunnet sørge rigeligt for deres yngre Børn. Det Samme kunde i sin Tid iagttages blandt vore Fæstebønder. Fæstebaandet virkede jo ogsaa som et Slags Arvebaand, for saa vidt som ikkun et Barn kunde vente at faa Gaarden. Indsenderen kjender Fæstegaardmænd, som have kunnet udstyre alle deres fire, fem Børn med gode Bøndergaarde, dels som Fæstere, dels som Ejere. Her er imidlertid ikke Stedet til at føre et Forsvar for Arvebaand eller Førstefødselsret, der forøvrigt, som alle menneskelige Institutioner, har sine Skygge- saa vel som sine Lyssider.

En anden Hindring for de smaa Ejendommers Fremkomst, med andre Ord for Udstykning, vil Fawcett finde i de store Udgifter, der falde paa Tilvejebringelsen af de fornødne Adkomstdokumenter — rent Skjøde osv. — og som skulde tynde uforholdsmæssigt svært paa Salg og Kjøb af de smaa Landejendomme. Den Slags Udgifter ere svære i alle Lande, og vi kunne ikke udtale nogen Mening om, hvorvidt og hvor meget de ere større i England end i andre Lande. Var der imidlertid i England nogen sær Forkjærlighed for de smaa Landbrug, vilde disse Udgifter dog ikke forhindre Fremkomsten af saadanne; thi hvor en saadan Forkjærlighed hersker, skyer Libhaveren ingen Ofre; saadanne Steder betaler man indtil over fyrretyve Gange Lejeafgiften for saadanne ganske smaa Lodder. Denne Tiltrækningskraft har det lille Landbrug ikke for Engelskmanden; thi saa vilde den ogsaa gjøre sig gjældende ved Lejejorden, men netop her viser det sig, at man mere og mere vrager de smaa og foretrækker de større Forpagtninger. At Faderen ved sin Død skulde ønske at dele sin Jord imellem sine Børn — hvad

her er saa almindeligt — har man i England kun yderst faa Exempler paa.

Fawcett saa vel som St. Mill og flere med disse samstemmende Forfattere have forelsket sig i Noget, som de benævne Bondedrift eller vel rettere Husmandsdrift. Saa ofte de tale om Selvejerbønder (peasant proprietors), nævne de ogsaa i samme Øjeblik Husmænd (cottagers), og man kan ikke være i Tvivl om, at det, der foresvæver dem, og det, som de anse for det Bedste, er Jordens Drift i stor Udstrækning ved Selvejerhusmænd eller smaa Bols-mænd. At det er dette System, som tiltaler dem mest, fremgaar ogsaa af deres Paastand om, at den Jord, der drives af Ejeren og hans Familie — uden fremmed eller lejet Hjælp — drives bedre end den Jord, hvis Dyrkning ikke kan overkommes uden ved Hjælp af lejede Arbejdere. Uden fremmed Hjælp kan nu vel ikke drives mere end højst 10—12 Tdr. Land god Jord, og under vanskelige Forhold vil ogsaa Brugeren heraf trænge til Hjælp. — Hvad nu overhovedet Bondedriften angaar, tror man da virkelig, at man kan stille Tidens Ur tilbage og paany begynde med Noget, som har udspillet sin Rolle i Historien. Bondestand og Bondedrift tilhøre ubetinget det ældre Samfund og ville forsvinde med dette. Det, der skal tilstræbes, er, at Bondestanden, hvor den endnu findes, forsvinder i noget Bedre og ikke i noget Ringere. Man kunde henvise de engelske Forfattere til deres egne faa Selvejerbønder i Kent og Essex, som Dag for Dag blive fattigere og færre. For saa vidt Selvejerbønderne i Westmoreland og Cumberland staa sig noget bedre, ligger Grunden nær nok i disse Grevskabers bjergrige Beskaffenhed, som ikke give Plads for større Avlsgaarde. Selvejerbønder ville i det Hele i vore Dage næppe kunne

holde sig andetsteds, end hvor Bjerge og Klipper sætte naturlige Grænser for de enkelte Agerbrugs Størrelse.

Men det er vel heller ikke den egentlige Bondegaardsdrift, man vil have tilbage. Det er de smaa Husmands-lodder, man sværmer for. Da man nu ikke har Meget af den Slags i England, tyer man til Udlandet for at hente Exempler. Hvorledes det gik med St. Mills Henviſning til de fortrinlig dyrkede ganske smaa Selvejherhuslodder i Belgien, er allerede ved en tidligere Lejlighed omtalt. Jorden er ganske vist godt dreven, men ikke af Selvejere, hvoraf der findes saa saare faa i Belgien. Den meste og den bedst drevne Jord i Belgien drives af smaa forpinte Lejere. At vor egen Husmandsjord ikke er godt dreven, véd Enhver. Men at rokke de Herrer i deres idylliske Forestillinger om Herligheden og den sociale Lyksalighed, der altid skulde ledsage Husmandsdriften, er ikke saa ganske let. De savne selv alt personligt Kjendskab til Landbrug af en hvilkensomhelst Art. Et Sted siger saaledes Fawcett: «Og for at vende os til vort eget Land, kræver Mejeridrift den yderste Opmærksomhed med de mindste Enkeltheder, og som en Følge heraf vil et Mejeri ikke blive synderlig indbringende, dersom det er for stort til at Ejeren selv kan passe det tilbørlig.» Denne Paa-stand fremkommer til Forsvar for det ganske lille Agerbrug, som altid skulde kunne give et bedre Mejeriudbytte end de store Mejerier. Det er dog første Gang, vi have set den Paaſtand fremsat paa Prent, at de store Mejerier ikke skulde kunne yde ligesaa godt Smør og give ligesaa store Indtægter som de ganske smaa. — Som et Exempel paa, hvad denne Skole kan tage tiltakke med, naar den tror, at det taler for dens Sag, skulle vi anføre et Udsagn af den tidligere engelske Konsul i Kjøbenhavn, Mr. Brown,

som Fawcett tager til Indtægt. «Den første Ting, en Dansk gjør med sine Sparepenge, er at købe et Stueur, derefter en Hest og en Ko, som han lejer ud og som han har en god Indtægt af. Hans Ærgjerrigheds næste Maal er at blive en lille Jordejer, og denne Klasse Mennesker er bedre stillet end nogen anden i Danmark. Jeg kjender i Sandhed ikke i noget Land Mennesker, som have lettere ved at forskaffe sig, hvad der virkelig er nødvendigt til Livets Ophold end denne Klasse, som er meget stor i Sammenligning med Dag-lejerklassen.» Hvor mon han har Hesten og Koen, inden han har Jord? Skulde Meningen maaske være den, at han køber Hest og Ko og saa overlader dem helt og holdent til en Anden imod en aarlig Leje? Der vilde for Ejeren være mere Risiko end Indtægt ved et sligt Leje-maal, og vi have aldrig hørt om nogen saa taabelig Spekulation. Det Hele er imidlertid Snak, ret hvad en Engelskmand vilde betegne som «Maaneskin.» Ere alle Fawcetts Exempler og Citater om udenlandske Forhold ligesaa paalidelige?

Bemærkninger i Anledning af Stiftsfysikus Krebs's Afhandling om Jordudstyknngen.

Af Kammerraad C. Christensen.

I «Nationaløkonomisk Tidsskrifts» sidste Hefte — i Artiklen «Jordudstyknngen og Industrien» — har Hr. Stiftsfysikus Krebs bl. A. udtalt den Overbevisning, «at vi ere komne ind paa et helt falsk Spor i vor Udvikling ved de pludselige Omvæltninger, som have fundet Sted baade i vore Landboforhold og i vore industrielle Forhold, dog mest i de første. «Bag ved disse ligge,» siger han, «som Aarsagsmomenter paa den ene Side den falske Paastand om Selvejersystemets absolute Fortrin fremfor enhver anden Besiddelses- og Brugsmaade og paa den anden Side Pengegriskheden.» «Havde man istedetfor at adoptere Selvejersystemet, banet Vejen for Forpagtningsssystemet, ved en gradevis Løsning af de Baand, som i denne Retning vare lagte paa Kontraktsfriheden, vilde baade Landbrug og Industri have staaet sig bedre derved.» — Istedetfor at «gøre sig klart, hvad Samfundsvellet i sin Helhed har Behov,» forsvarer man endnu «yderligere Udstykning af vor Jord og en stærkere Forøgelse af vor Husmandsklasse, endog ved kunstige Midler — Udstykning af Præstegaardsjord, Domainer o. L.,» uagtet Stedernes

Antal fra 1834 til 1850 alt er voxet fra 154 200 til 176 741 og fra 1850 til 1873 yderligere til 239 212, ialt 55 pCt., «en Forøgelse, som næppe staar i et sundt Forhold til Agerbrugets extensive eller intensive Udvidelse.» Denne Udstykning har, efter Hr. K.'s Mening gjort mange Ulykker, bl. A. slugt mange Millioner, største Delen af det større Udbytte, Landbruget i den sidste halve Menneskealder har givet fremfor tidligere, og frembragt en altfor stærk Forøgelse af Arbejdere, som Agerbruget af Mangel paa Kapital ikke kunde benytte, og som derfor søgte ind i Kjøbstæderne, der, uagtet de, «ligesaa sikkert manglede Kapital», af disse overflødige Arbejdskræfter lode sig friste til industrielle Foretagender, som de ikke kunde magte. — Kort sagt, «vi have foretrukket Revolution for Reform, og maa bære Følgerne». Og disse ville være skrækelige: «i næste eller næstnæste Generation vil man have Gode ejere uden Godser, men med forfaldne Herresæder, smaa Selvejere, der hverken ere Bønder eller Proprietærer, men ringere i Kaar og Menneskeværd end nogen af disse, og endelig en taløs Skare Husmænd og Indsiddere, som ere saa forarmede, at det Offenlige maa betale dem et klækkeligt Vederlag for deres Børns Beklædning og Skolegang. Hver en Ejendom, baade stor og lille, vil være behæftet saa yderligt som muligt, og selvfølgelig skifte Ejer ved selv det mindste Uheld. Af og til vil et Herresæde blive pudset op af en eller anden Børssvindler, medens andre ville blive benyttede som Kornlofter og Pakhuse af heldige Prangere.»

Det synes ikke ganske klart, om nogen Formildelse i Dommen muligen er at opnaa, hvis vi nu sent omsider følge Hr. K.'s Raad; standse Udstykningerne, opdrage Bønderdrengene til at arbejde i Industriens Tjeneste og

tvinge de Husmænd, der have to—tre Tdr. Ld. til at dyrke dem som Havejord og — leve alene af dens Udbytte. Men selv om saa var, vil jeg dog fraraade at følge Hr. K.'s Anvisning. «Det falske Spor,» Hr. K. mener vor Udvikling er kommet ind paa «ved de pludselige Omvæltninger, som have fundet Sted i vore Landboforhold,» idet vi have foretrukket Selvejendom for Forpagtning og konserveret Bøndergaardene, har vi jo været inde paa i over hundrede Aar og aldrig ude af, om der end har været et kortere og et længere Tidsrum da vi stode stille. Den «pludselige Omvæltning» har altsaa ikke været synderlig pludselig, og den har staaet sin Prøve ligeoverfor de Forsøg paa at faa Systemet forandret, der, som bekjendt, til forskellige Tider ere gjorte og det af udmærket dygtige og indflydelsesrige Forkæmpere for Forpagtningssystemet. Til Held for Danmark og den danske Bondestand formaaede de aldrig at sætte deres Mening igjennem. I vore Dage at ville tænke paa en «Omvæltning» i den Retning vil dog vist selv Hr. K. erkjende for ørkesløst.

Vi maa altsaa blive i Sporet, og opgive enhver Tanke om at nærme os det engelske Forbillede, som Hr. K. i Nationaløkon. Forenings Møde d. 1. Marts viste os*): et agerdyrkende Land, hvor det mindre Agerbrug ligger i de sidste Krampetrækninger, medens Ejendomsretten er i Hænderne paa Rigets Magnater, Brugsretten er overdraget rige Forpagtere og kun det grove Arbejde, for saa vidt det ikke kan udføres af Maskiner eller Lastdyr, overladt den agerdyrkende Almue; hvor Ejerne have højst $1\frac{1}{2}$ til 2 pCt. af deres Penge, Forpagteren derimod mindst

*) Jfr. foranstaaende Artikel «Engelske Grundejere».

10 pCt., men den simple Arbejder næppe det nødtørftigste Livsophold og ikke den mindste Udsigt til at forbedre sine Kaar, endsige til at arbejde sig op til en selvstændig Livsstilling. Vi kunne prise os lykkelige ved, at Sligt er en Umulighed her tillands.

Som jeg alt berørte i det nysnævnte Møde, have vi i vort Naboland, Sverig, et tilstrækkeligt afskrækkende Exempel paa, hvad Frugt dette engelske System bærer, overført paa nordisk Grund. Enhver, der er kommen i Berøring med det svenske Godsaristokrati, vil vistnok erkjende, at det med faa Undtagelser bestaar af højsindede, fædrelandskjærlige Mænd, jævnlig ogsaa højt dannede og politisk udviklede, trods nogen engelsk Jorddrot, og med stor Virksomhedslyst og Foretagelsesaand; men det er ligesaa vist, at deres økonomiske Sans sjælden staar paa samme Højde, og denne Mangel har kostet mangfoldige af dem Gods og Formue. Den fremadskridende Bevægelse i Landbruget, som alt i Slutningen af Trediverne var i fuld Gang her, naaede i Begyndelsen af Fyrretyverne til Skaane, og foranledigede en betydelig Indvandring af tyske og danske Landmænd, mest Forpagtere og Forvaltere, idet de svenske Godsejere ikke troede at kunne bygge paa det Bestaaende eller ved egne Kræfter, men maatte have fremmed Hjælp — ligesom vi. Landboforholdene i Sverig vare paa den Tid gammeldags: Ejerne drev med enkelte Undtagelser selv deres Hovedgaarde med fuldt Hoveri af gaardbrugende Bønder, der sad paa Aars Opsigelse, men for en billig Landgilde. Havde man ikke Bønder nok traadte «Torpare» med eller uden Jord istedetfor. Af Tjenestefolk paa Kost og Løn holdtes faa eller ingen. I de gamle danske Provinser var og er Godsejernes Raadighed over Bøndergodsets Jorder faktisk (om

ogsaa retlig er et andet Spørgsmaal) ligesaa uindskrænket som den var i 1660, og som den er her over Hovedgaardsjorderne. Men den svenske Godsejer var en naadig Herre: han misbrugte sjelden sin store Myndighed, lod i Reglen sine Bønder sidde Slægt efter Slægt paa Gaarden, forlangte kun en billig Afgift og et taaleligt Arbejde, men havde naturligvis ej heller noget stort Udbytte af sit Gods. Anderledes blev det da Hovedgaardene bortforpagtedes til Fremmede. De gav en god Afgift efter Datidens Forhold, men maatte for at kunne svare den ogsaa indføre en anden Drift, opdyrke en hel Del raa Jord og følgelig kræve mere Arbejde af Bønderne, over hvem de ved Forpagtningen fik Husbondens Rettigheder. Hermed begyndte en Trængslens Tid for den skaanske «Frälsebonde». Han gjorde Modstand, men forgjæves; han blev fortrykt og fattig, kunde hverken dyrke sin Jord tilbørlig eller svare hvad han skulde, og maatte sluttelig gaa fra Gaarden. Imidlertid gjorde Forpagteren gode Forretninger, nye Lysthavende til Forpagtninger meldte sig bestandig, og da Godsejerne ogsaa troede at gjøre gode Forretninger med de Fremmede, ledede det til at man efterhaanden opsagde Bønderne, nedlagde den ene Bondeby efter den anden, indrettede nye store Forpagtergaarde — «farmer», «plattgårdar» — paa Indmarken og flyttede Bønderne ud paa Udmarken, hvor de fik en lille Lod frit eller for en Ubetydighed, imod at gjøre Ugedagsarbejde til den nye Forpagter. Kunde denne ikke faa tilstrækkelig Arbejdskraft paa den Maade, hjalp man sig ved i Nærheden af Forpagtergaarden at bygge et «Stathus», d. v. s. et Indsikkerhus, indrettet til en Række gifte Karle, der tjene for Løn og «Stat»: et vist Kvantum Mælk, Sæd, Kartofler og Brændsel, der dog ingenlunde forøges med Familiens

Tilvæxt: — i Forbigaaende sagt, en yderst demoraliserende Institution.

Denne «Reform» greb stærkt om sig paa de fleste svenske Godser, endog helt op i Norden, trods de tilsyneladende uovervindelige Hindringer, den der fandt, ikke alene i gamle Sædvaner, men ogsaa i Mangelen paa større sammenhængende dyrkelige Strækninger. I hele Sogne forsvandt saagodtsom alle Bøndergaarde og deres tidligere Beboere maatte søge et nyt Hjem i fjerne Egne, i et Dagsværkstorp eller i Fattighuset. Men en skøn Dag gjorde en eller anden Godsejer den Opdagelse, at han havde gjort en daarlig Handel ved denne engelsk-mecklenborgske Operation. Han saa, at Renten af den, som oftest laante, Kapital, han havde brugt til Opførelsen af «farmen», dens Forsyning med Besætning og Inventarium, Indretningen af Torperne, Godtgjørelsen for Grundforbedringer til Forpagteren osv., slutte hele Forpagtningsafgiften for de tyve Aar eller mere, for hvilke «arrendet» var afsluttet.*) Han saa, om han var en god Mand, med Sorg sine fordums Bønders Underkuelse og Armod og de endnu elendigere Stakler i det overbefolkede Fattighus. Det ærgrede ham, at han selv i sin nærmeste Kreds saa sin offentlige og private Indflydelse reduceret og jævnlig i Strid med «Arrendatorernes», hvis Interesse lige saa lidet altid faldt sammen med hans som med Almuens. Af sine jorddrottlige Herligheder havde han mistet den største og bedste: at være

*) En ung Godsejer, der paa sin mecklenborgske Forvalters og egennyttige danske Konsulents Tilskyndelse havde opsagt 12 Bønder for at sammenlægge deres Gaarde til en «farm», blev saa rørt af deres Klager, at han kun lod de velhavende iblandt dem rejse, men beholdt de fattige og gav dem andre Gaarde, hvis formuende Beboere han til den Ende opsagde. Han beholdt saaledes kun fattige Bønder tilbage paa sit Gods.

sine Omgivelsers fødte Leder og Fører paa det borgerlige Livs Omraader, og havde egentlig af dem alle kun beholdt Jagten tilbage, denne ikke engang ufortrædiget. Han opdagede kort sagt, at han som en anden Esav havde solgt sin Førstefødselsret for en Ret Lindser til den snilde Jakob og var kommen paa altfor lige Fod med den engelske Land-Lord, der har $1\frac{1}{2}$ pCt. af sin Kapital, naar Forpagteren har 10 pCt. Adskillige sagde da stop; men for Mange var det for sent, og Andre ere endnu ikke blevne kloge af Skade. Endnu laves der hvert Aar hist og her en «platgård» af nedlagte Bøndergaarde. Enkelte kom i Tvivl om Rigtigheden af den til en «Trosartikel» blevne Paastand, at Bønderne ikke duede til at «odle» deres Jord for egen, men kun for en Forpagters Regning, og prøvede paa, om det ikke var muligt, ved at give dem nogen Sikkerhed for selv at kunne høste Frugterne af deres Arbejde ved Kontrakter paa længere Aaremaal, 15 à 20 Aar, Fritagelse for alt Naturalarbejde og nødtørftig Hjælp og Vejledning til Grundforbedringer, at bringe dem saa vidt, at de kunde svare omtrent samme Afgift pr. Td. Land, som de større Forpagtere; og Forsøget lykkedes, selv med ganske smaa Gaarde. At yderligere Nedlæggelse af Bøndergaarde paa saadanne Godser ikke er at befrygte, er en Selvfølge, ligesom heller ikke den Godsejer, der har prøvet at faa en Forpagtergaard tilbage efter 20 à 30 Aars Forløb fra en af de mange Forpagtere, som have «grundforbedret» den ved Rydning, Dræning, Mergling osv. og derfor haft den for en lav Afgift, men samtidig grundig udpint den ved kun at holde halv Besætning paa karrigt Foder og tage det størst mulige Antal langstraaede Afgrøder, — lettelig skal faa

Lyst til at lave nye «platgårdar». Men den Skade, der alt er sket, er ligesaa uberegnelig som uoprettelig.

Havde Hr. K., som jeg, paa nært Hold i aarevis været Vidne til Udviklingen af disse Forhold, tør jeg tro, at han, lige saa lidt som nogen anden dansk Mand, vilde ønske dem eller Noget, der ligner dem, overførte paa dansk Grund.

Men, siger Hr. K., Udstykningen maa vi i alt Fald have indskrænket; den er altfor voldsom, blive vi ved som hidtil, ende vi i «almindelig Elendighed». Ingenlunde. De Tal, Hr. K. regner med, ere ikke ganske at lide paa. Enhver, der kjender den nye Matrikul, véd ogsaa, at hvert enkelt Landbrug ikke altid er anført i samme under et enkelt Nummer, men jævnlig under mangfoldige*). Grunden hertil vil det være uforment her at undersøge, Faktum er uimodsigeligt. Det statistiske Bureau faar sine Efterretninger om Ejendomsfordelingen igjennem Amtstuerne, men disse følge ingen ensartet Fremgangsmaade i Henseende til Foliogivning for de enkelte Ejendomme. Nogle samle paa et Folium alle de Matr.-Nr., som drives under et Brug, andre give særligt Folium for hvert enkelt Matr.-Nr. uden Hensyn til om de ere sammenlagte med andre, og der er atter andre, som snart følge det ene, snart det andet Princip, mere eller mindre fuldstændigt. Følgen heraf er naturligvis, at Indberetningerne til Bureauet, der grunde sig paa Uddrag af Bøgerne, lide af samme Uensartethed og at det samlede Antal af Ejendomme i ethvert Tilfælde i Virkeligheden er endel mindre end angivet.

*) Min lille Gaard er f. Ex. skyldsæt under 9 forskellige Matrikuls-Nummere, en større Gaard i samme Sogn under mere end 20.

Antallet af jordløse Huse grunder sig paa Opgivelser fra Sogneraadene og ere upaalidelige fordi man paa forskellige Steder giver en forskjellig Definition af et «jordløst» Hus. Nogle kalde nemlig ethvert Hus, der kun har Byggeplads og Have, jordløst, om Haven end er skyldsæt; andre derimod kun de Huse, hvis Grund ikke er ansat til særligt Hartkorn. Der kan saaledes let komme en Del Huse to Gange med, og jeg har Grund til at formode, at det jævnlig er sket, om end Amtstuerne gjøre sig Umage for at korrigere Sogneraadenes Opgivelser, hvad dog ved de store Amtstuer er en vanskelig Sag. Det er sandsynligt, at det samlede Antal af Ejendomme paa Grund heraf maa reduceres med adskillige Tusinde, der navnlig ville falde paa de smaa Ejendomme; men vil man udfinde Antallet af «Husmandslodder» gaar det desuden slet ikke an, som Hr. K., at regne alle Ejendomme under 1 Td. Hartkorn som saadanne.

Ikke alene i Jylland, men ogsaa paa Øerne, er der mangfoldige Brug med under 1 Td. Hartkorn, der fuldkommen svare til Hel- og Halvgaarde med flere Tdr. Hartkorn. Det er i Reglen Hede- eller Overdrevsparceller, der vare øde eller uopdyrkede da Matrikularbejderne foregik og følgelig fik ringe Hartkorn, men senere ere bebyggede og kultiverede. I Jylland vil man finde den Slags i Tusindtal. Ligesaa urigtigt er det at kalde det meget store Antal af matrikulerede Huspladse og Haver «Husmandslodder»; deres hele Areal er i Reglen kun en Skp. Land eller derunder.

Hr. K. kommer saaledes til at reducere Antallet af sine «Husmandslodder» med noget anseeligt. Det overstiger næppe Halvdelen af Gaardenes Antal, om det er saa stort, og er i den sidste Menneskealder overhovedet

næppe uforholdsmæssig forøget 3: udgjør næppe en større Procent af det samlede Ejendomstal i 1873, end det gjorde i 1850. Det sidstes Forøgelse fra 177 000 i 1850 til 239 000 i 1873 finder sin naturlige Forklaring deri, at en betydelig Del Bøndergods i dette Tidsrum er overgaaet til Selvejendom, og staar uden al Tvivl, tvertimod Hr. K.'s Mening, i et fuldkomment «sundt» Forhold til Agerbrugets Udvidelse.

Overalt og saasnart Fæstetvangen løses vil der begynde en ny og frodig Udvikling og være Trang til at raade Bod paa en Mængde uheldige Forhold, som under denne ikke kunde ordnes. Det første Krav, der plejer at gjøre sig gjældende, er at faa den paa de fleste Steder slette Udskiftnings Mangler afhjulpne ved Udstykninger, Magelæg, Salg af fraliggende Lodder osv.; det næste at skaffe Plads for den Arbejdskraft, som den meget forøgede Virksomhed hos den nye Selvejer kræver. Herved forøges selvfølgelig Ejendommenes Antal: men med Aarsagen ophører Virkningen. Under normale Forhold er Forøgelsen højst ubetydelig.

Vor Lovgivning lægger jo ingen væsentlige Hindringer i Vejen hverken for Udstykninger eller Sammenlægninger, og Erfaringen viser, at der næppe er Trang til væsentlig Forandring i denne Del af vor Landbolovgivning. «Idealet er: den jævnsides Bestaaen af store, middelstore og smaa Formuer,» siger Treitschke, og Idealet for Jordejendommens Fordeling maa ligeledes være den jævnsides Bestaaen af forskellige Størrelser, der rette sig efter Besiddernes Formue og Dygtighed, saa at Enhver, saavidt muligt, kan faa en Virksomhed, der svarer til hans Evne. Dette er for længe siden naaet, endog i en sjælden Grad, i den Egn, for hvilken jeg har anstillet særlige Under-

søgelser, det hørsholmske Gods — som bekendt det første, der overgik til Selvejendom (1761) —, og det vil forhaabenlig naas overalt i Danmark, naar man blot giver Udviklingen fornøden Tid og ikke forkludrer den ved ubetænksomme Indgreb.

Den Ulykke, som skal være sket ved Udstykninger siden 1850, eksisterer kun i Hr. K.'s Fantasi, og det Samme gjælder om «de mange Millioner», den skal have slugt. Hvad den har kostet, er sikkert for længe siden fortjent paany ved det forøgede Udbytte, de udparcellerede Jorder have givet ved at være bragte under en formaalstjenligere og omhyggeligere Drift.

Hr. K.'s Raad, at standse med Udstykningen, bør derfor heller ikke følges, saalænge den behøves for at ordne ældre forkvaklede Forhold. Saasnart dette er sket falder den bort af sig selv. Hr. K.'s løse Paastand, at Udstykningen har fremkaldt en Overbefolkning paa Landet, som er strømmet ind i Kjøbstæderne og har fristet disse ind paa ubesindige industrielle Foretagender, er alt af Andre imødegaaet. Jeg skal blot tilføje, at Forholdet, om ikke paa alle saa dog paa mangfoldige Steder, har været lige det modsatte, idet Kjøbstæderne og især Kjøbenhavn, navnlig siden 1870, har trukket en stor Del Landarbejdere til sig ved at byde højere Løn, end Landmanden kunde give, og derved foranlediget en meget følelig Mangel paa Arbejdskraft i mangan Landkommune, saa at man efter stor Maalestok har maatte indforskrive fremmede Tjenestefolk, navnlig svenske — Noget, der jo forresten er nok som bekendt. Nu har vi dem til Overflod, men blive dem vanskelig kvit igjen. Naar Hr. K. mener, at vor Tids Landbrug «vil kræve Arbejde og Kapital efter en hidtil ukjendt Maalestok» — «uhyre Kapitalmasser» —,

og at vore Agerbrugere ville være «nødte til i en ganske anden Grad end hidtil at anspænde deres Kræfter» for at bestaa i Konkurrencen med Udlandet —, saa synes det noget besynderligt, ikke at han opfordrer Gaardmandsklassen til «at sørge for sine Børns Opdragelse», men, at han vil have disse Børn uddannede «til at arbejde i Industriens Tjeneste», og det uagtet han kort forud selv siger to Gange, at «Agerbruget er Landets Hovedindustri og vil i lang Tid vedblive at være det,» saa at «før dens Krav ere tilfredsstillende, bør Landsognene hverken afgive Kapital eller Mennesker til anden Industri.»

Hvad er det da for en «Industri», Bønderdrengene skulle uddannes til? Er det «Hovedindustrien», synes Raadet overflødigt. «Den anden Industri», den, der er «ikke saa ganske lidet udviklet», men dog ikke «nogen rigtig sund og kraftig Industri», kan det jo ikke være.

Hr. K. vil, at den «jordbesiddende Husmand» — det af Hr. K. opgivne Antal maa i Henhold til det foran Oplyste reduceres i en meget betydelig Grad — skal «ved alle mulige lovlige Midler formaas til at drive sin Jord saaledes som Husmandsjord bør drives»: det vil efter Hr. K.'s Mening sige «som Havejord», med Spaden. Det er ikke godt at vide, hvilke «lovlige Midler», Hr. K. har tænkt paa; han nævner ingen. Lovgivningen har jo ingen Bestemmelser i den Retning, og det eneste Middel, der med Nytte vil kunne anvendes, synes at maatte være det, at overtyde Manden om, at det vil være til hans Fordel at dyrke Jorden paa den angivne Maade. Det gjælder om Huslodder som om Gaardslodder, at en hel Del af dem kunde dyrkes bedre og fordelagtigere end det nu sker; men det er ligesaa sikkert, at af Huslodderne forholdsvis ligesaa mange dyrkes godt og give et tilfredsstillende Ud-

bytte. I Egne, der ligge fordelagtigt for Afsætning, kan det vel være rigtigt for en Husmand at dyrke Havesager, naar han forstaar sig derpaa; men er der ingen Afsætning vil det være taabeligt, og forstaar Manden sig ikke paa Spadekultur maa han først lære den før end han forlader den gamle Dyrkningsmaade. I Almindelighed ere Huslodder dog ikke saa store, at en Familie kan leve alene af deres Udbytte, om de end dyrkes nok saa udmærket. To, tre Tønder Land, som Hr. K. nævner, forslaaer ikke. Er der da ikke særlig gunstige Forhold tilstede, har Manden ikke en flink Hustru eller Børn, eller Gamle, som kunne gjøre det væsenligste Arbejde, saa vil det næppe betale sig at dyrke Jorden som Havejord. Kan Husmanden føde en Ko og avle Brødkorn og Kartofler til Husbehov paa sin lille Lod, vil han som oftest tjene mere ved at bruge den saaledes og ved Siden af tage en af de faste Tjenester, hvortil man fortrinsvis, i alt Fald i mange Egne, søger solide Husmænd, end ved udelukkende at anvende sit Arbejde paa Lodden. I det Hele taget lader der sig naturligvis ligesaa lidet foreskrive en Dyrkningsmaade for Huslodder som for Gaarde, der skal passe for alle Tilfælde og de meget forskellige Forhold i forskellige Egne, og under alle Omstændigheder har vel Husmanden, som enhver anden fri Mand, Ret til at anse sig selv for den bedste Dommer om, hvad der baader ham. Er han stræbsom og flink, trænger han til Andres Raad eller Hjælp, faar han den let. Der uddeles jo aarlig ganske anselige Præmier for ypperlig Dyrkning af Huslodder og de mindre Sparekasser yde redebont saadanne Folk Laan paa billige Vilkaar, naar de behøve dem.

Ved at følge Hr. K.'s Anvisninger ville vi altsaa ikke kunne «redde Fædrelandet». De minde i det Hele taget

altfor meget om hans eget Udfald mod dem, «som have lidet eller intet Kjendskab til Jord og Jordbrugere og som dog fra Studereværelset og Kontoret mene at kunne fælde afgjørende Domme i Sagen.» Ville vi undgaa den kul-sortede Fremtid, Hr. K. lover os, gjælder det blot aldrig at vige fra, hvad Hr. K. i sin Forblindelse kalder «det falske Spor»; men i det Væsenlige holde fast paa den Fordeling af den danske Jord, vi nu ere naaede til. Der er næppe et eneste Land i Evropa, der har nogen saa faldkommen end sige bedre; den har gennem Aarhundreder givet den danske Jordbruger Kræfter til at bære de grusomste Prøvelser og den vil være det sikreste Værn lige overfor de nye, Fremtiden han have os forbeholdt.

Til Slutning endnu blot et lille Bidrag til Oplysning om det fortærskede Spørgsmaal, hvorvidt det lille Agerbrug kan give og giver et ligesaa stort Udbytte som det store: Da Hørsholms Gods i 1761 overgik til Selvejendom havde det en Befolkning af henved 4000 Mennesker (1769: 3817). Af disse var omtrent 3000 Bønder: 200 Gaardmænd og omtrent 250 Husmænd og Indsidderfamilier, Resten Indvaanere af Byen Hørsholm, Embedsmænd, Møllere, Kromænd og enkelte «Herremænd»: større Parcellister af den udstykkede Hovedgaard. Bøndernes Huse vare assurerede for c. 60 000 Rd., de øvrige for omtrent ligesaa meget. Førend Udskiftningen var af det over 20 000 Tdr. Land store Areal kun lidt over $\frac{1}{4}$ Pløjeland, for største Delen slet dyrket og ufrugtbar, Udsæden ikke over 1200 Tdr. Rug, 1300 Tdr. Byg og 1000 Tdr. Havre eller omtrent 3500 Tdr. Sæd, som sjældent gav fire Fold, hyppigt derunder. Høhøsten var henved 5000 Læs à 30 Lpd., mest daarligt, grovt Mosefoder. Af Heste holdtes omtrent 1100 og af Hornkvæg omtrent 1700 Stkr., alt af ringe

Beskaffenhed. Hundrede Aar derefter, 1861, var Befolkningen 8417 eller Usserød Værk og Hørsholm fraregnede c. 7500 Mennesker. Der fandtes 13 Herregaarde (over 16 Tdr. Hartkorn), 161 større og 122 mindre Bøndergaarde (fra 3—10 Tdr. og fra 1—3 Tdr.), 81 Parcelsteder (fra 4—8 Skpr.), 148 Huse med Jord (fra 1—4 Skpr.), 432 Huse med Have (under 1 Skp.) og 224 uden Hartkorn; omtrent 1400 Familier. Bygningerne vare forsikrede for over 3 Millioner Rd. Af Arealet var c. 15000 Tdr. Ld. veldyrket, deraf 1000 Tdr. som Eng, Udsæden ikke under 1800 Tdr. Vintersæd, henved 7000 Tdr. Vaarsæd og 100 Tdr. Bælgæd. Middeludbyttet var 10—15 Fold og derover. Omtrent 600 Tdr. Ld. dyrkedes med Rodfrugter, over 2000 Tdr. Ld. udlagdes med omtrent 34000 Pd. Kløver og Græsfrø. Høhøsten kunde anslaaes til omtrent 12000 Læs Kløverhø og 6000 Læs Enghø à 70 Lpd. Af Heste fandtes over 1700, af Hornkvæg næsten 5000 Stkr., i Reglen af god Beskaffenhed*).

Kan noget stort Agerbrug udvise større Fremgang eller større Udbytte?

*) Uddrag af et større Arbejde, som vil udkomme i Aarets Løb.

Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie.

II.

Dr. E. Dühring og hans Venner Socialisterne.

Ifjor, dengang da Dr. Dühring «removedes», blev der
 baade i den socialdemokratiske og i den ikke-social-
 demokratiske Lejr gjort megen Støj over denne Filosof-
 Nationalekonoms formentlige «Overgang til Socialdemo-
 kratiet», — og blev han i den Anledning feteret af det
 ene Parti, saa blev han af det modstaaende taget under
 en mindre blid Behandling. Imidlertid kunde man have
 sagt sig selv, at hvis han virkelig havde meldt sig ind i
 det socialdemokratiske Parti, saa vilde der dog ikke løbe
 meget Vand i Stranden, inden han atter meldte sig ud.
 Det at leve i længere Tid paa en god Fod med de social-
 demokratiske Matadorer, er som bekjendt et Kunststykke,
 som kun et Mindretal formaar at udføre. Og er et længere
 Samliv med Førerne, hvis Selskab i ethvert Fald er noget
 blandet, i Almindelighed temmeligt vanskeligt, saa maatte
 det være særligt vanskeligt for en Mand med Dr. Dührings
 biliøse Sind og stive, umedgjærlige Karakter. Det varede
 da heller ikke ret længe med Venskabet; og det hed sig,
 inden mange Uger vare gaaede, at D. atter havde «sagt
 sig løs» fra det socialdemokratiske Parti. Men i en Er-

klæring, som han offentliggjorde i Slutningen af forrige Aar, udtaler han, at dette Rygte er og maa være usandt, allerede af den Grund at han «aldrig har tilhørt noget politisk eller økonomisk Parti, altsaa heller ikke det socialdemokratiske». Det er aldrig faldet ham ind at lade sin «selvstændige Tænken og Forsken blive afhængig af Partihensyn. Men allerede for flere Aar siden var det,» skriver han, «netop Professorerne, der yndede at lade det se ud, som om jeg var socialdemokratisk Agitator, fordi de saaledes haabede sikrest at berøve mig Tilhørere paa Universitetet. I tidligere Tider forsøgte de at hjælpe sig med den Historie, at jeg som Lærer skulde være upraktisk og for høj for Studenterne. Da Faktum gjendrev denne Snak, malede de Socialdemokratiet paa Væggen. Dengang da jeg fordreves fra Universitetet, kom det paa Væggen malede virkeligt frem. Studenterbevægelsen var rigtignok allerede i Gang, men netop derfor slog en Del af Socialdemokratiet til for at benytte Lejligheden efter sin, ikke efter min, Opfattelse, og ikke saa meget for Videnskabens Frihed, som for Partiets politiske Agitationsejemed. Øjeblikket var desuden heldigt: en Millionær havde givet Socialdemokratiet Midler til et Tidsskrift og til Stiftelsen af et saakaldt frit Universitet. . . . Men foruden Penge-Millionæren, maatte der haves en aandelig Kapitalist: paa mit Navn skulde Forretningen bringes i Gang. Jeg nægtede imidlertid enhver Medvirken, fordi jeg ønskede at bevare mine videnskabelige Anskuelsers Frihed, og fordi jeg vidste, at Lederne slet ingen Interesse havde for mine videnskabelige Bestræbelser, men kun agtede at exploitere mig. . . . Ogsaa Ledere af protektionistiske Organer meldte sig for at vinde mig for deres Partitjeneste. Jeg afslog alle Tilbud. Naar jeg nu skjældes ud i socialdemokratiske

og protektionistiske Organer, saa er det kun et Vidnesbyrd om min Uafhængighed, hvorom ogsaa min øvrige Optræden for Videnskabens og Dannelsens Forbedring vidner».

Men det blev ikke ved denne Erklæring. D. havde, allerede fra ældre Tider af, en Regning at opgjøre med den «Afart af Socialisme, der for Tiden er herskende i Tyskland», med den marxistiske. En af denne Retnings mest ansete Forkæmpere, Fr. Engels, havde ifjor i en længere Række Artikler rettet et voldsomt Angreb paa Dühring og hans «Omvæltning af den politiske Økonomi». Engels søgte med stor Grundighed at dokumentere Tilstedeværelsen af forskellige Misligheder i Dührings nationaløkonomiske Skrifter. Han beskyldte endog D. for ligefrem at have plagieret Marx. Den dühringske «Besiddelsesrente»-Theori adskilte sig fra den marxske «Merværdi»-Theori kun ved en unøjagtig Affattelse. Ja Engels gaar endog saa vidt at paastaa, at det paafaldende Rabalder, D. gjør i sin «Kritische Geschichte der Nationalökonomie» i Anledning af Marx's «Das Kapital» og navnlig dennes Merværdi-Theori, — ikke er Andet end Krigspuds, snedige Manøvrer, hvis Formaal er at dække den grove Maade, hvorpaa D. i et andet af sine Værker, «Kursus der Nationalökonomie», har plagieret Marx. D. har, paastaar Engels, god Grund til at skræmme Folk fra at læse «Das Kapital»! «Den Venus, som denne tro Eckart advarer den tyske Ungdom imod, har han i Stilhed bragt i Sikkerhed ud af Marx's Enemærker — til eget Brug».

Det var unægteligt drøje Beskyldninger. Man forstaar, at Dühring nok kunde føle Lyst til ved Lejlighed at give Marx og «dennes Haandlanger, Hr. Engels,» Svar paa Tiltale. Svaret kom i et Foredrag, D. for et Par

Maaneder siden holdt i Berlin over «den marxistiske Socialisme». D. skildrer det avtokratiske Regimente, Marx fører. Naar man véd, hvad Hr. Marx er og var, saa véd man ogsaa, hvad det larmende socialistiske Slæng i Tyskland vil og véd, eller rettere: ikke véd. Marx har spillet en virkelig og en blot tilsyneladende Rolle: For det Første har han været Hovedintriganten i den internationale Arbejderforening. For det Andet har han ønsket som et Tilbehør til denne Forretning at give sig Udseende af at være en social Videnskabsbefordrer, og et mystifikatorisk Brudstykke af en Bog skal hjælpe ham hertil. Hvordan er Hr. Marx kommen til sin saakaldte Videnskab? I Fyrrerne levede han i Rinprovinsen som en almindelig oppositionel Journalist, der kun udmærkede sig ved nogen Frækhed; men principmæssigt at forfølge noget klart Bestemt var han ganske ude af Stand til. Saa leverede han kort før Februarrevolutionen, altsaa for 30 Aar siden, i Forening med sin Haandlanger, Hr. Engels — en Fabrikant, der fra sin Højde har set ned paa sine Arbejdere — et saakaldt «kommunistisk Manifest». I denne umodne Smule Afhandling var der foruden forvirrede Ufordøjeligheder ikke andet Forstaaeligt at finde end en urimelig Fordring om ligefrem Ophævelse af Privatejendom og Arveret. Herved holder Marx endnu fast. Han har i de 30 Aar ikke udviklet sig, om han end har fejlet noget lærd Kram sammen, skrevet i Aviserne og trængt sig ind paa Internationale, først som Fadder, sidst som Bedemand, da han hellere selv vilde føre Barnet til Graven end tillade andre Faddere, som Bakunin, at forrette denne Tjeneste. Hans Lærere i Videnskab danne en besynderlig Treenighed: Moses, Hegel og Ricardo. Hos den Første har han hentet den jødiske Jubelaarskommunisme; hos den Anden det

mystisk filosofiske Kavdervælsk, der benyttes for dialektisk at komme til Jubelaarets verdenshistoriske Konstruktion; og hos Ricardo, som han har søgt at hegelisere, har han hentet nogle Stumper, der skulle give ham (Marx) Udseende af at være i Besiddelse af en nationaløkonomisk Dannelse, som han i Virkeligheden mangler. Man kunde sige, at han har misforstaaet dem alle Tre, naar det overhovedet ved Misforstaaelser havde været muligt at fordærve Noget i den hegelske Mangel paa Forstaaen. Den marxske Socialisme er: uretfærdig, umoralsk, frihedsødelæggende, — med disse Ord resumerede D. sine Udviklinger.

Den marxske Socialisme er et Vrængebillede; men det Samme — siger D. i et følgende Foredrag — gjælder om Professorsocialismen, — en Levning af det, der for nogle Aar siden paadrog sig Spottenavnet Kathedersocialisme, og som nu efter at være sammensmeltet med Manchestervæsenet selv har beseglet sin Fiasko. Schäßle, der som Tübinger- og Wiener-Professor var saa uheldig, og som efter at have været Medlem af det fevdal-aristokratiske Ministerium Hohenwart ogsaa i Østrig havde udspilt sin Rolle, har ikke kunnet modstaa Lysten til at ophjælpe sin Forfængelighed ved en indbringende Koketteren med den marxske Socialisme. For et Aarstid siden offentliggjorde han en Brochure («Quintessenz des Socialismus»), i hvilken han komplimenterer Hr. Marx, og lader som, om han fandt den nuherskende tyske Socialisme forenelig med de saakaldt kristeligt og fevtalt farvede Anskuelser, som han selv paa den mest reaktionære Maade bringer frem imod den sunde og exakte Nationaløkonomi. Naturligvis spekulerede Schäßle, da han udgav sin Brochure, i at det marxske Coteri ved at gøre Reklame skulde hjælpe ham til den Berømmelse, som hans

jesuitiske og forvirrede Bøger, i hvilke han væsenligt repræsenterer det fevdale Element og de middelalderlige Rester imod det moderne borgerlige og industrielle Element, ikke have indbragt ham. Og de socialdemokratiske Blade have virkelig næsten daglig gjort Reklame for hans Brochure og med Iver kolporteret den. I høj Grad komisk er det da at se, at Schäfte i dette Skrift paa en fin Maade lader de Reaktionære blandt sine Læsere forstaa, at den marx'ske Socialismes Principer slet ikke i Fremtiden ville føre den almindelige Valgret med sig, men tværtimod ville føre til en korporativ Stænder-Inddeling af Samfundet. Saaledes skulde der altsaa være et Valgslægtskab mellem Middelalderen og det marx'ske Jubelaar, og naar den saakaldt kristelige og moralske og ostensibelt konservative Ex-Professor og Ex-Minister og Medarbejder af den ny-stiftede kirkelige «Statssocialist» føler sig hjemme, naar han er sammen med det marx'ske Socialistfirma, saa er det betegnende og viser, at i Socialdemokratiets nu-værende Virkemaade har det virkelig Reaktionære stort Spillerum. Naturligvis er Professorsocialismen væsenlig Anti-Socialisme; den koketterer kun; men i ét Punkt er den dog virkelig i Overensstemmelse med Marxismen: ogsaa den sværmer for Politistaten. I Nationaløkonomiens forsmåede Tilstand, i Universitets- og Dannelsesforholdenes Ynkelihood maa Forklaringen til Professorsocialismen søges. Af den universitære Pietist- og Hykler-Økonomi er Schäfte et Skud. —

Saadan hugger Dühring Socialister og Socialdemokrater, Kathedersocialister og Manchestermænd, Beskyttelsesmænd og Frihandelsmænd ned for Fode. I Live bliver kun En: Dr. Dühring og hans «ægte» Nationaløkonomi eller, om man vil, «ægte» Socialisme». Men nu paastaar,

som vi saa, Fr. Engels, at det Eneste, der duer i denne, er det, Dühring har stjaalet hos Marx; — hvad han har sat til af sig selv, er forkert. Det er maaske lidt for strængt; men sikkert er det, at det Negative ligger bedre end det Positive for Dühring. Han er en dygtig Polemiker og Kritiker, og hans Foredrag, hvis Form dog af og til overskrider det Passendes Grænser, ere blevne hørte med Interesse. Med særlig Fornøjelse har man hørt ham gaa løs paa Marx og hans «Arbejderbibel», — denne Bog, som man forlanger, at det socialdemokratiske Publikum, der ellers ikke maa «tro», skal tro paa; thi lige-
 saalidt som den anden Bibel kan denne forstaas af enfoldige Arbejdere, — men: «det behøver de heller ikke». Det ene Fornødne er: Troen paa Karl Marx, «Avtokraten, Overpolitimesteren, Overcensoren og Overpræsten».

A. P.

Nationalekonomisk Forening.

I Foreningens Møde Fredagen den 1. Marts 1878 indledede Stiftsfysikus **Krebs** en Diskussion om

Jordejendommenes Fordeling i England og Danmark, særlig med Hensyn til Husmandsspørgsmaalet.

Indlederen fremdrog i sit Foredrag de Hovedpunkter, som han udførligere har behandlet i to Artikler i Nationalekonomisk Tidsskrifts forrige og nærværende Hefte. Et Referat af Indledningsforedraget vil altsaa ikke være nødvendigt for Forstaaelsen af den følgende Diskussion; Læserne henvises til Artiklerne: «Jordudstyknings og Industrien», i forrige Hefte B. 129 fg., og «Engelske Grundejere», i nærværende Hefte S. 193 fg.

Til Indledningsforedraget knyttede der sig følgende Diskussion:

Aleksis Petersen var i mange Punkter af en ganske anden Mening end den ærede Indleder, men skulde af dem kun fremdrage ét: Sagen Derby contra Bright. Indlederen havde opkastet det Spørgsmaal: «hvem kommer Sandheden nærmest: Bright, der paastaar, at England kun har 30 000 Landejendomsbesiddere, eller Lord Derby, der er tilbøjelig til at antage, at der findes c. 600 000 Ejere i England»? Og Indlederen havde besvaret dette Spørgsmaal saaledes: «aaenbart Lord Derby». Talerens Svar paa det opkastede Spørgsmaal maatte imidlertid lyde: «aaenbart Mr. Bright», — naar man opfattede Bright som om det nærmest havde været ham om at gjøre al

slaa fast, at Latifundievæsenet existerer i England efter en uhyre Maalestok, og naar man ved «Landejendomsbesidder» forstod en Mand, der var i Besiddelse af saa megen Jord, at han med Familie kunde leve deraf. — Indlederen havde anstillet den Beregning, at c. 330 000 af den Million Ejere, der findes opførte i den engelske ny «Domesday Book», maatte betragtes som Landejendomsbesiddere, og ifølge denne Beregning var Lord Derby altsaa kommen Sandheden en lille Smule nærmere end Mr. Bright. Men Taleren kunde ikke tillægge denne Beregning megen Betydning. Indlederen havde nemlig medregnet over 140 000 Ejere af rent mikroskopiske Jordstumper, — Folk om hvem der ikke kunde være Tale, at de skulde kunne leve af deres Jord. Mænd, der regnede under Paavirkning af Ønsket om at faa Tallet paa Jordejere saa højt som muligt i Vejret, anstillede overhovedet ofte Beregninger af en saadan Natur, at det — hvad en tysk Nationaløkonom havde bemærket — næsten var besynderligt, at de ikke fik alle Englændere opførte som nuværende eller fremtidige «Jordejere», da de dog vel alle tilsidst vilde komme til at eje en Grav. — Taleren henviste derefter til den Tale, det bekendte Parlamentsmedlem G. J. Shaw-Lefevre, Præsident i det londonske «Statistical Society», d. 20. Novbr. 1877 havde holdt i dette lærde Selskab. Mr. Shaw-Lefevre havde her bemærket, at vel var, ifølge de seneste Optællinger, Total-Summen af saakaldte Landejere i de tre Lande, England, Skotland og Irland, 1 153 816; men af dem havde kun 301 378 over 1 Acre, o: over 0,73 Td. Land. Og udskilte man af denne Gruppe dem, der ejede Huse og Byggegrunde, dem, der vare talte to eller flere Gange, samt jordejende Korporationer og velgjørende Institutioner, kunde den mest rundelige Beregning, *the most liberal estimate*, ikke drive Tallet paa Jordejere højere op end til knap 200 000, hvoraf 20 000 i Irland, under 10 000 i Skotland, og knap 170 000 i England. Men af Frankrigs 9 Millioner Familier var c. $\frac{2}{3}$ i Besiddelse af Jord; i Belgien og flere andre Lande var Forholdet ikke mindre gunstigt; i Schweiz, med noget over $\frac{1}{2}$ Million Familier, fandtes noget under $\frac{1}{2}$ Mill. Jordejere osv. I England, derimod, fandtes paa 26 Familier kun 1 jordejende

i Irland, et rent agerbrugende Land, 1 paa 52 Familier; og i Skotland var Forholdet endog saa ugunstigt, at paa 84 Familier kom kun 1 jordejende! Efter disse Oplysninger maatte det da siges, at den ny «Domesday Book» ikke i fjerneste Maade havde rokket ved den Kjendsgjerning, at i Storbritannien og Irland eksisterer Latifundievæsenet i aldeles enestaaende Dimensioner. Det var det, Mr. Bright i sin Tid havde gjort gjældende; denne hans Paastands Rigtighed var ikke Andet end bleven bekræftet ved den ny «Domesday Book». — Shaw-Lefevre havde saaledes reduceret Dr. Krebs Angivelse til det Halve — fra c. 330 000 til knap 170 000 —; men ogsaa den engelske Statistikers Beregning var i Grunden for optimistisk. Han var nemlig gaaet ned til en saa lav Grænse som 1 Acre; men vilde man nøje sig med at gaa ned til 35 Tdr. Land, saa vilde man se, at omtr. $\frac{4}{5}$ af de talrige Ejere i Gruppen 1—100 Acres (226 000 Ejendomme med en gennemsnitlig Størrelse af kun c. 14 Td. Land) vilde udgaa af Opgivelsen af dem, der ere i Stand til at leve af deres Jord. Taleren skulde her gjøre opmærksom paa, at hvis Dr. Krebs havde Ret i, at en Værdiberegning — som Indlederen jo foretrak fremfor en Arealberegning — viste, at de mindre Ejendomme forrentede sig mindre godt pr. Acre end de større, — hvilket forøvrigt bestredes af kyndige Folk, — saa maatte Grænsen, for hvad der kunde betegnes som virkelige Landejendomsbesiddere, jo netop sættes saa meget højere. — Indlederen havde imidlertid — efter først at have undersøgt den ny Domesday Book's Resultater — erklæret, at hele denne Undersøgelse i Grunden var ligegyldig; det Væsenlige, erklærede Indlederen, var: Brugernes Antal; — Ejernes Tal var ganske uvæsenligt. Imod denne Opfattelse maatte der nedlægges Indsigelse, og naar Alt kom til Alt, vilde Indlederen selv næppe for Alvor fastholde den. I sin Artikel om Jordudstykningsen udtalte Indlederen, at under Selvejendomsbestræbelserne «ofredes Alt for Egoismen»: «hvor klinger ikke Jeget igjennem i Ordet Ejendom og endnu mere i Ordet Selvejendom; overalt hvor «jeg» og «mit» saaledes er det Enebestemmende og Afgjørende, maa og vil Samfundet gaa tilbage, fordi Ingen har en Tanke for dette, men kun for

sig selv; men med Samfundet synker Individet i Moral og Dygtighed» (S. 150). Hvad mente nu Indlederen med denne Udtalelse? Ønskede han al Selvejendom afskaffet? Nej, det gjorde han ikke; han var — trods den citerede Udtalelses stærkt socialistiske eller kommunistiske Farve — jo ikke Kommunist; han ønskede tværtimod Privatejendomsretten over Jorden — altsaa «Selvejendommen» — bevaret. Det, Indlederen bifaldt, var, at Jorden, saaledes som i England, samledes paa nogle faa Hænder. Men i Latifundielandene var Egoismen ikke mindre fremtrædende, men tværtimod langt værre, end i Landene med en nogenlunde ligelig Jordfordeling. Hvor Jorden var fordelt paa mange Hænder, dér kunde «Jeg'et» ikke saa stærkt «klinge igjennem», der vilde «Egoismen» ikke være saa stødende og fremtrædende; thi ved Siden af hvert «Jeg» stod der en stor Mængde andre «Jeg'er», og det lille «Jeg», det lille «Selv» vilde umuligt kun kunne «have Tanke for sig selv», da det bestandigt vilde blive mindet om, at der var Andre som maatte respekteres. Men i Latifundielandene stod der paa den ene Side et uhyre Flertal af Nuller, og paa den anden Side nogle ganske faa, knusende store «Selv'er», der baade vilde bilde sig og Andre ind, at de vare Alt, og som ganske sikkert «kun vilde have Tanke for sig selv». Under saadanne Forhold kunde der være Fare for, at «Individet vilde synke i Moral og Dygtighed». Dette mente Indlederen imidlertid ikke; Indlederen foretrak: paa den ene Side en talrig «besiddelsesløs Middelklasse» hos hvem «Samfundets Kundskab, Indsigt og Dygtighed ophobedes», og paa den anden Side en lille, for alle disse Dyder ganske blottet «Rigmandsklasse». Denne Fordeling tiltalte ikke Taleren; Spørgsmaalet om den hensigtsmæssigste Fordeling var jo et Stridsspørgsmaal. Men det burde ikke betragtes som noget Stridsspørgsmaal, det burde tværtimod fastslaaes som noget Uomtvisteligt, at Ejernes Tal ikke var «uvæsenligt», men i allerhøjeste Grad væsenligt.

Efter en Replik af Stiftsfysikus **Krebs**, der fastholdt sine i de ovennævnte Artikler udviklede Anskuelser, gaves Ordet til

Overretssagfører **A. Hein**, der udtalte, at den Opsamling af kolossale Formuer paa enkelte Hænder, som netop fremkaldtes

ved de engelske Gudsers overordentlige Størrelse, maatte ubetinget anses for alt Andet end heldig; og Hovedbjørneste-
 nen for dette Forhold dannedes uden Tvivl af Intestalloven, hvis
 Ophævelse paa forskellig Maade vilde modvirke det, — navnlig
 derved at Jordegods hyppigere vilde blive udbudt til Salg og
 derved nedbringes til en med Indtægten mere forholdsmæssig
 Pris, hvorved atter den til Besiddelse af Jordegods knyttede
 Anseelse vilde tabe sig. Hvad de danske Forhold angik kunde
 han ikke se nogen Nødvendighed for, at en Forøgelse af Hus-
 mændene skulde medføre en tilsvarende Forøgelse af Indsidderne;
 Indlederens Slutning fra den siden 1850 stedfundne betydelige
 Tilvæxt i Indsiddernes Antal oversaa, at denne var en naturlig
 Følge af Ophævelsen af den Bondestanden tidligere tildels paa-
 hvilende Forpligtelse til at tage fast Tjeneste; ligesom det Sam-
 fundsonde, der efter Talerens Mening var Roden til alt Ondt
 for Arbejderstanden, nemlig den letsindige Indgaaelse af tidligere
 Ægteskaber, i de senere Tider fra Købstæderne havde smittet
 Landet. Taleren haabede, at dette maatte være forbigaaende,
 thi ellers var al Hjælp unyttig. Om end en altfor stor Ind-
 siderbefolkning ganske vist var uheldig, kunde Taleren derimod
 ikke erkjende det Samme om en talrig Husmandsstand, i hvert
 Fald havde vi nu den store Husmandsstand, og hvorledes man
 end dømte om det Heldige eller Uheldige heri, maatte der der-
 for gjøres Noget for at hjælpe den op. Taleren var enig med
 Indlederen i at Ulykken var den, at Husmandslodderne, der
 burde være de allerbedst drevne Jorder, tværtimod vare de
 slettest drevne. Grunden hertil burde dog næppe med Ind-
 lederen søges i Husmandens Ulyst til at arbejde for sig selv,
 hvilket stod i Strid med den stigende Uafhængighedslyst; men
 til en virkelig god det vil sige intensiv Spadedrøft af Hus-
 mandslodderne udkrævedes der en forholdsvis stor Kapital, og
 denne savnede Husmanden. Det gjaldt derfor om at skaffe
 den flinke Husmand den fornødne Kapital, og Taleren havde
 derfor for flere Aar siden udarbejdet Planen til en Laanekasse
 for Husmænd; denne Plan, der havde vundet ansete og sag-
 forstandige Mænds Bifald, havde han derefter i sin Tid ind-
 sendt til Arbejderkommissionen, hvor den, efter hvad han

troede at vide, havde mødt velvillig Modtagelse, og vel altsaa vilde blive Gjenstand for nærmere Drøftelse. Taleren skulde derfor her kun nævne, at Planen tilsigtede Støtte fra Sogneraadene som lokale Laanebestyrelser, og fra Staten, dels ved Fritagelse for alle Retsgebyrer og Afgifter, dels ved Hjælp til Tilvejebringelsen af de fornødne Kapitaler; endelig skulde han endnu nævne et Moment, som han tillagde ikke blot økonomisk men ogsaa moralsk Betydning, idet han havde anbefalet at drage Nytte af den mellem Arbejderne overfor de andre Samfundsklasser stedfindende Solidaritetsfølelse, derved at der paaagdes alle Laantagerne i t. Ex. samme Sogneraadskreds et begrænset solidarisk Ansvar for Laanene; de vilde da indbyrdes kontrollere og stimulere hinanden, idet den Enes Forsømmelighed blev Alles Tab.

Stiftsfysikus **Krebs** ønskede ikke Husmandsstanden afskaffet, men vilde blot ikke have den forøget ved kunstige Midler. Men han var ikke saa sangvinsk som den foregaaende Taler. Det vilde ikke være let, selv om man paa liberale Vilkaar gav Husmændene Tilskud, at faa dem til bedre at dyrke Husmandslodderne; thi de holdt ikke af at arbejde med Hakke og Spade. Det var næsten et ringeagtet Arbejde; det overlodes til Indsidderne. Forsøgene paa at faa Husmændene til at dyrke med Spaden mislykkedes. Taleren fastholdt, at i samme Grad som Husmandsklassen forøgedes, vilde Indsidderklassen forøges. — Den engelske Intestatarvelovs Ophævelse vilde ikke medføre saadanne Resultater, som den foregaaende Taler troede. At gaa over til den franske tvungne lige Deling vilde være et altfor stort Spring.

Kand. polit. **Rubin** støttede Aleksis Petersen i den Anskuelse, at den nye Domesday Book ikke havde afgivet noget Modbevis imod Latifundievæsenets kolossale Betydning i England og henviste bl. A. til Professor Conrads Behandling af dette Spørgsmaal. Naar Dr. Krebs mente, at Resultaterne af Statistiken ikke viste hen til en uheldig Fordeling af Jord i England, hang dette formentlig sammen med hans Forkærlighed for de engelske Klasseforhold i Almindelighed. — Taleren havde ikke forstaaet, paa hvilken Maade vi fra vort nuværende Agerbrugsstandpunkt

skulde naa til at blive et Industriland. Forbindelsen imellem de Anker, der vare rettede imod vore Landboforhold og den industrielle Fremtid, vi skulde efterstræbe, stod ham ikke klar, medmindre da at Meningen skulde være den, at vi skulde søge at skabe store Jorddrotter med uhyre Kapitaler, hvilke saa engang i Tiden skulde sætte en Industri i Gang. Naar Dr. Krebs havde henledet Opmærksomheden paa den uheldige Indflydelse vore Landboforhold skulde have haft paa den nuværende Industri, ved at de mange ledige Arbejdskræfter paa Landet vare dragne til Byerne og derved havde skabt Tilstanden efter 1870, da var dette næppe rigtigt; thi de samme Betingelser (Forøgelsen af Husmandslodderne) vare jo tilstede længe før 1870 og maatte da ogsaa have vist lignende Virkninger længe forinden. Gangen i den industrielle Bevægelse efter 1870 havde jo, baade i Aktion og i Reaktion, været den samme hos os som i hele det øvrige Evropa; Tilstanden var ikke fremkaldt ved den ledige Arbejdskraft, men ved den ledige Kapital, og denne havde, her som overalt, dirigeret Arbejdskraften hen, hvor der var Brug for den; Landarbejderne havde ikke skabt den umaadelige Aktion i den industrielle Verden, men det var tværtimod denne, der havde tilkaldt Landbefolkningen til Byerne, for at tage den i Brug.

Stiftsfysikus **Krebs** bemærkede til Kand. Rubin, at Agerbruget først skulde have, hvad der tilkom det, — først da kunde vi begynde at tænke paa Industrien.

Kammerraad **Christensen** (Hørsholm) fremhævede, at Erfaringerne i Danmark talte imod den engelske Jordfordeling; de smaa Agerbrug havde næsten altid staaet sig i kritiske Tider, medens det gik galt med de store, og dette laa i, at de smaa Agerbrugere — selv om de ikke altid drev deres Gaarde saa rationelt som de store — vare bedre Økonomer. Det var ikke saa uriglig en Opfattelse, at de smaa Brug, der dreves af Familien selv, ofte vare bedre drevne end de større Brug, hvor der maatte have fremmed Hjælp. Og hvad særligt Mejeriet angik, saa kunde det i Virkeligheden drives ligesaa godt i det Små som i det Store; den sidste Mejeriudstilling havde jo ogsaa vidnet til Gunst for det lille Mejeri. Over-

hovedet talte Erfaringen i høj Grad for det lille Agerbrug. Erfaringen talte imod at nedlægge de smaa Ejendomme og sammenlægge dem til Mellemgaaarde, thi ingen Klasse Agerbrug var saa uheldigt stillet som den. I Skaane havde man et afskrækkende Exempel paa, hvad det førte til at nedlægge de smaa Gaarde, og lave store Forpagtninger; man havde ødelagt den menige Befolkning og ofte tillige ruineret Godsejerne. Naar Bønderne bleve hjulpne af Godsejerne paa samme Maade som de store Forpagtere blev det, vilde de kunne klare sig lige saa godt. Det vilde være meget farligt, om man slog fast, at det store Agerbrug var det, der forrentede sig bedst; det mindre Agerbrug holdt sig, medens det store gik itu. — Det vilde ikke være nok at skaffe Husmændene Kapital til en bedre Dyrkning af deres Jord; man maatte ogsaa lære dem, hvorledes de skulde bearbejde den. Skulde de hjælpes med Laan, vilde de smaa Sparekasser med deres Kjendskab til de stedlige og personlige Forhold kunne virke heldigere end en for Landet fælles Laanekasse. (Jfr. forøvrigt S. 219—233).

Stiftsfysikus **Krebs** sluttede Forhandlingerne med at bemærke, at han ikke havde villet foreslaa de engelske Landboforhold ligefrem overførte paa Danmark.

Paa Mødet optoges Kjøbmand, Sparekassedirektør **Madsen** i Faaborg til Medlem af Foreningen.

Den sandsynlige Lov for den internationale Telegraftrafik.

Nationaløkonomisk Tidsskrifts Redaktion har modtaget følgende

**Brev til Hr. Overkrigskommissær C. L. Madsen
fra H. Westergaard.**

Deres i forrige Hefte optagne Svar paa min Anmeldelse af Deres Bog om Telegraftrafikken, giver mig Anledning til følgende Bemærkninger: Min Artikel gik ud paa at vise, at Deres Lov kunde opfattes paa to Maader, enten som en nødvendig, almengyldig Lov, om De vil som en Naturlov, eller som en Interpolationsformel. I første Fald maa Loven gjælde i ethvert tænkeligt Tilfælde og med absolut Nøjagtighed, altsaa ogsaa i de af mig opstillede Exempler, der forøvrigt ikke ere saa abnorme, da man f. Ex. godt kan tænke sig, at det ene Land udelukkende tilfører Guld og det andet Kvæg. Da nu dette Exempel viser en Strid, saa betyder det, at Loven ikke er almengyldig, hvilket forresten kan vides paa Forhaand deraf, at Ligningen ikke er homogen. — Formlen maa altsaa betragtes som en blot og bar Interpolationsformel, og jeg har da søgt at paavise, ikke at Deres Formel ikke passer paa Erfaringsrækkerne, men at der var mange andre Formler, der gjøre det. Det er derfor, at man kan finde Fejlen i Norges Statistik paa saa mange Maader, og det er ikke en særlig anbefaling for Deres Formel, at den ogsaa kan bruges dertil. Fejlen ligger iøvrigt meget nær, og enhver foreløbig Sammenligning af Materialet vilde strax have ledet til at finde den.

Det gjør mig ondt, at De har misforstaaet mine Bemærkninger om Afstandens Lov. Det er meget muligt, at der kan

være mere Anledning til at telegrafere, jo nærmere Folk bo ved hinanden, men jeg tvivler om, at De har bevist *a priori*, at Telegramtallet, alt iøvrigt lige, netop maa blive omvendt proportionalt med Afstanden. Opfatter De derimod Sætningen om Afstandens Lov rent formelt, saa er den selvfølgelig fuldstændig rigtig, eftersom man i Ligningen: $C = \frac{c}{d}$ har to ubekjendte Størrelser c og d , saa at man kan disponere over den ene, som man vil. Man kan da ogsaa meget godt kalde c telegrafisk Tilstand eller Lignende, men saalænge man bestemmer den af Ligningen $C = \frac{c}{d}$ og ikke direkte (ligemeget om dette er muligt eller ej), saa maa man ogsaa indrømme, at man ikke véd, hvorvidt c virkelig udtrykker den telegrafiske Tilstand.

Til Slutning skal jeg opfordre Dem til at diskutere Sagen med mig til Efteraaret enten i nationalekonomisk eller i matematisk Forening. Derved vil det da maaske vise sig, om jeg virkelig er saa uklar og uforstandig, og hvem af os, der har de Sagkyndige paa sin Side.

Ovenstaaende Brev har Redaktionen — efter først at have givet Kand. Westergaard Meddelelse derom — ladet Overkrigskommissær Madsen gennemlæse i Manuskript for saaledes at gjøre det muligt at optage endnu i dette Hefte nedenstaaende

**Svar til Hr. cand. mag. & polit. H. Westergaard
fra C. L. Madsen.**

Det glæder mig at se, at De som Følge af mit Svar paa Deres Anmeldelse er bleven tilbøjelig til at anerkjende Afstandens Lov. Hvad den af Dem foreslaaede mundtlige Diskussion angaar, da har jeg, efter hvad der nu foreligger, Grund til at antage, at dette Æmne i sin Helhed næppe vil vinde ved en saadan; det er endnu for de Fleste temmelig fremmed, og vore Synspunkter ligge endnu altfor fjærnt fra hinanden. Jeg vil derimod med Fornøjelse deltage i en skriftlig, offentlig Polemik, der vil fuldstændiggjøre den Drøftelse og Prøve som Theorien finder hos Sagkyndige her hjemme og i Udlandet.

Smaa Meddelelser.

Nekrolog. Bruno Hildebrand, en af Tysklands mest ansete Nationaløkonomer, er d. 29. Jan. 1878 død i Jena, 65 Aar gammel. Allerede som Student havde han udmærket sig, dog ikke i Egenskab af Nationaløkonom, men ved sine stærkt udprægede frisindede politiske Anskuelser. Den Forfølgelse fra Regeringens Side, han i den Anledning blev Offer for, kuede ham imidlertid ikke. Ogsaa efter at han var bleven Professor ved Universitetet i Marburg fortsatte han med megen Iver sin politiske Virksomhed, og den bragte ham i stedse alvorligere Konflikter med Regeringen. Tilsidst saa han sig tvungen til at forlade Tyskland og tage Ophold i Schweiz. Her virkede han ved Universiteterne i Zürich og i Bern. Endelig kunde han vende tilbage til sit Fædreland, og her var han nu fra 1861 ansat som Professor i Jena.

I Aaret 1848 offentliggjorde Hildebrand det Værk, der grundlagde hans Anseelse som Nationaløkonom: «Die Nationalökonomie der Gegenwart und der Zukunft». Af dette Værk er der aldrig udkommet mere end første Bind: hans Virksomhed som Professor, Chef for statistiske Bureaux og Politiker, hans Medvirken ved forskellige Jernbane-Foretagender og andre Foretagender m. m. optog hans Tid saa stærkt, at han aldrig saa sig istand til at levere den bebudede Fortsættelse. Det udkomne Bind indeholder navnlig en Vurdering af Adam Smiths, Adam Müllers, Fr. Lists og Proudhons Theorier. Standpunktet er den historiske Skoles. I en Afhandling om den nationaløkonomiske Videnskabs Opgave (optaget i det af ham 1863 stiftede Tidsskrift, «Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik»), har han leveret et senere Vidnesbyrd om sit nationaløkonomiske Standpunkt. I det nævnte Tidsskrift, som han

udgav i Forening med Prof. J. Conrad i Halle, har han offentliggjort et Par Smaaarbejder. Men dertil indskrænker sig ogsaa hans Virksomhed som nationalekonomisk Forfatter. Som Statistiker har han derimod udfoldet en langt omfangsrigere Virksomhed. Navnlig har han leveret talrige og betydelige Bidrag til Thüringens og til Schweiz's Statistik. I Schweiz var det ham, der gav Stødet til Dannelsen af et statistisk Bureau for hele Forbundet. I Thüringen ledede han det statistiske Bureau og et statistisk Seminarium. — Blandt Tysklands Nationalekonomer, navnlig af den socialpolitiske Retning, nød Bruno Hildebrand en Anseelse som kun Faa.

— I Italien døde i Slutningen af forrige Aar Ant. Scialoja, 60 Aar gammel. Han var en af dette Lands mest ansete Nationalekonomer. Han har udgivet flere større og mindre, nu tildels noget forældede nationalekonomiske Værker, der af de Fleste henførtes til den liberalistiske Retning. Alligevel blev han i de sidste Aar taget til Indtægt af Kathedersocialisterne, og han synes ogsaa selv at have regnet sig blandt dem. Scialoja var ikke blot anset Nationalekonom; ogsaa som Statsmand spillede han en betydelig Rolle. Han var gjentagende Gange Minister, Handelsminister, Finansminister og Undervisningsminister, først i Neapel, senere i Sardinien, endelig i det forenede Italien. I Halvtredserne lod Kong Ferdinand («Bomba») ham bøde flere Aar i Fængsel paa Grund af hans frisindede og forfatningstro Anskuelser.

Offenlige Subskriptioner i Kjøbenhavn. Foruden de Midler, som ved Legater eller ved Bidrag til Foreninger o. L. ere givne i velgjørende og humane Øjemed, indkommer der aarlig ved offentlige Indsamlinger ikke ubetydelige Summer, hvorom der i det i et tidligere Hefte omtalte Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik meddeles Oplysninger. Ved Udarbejdelsen heraf ere Aargangene 1861—76 af Berl. Tid. blevne benyttede som Grundlag. Ialt er der ved offentlige Subskriptioner i dette Blad i Aarene 1861—76 indkommet 6 046 329 Kr. eller 377 895 Kr. aarlig. Langt under dette Gjennemsnit stod Aarene 1861—63 (da der kun indkom henholdsvis 55 577 Kr., 36 765 Kr. og

29 872). Langt over stod Krigsaaret 1864, da der indkom 1 343 333 Kr., og Stormflodsaaret 1872, da der indkom 2 024 296 Kr. I 1876, det sidste Aar for hvilket Oplysninger gives, indkom ialt 314 164 Kr. — Endel af disse Bidrag er gaaet til Udlandet, saaledes til de Kristne i Syrien (i 1861 27 000 Kr.), til Afhjælpning af Nød ved forskellige store Ildebrande i Sverig, ved en Vandflod i Holland, ved en do. i Frankrig m. m.; men det største samlede Beløb, nemlig 150—200 000 Kr., indkom 1870—71 til de franske Saarede, til de franske Faldnes Efterladte, til Krigsfangerne m. m. Til Udlandet gik 1861—76 ialt 340 593 Kr. o: 5,5 pCt. af det hele Beløb. For 1862, 1864, 1873 og 1876 findes slet ingen Bidrag til Udlandet opførte. Det vil være af Interesse ved Siden heraf at nævne, at de Summer, der i Krigsaaret 1864 og i Stormflodsaaret 1872 indkom til os fra Udlandet, beløbe sig til c. 1 100 000 Kr. Vi have altsaa i disse to modtaget 3 à 4 Gange mere af Udlandet end vi i de nævnte 16 Aar have givet det. — Posten «Bidrag til Understøttelse for enkelte Personer og Familier» andrager for de 16 Aar 136 391 Kr. o: 2,2 pCt. af den samlede Sum, med meget varierende Bidrag for de forskellige Aar. — Den største Post er selvfølgelig Posten «egenlig Velgjørenhed», for Kjøbenhavns Vedkommende i de 16 Aar 279 794 Kr. (4,6 pCt. af det hele Beløb), og for Kjøbenhavn i Forening med det øvrige Land 4 287 274 Kr. (70,9 pCt. af det hele Beløb). — Til «kirkelige Øjemed» indkom 450 060 (7,4 pCt.) og 83 998 Kr. (1,4 pCt.) henholdsvis for Kjøbenhavn og for Kjøbenhavn i Forening med det øvrige Land. Det er navnlig Opførelsen af ny Kirker, der her have krævet betydelige Summer. — Endelig er der Posten «kunstneriske og videnskabelige Øjemed», for Kjøbenhavn i Forening med det øvrige Land 224 935 Kr. (3,7 pCt.), for Kjøbenhavn alene 241 284 Kr. (4 pCt.) Herunder maa navnlig mærkes Subskriptionen til det kgl. Theaters kunstneriske Udsmykning, der i 1870 indbragte over 120 000 Kr.

Fripladser i de kjøbenhavnske Skoler. Ifølge det kbhvske Statistiske Tabelværk findes der i Kjøbenhavn kun omtr. tyve Skoler, i hvilke der ikke findes Elever, som ved Skolens eller

Andres Hjælp undervises frit eller for modereret Betaling. Henved en Tredjedel (31 pCt.) af de københavnske Skolebørn undervises frit, og desuden 26 pCt. for modereret Betaling, saa at altsaa ikke Halvdelen af Eleverne giver fuld Betaling for Undervisningen; men ser man, for at bedømme den private Velgjørenhed, bort fra Kommunens Skoler, reduceres Elevtalet fra 25 433 til 14 644, og af dette Tal undervises 2254 frit og 1353 for modereret Betaling. Medens Kommunens Friskoler tælle 5594 Elever, og dens Betalingsskoler 5195 Elever, viser det sig altsaa, at udenfor Almueskolen undervises 15,4 pCt. af Børnene frit og 9,2 pCt. for modereret Betaling. — Sammenholde vi Latin- og Realskolerne med Real- og Borgerskolerne, falder Resultatet ud til Fordel for disse sidste. Dette ligger navnlig i, at forskellige religiøse Separatsamfund (Reformert Menighed, Mosaisk Trossamfund m. fl.) og forskellige velgjørende Selskaber have oprettet Friskoler eller Skoler, hvor Undervisningen helt igjennem gives for modereret Betaling. Desuden have forskellige andre velgjørende Foreninger oprettet Fripladser i de private Skoler for Børn af Middelstanden, og dette ligeledes i Realskolerne. I Latin- og Realskolerne besøge 5,2 pCt. af Eleverne Skolen frit, og 4,7 pCt. for modereret Betaling; i samtlige Real- og Borgerskoler henholdsvis 18,5 og 11,4 pCt.; i de private Real- og Borgerskoler 7,2 og 3,4 pCt. I disse sidste saavel som i Latin- og Realskolerne findes der dels faste Fripladser, dels (og navnlig) Fripladser ved Bestyrelsens midlertidige Afkald paa Skolepenge, dels endelig Fripladser ved anden offentlig eller privat Velgjørenhed 3: Pladser, der betales af Legater eller Velgjørenhedsselskaber, der ikke vedkomme Skolen som saadan, eller ogsaa af Privatmænd. De fleste Fripladser skyldes navnlig nuværende eller forhenværende Bestyrere, Civillisten, private Legatstiftere, Velgjørenhedsforeninger; Moderation i Betalingen navnlig Bestyrerne. — Hvilken samlet Sum, den her omhandlede Velgjørenhed repræsenterer, fattes der Midler til at angive.

Bibliografi.

- Landøkonomiske Breve I—VI. Udg. af R—r. Kolding, Wisbech. (62 S.)
- Block, Traité théorique et pratique de statistique. Guillaumin. 8 fr.
- Chotteau, Le traité de commerce franco-américain. Avec préface par Menier. Sandoz et Fischbacher. 1 fr. 50.
- Delombre, Petites et grandes compagnies de chemins de fer. Etude d'histoire financière. Dentu. 3 fr.
- Leseure, Mémoires sur l'émigration. Didot. 3 fr. 50.
- Mony, Étude sur le Travail. Hachette et Cie. 7 fr. 50.
- Noël, Autour du foyer. Causeries économiques et morales. Charpentier. 3 fr. 50.
- Vuitry, Études sur le Régime financier de la France avant la Révolution de 1789. Guillaumin et Cie. 40 fr.
- Atlas Essays, Nr. 3; The Working Classes in Europe, and other Essays. By Thomas Hughes, M.P., and others. (183 S.) New-York. 5 sh.
- Bigelow, The Tariff Policy of England and the United States contrasted. Boston. 4 sh.
- Blakeslee, Archology; or, The Science of Government. (164 S.) San Francisco. 6 sh. 6.
- Brassey Lectures on the Labour Question. Longmans. 6 sh.
- Briggs, The Peacemaker: Free Trade, Free Labour. Free Thought. Allen. 3 sh. 6.
- Jones, Report of the Commission on the Relative Value of Gold and Silver, the Double Standard, and Resumption. Washington. 3 sh.
- Linderman, Money and Legal Tender in the U. S. (173 S.) New-York. 6 sh. 6.
- Poor, Money and its Laws, embracing a History of Monetary Themes and a History of the Currencies of the United States. (662 S.) C. Kegan Paul. 21 sh.
- Sturtevant, Economics; or, The Science of Wealth. A Treatise on Political Economy, for use of High Schools and Colleges, and for General Readers. 9 sh.
- Woolsey, Political Science; or, The State Theoretically and Practically Considered. 2 vols. 1200 S. Low. 30 sh.
- Goldschmidt, F. List, Deutschlands grosser Volkswirth. Betrachtungen üb. die Erwerbsverhältnisse. (132 S.) Berlin. Springer. 2 M.
- Contzen, National-Oekonomie. Ein Hand- u. Lehrbuch f. alle Stände. (In ca. 30 Lfsgn.)

- Haupt, Gold, Silber u. Währung. (240 S.) Wien, F. Beck. 6 M.
 Held, Sozialismus, Sozialdemokratie u. Sozialpolitik. (156 S.)
 Leipzig, Duncker & Humblot. 3 M.
 Kaufmann, die Zucker-Industrie in ihrer wirthschaftlichen u.
 steuerfiskalischen Bedeutung f. die Staaten Europas. (248 S.)
 Berlin, Guttentag. 6 M.
 Kritik der «Quintessenz d. Sozialismus» v. Schäffle. Von e.
 prakt. Staatsmann. (44 S.) Bielefeld, Velhagen & Klasing.
 80 Pf.
 Krükl, das Tabak-Monopol in Oesterreich u. Frankreich. Eine
 vergleich. Studie. (68 S.) Wien, Gerold's Sohn. 1 M. 80.
 Moll, Prof., C. L., der Werth. Eine neue Theorie desselben.
 (48 S.) Leipzig, Felix. 2 M.
 Niendorf, die moderne Freiheit im Lichte der Statistik u. Ge-
 schichte. Eine Sammlg. volkswirtschaftl. Aufsätze. (85 S.)
 Berlin, Niendorf. 1 M. 20.
 Pfeiffer, vergleichende Zusammenstellung der europäischen
 Staatsausgaben. 2. wesentlich verm. Aufl. (265 S.) Stutt-
 gart, Kröner. 5 M.
 Rottenburg, vom Begriff d. Staates. 1. Bd. Einleitung u.
 Geschichte der französischen Staats-Theorien bis 1789.
 (355 S.) Leipzig, Duncker & Humblot.
 Sammlung nationalökonomischer u. statistischer Abhandlungen
 d. staatswissenschaftlichen Seminars zu Halle a. S. Inhalt:
 2. Beitrag zur Untersuchung d. Einflusses v. Lebensstellung
 u. Beruf auf die Mortalitätsverhältnisse. (156 S.) 4 M.
 — 3. Studien üb. den amerikanischen Zolllarif, seine Ent-
 wicklung u. seinen Einfluss auf die Volkswirtschaft. Von
 Dr. James. (80 S.) 2 M.
 Sax, die Verkehrsmittel in Volks- u. Staatswirtschaft. 1. Bd.
 (372 S.) Wien, Hölder. 9 M.
 Schäffle, Bau u. Leben d. socialen Körpers. 2. Thl. (498 S.)
 Tübingen, Laupp. 10 M.
 Schmoller u. Dannenberg, zur Reform der Gewerbe-Ord-
 nung. Auf der 1877er Generalversammlg. d. Vereins f.
 Socialpolitik erstattete Referate. (54 S.) Leipzig, Duncker &
 Humblot. 1 M. 20.
 Schriften d. Vereins f. Socialpolitik. XIV. Leipzig, Duncker &
 Humblot. 6 M.
 Inhalt: Verhandlungen der 5. Generalversammlung d. Ve-
 reins f. Socialpolitik am 8., 9. u. 10. Oktbr. 1877.

Frømtidige Jernvejsanlæg: Vort sekundære Banenæt.

Af Dr. Will. Scharling.

Hvor forskellige end Anskuelserne ere med Hensyn til de rette Principer for Jernvejsanlæg og for disses Bestyrelse, tør det dog formentlig ventes anerkjendt fra alle Sider, at der i ethvert Land kan og bør skjølnes imellem principale og sekundære Jernvejsanlæg, et Banenæt af første og et af anden Rang, det første indbefattende Hovedkommunikationslinjerne, hvis Opgave det er at tilvejebringe Forbindelse imellem Hovedstaden og de enkelte Hoveddele af Landet saa vel som imellem disse indbyrdes, det andet omfattende de Baner, der, i Almindelighed som kortere Sidebaner til førstnævnte Næt, nærmest have til Opgave at betjene den mere lokale Trafik, det indre Samkvem i selve den enkelte Provins, om de end selvfølgelig tillige tjene til at bringe ogsaa dennes enkelte Dele i umiddelbar Forbindelse med Hovedstaden saa vel som det øvrige Land. Derimod kan der naturligvis komme megen Uenighed frem ved Afgjørelsen af det faktiske Spørgsmaal om, hvilke Baner der maa betragtes som Hovedlinjer, og hvilke der kun have sekundær Betydning. I to Artikler i «Dagbladet» for indeværende Aar (Nr. 90,

92, den 16. og 20. April 1878) har jeg søgt at give en Besvarelse af dette Spørgsmaal, idet jeg har ment at kunne gjøre gjældende, at det principale Banenæt maatte siges at være bragt til Afslutning, naar hvert enkelt Amt (bortset naturligvis fra Bornholm) var bragt i umiddelbar Jernvejsforbindelse med Hovedstaden og derhos de enkelte Landsdele vare bragte i direkte og let Forbindelse indbyrdes, og jeg har endvidere søgt at paavise, at dette vilde være Tilfældet, naar ved den paatænkte Struer-Oddesund-Bane med tilhørende Dampfart over Oddesund Thisted Amt var inddraget i den almindelige Jernvejsforbindelse og der ved en Forlængelse af Herning-Banen tilvejebragtes en midtjydsk Tværbane, der tilmed ved Hjælp af en kort Forbindelsesbane nordpaa (Silkeborg-Tange) bragte det nordøstlige Jylland i lettere Forbindelse med Esbjerg Havn, samt endelig naar der ved en vestsjællandsk Tværbane fra Sorø til Kallundborgbanen (Jyderup) blev skabt en kortere Forbindelse imellem Lolland-Falster og det sydlige Sjælland paa den ene Side, Fyn og Jylland paa den anden Side. Det blev tillige eftervist, at der til en umiddelbar Jernvejsforbindelse imellem de enkelte Landsdele og en gennemgaaende Godstrafik krævedes Anlæg af Dampfærger fra Sjælland til Falster, Fyn og Sverige, samt at dels disse Anlæg, dels Hensynet til den fornødne Enhed i Ledelsen af Driften gjorde det nødvendigt snarest muligt at skaffe Staten Raadighed over de sjællandske Baner enten ved Køb eller Forpagtning af Banerne. Først naar man paa denne Maade er naaet til en Afslutning af det egentlige Statsbanenæt, d. v. s. det Næt af Jernveje, ved hvis Anlæg og Drift Hensynet til Statsinteresserne maa være det Afgjørende, saa at der kun kan tages et underordnet

Hensyn til de lokale Interessers Krav paa denne eller hin Retningslinje for Banen eller paa denne eller hin Fartplan, som den for dem bekvemtest, — først da er Tiden kommen til at skride til Gjennemførelsen af et sekundært Banenæt, og inden dette sker, bør det da nøje overvejes, dels paa hvilken Maade man bedst vil naa til ikke blot nogle enkelte, spredte Lokalbaner, som vi alt have faaet dem i Randers-Grenaa-, Aarhus-Ryomgaard-, Odense - Svendborg- og snart Frederikssunds-Banen, men til et helt System af saadanne Baner, hvorved der bliver gjort lige Ret og Skjel imod de forskjellige Dele af Landet, navnlig de enkelte Amter, — dels om de Principer, hvorefter de nævnte Baner ere blevne anlagte, virkelig ere afpassede efter de Opgaver, som Forholdene stille dem, og navnlig ville egne sig for et helt System af Amtsveje. Det er disse Spørgsmaal, som jeg her ønskede at gjøre til Gjenstand for en nærmere Under-søgelse, og denne vil da fornemmelig angaa to Hoved-spørgsmaal: hvorvidt bør fremtidige Lokalbaner anlægges paa samme Maade som de alt anlagte, eller bør ikke en lettere Bygningsmaade anvendes? og hvorvidt bør saadanne Baner anlægges som Statsbaner?

I.

Svære og lette Baner.

I det fra Landstinget i sidste Rigsdagssamling til Folketinget oversendte Lovforslag var det bestemt, at de fire i samme omhandlede Sidebaner (Tommerup - Assens og T. - Faaborg, Skive - Glyngøre og Oddesund - Thisted), der «nærmest bør henregnes til Amtsjernvejenes Klasse», skulde bygges efter et billigere Anlægssystem end det hidtil selv paa de lettere Statsbaner brugte, hvis Grund-

træk skulde være: «at der anvendes Lokomotiver af 10 à 12 Tons Vægt; at Kjørselshurtigheden ikke overstiger ca. 3 Mil i Timen; at Bevogtningen ved Ledde og Overkjørsler i Reglen bortfalder; at Broer og Stenkister bygges saa billigt som muligt; at Krumningsradier paa 1000 à 1200 Fod og Stigninger af 1:70 tilstedes; at Stationsbygningerne indskrænkes til det højst Fornødne og at der kun anbringes Hegn efter Reglerne for Landeveje», hvorhos et særligt, lettere Vognmateriel skulde anvendes. Disse Principer, som i Folketinget syntes at støde paa en Del Modstand, navnlig hos Repræsentanterne for de Egne, hvorigjennem saadanne lettere Baner skulde anlægges, ere utvivlsomt i det Hele rigtige, om der end muligvis kan være Tale om at modificere dem i enkelte Punkter. Skal der kunne være Tale om, hvad man maa anse for ønskeligt, at tilvejebringe et sekundært Banenæt i saa stor Udstrækning, at det i ligeligt Omfang tilfredsstiller de enkelte Egenes Krav paa at faa en let Adgang til Hovednettet og en bekvem indre Kommunikation, maa man ganske sikkert gaa over til et billigere Anlægssystem, end det hidtil brugte, og et, der i højere Grad er afpasset efter den Trafik, der vil kunne ventes paa de paa-gældende Baner. Saalænge Talen er om en eller et Par enkelte Lokalbaner, synes det — og dette er en af Mislighederne ved denne stykkevis Behandling og Afgjørelse af disse Spørgsmaal — at være af underordnet Betydning, om man vælger et noget sværere eller et noget lettere Anlægssystem, thi den hele Besparelse synes ikke at have nogen væsentlig Betydning. Men anderledes stiller det sig, naar der er Tale om successivt at anlægge et stort Antal Lokalbaner. Der er er nu allerede foreslaaet — bortset fra de Baner, der formentlig bør optages

som Led af det egentlige Statsbanenæt — følgende Lokalbener i Landstingets Forslag:

Thisted-Oddesund	8,12 Mil
Tommerup-Assens	3,52 -
Tommerup-Faaborg	5,46 -
Skive-Glyngøre	4,25 -
	<hr/> 21,35 Mil

og desforuden i Folketingets Betænkning af 1877:

Hobro-Løgstør	8,30 -
Odense-Bogense	5,38 -
Jyderup-Nykjøbing p. S. . . .	6,00 -

i Alt ca. 41,00 Mil

og hertil vil formodentlig endnu komme 1 à 2 Baner igjennem den sydlige Del af Jylland, 1 Bane i det nordlige Jylland (Vendsyssel), samt, hvis det viser sig umuligt at faa den anlagt ved private Kræfter, Kjøge-Faxe-Rødvig-Banen, saa at det hele sekundære Banenæt, der endnu staar tilbage at bygge, næppe tør anslaaes mindre end i Alt 60 à 70 Mile. For et saadant Banenæt tør Forskjellen imellem selv det lettere Statsbanesystem og det af Landstinget foreslaaede System sikkert anslaaes til omtrent 10 Mill. Kr. Selv om man nu maa indrømme, at dette Beløb ikke vilde være helt bortkastet, eftersom det sværere Baneanlæg ganske vist i nogle Retninger vilde afgive et bedre Samfærdselsmiddel end det lettere, bliver det dog altid et Spørgsmaal, dels om ikke Fordelen vilde blive kjøbt uforholdsmæssig dyrt, dels og navnlig, om ikke Forholdet i alt Fald i flere Tilfælde maa siges at være dette, at der fornuftigvis kun vil være Valget mellem en let Bane eller ingen Bane, fordi den paagjældende Egn slet ikke afgiver Trafik nok for en svær Bane og derfor heller ikke vil kunne bygge den ved egne Kræfter og

endnu mindre faa den bygget ved private Kræfter, og ventelig heller ikke vil kunne sætte sit Krav paa at faa den bygget af Staten igjennem. Vilde man blot stille sig dette klart for Øje omkring i de paagjældende Egne, at Anlægget af en svær Bane (o: en Bane af samme Art som de lettere Statsbaner) vil blive betragtet som umuligt og uoverkommeligt for Staten og at Fordringen herpaa let udsætter Egnen for helt at blive afvist med sit Krav, er der al Grund til at tro, at man snart vilde komme til den Erkjendelse, at en let Bane dog er bedre end slet ingen — og maaske man endog tilsidst vilde komme til at indse, at den meget lette Bane, saaledes som det strax skal blive eftervist, ogsaa har sine Fortrin fremfor den sværere.

Indvendingerne imod det lette System gjælde fornemmelig den ringere Kjørselshastighed og Nødvendigheden af at omlade Godset; ved Siden heraf ere ogsaa Indvendinger imod at udelade Hegnet komne stærkt frem, og det kan vel nok være, at der maa tages Hensyn til disse sidste Indvendinger og at derfor den for de billigere Baner beregnede Sum maa forøges noget med Udgifter til Hegn og nogle flere Banevogterhuse, hvad der dog synes at være af mere underordnet Betydning, da Ugiftsforøgelsen hertil dog vel kun bliver ca. 10 à 15 000 Kr. pr. Mil. Derimod tillægges der ganske sikkert de to førstnævnte Indvendinger en meget overdreven Vægt og Betydning. Man siger saaledes, at en Kjørselshastighed af ca. 3 Mil i Timen ikke er stort mere end Diligencekjørsel i England, og at man altsaa langt billigere maatte kunne opnaa omtrent det Samme ved en efter engelsk Mønster indrettet Diligencebefordring, og man fremhæver, at det netop er den korte Tid, som en selv lidt længere

Rejse udkræver, der bevæger Mange til at foretage den, som ellers bleve hjemme, og at en saa ringe Kjørsels-hastighed derfor let vil formindske Trafikken. Selv om dette Sidste forholdt sig ganske rigtigt, er det klart, at den hele Indvending kun tager Hensyn til Personbefordringen og aldeles ikke til Godsbefordringen, der dog maaske endog kan siges at være en Hovedsag ved de her omtalte Baner, for saa vidt som deres Betydning for de paagjældende Egne væsentlig maa søges i den hele Økonomi i Varetransporten, som derved opnaas, og som bliver forholdsvis desto større, jo daarligere Vejene nu ere. Men ogsaa for Personbefordringen er den større Prisbillighed, hvormed denne kan finde Sted paa Jernvej, et Moment af særdeles stor Betydning, og det bliver et Spørgsmaal, om ikke dette Moment efter vore Forhold og vor Landbefolknings Skikke og Vaner er af nok saa stor Betydning som Hurtigheden. Tid er man i det Hele hos os mere ødsel med end med Penge, og Tiden har for den største Del af Befolkningen langt fra en saadan Værdi, som i et Forretningsland som England, hvor bogstaveligt Time is money. Men dertil kommer, hvad der er Hovedsagen, at Kjørselshastigheden paa disse Baner af den Grund bliver et Moment af mere underordnet Betydning, at Banerne i det Hele ville blive altfor korte, til at Tidsbesparelsen ved en hurtigere Kjørsel kan spille nogen betydelig Rolle. Stort mere end ca. 8 Mil vil næppe nogen af disse Baner blive, og paa denne Strækning vil det ikke gjøre nogen særdeles stor Forskjel, om ogsaa Kjørselshastigheden blev saa stor som paa de lette Statsbaner. Fra Ringkjøbing til Varde (Banen er 8,7 Mil lang) bruger det hurtigste Tog 2 Timer 3 Minuter — d. e. netop $4\frac{1}{4}$ Mil i Timen; men det er, vel at mærke, kun

et enkelt Tog, der gaar med denne Hastighed; de to andre Tog i samme Retning bruge henholdsvis 2 Timer 41" og 3 Timer 22" d. e. en faktisk Kjørselshastighed af henholdsvis 3,19 og 2,69 Mil i Timen. Paa Randers-Grenaa-Banen bruges mindst 2 Timer 38" om de 8,83 Mil, d. e. 3,15 Mil i Timen. Det kan altsaa lidet nytte at anvende betydelige Beløb for at faa noget sværere Baner, naar de to Tredjedele af Togene ikke ville kjøre med stort større Hastighed end den nu for dem alle forudsatte*). Men selv om man fik alle Tog til at gaa med samme Hastighed som det førstnævnte — hvad der dog kun er lidet sandsynligt —, saa maa det erindres, at det her for det langt overvejende Antal Passagerer bogstavelig talt kun drejer sig om Minuter. Det viser sig jo nemlig selv paa Statsbanerne, hvor dog længere Rejser og gennemgaaende Trafik spille en større Rolle, end de ville gjøre paa lokale Sidebaner, at uagtet Hovedrouten er over 60 Mile lang og Banernes samlede Længde (i 1875—76) 95 Mil, kjørte henved 43 pCt. af samtlige Passagerer kun indtil 2 Mil og over 35 pCt. kun fra 2—5 Mil, — i Alt altsaa rejste over 78 pCt. af Passagererne højst 5 Mil ad Gangen. For henved Halvdelen af Passagererne vil det altsaa kun dreje sig om, hvorvidt de skulle kjøre i omtrent 28 eller i 40 Minuter, og for en anden Tredjedel om, hvorvidt deres Rejse fra 1 à 1½

*) Jeg gaar ud fra, at der med en Kjørselshastighed af ikke over 3 Mil i Timen menes, at der virkelig kjøres ca. 3 Mil i Timen, ikke, at der, naar der ingen Ophold var, vilde kunne kjøres denne Strækning i en Time. Selv om imidlertid dette Sidste er Meningen, maa det erindres, at Forsinkelsen ved Ophold bliver forholdsvis mindre, jo ringere Hastighed der kjøres med, og at man derfor vistnok selv med en nominel Hastighed af 3 Mil i Timen faktisk vil kunne kjøre 2½ à 2¾ Mil.

Time kan reduceres til $\frac{3}{4}$ Time à 5 Quarter. Med al mulig Sympathi for utaalmodige Rejsende og med al Anerkjendelse af, at det er grumme kjedeligt at kjøre langsomt paa Jernbane, kan jeg dog ikke erkjende, at det er en Velfærdssag for de paagjældende Passagerer at spare den halve Time, som — højt regnet, er det hele Tillæg, de faa paa en Rejse af 5 à 6 Mil, saa lidt som jeg kan tro, at Banetrafikken vil lide føleligt herunder. Hvor Banerne kun ere 3—4 Mil lange — som Tommerup-Assens og Skive-Glyngøre Banerne, vil hele dette Tids-spørgsmaal blive af aldeles forsvindende Betydning, og for længere Baner vil omvendt Bekostningen forøges saa betydeligt ved det svære Anlæg, som er en nødvendig Betingelse for en hurtigere Kjørsel, at der under alle Omstændigheder skulde tabes en grumme stor Del af Trafikken, for at den ved Anlægget indvundne Besparelse skulde blive illusorisk. At betale henved 1 Mill. Kroner mere for Thistedbanen for at kunne bringe Kjørselshastigheden op fra $2\frac{1}{2}$ à 3 Mil til $3\frac{1}{2}$ à $4\frac{1}{4}$ Mil i Timen, vilde ganske sikkert ikke svare Regning — saa meget mindre som denne større Hastighed ved at kræve et sværere Baneanlæg i andre Retninger vilde medføre Ulemper for Persontrafikken, der sikkert ere langt føleligere og i langt højere Grad paavirke dennes Omfang, nemlig en Indskrænkning i Togenes Antal.

Vi ere herved komne til et Hovedpunkt i Spørgsmaalet om det rette Anlægssystem for lokale Sidebaner, som man ganske sikkert hidtil ikke har taget tilbørligt Hensyn til, nemlig Hensigtsmæssigheden — for ikke at sige Nødvendigheden — af at afpasse Baneanlæggets hele Økonomi efter den Trafik, som Egnen med Rimelighed kan ventes at ville afgive. Man er hidtil selv ved Anlægget

af lokale Sidebaner gaaet ud fra, at Banerne skulle anlægges efter en engang given Model, nemlig de lettere Statsbaner, og man synes aldeles ikke at have spurgt om, hvorvidt den paagjældende Egn kunde afgive en tilstrækkelig Trafik til at sysselsætte en saadan Bane tilstrækkeligt og derved drage den fulde Nytte af den. Det gjælder om en Jernbane som om ethvert Fabriks-Maskineri: jo mere uafbrudt den benyttes, desto større bliver dens Nyttevirkning, desto mere økonomisk dens hele Drift, og dette gjælder i Virkeligheden, hvad enten man kræver en direkte Forrentning af Anlægskapitalen eller ej. I første Tilfælde er det klart nok, at Banen skal forrentes med lige store Beløb, hvad enten den befares med to eller med ti Tog daglig, og om en stor Del af Driftsudgifterne gjælder det ligeledes, at de blive temmelig uforandrede, hvad enten Togenes Antal er større eller mindre. Paa lignende Maade befordres i det enkelte Tog enhver Vogn forholdsvis desto billigere, jo større Toget kan være, og den naturlige Følge heraf bliver da, at man naturligen altid vil stræbe at gøre hvert Tog saa stort, som Banens Beskaffenhed tilsteder. Har man nu altsaa bygget en forholdsvis svær Bane i en tyndt befolknet Egn, bliver Resultatet — som paa Randers-Grenaa-Banen —, at man kan besørge og da ogsaa søger at besørge hele Trafiken med et eller to Tog daglig i hver Retning. Men herved er den paagjældende Egn aldeles ikke tjent; den maa tværtimod siges at være slet betjent, og denne Indskrænkning af Togenes Antal virker aldeles utvivlsomt langt mere til at formindske Søgningen end en formindsket Hastighed vilde gøre. Netop hvor Talen er om en lokal Trafik, er det af allerstørste Betydning, at der nogenlunde hyppigt afgaar Tog. Skal man gøre en længere Rejse,

vil d
ning
Klok
Men
Mil,
milie
Afgar
at An
til O
maal
dette
ninge
afgaa
Tiden
hans
betin
lidt
under
man
et Pa
vilde
kunde
Bane
Paa
tog s
betyd
ofte
ja, st
de af
ingen
kilde
end

vil det i Almindelighed være af mere underordnet Betydning, om man skal tiltræde den til et mindre bekvemt Klokkeslet; man opgiver næppe af den Grund Rejsen. Men hvor Talen er om en lille Udflugt paa nogle faa Mil, en Tour til Kjøbstaden eller et Besøg hos en Familie o. desl., der lægger man stor Vægt paa, dels at Afgangstiden er nogenlunde bekvem, dels og fornemmelig at Ankomsttiden er passende og at den Tid, man faar til Ophold paa Ankomststedet, netop passer til Ens Formaal, hverken bliver altfor kort eller altfor langt. Men dette kan, da Forholdene og Fordringerne i disse Retninger ere saa forskellige, kun blive Tilfældet, naar der afgaar et større Antal Tog om Dagen til forskellige Tider, saa at Enhver kan vælge, hvad der passer efter hans Lejlighed. Dette er efter min Overbevisning Hovedbetingelsen for en livlig Lokaltrafik og en lidt større eller lidt mindre Hastighed er i Sammenligning hermed af underordnet Betydning thi det nytter kun saare lidt, at man sparer $\frac{1}{2}$ Time paa Kjørselen, naar man maa ofre et Par Timer mere end fornødent paa Opholdet. Ellers vilde det ogsaa være uforklarligt, at det paa nogen Maade kunde svare Regning at lade Tog afgaa paa den samme Bane med saa forskellig Hastighed, som nu er Tilfældet. Paa alle Baner finde vi ved Siden af egentlige Persontog saa kaldte blandede Tog, ja rene Godstog, der kjøre betydelig langsommere end hine, de sidstnævnte endog ofte dobbelt saa langsomt — og dog benyttes de alle, ja, stundom de langsommere mere end de hurtige, fordi de afgaa til bekvemmere Tider. Der er saaleds vistnok ingen Tvivl om, at der afgaar flere Passagerer til Roskilde fra Kjøbenhavn med Togene Kl. $8\frac{1}{4}$ og Kl. 9 Form. end med Toget Kl. $6\frac{3}{4}$ Morg., uagtet hine bruge 57',

dette kun 40' til Touren. Det tør vistnok ogsaa antages, at det ret heldige Resultat, som Odense-Svendborg-Banen har givet i Sammenligning med Randers-Grenaa-Banen, bl. A. for en ikke ringe Del skyldes den Omstændighed, at man her har kunnet lade gaa fire Tog daglig i hver Retning, og det bliver maaske et Spørgsmaal, om det ikke, naar Alt kommer til Alt, vilde have svaret Regning, at forøge Togenes Antal paa Randers-Grenaa-Banen fra to til tre i hver Retning, selv om de to Tog synes fuldkomment tilstrækkelige til at besørge Trafikken.

Dette er da sikkert det naturlige og rette Udgangspunkt for Afgjørelsen af det Spørgsmaal, hvor svær eller hvor let en Lokalbane bør bygges: at gaa ud fra, at der til en behørig Betjening af den paagjældende Egn og for at faa en nogenlunde tilfredsstillende Nyttevirkning af Banen udkræves mindst 3 à 4 Tog daglig i hver Retning — og da at spørge: hvor store behøve Togene under denne Forudsætning at være? for derefter at bestemme, hvilken Grad af Sværhed den paagjældende Bane maa have, paa hvilken Tog af denne Størrelse skulde kunne kjøre. At denne Beregning ikke lader sig ansætte med fuld matematisk Nøjagtighed, er en Selvfølge, ligesom at der maa tages fornødent Hensyn til den successive Udvidelse af Trafikken, som en tiltagende Befolkning og en stigende Velstand vil føre med sig. Men tages de fornødne Hensyn hertil, vil man ganske sikkert ad denne Vej naa til langt bedre Resultater end ved at følge den hidtil betraadte: at gaa ud fra en efter alle andre Forhold — nemlig gennemgaaende Trafik, der nødvendig maa have en vis Kjørselshastighed — afpasset Model og de for denne passende Tog, og saa fastsætte disses Antal til, hvad der er tilstrækkeligt, altsaa stræng-

a antages
 org-Baner
 a-Banen,
 tændighed
 lig i hver
 , om det
 et Regning
 -Banen fra
 ynes fuld-
 Udgangs-
 svær eller
 fra, at de
 gn og fo
 irkning a
 hver Ret
 ve Togene
 ter at be-
 ende Ban
 lse skull
 ig ansætt
 ølge, lige
 den suk
 de Befolk
 sig. Me
 ke sikker
 nd ved a
 efter hel
 trafik, de
 - afpass
 a fastsætt
 a stræng

nødvendigt, til at besørge Trafiken. At vedblive med at bygge Sidebaner efter samme Plan som Randers-Grenaa-Banen d. v. s. Baner, der ruinere dem, der overtage Anlæget, binde en større Kapital, end Samfundet ret vel kan undvære, i et helt uproduktivt Foretagende og derhos skaffe den paagjældende Egn en aldeles utilstrækkelig Betjening — det vilde være en saadan Urimelighed, at de Egne, der ville fremkomme med Krav paa saadanne Jernbaner, nødvendig maa møde en Afvisning fra Lovgivningsmagtens Side. Den absolute Betingelse for at gaa til et helt Næt af sekundære Baner maa være, at disse Baner blive billige og af en saadan Beskaffenhed, at de tilstede en paa én Gang hensigtsmæssig og økonomisk Drift.

Selv om nu Rigtigheden af disse Betragtninger indrømmes og det erkjendes, at lette Lokalbaner, ret beset, yde gunstigere Betingelser for en hensigtsmæssig Besørgelse af Persontrafiken end uforholdsmæssigt svære, vil man maaske gjøre den anden Indvending gjældende, som ovenfor blev nævnt, at saadanne Baner frembyde ugunstigere Vilkaar for Godstrafiken, idet de nødvendiggjøre Omladning af Godset. Dette er ganske vist en Ulempe, men man overdriver utvivlsomt i Almindelighed Betydningen heraf. Omladning af Gods til Stationer paa Sidebaner finder sikkert allerede nu Sted i større Omfang, end man almindelig tror. Tilførselen af Manufakturvarer og Kolonialvarer foregaar næppe i saa store Kvantiteter paa én Gang, at de ankomme til saadanne mindre Stationer i hele Vognladninger; selv om Banen blev af samme Art som Hovedbanen, vilde en Omladning dog vistnok ofte finde Sted af saadanne Varer. Omladning af Kreaturer frembyder næppe heller nogen sær følelig

Ulempe. Derimod er der ganske vist endel Varer, der almindelig forsendes i hele Vognladninger og helst maa undgaa en Omladning. Men det er vel ogsaa et Spørgsmaal, om det er saa helt ugjærligt at føre saadanne Vogne over fra en sværere til en lettere Bane eller omvendt. En saadan Overførsel finder jo nu alt Sted imellem de forskjellige Dele af Statsbanerne, og om den end vil frembyde større Vanskeligheder, hvor en meget let Lokalbane udgaar fra en af de svære Statsbaner, vil den dog vel næppe være umulig; kun er det vel en Selvfølge, at det sværere Materiels Godsvogne ikke kunne belæsses fuldt, naar de ere bestemte til at gaa over paa en let Bane. I det Hele maa det erindres, at Sagen, selv hvor en Omladning bliver nødvendig, reducerer sig til et Omkostningsspørgsmaal og at det herved bliver et Spørgsmaal, om ikke Varerne selv inclusive Omladningsomkostninger ville kunne transporteres billigere paa en let Bane end paa en svær, naar man stiller den naturlige Fordring, at Driften ikke blot skal kunne betale sig, men ogsaa forrente Drifsanlægget.

At dette sidste i ethvert Tilfælde bør gjøres saa billigt som muligt, kan næppe omtvistes, og særlig bør Stationsbygningerne reduceres til det absolut Nødvendige. Man er hertillands meget forvænt og meget fordringsfuld i saa Henseende. At Baner, der kunne betale sig, bør forsynes ikke blot med solide, men med smukke Bane-gaarde, udstyrede med en vis Comfort, er en naturlig og rimelig Fordring; men at forlange det Samme af Baner, der knap kunne svare Regning, er mindre rimeligt, og man maa i ethvert Tilfælde hellere nøjes med meget tarvelige Stationsbygninger end opstille saadanne Fordringer, at Baneanlægget bliver uoverkommeligt. Jeg har

i Skotland set Sidebaner, hvor Stationerne ikke vare Andet end aabne Træskure med et lukket Rum i hver Ende, det ene for Billettøren, det andet for første Klasses Passagerer. Fuldt saa vidt behøver man vel ikke at gaa; men det vil ganske vist være heldigst baade for den paagjældende Egn og for Banen selv, om der kommer mange tarvelige Holdepladser fremfor nogle faa kostbare Stationer.

Da det saaledes i det Hele maa siges, at de Principer, som Landstinget har opstillet for Lokalbaner med Hensyn til Anlæggets Beskaffenhed, ere rigtige og stemmende med Forholdenes Natur, maa det ønskes, at Befolkningen i de Egne, hvor der vil blive Spørgsmaal om Anlæg af Lokalbaner, og særlig deres Repræsentanter i Rigsdagen ville gjøre sig fortrolige med den Tanke, at disse Baner fornuftigvis bør afpasses efter det Arbejde, som de skulle præstere, og at det vilde være ligesaa urimeligt at bygge en Jernbane fra Oddesund til Thisted eller fra Skive til Glyngøre efter den samme Plan, som en Jernbane fra Hamborg til Berlin, som om man vilde bygge et Gasværk for Thisted eller Skive med de samme Dimensioner som for København. Og for saa vidt man vil gjøre gjældende, at man dog ogsaa maa tage Hensyn til, at Trafikken efterhaanden tiltager, maa der svares, at dette Hensyn ganske vist bør tages og at Banen bør være beregnet paa at kunne optage den større Trafik, som kan ventes at komme i Løbet af en Menneskealder, men at det dog vilde være højst urimeligt nu at bygge en Jernbane, som først vilde passe til den Trafik, der muligen kommer om et halvt eller et helt Aarhundrede. For de Renter, der i den Tid spares af den nu og for en overskuelig Fremtid overflødige Bekostning, vil man

da til den Tid kunne bygge Banen om, saaledes at den kommer til at passe for de daværende Forhold. Det er ganske vist en Fejl, man kun altfor ofte begaar hertillands ved offentlige Anlæg, af en misforstaaet Økonomi at gjøre disse saa knappe, at de efter kort Tids Forløb vise sig ufyldetsgjørende; men det er lige saa fuldt en Fejl at bortødsle store Summer paa industrielle Anlæg, om hvilke det er givet, at de ere overflødige, blot fordi der muligvis engang vil blive Brug for dem. Alt, hvad der med Billighed kan forlanges, er, at der skal drages Omsorg for, at saadanne Anlæg, som kunne forudses engang at blive nødvendige eller dog ønskelige, ikke nu gjøres umulige; men det kan ikke være den nærværende Slægts Sag at bygge for Børnebørnene, hvad den ikke selv har Brug for — og ikke engang er vis paa, at hine ville faa Brug for. Og naar man har Valget imellem at faa et saadant Anlæg, som baade nu og for en overskuelig Fremtid fyldestgjør rimelige Krav, eller helt at give Afkald derpaa, fordi det udført i større Stil bliver uoverkommeligt — saa kan Valget næppe blive tvivlsomt.

II.

Stats- eller Kommunalbaner.

Medens det ikke kan Andet end billiges, at man i det sidst forelagte Lovforslag om nye Jernbaneanlæg er kommen bort fra at gjøre disse vigtige og efter deres Natur monopoliserede Samfærdselsmidler til Gjenstand for privat Entreprise, er det derimod et stort Spørgsmaal, om det er rigtigt, saaledes som foreslaaet, at gjøre de her omhandlede Lokalbaner til Statsbaner. Hvad enten man ser hen til de Momenter, der maa blive bestemmende for Valget af Retningslinje, eller til de Forhold,

hvorefter Driften bør ordnes, synes det langt naturligere at lægge Afgjørelsen i vedkommende Amtskommuners Hænder end i Statens Haand, og det saa meget mere, som saa godt som alle de for Tiden paatænkte Lokalbaner falde hver for sig helt indenfor Grænserne af et enkelt Amt*).

Det vil strax være indlysende, at det maa faa en ikke saa ringe Indflydelse paa Valget af Retningslinje, om man gjør en saadan Bane til Stats- eller til Amtsbane. Skal den anlægges som Statsbane, maa det være, fordi man lægger en overvejende Vægt paa at faa den paagjældende Egn Centralpunkt, Banens Endepunkt, bragt i den lettest mulige Forbindelse med Hovedstaden og altsaa lægger Hovedvægten paa den gennemgaaende Trafik. Kun under denne Forudsætning er der Rimelighed i at henlægge Afgjørelsen til Statsrepræsentationen; denne maa uden Vanskelighed kunne afgjøre, hvor Banen under denne Forudsætning rettest bør udgaa fra Hovedbanen og hvilken Retningslinje der bedst opfylder det angivne Ojemed. Var Svendborg-Banen bleven gjort til en Statsbane, vilde det have været rettest at føre den til Nyborg istedetfor til Odense, og paa lignende Maade maa man som Statsrepræsentant utvivlsomt holde paa en Faaborg-Ringe Bane, der i sin Tid kan føres videre til Nyborg og eventuelt benyttes som Forbindelse med Udlandet fremfor den nuværende nordligere Linje over

*) Af de paatænkte Baner ligge følgende helt indenfor et enkelt Amt: Thisted - Oddeund (Thisted Amt), Skive - Gylgere (Viborg Amt), Hobro - Løgster (Aalborg Amt), Odense - Bogense (Odense Amt), Assens - Tommerup (Odense Amt), Faaborg-Ringe (Svendborg Amt), Jyderup - Nykjøbing (Holbæk Amt), eventuelt Kjøge-Rødvig - Banen (Præstø Amt). Kun hvis man vælger Faaborg-Tommerup-Banen, kommer denne til at gaa lidt ind i Odense Amt.

Odense-Strib. Saadanne Hensyn maa nødvendig spille Hovedrollen for Folkerepræsentanterne og blive bestemmende for Valget af Retningslinje for Statsbaner. Er det derimod Mening, at det fortrinsvis gjælder om at tilfredsstille de lokale Krav og i fyldigst Maal at betjene den paagjældende Egn ikke blot i det Hele, men ogsaa i det Enkelte, da synes det grumme unaturligt at henlægge Afgjørelsen til Rigsdagen, af hvis Medlemmer efter al Sandsynlighed de 80 eller maaske 90 pCt. ganske savne det Kjendskab til Egnen og til de stedlige Interesser, som er en nødvendig Betingelse for at træffe det rette Valg af Retningslinje for en Bane, der skal fyldestgøre disse Krav. Denne Afgjørelse synes naturlig at henhøre under vedkommende Amtsraad, der sikkert bedst vil vide at træffe det Rette.

Noget Lignende gjælder, efter at Banen først er bleven anlagt, om selve Driften. Ikke blot vil Amtet langt bedre kunne afpasse denne efter de stedlige Forholds Krav, end Hovedbestyrelsen for Statsbanerne, men den vil efter al Rimelighed ogsaa virkelig i en ganske anden Grad lade sig det være magtpaaliggende at lægge en efter Egnens Tarv og Ønsker afpasset Driftsplan end denne. For Statsbane-Bestyrelsen vil en saadan Sidebane nærmest være en generende Ulempe; man vil søge at drage den størst mulige Fordel af den for Statsbanerne ved at sætte Togene paa den i umiddelbar Forbindelse med Togene paa Hovedbanen, uden Hensyn til, om disse Tog passe for den lokale Trafik. Den vil næppe engang kunne skjænke disse Sidebaner den Opmærksomhed, det grundige Studium af Forholdene, som er Betingelsen for Valget af en tilfredsstillende Driftsplan. Henlægges en

saadan Sidebane under Statsbanebestyrelsen, vil denne i de ni Tilfælde af ti drive den efter de samme Principer, hvorefter hidtil Randers-Grenaa-Banen er styret; bliver Banen tilmed anlagt efter samme Model som denne, vil navnlig den naturlige Opfordring, som det sværere Baneanlæg giver til at samle Trafiken i et Par større Tog, ubetinget blive fulgt, medens der er al Grund til at vente, at en lokal Bestyrelse, der netop har den særlige Opgave at bringe den størst mulige Nytte for Beboerne ud af Banen, selv i dette Tilfælde vil følge en anden og for Egnen langt mere tilfredsstillende Fremgangsmaade.

Det tør saaledes anses for ubestrideligt, at de paagjældende Egne i enhver Henseende, baade for saa vidt angaar Anlæg og Drift, ville være langt bedre tjente med at faa disse Baner gjorte til Amtsbaner, over hvilke de faa fuld Raadighed, end med at faa dem gjorte til Statsbaner. Men hele denne Tanke om Amts- eller Kommunalbaner er for de Fleste endnu saa ny, og man har i den Grad levet sig ind i den Forestilling, at Jernbaner enten maa være Statsbaner eller private Anlæg, at man har ondt ved at gjøre sig fortrolig med den Paastand, at der gives en tredje Vej. Man maa saaledes være belavet paa endnu i nogen Tid at se en hel Række Indvendinger gjorte gjældende imod dette Forslag om at gjøre Amtskommuner til Herrer over de Baner, som anlægges netop for den paagjældende Amtskommunes Skyld og med det Hovedøjemed at fremme dens Udvikling og fyldestgjøre dens Krav og Interesser.

Den første og vigtigste Indvending vil være den finansielle: man betragter det som uoverkommeligt for en Amtskommune at indlade sig paa et saa stort

Foretagende som Anlægget af en Jernbane paa indtil 6 à 8 Mil; man anser en saadan Opgave for at være altfor stor for en Amtskommune med dens begrænsede Resourcer, og man gaar ud fra, at en saadan Ordning nødvendig maa paalægge Amtet langt betydeligere finansielle Ofre, end om Banens Anlæg skydes over paa Staten blot med et Tilskud fra Amtet. Overfor denne Betragtningssmaade maa det strax gjøres stærkt gjældende, at den finansielle Side af Sagen i og for sig kan blive ganske den samme, som nu paatænkt, fordi man gjør Banen til Amtsbane; hvad det kommer an paa, er nemlig at skaffe Amtet Raadigheden og Herredømmet over Banen, og det er ikke nogen nødvendig Følge heraf eller Forudsætning herfor, at Amtet kommer til at paatage sig større finansielle Byrder, end om den blev Statsbane. Det er i ethvert Tilfælde ikke min Hensigt med dette Forslag at ville forøge Amternes Byrde, det er tvært imod min Overbevisning, at mit Forslag i Realiteten vil stille Amterne gunstigere, end det efter det foreliggende Lovforslag vilde blive Tilfældet.

Først maa det i saa Henseende erindres, at man i Almindelighed gjør sig skyldig i nogen Illusion om den Fordel, som de paagjældende Amter faa ved at faa deres Lokalbaneer gjorte til Statsbaner. Hvor Talen er om en enkelt Lokalbane, vil det ganske vist være en Fordel for vedkommende Amt at faa saa stor en Del af Udgiften som muligt lagt over paa Staten; men helt anderledes stiller det sig, hvor Talen er om et helt System af Amtsbaneer. Der er alt i det Foregaaende (S. 273) nævnet syv Amter, i hvilke der er Tale om at anlægge Lokalbaneer; til de der nævnte kan imidlertid endvidere føjes

Frederiksborg Amt (en Bane fra Hillerød Nord paa), Hjørring Amt, Aarhus Amt (en Bane til Odder), Vejle og Ringkjøbing Amter, i hvilke der ganske sikkert vil gjøres Krav paa Lokalbaner, samt eventuelt Maribo Amt (Øst-Falster) og Bornholm, ikke at tale om, at Staten alt har medvirket til og tildels helt anlagt Lokalbaner i Randers og Ribe Amter. Det er saaledes ikke mange Amter, hvori der ikke vil blive Tale om Anlæg af Lokalbaner, lidt før eller lidt senere, og det vil da ses, at det for en stor Del er en Illusion, naar et Amt tror, at det bliver fri for at bære hele den Del af Udgiften til en Bane, som den faar lagt over paa Staten. Thi Betingelsen herfor er, at det til Gjengjæld maa tage sin Del af Statsudgiften til Banerne i de andre Amter. Dersom Forholdet var dette, at alle Amter forholdsvis lige meget trængte til Lokalbaner, vilde det i Virkeligheden komme temmelig ud paa Et, om hvert Amt betalte sine Baner og dermed var fri for Tilskud til andre Baneanlæg, eller det fik en vis Qvota af Udgifterne til hine lagt over paa Staten mod at bære en ganske tilsvarende Qvota af Udgiften til de andre Amtsbaner. Nu er Forholdet imidlertid et noget andet, idet ikke alle Amter trænge lige stærkt til lokale Baner, og der vilde derfor ganske vist blive nogle Amter, som vilde vinde, andre, som vilde tabe ved, at Hovedbyrden ved Anlægget blev væltet over paa Staten. Det blev da et Spørgsmaal, om det ogsaa virkeligt er naturligt og billigt, at disse sidste Amter komme til at bære en saa meget større Del af Udgifterne til rent lokale Anlæg, der ere dem aldeles uvedkommende. Man har hidtil med Hensyn til Vejanlæg fulgt den Politik at lade hvert Amt for sig bære Udgiften til sine Lokalveje; det

er vistnok et Spørgsmaal, om det ikke vilde være rigtigt at fastholde denne Fremgangsmaade, om end med nogen Modifikation, ogsaa med Hensyn til de lokale Jernveje. Der vil ogsaa heri indeholdes noget Værn imod at oversvømmes af altfor urimelige Begjæringer om Anlæg af rent lokale Baner ved Statens Hjælp.

Se vi dernæst paa den finansielle Stilling, som Amterne efter det foreliggende Lovforslag vilde faa overfor de dem vedrørende Lokalbaner, da er den denne: Den paagjældende Provins betaler hele Expropriationssummen og det paagjældende Amt $\frac{1}{3}$ af de egentlige Anlægsomkostninger (derunder Udgift til Driftsmateriel), anslaaet til omtrent 90 000 Kr. pr. Mil, — men dette vel at mærke uden at erholde den mindste Indflydelse paa Banens Anlæg eller Drift og uden at erholde nogensomhelst Del af et eventuelt Driftsoverskud. Holdes dette vel for Øje og sammenholdes hermed, at det enkelte Amts Beboere som Medlemmer af Statssamfundet betale deres Andel af Udgifterne ved Baneanlægene i de andre Amter, bliver det et Spørgsmaal, om de ikke vilde staa sig langt bedre ved, at Forholdet blev vendt om, saaledes at Amtet kom til at betale de $\frac{2}{3}$ af Anlægsomkostningerne og saa til Gjengæld blev Ejer af Banen og som saadan fik fuld Raadighed over Banen og kunde drive den paa den for Beboerne hensigtsmæssigste Maade og derhos erholdt det eventuelle Udbytte, som den i Tidens Løb efter al Sandsynlighed vil kunne give. Det er med andre Ord Systemet af 1873, som jeg foreslaar at vende tilbage til, men vel at mærke saaledes, at det blev Amtet, ikke Private, der fik Koncession paa Banen. De 80 000 Kr. pr. Mil, som Staten efter Loven af 23. Maj 1873 skulde tilskyde, vilde imid-

lertid udgjøre en langt større Andel af Omkostningerne ved de foreslaaede lette Baner end ved de i Henhold til nysnævnte Lov anlagte Baner; medens det for Randers—Grenaa-Banen kun var ca. 23 pCt. og for Odense—Svendborg-Banen endog knap 19 pCt. af Anlægsomkostningerne, vilde det for de i Lovforslaget omhandlede Baner blive fra $29\frac{1}{2}$ til $32\frac{1}{2}$ pCt. af Omkostningerne. Tages nu imidlertid ogsaa Expropriationsudgifterne, der efter Lovforslaget skulle afholdes af Provinsen, med i Betragtning, vil det sige, at af den samlede Udgift, der for de i Lovforslaget nævnte Baner udgjøre fra ca. 290 000 til ca. 352 000 Kr. pr. Banemil, vil ca. 135 000 à 160 000 Kr. eller omtr. 45 à 46 pCt. af de samlede Anlægsomkostninger (inklus. Driftsmateriel) blive afholdt af Staten eller af Provinsen i dens Helhed. Naar begge helt skjænke disse Beløb og give Afkald paa deres Forrentning — gaaende ud fra, at disse Udgifter nærmest gjælde egentlige Vejanlæg, som fornuftigvis ikke bør kræves forrentede — er der, eller i alt Fald bør der være, god Udsigt til, at Amtet vil kunne faa fuld Rente af den Merudgift, det efter denne Ordning vilde faa at udrede, medens det tillige har Chansen for i alt Fald med Tiden at faa ogsaa den øvrige Anlægs-kapital forrentet, og det beror i alt Fald paa det selv, om det i større eller mindre Omfang vil give Afkald herpaa for at gjøre Indrømmelse til Banetrafiken i Form af Taxationsnedsættelser. At altsaa Amterne ville kunne være vel tjente med denne Ordning, der gjør dem fuldt til Herrer over Banen, derom nærer jeg for mit Vedkommende ingen Tvivl. Men paa den anden Side vil ogsaa Staten formentlig kunne være ganske vel tjent med denne Ordning. Dens Tilskud faar en bestemt, forud given Størrelse; og

den Omstændighed, at vedkommende Amt selv faar Chancerne for det mindre heldige saavel som for det heldige Resultat, vil bidrage til at gjøre det mere forsigtigt og besindigt i sine Krav paa Jernbaner, og der vil herved blive mere Udsigt til, at saadanne lokale Jernveje kun ville blive anlagte der, hvor der enten er Rimelighed for et passende Driftsoverskud af dem eller Trangen til dem virkelig er saa stor, at Egnen er villig til at gjøre et betydeligere Offer for at tilvejebringe dem.

Selv om man maatte være tilbøjelig til at indrømme Rigtigheden af det Anførte, vil man maaske fremsætte den Indvending, at denne Ordning, selv om den i Virkeligheden er den fordelagtigste for Amtet, dog i Øjeblikket vil paaføre det saadanne Udgifter, at det bliver uoverkommeligt for det. Der vil imidlertid næppe være Noget til Hinder for, at der i denne Henseende træffes en lignende Ordning med Hensyn til denne større Udgift, som der i Lovforslaget er truffen med det kommunale Tilskud til de paatænkte Statsbaner: at nemlig Staten forskudsvis i det ene ligesaavel som i det andet Tilfælde udreder Anlægsomkostningerne og at disse derefter med Fradrag af Statens Kvota refunderes den i Løbet af et vist Antal Aar. Hvad der er Hovedsagen, er nemlig kun, at det er Staten, som kommer til at yde den visse, Amtet derimod, som udreder den mindre visse Del af Anlægsomkostningerne, og at det er dette sidste som faar Chancerne for et godt saavel som for et mindre godt Resultat af Driften.

Endnu vil maaske den Indvending blive fremsat, at denne Ordning vil føre til en for et lille Land altfor talrig Mængde Jernbanebestyrelser og dermed til forholdsvist høje Administrationsudgifter. Denne Indvending

er man allerede af den Grund berettiget til hertillands kun at tillægge ringe Vægt, at den Fremgangsmaade, man hidtil har fulgt, netop har gaaet i denne Retning, og det selv hvor det gjaldt Baner, der ganske bestemt burde styres under Et. Loven af 23. Maj 1873 hviler paa den samme Forudsætning om en Mængde private Selskaber med særlige Bestyrelser, og man har ingen Betænkelighed haft ved at skabe særlige Bestyrelser for Randers—Grenaa-, Odense—Svendborg- og nu Kjøge—Faxe-Banerne. Jeg erkjender imidlertid gjerne, at der ikke i denne Praxis ligger noget egenligt Bevis for, at det saaledes fremkommende Resultat er det Rette. Derimod tror jeg, at man med temmelig Bestemthed tør sige, at der ikke vilde fremkomme noget heldigt Resultat ved at bebyrde Statsbanenettet med et helt System af Sidebaner. Erfaringerne fra andre Lande har tilstrækkelig godtgjort, at Driften af Sidebaner stundom have tynget i den Grad paa Hovedbaner, at selv gode Baner derved ere blevne bragte i en uheldig Stilling. Fastholdes det endvidere, at disse Lokalbaner i Virkeligheden ikke ere Andet end Dampsporveje, der som saadanne helst bør drives efter andre Principer end Hoved-Jernbaner, maa det vistnok ogsaa erkjendes, at deres Formaal bedre vil naas ved en særlig Styrelse, end naar de slaas sammen med Baner, der tildels have en anden Opgave. Der er heller ikke nogensomhelst Nødvendighed for, at Administrationen for saadan en lille Sidebane skal blive særlig kostbar, og det er, ret beset, vistnok et stort Spørgsmaal, om den i Virkeligheden vilde blive billigere, fordi den blev underordnet Statsbanernes Hovedbestyrelse. Det egenlige Administrations-Personale vilde vistnok blive ganske det samme.

Den Vej, der saaledes formentlig bør følges ved den fremtidige Udvikling af vore Jernvejsanlæg, er da denne: først at afslutte det egentlige Statsbanenæt og sammenknytte de forskellige Landsdeles Banenæt til Enhed ved Hjælp af Dampfærger, — og derefter at give almindelige Lovregler om de Betingelser, under hvilke der kan gives de enkelte Amtskommuner*) Koncession paa lokale Baner. Disse Lovregler bør da gaa ud paa nærmere at fastsætte paa den ene Side det System, hvorefter Bygningen af saadanne lokale Baner bør anlægges, paa den anden Side Størrelsen af det Tilskud, som fra Statens Side kan tilstaas, samt den Maade, hvorpaa Amtskommunen kan rejse de fornødne Midler til Bygningen. I saa Henseende bemærkes, at det synes hensigtsmæssigt, saaledes som ogsaa sket ved Loven af 1873, at lade Staten i sin Helhed yde et større, den paagjældende Provins et mindre Tilskud, det sidste omtrent svarende til Expropriationsomkostningerne, men at det dog vistnok vil være rettest ogsaa at fastsætte dette Tilskud til et fast Beløb, da overdrevne Expropriationsfordringer vanskeligere ville kunne sættes igjennem, naar det er selve den paagjældende Egn, der skal udrede den. Det vil utvivlsomt endvidere være rigtigst at angive, hvilke Baner der paa disse Vilkaar kan kræves og gives Koncession paa; men Angivelsen heraf bør gjøres saa vag som muligt, idet Fastsættelsen af selve Retningslinjen bør overlades til Amtsraadet og Bykommunerne i Forening. Endelig maa der i Loven fastsættes, hvor stort et Beløb der aarlig maa udgives til disse Jernbaneanlæg

*) Det bemærkes udtrykkeligt, at der overalt i denne Afhandling ved „Amtskommunen“ eller „Amtet“ er tænkt paa Kjøbstæder og Landdistriktet i Forening.

af Staten, og det baade direkte som Tilskud og indirekte som Forskud. Sættes det sidstnævnte, som i det foreliggende Lovforslag, til 2 Mill. Kr. aarlig, det første til 1 Mill. Kr., idet det overlades Koncessionshaveren at tilvejebringe det Manglende ved Prioritetslaan i Banen, vil det være muligt at tilvejebringe hele det sekundære Banenet, hvoraf Omridsene foran ere angivne, i Løbet af en halv Snes Aar.

De norske Konkurrenceafhandlinger.

II.

A. N. Kier: Skibsfartens økonomiske Forhold.

«Fra de tidligste Tider have Vandkommunikationerne spillet en meget fremtrædende Rolle i de økonomiske og sociale Forhold. Den tætteste Bebyggelse, de folkerigeste og mest velhavende Stæder, og i det Hele det mest intensive økonomiske og sociale Liv har til alle Tider fortrinsvis været samlet ved eller i Nærheden af Flodbredder og Søkyster. For Oldtidens som for Middelalderens og Nutidens Kulturfolk har Vandkommunikationen været en af de vigtigste Løftestænger for Udviklingen af deres økonomiske Kraft, og omend i vor Tidsalder Jernbanerne mere og mere synes bestemte til at indtage den første Plads, hævder Søfarten dog fremdeles sin Rang som et uerstatteligt Forbindelsesled mellem de ved Havet adskilte Lande.» For Chefen for Norges statistiske Bureau maatte det have en særlig Betydning at gjøre Skibsfartens økonomiske Forhold til Gjenstand for en Række oplysende Bidrag.

Lad os som Momenter i Skibsfartens historiske Udvikling kun minde om følgende: Indførelsen

af en egenlig Søfart, ved Fønikierne; Brugen af Sejl, der omend bekjendt ogsaa for Oldtidens ældste Folk (Ægypterne) dog først senere fik ret praktisk Anvendelse; — Opfindelsen af Kompasset; — Opdagelsen af Søvejen til Amerika (12. Oktbr. 1492) og til Indien (26. Avg. 1498); — Dampkraften, hvis Anvendelse vel kan føres tilbage til omkring Aar 1700, men dog først hundrede Aar senere blev praktisk (Rob. Fultons Prøvetur paa Hudsonfloden 1807; New-Yorker-Dampskibet Savannahs Fart over Oceanet 1819). Og af Momenter i den senere Tids Skibsfartshistorie; Ophævelsen af den engelske Navigationsakt og af andre Indskrænkninger i den internationale Skibsfart; — Organisationen af regelmæssige Dampskibslinjer; — Amerikaneren Maurys Undersøgelser angaaende de fordelagtigste Sejlingsruter og i det Hele Meteorologiens Fremskridt; — Forbedringen af Fyr- og Havnevæsen; — Anlæg af Dokker; — Aabningen af Suezkanalen. — Det mest fremtrædende Træk i vor Tids Skibsfart er den stigende Konkurrence mellem Sejl- og Dampskibe. I Dampskibsfarten staar England som Nr. 1; i Sejlskibsfarten er næst efter den engelske og den amerikanske den norske af størst Betydning; derefter den italienske, tyske og franske. — Som det største kontinentale Sejlskibs-Rederi nævnes Wätjen & Co. i Bremen, der i 1876 ejede en Flaade paa 40 Sejlskibe med en samlet Drægtighed af 34714 Registertons. Men Sejlskibs-Rederierne stilles langt i Skygge af Dampskibs-Rederierne. Af disse fortjene navnlig at nævnes: Cunard Company, Inman Co., Allan Line, Anchor Line, Pacific Steam Co., Peninsular and Oriental Steam Navig. Co. (i 1875 63 Dampskibe, med 123000 Registertons, 22555 Hestekræfter), Messageries Maritimes, Norddeutsche Lloyd m. fl. — Det største

enkelte Skib er «Great Eastern», bygget 1854—58, 22500 Tons Brutto, 13000 Tons Netto; i teknisk Henseende et dygtigt Arbejde, i økonomisk Henseende et stort Misgreb. I Foraaret 1870 beregnedes Tabet for de forskjellige Aktieselskaber, der efter hinanden overtog dette *enfant terrible*, til 1 Mill. £. Foruden enkelte Rejser til Amerika med Tropper og Passagerer, har det indtil 1874 alene været benyttet til Nedlægning af endel større Telegrafkabler.

Nogen fuldstændig og paalidelig Angivelse af de forskjellige Landes Handelsflaader savnes. Dog anføres følgende Tal:

Lande.	Antal Sejlskibe.	Antal Dampskibe.	Ialt Transportevne i Tusinder af be- regnede Reg.-Tons.
Storbritannien og Irland .	21021	3852	11693
Britiske Besiddelser	11209	743	1956
Forenede Stater	17226	3958	5471
Frankrig	5487	516	1629
Tyskland	4242	253	1538
Norge	7248	199	1357
Italien	8079	133	1220
Spanien	?	?	1019
Holland	1731	73	582
Rusland	3039	158	442
Grækenland	6123	12	442
Østrig	1765	95	422
Danmark	2723	123	309
Finland	1689	97	284
Portugal	?	?	132
Tyrkiet og Ægypten	?	?	127
Belgien	41	28	116

Disse Angivelser udvise, for de anførte Lande, tilsammen c. 1100 Dampskibe og henved 100 000 Sejlskibe. Disses Lastevne anføres til 14237, Dampskibenes til 3867 Tusinde Tons. Regnes Dampskibenes Transportevne lig det 4-Dobbelte af Sejlskibenes, faas altsaa en samlet Transportevne paa 29705 Tusinde Reg.-Tons. Men til de i det Foran-

staaende medtagne Fartøjer maa lægges en stor Mængde Flod- og Indsø-Fartøjer. — Sejlskibsfarten har siden 1868 i det Hele (bortset fra nogle faa Lande, navnlig Norge og Italien) været i Aftagende, saa at den nu omtrent indtager samme Standpunkt som i 1860. Dampskibsfarten er derimod bestandig i en meget stærk Tiltagen. —

De for Transportvirksomheden i det Hele og særlig for Søtransporten vigtigste Transportgjenstande ere fornemmelig Trævarer, Stenkul og Korn. Som Artikler af anden Rang kan nævnes: Jern og Staal, Bomuld, Hamp og Lim, Uld, Salt, Sukker, Metaller, Petroleum, Guano, Huder, Manufakturvarer, Kaffe og andre Kolonialvarer. —

Under mindre udviklede Forhold besørger Transporten af Transportgjenstandenes Ejer enten ved ham selv eller ved Folk, der ere i hans Tjeneste. Hvor Arbejdsdelingen er trængt igjennem, udskiller derimod Transporten sig som en selvstændig Forretning, og der danner sig Transportmarkeder med Transportkøbere og Transport-sælgere, og de bestemmende Momenter blive da: Transportens Nyttевærdi for den, der begjærer den udført, og dens Omkostninger for den, der udfører den.

Vi betragte først Skibsfartens Betydning for Transportkjøberen.

I nogle Tilfælde er Søvejen den eneste mulige Transportvej; i flere optræder den derimod som konkurrerende med andre Kommunikationslinjer. Hvor der er Valg mellem flere Befordringsmaader, beror Valget paa Forholdet mellem Transportens Nyttевærdi og den forlangte Fragtpris. Ved Sammenligningen mellem de forskellige Transportmaaders Nyttевærdi kommer det hovedsagelig an paa Befordringens Hurtighed, Regelmæssighed,

Bekvemhed og Sikkerhed. Disse Momenter have dog ikke samme Betydning for de forskjellige Transportgjenstande. Transportens Hurtighed kommer saaledes hovedsagelig i Betragtning ved Person- og Brevtransport, kun delvis ved Varetransport; dens Bekvemmelighed navnlig ved Persontransporten.

I Henseende til Transportens Hurtighed (udtrykt i de pr. Time tilbagelagte Antal Kilometer*) meddeles Følgende:

A. Jernbaner (den effektive Hurtighed.)

1. Extratog:

England	60—70	Kilometer.
Frankrig	ca. 50	—
Tyskland	40—50	—
Danmark	40	—
Sverige	35—40	—
Norge	30	—

2. Almindelige Persontog:

England	40—50	—
do. Parlament. trains	30—40	—
Frankrig	30—35	—
Tyskland	26—38	—
do. blandede Tog	16—34	—
Danmark	26	—
Sverige	23	—
Norge	23	—

3. Godstog:

Frankrig	11—15	—
England	meget hurtigere.	

B. Landeveje:

1. Persontransport	ca. 10	Kilometer.
2. Godstransport	ca. 4	—

C. Dampskibsfart.

1. Postdampskibe:

Queenstown—Sandy Hook	20,5	—
---------------------------------	------	---

*) Det i Seruter mest brugelige Længdemaal er engelske Sømil, hvoraf 60 gaa paa 1 Grad, altsaa 1 eng. Sømil = $\frac{1}{4}$ geogr. Mil. 54 eng. Sømil = 100 Kilometer. 1 dansk Mil = 7,5 Kilometer.

2. Lastdampskibe:

London—New-York. 13 Kilometer.

Bergen—New-York 15 —

Kristianssand—Santander. 17 —

D. Sejlskibsfart:

Engelske Klippere, Kina—England . . . 9,4 —

Andre engelse Sejlskibe:

Rio Janeiro—Portsmouth. 7,8 —

Cap Lizard—Gibraltar. 7,8 —

Cap Lizard—Halifax. 4,4 —

Norske Sejlskibe:

Pensacola—Havre 8,2 —

New-York—London 7,2 —

Newcastle—St. Petersborg 5,0 —

Norge—Frankrig 3,4 —

Botniske Bugt—England. 3,1 —

Herefter kan man maaske som gennemsnitligt Forhold antage:

Jernbaner: Exprestog 40—45 Kilometer pr. Time.

— almindelige Persontog. 30—35 — —

— Godstog. 12—15 — —

Postdampskibe. 20—21 — —

Lastedampskibe 13—15 — —

Sejlskibe: Oceanfart 6—7 — —

— i Fart paa Østersøen, Middelhavet og andre mere lukkede Farvande. 3 à 5 — —

Det maa imidlertid bemærkes, at der i det Foranstaaende for Jernbanernes Vedkommende er taget Hensyn til de ved Stationerne forekommende Standsninger; Togenes Farthastighed mellem Stationerne er meget større end den effektive Hastighed, idet Ophold og Forsinkelser ved Stationer f. Ex. ved de franske Jernbaner i 1863 medtog c. 20 pCt. af den hele Tid ved Exprestog og c. 30 pCt. ved almindelige Persontog, ved de engelske Jernbaner henholdsvis 12 og 20 pCt. Hertil er der for Dampskibenes Vedkommende ikke taget Hensyn. Ogsaa maa bemærkes Forskjellen mellem Jernbaner og Skibsfart, for-

saavidt angaar Fart kun om Dagen eller baade Nat og Dag.

I Henseende til Transportens Regelmæssighed, der for Transportkjøberen i mange Tilfælde er af stor Vigtighed, kan Søtransporten i det Hele ikke maale sig med Landtransporten og navnlig ikke med Jernbanetransporten. Dog have Dampskibene efterhaanden bragt det til en forholdsvis meget betydelig Regelmæssighed.

Ogsaa med Hensyn til Bekvemheden vil Jernbanerne i mange Tilfælde være at foretrække. Vel kan Dampskibe undertiden byde de Rejsende flere Bekvemmeligheder; men naar der ved «Bekvemhed» forstaas Adgangen til at benytte Transporten paa den belejlige Tid, vil Jernbanerne komme til at indtage første Plads, da Trafikforholdene ved dem gjøre, at de i korte og regelmæssige Mellemrum, ofte flere Gange daglig, stille sig til Transportkjøberens Tjeneste. Dog have Dampskibene ogsaa i denne Henseende gjort og gjøre fremdeles betydelige Fremskridt.

Endelig er der Spørgsmaalet om Sikkerheden. Ogsaa her staa Jernbanerne i det Hele betydeligt over Dampskibene, og disse over Sejlskibene. Hvad Persontransporten angaar, kommer fornemmelig i Betragtning den Risiko, som de forskjellige Transportmaader medfører for Liv og Lemmer. Nogen nøjagtig Statistik haves ikke her; men af de Oplysninger, der haves, ses det, at ved Jernbanerejser er Faren for Tab af Menneskeliv næsten forsvindende. Ved Dampskibe er den betydeligt større, og ved Sejlskibe endnu større. Imidlertid forekommer ogsaa Exempler paa en høj Grad af Sikkerhed paa Søen. Saaledes skal under de talrige (i de senere Tider over 100 aarlige Overfarter over Atlanterhavet) Rejser, der ere

udførte af Cunardlinjens Dampskibe i Aarene 1840—75, ikke ét Menneskeliv, ja ikke engang noget Brev være gaaet tabt enten ved Skibbrud eller ved Sammenstød eller Ild eller ved nogen af de ellers altfor hyppigt forekommende Søulykker. Dette overordenligt gunstige Resultat skyldes navnlig en høj Grad af Punktlighed, Orden og Disciplin. Ogsaa andre Dampskibslinjer udmærke sig i samme Retning. — Hvad Beskadigelser angaar, er Antallet af dem ved de kontinentale Jernbaner vel omtr. 4 à 5 Gange saa stort som Antallet af de Døde, medens det ved Søvejen antages at være af forholdsvis mindre Betydning.

I Almindelighed kan siges, at med Hensyn til Transportmidlets Nytteværdi staar Søtransport adskilligt under Jernbanetransport, ihvorvel det fuldkomneste Søtransportmiddel, de regelmæssige Dampskibslinjer, i flere vigtige Punkter staar Jernbanekommunikationen forholdsvis nær. Anderledes stiller Sagen sig med Hensyn til det næste Hovedpunkt, — Transportprisen.

En Sammenligning mellem Jernbanernes og Dampskibenes Priser for Persontransport er ikke vel mulig, da de forskellige Befordringsmaader ved Siden af den egentlige Persontransport yde en forskjellig Grad af Bekvemmelighed, Adgang til Medtagelse af større eller mindre Bagage m. m. I Dampskibenes Priser er ogsaa Udgift til Fortæring ofte medtaget. Ved Jernbanerejser, der vare flere Dage, forøges ogsaa undertiden Udgifterne ved Omkostninger til Nattelogs og ved Kjørslen til og fra Stationerne, medens ved Dampskibsrejser en tilsvarende Udgiftsforøgelse kun finder Sted ved Rejsens Begyndelse og Ende. Disse og lignende Forhold gjøre Sammenligningen vanskelig; men det synes, at der ikke er stor Forskjel

mellem, hvad Jernbane- og Dampskibsrejser koste i Forhold til de tilbagelagte Afstande.

Hvad Godstransporten angaar, er Prisen for de forskellige Varesorter stærkt varierende. De gennemsnitlige Transportpriser for Varer af forskellig Slags udgjorde pr. Jernbane, udtrykte i Øre pr. Ton-Kilometer (T. K.) : for Transporten af en Ton pr. Kilometer:

Ved de norske Jernbaner (i 1874)	6,3 Øre.
— svenske Statsbaner (i 1874)	5,4 —
— sjællandske Baner (i 1874)	9,1 —
— jydsk — (i 1874)	6,3 —
— preussiske — (i 1844)	12,4 —
— — — (i 1867)	4,2 —
— franske — (i 1865)	4,5 —

Pr. Landevej varierer i Norge Prisen for Transporten af 1 Ton tunge Varer pr. Kilometer mellem 20 og 40 Øre. I Frankrig og Tyskland regnes i Almindelighed 18 Øre pr. T. K. Paa de bedste Chausseer antages Prisen at kunne ansættes til 10—15 Øre pr. T. K. — Paa Hesteryg regnes i Norge fra 72 Øre til 1 Kr. 50 Ø.; i Frankrig regnes Transporten paa Mølæselryg til 1 fr. = 72 Øre pr. T. K. — I Slutningen af det 18. Aarhundrede kostede Kjørslen mellem London og Leeds 62 Øre og mellem Liverpool og Manchester 70 Øre for de samme Varer, hvis Transport paa Jernbanen nu koster 14 à 18 Øre.

Transporten ad Søvejen er meget stærkt varierende; men i Almindelighed byder Vandvejen Varetransporten meget betydelige Fordele. Paa Grund af Fragtsatsernes store Forskjellighed indenfor en og samme Transportart kan Prisforholdet mellem de forskellige Transportarter indbyrdes kun vanskeligt angives; men naar man vil danne sig et omtrentligt Begreb om Forholdet, kan man udtrykke

de almindelige Transportpriser pr. T. K. for tunge grove Varer ved følgende Række:

Rideveje (Kløvveje)	70—80 Øre.
Almindelige Kjøreveje	20—30 —
Chausseer	10—20 —
Jernbaner: a) Varer overhovedet	4—7 —
b) grovere Varer	2—4 —
Kanaler og Floder	1—2 —
Søveje a) naar Afstanden er under 1000 Kilometer	$\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{4}$ —
b) — — — 2000—5000 —	$\frac{1}{2}$ —1 —
c) — — — over 5000 —	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ —

Som det vil ses, er Forskjellen ganske overordenlig, og det vil heraf kunne sluttes, hvilken betydningsfuld Rolle Vandtransporten maa spille i den hele Omsætnings Økonomi, idet selv den billigste Jernbanetransport neppe kan stilles ved Siden af den dyreste Søtransport. Af endnu større Betydning maatte denne Befordringsmaade være i de Tider, da man ikke havde Jernbaner, og da selv Landevejene vare i en daarlig Forfatning, medens Søtransporten vistnok ogsaa var ufuldkommen, men dog forholdsvis ikke stod saa meget tilbage som de øvrige Kommunikationsmidler. — I Henseende til Forholdet mellem de almindelige Transportpriser for Sejlskibs- og Dampskibsbefordring, er sidstnævnte vistnok i Reglen noget dyrere; men for de fleste Varers Vedkommende er Forskjellen dog ikke betydelig, ja i enkelte Tilfælde maa Dampskibe endog sejle for en lavere Fragt end Sejlskibe.

Skibsfartens Stilling i Kommunikationsmidlernes Række kan saaledes i Almindelighed karakteriseres paa følgende Maade: Hvad Persontransporten angaar, staar den Nyttevirkning, der opnaas ved det fuldkomneste Søkommunikationsmiddel, Dampskibet, tilbage for Jernbanebefordring, men over Landevejsbefordring. Da derhos Transportpriserne i det Hele vistnok knap ere saa billige som

ved Jernbanerne, staa disse i Henseende til Persontransport ubetinget øverst. — Hvad Godstrafiken angaar, yder Skibsfarten, navnlig ved Befordring af de grovere Artikler, i det Væsenlige omtrent samme Nyttevirkning som Jernbanetransporten og er meget betydeligt billigere end denne saavel som enhver anden Transportart.

Efter at have betragtet Skibsfarten fra Transportkjøberens bliver den at betragte fra Transportsælgerens, altsaa Skibsrederens Standpunkt.

Skibsrederens Indkomst bestaar i Overskudet af Bruttofragten over Skibsfartsudgifterne. Da den saaledes er en Difference mellem disse to Størrelser, kan den forøges dels ved en Forøgelse af Bruttoindtægten, dels ved en Formindskelse i Driftsudgifterne.

Af de Faktorer, der influere paa Bruttoindtægten Størrelse, er selvfølgelig Fragtsatsen den vigtigste. Fragtnoteringen er et vanskeligt overskueligt Forhold paa Grund af Brugen af saa mange forskellige Enheder, saa mange forskellige Møntsorter, og overhovedet saa mange forskellige Beregningsmaader, at Indførelsen af en international ensartet Fragtnoteringspraxis med visse universelle Standardenheder og paa ensartet Grundlag byggede Reduktionsskalaer vilde være af stor Betydning for Skibsfarten til Erhvervelse af den Oversigt over Fragtforholdene, som under den nuværende brogede Mængde af forskellige Noteringer kun med største Vanskelighed lader sig istandbringe. En saadan Foranstaltning vilde staa i god Samklang med de Bestræbelser, som i senere Aar med Held ere gjorte for at tilvejebringe ensartede internationale Regler for Skibsmaalingen.

Af de Momenter, der have Indflydelse paa Brutto-fragten, nævne vi først Fartøjernes Lasteevne. Dennes Indflydelse er selvfølgelig. Imidlertid maa det ikke overses, at et større Fartøj ofte maa nøje sig med en ufuldstændig Ladning eller ogsaa med lavere Fragtsatser. Fordelagtigheden ved store Fartøjer betinges overhovedet af Omsætningsforholdene. Naar en vis Grænse ikke overskrides, have de store Fartøjer forholdsvis mindre Omkostninger end de smaa; men et væsentligt Moment ved Spørgsmaalet om, hvor denne Grænse er, ligger netop i Omsætningens Behov for store Skibe. Den stigende Anskaffelse af disse er gaaet for sig samtidigt med en storartet Udvikling af Handelsomsætningen. Men selv om Omsætningsforholdene begunstige Anvendelsen af store Fartøjer, kunne Naturforholdene være til Hinder, idet Fartøjerne paa Grund af deres Størrelse dels kunne være for dybtgaaende, dels vanskelige at manøvrere. Til en vis Grad kunne saadanne Hindringer overvindes. Monstre-Skibet «Great Eastern» er det mærkeligste Exempel paa et Tilfælde, hvor de tekniske Vanskeligheder ere blevne overvundne, men hvor de økonomiske Betingelser ikke have været tilstede. Den britiske Handelsflaade havde (ved Udgangen af 1875) 1 Sejlskib og 9 Dampskibe paa over 3000 Reg.-Tons. (Ved Reg.-Tons forstaas altid Skibets Netto-Tonnage). Paa mellem 2000 og 3000 Reg.-Tons havde den 14 Sejlskibe og 89 Dampskibe. Den tyske Handelsflaade havde (Decbr. 1873) intet saa stort Sejlskib og kun 28 Dampskibe paa fra 2000 til 2500 Reg.-Tons. Af den norske Handelsflaade var (Decbr. 1875) de største Skibe 2 Dampskibe à c. 1500 Reg.-Tons. — Foruden Fartøjets Størrelse er ved Spørgsmaalet om dets Lasteevne selvfølgelig ogsaa Konstruktionen og Bestuv-

ningsmaaden af Betydning. Som bekendt har man i den senere Tid meget diskuteret Spørgsmaalet om at foreskrive og afmærke for hvert Skib en bestemt Ladelinje, som ikke maatte overskrides, samt om Begrænsningen af Adgangen til at føre Dækslast i Efteraars- og Vintermaanederne. — Ved Dampskibene optager Maskin- og Kulrummet en betydelig Del af det Rum, der ellers vilde være disponibelt for Indtagelsen af Last; man antager, at der herved gaar 20 à 22 pCt. af Bruttoindtægten tabt, i transatlantisk Fart henved 25 pCt. De ældre Dampmaskiner optog baade meget mere Plads end de nuværende og brugte meget mere Kul, hvorfor det længe, efterat Dampskibe kom i Brug, ansaas for en Umulighed, at man ved Dampens Hjælp kunde komme over Atlanterhavet. Man mente nemlig, at man ikke vilde kunne faa Plads til at medtage tilstrækkeligt Kul. Endnu i vor Tid har Dampskibsfart til Indien rundt det gode Haabs Forbjerg, altsaa forinden Suezkanalens Istandbringelse, vist sig som et ikke lønnende Foretagende. Feltet for Dampskibenes Virksomhed er imidlertid efterhaanden stadig blevet udvidet, og blandt de Aarsager, som have medvirket hertil, er Formindskelsen i Kulforbruget (der baade betinger en formindsket Udgift og en forøget Indtægt) ikke den mindste.

Ved Spørgsmaalet om Lasteevnens Udnyttning maa man bemærke, at fra et Sted, f. Ex. London, hvor Indførslen i Volumen betydeligt overstiger Udførslen, vil en stor Del af de ankomne Fartøjer altid blive nødt til at afsejle i Ballast eller med ringe Ladning. Her vil i Reglen Konkurrencen trykke Udfragterne saa langt ned, at der ikke bliver væsentligt større aarligt Nettoudbytte for de Fartøjer, der faa Ladning for udgaende, end for dem, der rejse uden Ladning. Forholdet stiller sig

imidtertid ofte saaledes, at der til samme Havne ankommer baade lastede og ballastede Fartøjer, og ligeledes afgaar Fartøjer med og uden Ladning. — Hvad særligt Personbefordringen angaar, er det antageligt, at Forholdet mellem det Antal Passagerer, som et Dampskib kan medtage og det Antal, som det gennemsnitligt medtager, stiller sig uheldigere end ved Jernbanerne.

Sejladens og Havneexpeditionens Hurtighed influer vel ikke stærkt, men noget, paa Bruttoindtægten ved den enkelte Rejse, men er selvfølgelig af væsenlig Betydning for den i den hele Fartid optjente Bruttofragt, saavel som for den enkelte Rejses Nettoindtægt. Paa dette Forhold beror hovedsagelig Dampfartøjernes Overlegenhed over Sejlfartøjer, idet deres Bruttoindtægter væsenlig paa Grund af det større Antal i Aarets Løb udførte Rejser overhovedet kan antages at udgjøre et 3—5 Gange saa stort Beløb pr. Reg.-Tons i Sammenligning med Sejlskibe. — Det er en vigtig, men ofte vanskelig Opgave for Skibsbyggeren at finde en Konstruktion, der, samtidigt med at den fremmer Sejladens Hurtighed, undlader at indskrænke Fartøjets Lasteevne. Ved Siden af Skibskonstruktionen spiller Navigationsdygtigheden her en vigtig Rolle. Medens Skibsrejser i gamle Dage ofte vare meget langsomme, fordi man fulgte Kysten i alle dens Krumninger, begyndte man efter Kompassets Opfindelse at gaa den lige Vej tversover den aabne Sø. I nyere Tid har man imidlertid gjort den Erfaring, at den lige Vej tilsøs ikke altid er den hurtigste, idet det navnlig ved Amerikaneren Maurys Undersøgelser er blevet godtgjort, at man ved at følge visse fra den lige Vej ofte betydeligt afvigende Ruter kan gjøre Regning paa at træffe gunstigere Vinde end ellers. Ved de paa Grundlag af disse

Undersøgelser udarbejdede Sejleruter er Rejsetiden bleven meget forkortet, og Fragtindtægterne altsaa forøgede. Saaledes anføres Rejsen fra de Forenede Staters østlige Havne til Kalifornien gennemsnitligt at være bleven forkortet med 30 Dage, Rejsen til Avstralien med 20 Dage, til Rio Janeiro med 10 Dage, siden Maury i 1855 udgav sit Værk «The physical Geography of the Sea and its Meteorology.» — Hvad Havneexpeditionen angaar, anføre vi kun, at Dampskibe bruge en betydeligt kortere Expeditionstid end Sejlskibe. Ja af forskellige Oplysninger herom synes det endog at fremgaa, at Dampskibe ved Havneexpeditionerne indspare forholdsvis endnu mere Tid end under selve Rejserne, idet de under disse skulle bruge $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{5}$, men i Havn oftest kun $\frac{1}{6}$ à $\frac{1}{10}$ af den Tid, Sejlskibene bruge ved Ladninger af samme Beskaffenhed.

Foruden de nævnte Forhold har ogsaa Fartens gennemsnitlige Længde og den valgte Fartplan Indflydelse paa Skibsrederens Bruttoindtægt. — I Almindelighed kan siges, at under lige Omstændigheder vil det mindre Fartøj have en i Forhold til Tonnagen betydeligt større Bruttoindtægt end det større, fordi det har lettere ved at opnaa en bedre Fragtnotering og bedre Bestuvningsforhold, og fordi det taber forholdsvis mindre Tid ved Havneophold. — Dampskibe have ved samme Fragtnotering i Forhold til Tonnagen en flerdobbelt saa stor Bruttoindtægt som Sejlskibe paa Grund af deres hurtigere Sejlads, hurtigere Havneexpedition og i Reglen længere Farttid. Alle disse Momenter gjøre sig dog især gjældende i de kortere Ruter: fordi Sejlfartøjerne sejle betydeligt langsommere i de mere indelukkede Farvande end i Oceanfarten; fordi Havneopholdet tager forholdsvis

mere af Farttiden i de kortere Ruter, og fordi Langfarten i Reglen beskæftiger Sejlskibene i en længere Tid af Aaret end de korte Ruter gjøre. Dertil kommer, at paa de lange Ruter gaar en større Del af Dampskibenes Lasterrum tabt til Kulbeholdningen. Paa de korte, de for Dampskibene gunstigste Ruter vil 1 Dampskib kunne sættes lig 7 à 8 Sejlfartøjer af tilsvarende Størrelser, paa de for Sejlskibene gunstigste derimod kun lig c. 3 Sejlskibe. Da imidlertid Sejlfartøjerne anvendes mere i længere Ruter og tillige i Reglen ere betydeligt mindre end Dampskibene, er det rimeligt, at Forholdet omtrent vil kunne udtrykkes som 1: 4. —

I det Foregaaende er Skibsrederens Bruttoindtægt omtalt. Tilbage staar Spørgsmaalet om Skibsfartens Udgifter. Hvilken overvejende Betydning disse have, vil indlyse, naar vi meddele, at efter Undersøgelser, der ere byggede paa 159 Aarsregnskaber for norske Sejlskibe, udgjorde Skibsfartens Udgifter 1867—69 ikke mindre end 83,8 pCt. af den samlede Bruttofragt; for 40 Fartøjer udgjorde Udgifterne i 1870 79 pCt. af Bruttoindtægten. En Formindskelse i Udgifterne paa 5 pCt. vilde herefter bringe Nettoindtægten til at stige med 20 à 25 pCt.

Af de løbende Udgifter udgjøre de, der medgaa til Hyrer og Proviant for Sejlfartøjerne den betydeligste Del, nemlig for Fartøjer af c. 300 Reg.-Tons c. 57 pCt. For Dampfartøjer af samme Størrelse udgjorde de derimod kun 29 pCt., og ved store Dampskibe paa 2000 Tons synker Forholdet til under 20 pCt.; her danne Maskinudgifterne den største Del af de daglige Udgifter.

Ogsaa Vedligeholdelses- og Assuranceudgifterne udgjøre en meget betydelig Del. I Forhold til Bruttofragten kunne samtlige Vedligeholdelsesudgifter ved

norske Sejlskibe antages at udgjøre 20 à 25 pCt. ; i Forhold til Skibets Værdi c. 14 à 16 pCt. aarlig, deraf 4 à 5 pCt. til Assurance. For Dampskibenes Vedkommende regnes 13 à 15 pCt. I Forhold til de transporterede Mængder falder der paa Sejlskibene næsten $1\frac{1}{2}$ Gang saa stor Vedligeholdelses- og Assuranceudgift som paa Dampskibene. Skibenes forskellige Art og Størrelse, Ladningens Beskaffenhed, Bestuvningsmaaden m. m. influere stærkt paa disse Udgifter.

Af en Tabel, Hr. Kiær har føjet til sit Arbejde, og i hvilken han har sammenfattet Hovedresultaterne af Undersøgelser om Forholdet mellem de løbende Udgifter og Fartøjernes Transportevne, faas bl. A. Bekræftelse paa, hvad der alt fremdroges under Behandlingen af Skibsfartens Indtægtsside, nemlig at Dampskibenes Overlegenhed er størst i de kortere Ruter og i de Ruter, hvor store Fartøjer kunne anvendes. Ogsaa faa vi her Bidrag til Belysning af Spørgsmaalet om Betydningen af Skibenes Størrelse, Vigtigheden af at paaskynde Sejlads og Expedition og af at undgaa selv blot nogle faa Dages Forsinkelse m. m.

Sluttelig giver Hr. Kiær nogle Oplysninger om Havneudgifter, Mæglerens Provision for Afslutningen af Fragten, Fragtassurance og enkelte andre hermed i Forbindelse staaende Udgifter.

Hr. Kiær slutter sin Afhandling, om hvis Indhold foranstaaende Referat giver Læserne Oplysning, med at erkjende, at hans «Bidrag til Belysning af Skibsfartens økonomiske Forhold» vel ere ufuldstændige, idet der staar flere vigtige Sider af Skibsfartens Økonomi tilbage at undersøge. Ogsaa har under Afhandlingens Udarbejdelse det Spørgsmaal paatrængt sig ham, om han ikke af og

til har strejft vel meget ind paa et altfor specielt Omraade, hvor Spørgsmaalene i det Hele ere af mere teknisk end nationalekonomisk Art og til sin Løsning derfor fremfor Alt kræve fagmæssig Indsigt. Han tror imidlertid, «at den nationalekonomiske Forskning ogsaa paa saadanne Felter har en Opgave at løse, dels nemlig ved at undersøge, hvorledes de almene økonomiske Love gjøre sig gjældende i de enkelte Næringsforhold, dels ogsaa, fordi det empiriske Studium af de konkrete Forhold er af Vigtighed for Erkjendelsen af Nationalekonomiens Love.»

III.

Gamborg: Byerne og Landet.

Det interessante, stedse betydningsfuldere Spørgsmaal om Byernes og Landets indbyrdes Forhold med Hensyn til Befolkning og Produktion har i Hr. Gamborgs lille Afhandling kun fundet en ganske skitsemæssig Fremstilling. Forf. anfører nogle faa historiske og literære Data til Belysning af Bylivets og Landlivets Præg paa Personligheden; — han omtaler Ad. Smiths og Thünens Anskuelser om den økonomiske Vexelvirkning mellem By og Land; — han berører Aarsagen til og Betydningen af Landbefolkningens Indflytning til Byerne; — han opkaster det Spørgsmaal, om Byerne give Landet et fyldestgørende Vederlag for deres Forbrug af Landbefolkningens Livskraft, og kommer til det Resultat, at Byerne paa Grund af deres større Dødelighed, maa antages at medføre en Formindskelse i hele Landets Livskraft; — han antyder

nogle af Aarsagerne til den større Dødelighed i Byerne, — og han meddeler sluttelig nogle statistiske Notitser til Belysning af Modsætningerne mellem By og Land i Norge.

Med hvilke Øjne betragter Forf. nu den baade i Fortid og Nutid omdebatterede Sag: Byernes, navnlig de store Byers, Væxt paa Landets Bekostning?

Han anfører Fordelene ved Bylivet: den lettere Adgang, det giver til Erhvervelsen af en selvstændig Stilling; den lettere Adgang til aandelig Udvikling, til Adspredelse og forskelligartet Nydelse; den større Arbejdsdeling, der medfører at baade Industri og Handel vil udvikle sig kraftigst i Byerne; baade større materielt Velvære og et stærkere og friere Aandsliv. Medens der med det raa Agerbrug følger Aandstræghed, legemlig og aandelig Ubehjælpssomhed, Fastholden ved gamle Begreber, Slendrian, Mangel paa Dannelse, Velstand og Frihed, — udgaar der fra Byerne Frihed, Civilisation og Velstand (jfr. Fr. List). — Men Skyggesiderne maa ikke overses: Uregelmæssighed, Ustadighed og stærkt fluktuerende Konjunkturer findes navnlig i Byerne; Familielivet er i de store Byer udsat for Fare, ja for at ødelægges; Børneopdragelsen forsømmes; Usædeligheden befordres; Pengejagt bliver det vigtigste Maal. Guldalderen kjendte et idyllisk Landliv, men ikke store Byer: «Endnu ej Stæder, der var af dybe Grave omkranset», siger Ovid. «De tapreste Mænd, de mest udholdende Soldater, som heller ikke have de mindste aandelige Evner, fødes af Bønderne,» siger Cato. «Frankrig vilde være langt mægtigere, hvis Paris tilintetgjordes,» mener Rousseau. Og mange Socialister og ikke faa Nationalekonomer have været tilbøjelige til at betragte Skyggesiderne som overvejende.

Forf. fremhæver, at Tyngdepunktet i Ankerne mod Byerne er den Formindskelse i hele Landets Livskraft, som tillægges Byerne. «Under Konkurrencens Tryk vil, naar Virksomheden er fuldkomment fri, enhver Produktion stræbe hen til kun at udvikle sig under de Forhold, som naturligen ere gunstige for den. Med dette som eneste Udgangspunkt for Undersøgelsen vil man komme til det Resultat, at Byernes Udvikling i økonomisk Henseende kun kan være heldig for Landet, idet dette derved mere og mere henvises til den Art af Virksomhed, som er den naturlige for det. Men» — en stor Produktion er ikke det ene Fornødne. «Hvis den menneskelige Stræben ene og alene var rettet paa Produktionen, og det højeste økonomiske Maal var at frembringe den størst mulige Mængde af Værdier med den mindst mulige Mængde af Omkostninger, vilde der ingen Anke kunde rejses mod en Forandring i Produktionen, som om den end for den enkelte Person, den enkelte Ejer eller det enkelte Land medførte Tilbagegang, dog gav andre Personer, Egne eller Lande et Udbytte, der var større end hines Tab. Det vilde da blot hedde: *laissez faire, laissez passer.*» Men «den økonomiske Virksomhed gaar ikke alene ud paa Produktion, som i sig selv ikke er det endelige Maal for den menneskelige Stræben, men ogsaa paa Produkternes Fordeling og Forbrug.» Andre end rent materielle Hensyn maa gjøres gjældende; ogsaa ethiske Hensyn maa tages i Betragtning. Betragtes Spørgsmaalet om Byernes Væxt paa Landets Bekostning, ikke fra et ensidigt Fri-Konkurrence-Standpunkt, men fra et alment socialt Standpunkt, «kan det vanskelig nægtes, at de Klager, som ofte føres over, at Landet forfordeles, undertiden kunne

være begrundede.» Og «naar man lægger Mærke til den ene af de Grunde, som bevirke, at Byerne maa søge Forstærkning af Arbejdskraft fra Landet, nemlig at Dødeligheden i Byerne er forholdsvis større, kommer der et betydningsfuldt Moment til,» der gjør, at Fordelene ved Byernes forholdsvis stærke Væxt maa stille sig som lidt tvivlsomme.

W
G
de
at
sk
en
en
ha
rø
Ha
Ta
ha
lig
om
sv
no
So
de
ga

Blade af den sociale Bevægelses nyeste Historie.

III.

Wagner og Held, Socialisme, Socialdemokrati og Socialpolitik.

Gustave Valbert taler paa sin pikante Maade, om at det, der i Tyskland forøger Faren ved Socialdemokratiet, er, at Ulven, der snuser omkring Faarestien, har vidst at skaffe sig til Forbundsfæller mere end ét Faar og mere end én Hyrde, som tager meget Hensyn til den, viser den en hel Del Medfølelse, og er parat til at træde i Underhandling med den, endskjønt Ulven aldrig finder Indrømmelserne tilstrækkelige, endskjønt den besvarer enhver Høflighed med Grovheder, og endskjønt den plejer at vise Tænder mod alle dem, der tage paa den med Fløjls-handsker.*) Valbert har Ret. Kathedersocialisterne have, ligefra deres Partis Konstituering i 1872 indtil nu, faaet omtrent alle deres Artigheder til Socialdemokraterne besvarede med Uforsømmetheder. Kun Schöffle er sluppen nogenlunde helskindet fra det: ja, hans «Quintessens des Socialismus» har endog indbragt ham adskillig socialdemokratisk Anerkjendelse. Men de Andre er det ikke gaaet saa heldigt. Selv paa Socialpolitikere som Samter

*) Le socialisme en Allemagne. Revue d. d. Mondes. 1er Avril 1878.
 Nationalekonomisk Tidsskrift. XI.

har «Ulven» bidt løs. Sagen er, mener Valbert, at de Havresuppe- og Sukkerkuglemidler, hvormed de blide kathedersocialistiske Professorer ville kurere alle Menneskehedens Onder, ikke tilfredsstille: det ene Parti — det der mener, at det bedste af alle mulige Samfund ikke lider af nogetsomhelst Onde — ønsker slet ikke nogen Lægehjælp; og det modstaaende Parti hører vel med Fornøjelse paa Kathedersocialisternes Spydigheder til de liberale Økonomer, men forlanger forøvrigt en mere kraftigt virkende Lægebehandling end den homøopathiske. Ogsaa heri har Valbert Ret. Men han er ikke saa heldig, naar han vælger at opstille Adolf Wagner som en Typus paa de kathedersocialistiske Homøopathier, disse «grundskikkelige Folk». Vel maa Wagner fremdeles henregnes blandt Socialpolitikkerne. Han raaber ikke saa højt som Socialdemokraterne og de rene Socialister; han ønsker vel fremdeles, at «Alting skal gaa af i Mindelighed og at Enhver skal blive fornøjet». Men man maa ikke lade sig skuffe, fordi han bruger et mere poleret, et mere dæmpet Sprog end «Vorwärts» og «Berliner freie Presse». Han indtager i Virkeligheden en Særstilling blandt Socialpolitikkerne. Han er ikke bange for at bruge, baade Aareladning og Amputation, og naar Alt kommer til Alt, vilde Hr. Valbert maaske dog finde, at de wagnerske Draaber ikke ere saa voldsomt stærkt fortyndede. For at nævne et Exempel: Adolf Wagner er en Tilhænger af den progressive Skat; han siger os ikke udtrykkeligt, hvor stærk Progressionen skal være; men han anser det for nødvendigt, for at forebygge Misforstaaelse, at forsikre, at han ikke vilde billige, om Skatteprocenten allerede ved 4000 Thlr. naaede — 60 pCt. Hr. Valbert bør dog vogte sig for at træde i en intimere Berøring med den wagnerske

progressive Skat, og med de wagnerske Expropriationer; maaske han vilde gjøre den ubehagelige Opdagelse, at Ad. Wagner søger at kurere med Andet end «Sukkerkugler.»

Det var paa Socialpolitikernes Kongres i Berlin ifjor, at Wagner afgav den nysnævnte «beroligende» Forsikring. Det Foredrag, han dér holdt — eller vilde have holdt — har han udgivet, — og føjet noget Mere til*). Senere er han tillige traadt i Forbindelse med de monarkiske og kristelige Statssocialister, — NB. paa Betingelse af at maatte være fri for al Berøring med det Kristelige og Politiske; — det er kun det Socialistiske eller, om man vil, det Økonomiske, han vil tage sig af. Men den stats-socialistiske Agitation vil paa ingen Maade bringe ham nærmere til den socialpolitiske Forening. Der er kommet en slem Kurre paa Traaden mellem Venerne.

Sine Modstandere, Manchestermændene, yder Wagner den Ros, at de bestemt hævdede Betydningen af store ledende Principer. Han finder naturligvis, at de manchesterlige Principer vare gale; men han ser sig dog opfordret til at udtale, at det var den principklare Maade, hvorpaa Frihandelsskolen behandlede økonomiske Spørgsmaal, der i sin Tid skaffede den betydelig Indflydelse paa den offentlige Mening, Pressen, Lovgivningen. Uden at rødme kunne Frihandelsmændene modtage denne Kompliment. — Sine Venner, Kathedersocialisterne, præsenterer Wagner den Behrejelse, at de synes at have en vis Sky for klare Standpunkter: de store Principer be-

*) Wagner: Die Communalsteuerfrage. Ausarbeitung eines Referats im Verein für Socialpolitik. Mit einem Nachwort: Der Verein für Socialpolitik und seine Verbindung mit dem volkswirtschaftlichen Congress. Leipzig, 1878. Winter.

stræbe de sig for at udvande, selv om de ikke alle gaa saa vidt som En af dem (Prof. Ad. Held), at tale om deres «principielle Uvilje mod Principer». Denne «Principløshed» tilkjendegiver Wagner sin «principielle» Misbilligelse. Misbilligelsen er berettiget.

Wagner er bleven stærkt paavirket af Schäffle. At den tidligere østrigske Minister har haft Mod til at udtale sig anerkjendende og hensynsfuldt om Karl Marx, til at lade sig engagere som fast Medarbejder ved et udpræget socialistisk Blad o. L., har gjort Indtryk paa den berlinske Professor. Ogsaa han vil nu være modig. I den økonomiske Ordning er der, siger han, ved Siden af det Stykke Individualisme, den indeholder, et godt Stykke «Gemeinwirthschaft» eller — for at kalde Tingen ved dens rette Navn — «Kommunisme». Det er taabeligt af Socialpolitikerne «af bare Frygt for den store Mængde, der ikkê er i Stand til at dømme, at undgaa et saadant Udtryk, fordi det er upopulært hos Mængden». Og Socialpolitikerne gjøre sig skyldige i et ynkeligt Forsøg paa at neddyssle Sandheden, naar de erstatte Ordet «kommunistisk» med et mindre prægnant». Lad os erklære det højt, saa at Alle kunne høre det, at «Staten er kommunistisk», og at «den økonomiske Ordning i stedse højere Grad antager et kommunistisk Præg»: «Udvidelse af det kommunistiske System, det er Tidens Signatur.» Denne Tanke, hvis Rigtighed W. har søgt at godtgjøre i sit Referat over Kommunalbeskatningen og i sine Bearbejdelser af Raus Økonomi og Finansvidenskab, skal være den ledende ved Besvarelsen af alle økonomiske Spørgsmaal. Men Nogle *) paastaa rigtignok, at den er uholdbar.

*) Se f. Ex. E. Richter: Die Socialdemokraten, was sie wollen und wie sie wirken. Berlin 1878, og «Social-Correspondenz» 1878

Den wagnerske Paastand om, at Udvidelsen af «*Gemeinwirthschaft*» er «*Tidens Signatur*», kan hos Socialpolitikerne faa Lov til at passere; men hvad der ikke falder i deres Smag, er den Maade, hvorpaa han udtrykker sin Tanke. Naar Wagner ud af Sætningerne om det individualistiske og det kommunistiske Systems Kombination uddrager sine finansvidenskabelige Konklusioner, saa have de i og for sig ikke saa meget imod disse; men de doucereuse Socialpolitikere ville have «*Gemeinwirthschaften*», «*Kommunismen*», tillavet *à l'eau de rose*, og de kunne ikke dølge den skarpe Sauce, hvormed Wagner serverer den. Socialpolitikernes Forsøg paa at gjøre sig behagelige for Socialdemokraterne mislykkedes: Ulven viste Tænder, som Valbert siger. I det sidste Par Aar have de forsøgt deres Lykke hos de Manchesterlige: af Hensyn til disse maa der bruges saa vage og saa bøjelige Udtryk som muligt, Udtryk der «tilhulle ethvert bestemt Princip»; Varsomhed er nødvendig, naar den «socialpolitiske Forening» skal arbejde sammen med den «nationaløkonomiske Kongres». Men Wagner synes slet ikke om en saadan Samarbejden, og har altsaa forsaavidt ingen Grund til at beflitte sig paa Varsomhed.

Strax fra Begyndelsen af, bemærker Wagner, var der ingen større Overensstemmelse mellem de forskjellige s. k. Kathedersocialisters videnskabelige Anskuelser og praktiske Fordringer: Nogle betonedede et Moment, Andre et andet; Nogle nærmede sig de videnskabelige Socialister stærkt, Andre vare ikke meget forskellige fra Manchestermændene.

Nr. 14, hvor det specielt for Postvæsenet, «den socialdemokratiske Mønsteranstalt», paavises, at det netop ikke kan bruges til Støtte for Paastande om, at Statsvirksomheden i Nutiden tager til paa Privatvirksomhedens Bekostning.

Den socialpolitiske Forening omsluttede dem kun som et løst Baand; der manglede et virkeligt indre Sammenhold. Dette er ikke besynderligt: Foreningen bestod jo for en saa overvejende Del af Professorer. — Wagner har Ret. Kun bør man ikke overse, at den noksom bekendte Bemærkning om Professor-Uenigheden, mere indeholder en Ros end en Dadel.

Spiren til Splid i den socialpolitiske Forening var der saaledes fra Begyndelsen af, og den trivedes godt. Medlemmerne trak sig efterhaanden tilbage fra den: Nogle fordi den gik for meget paa Accord; Andre fordi selv den meget reserverede «Socialpolitik» var dem for stærk. Den socialdemokratiske Agitation drev nu Foreningen stedse mere over til Højre. Tilsidst kom det til en ligefrem Overenskomst mellem den og den nationalekonomiske Kongres. Men skulde Kathedersocialisterne leve sammen med Smithianerne, saa gik det slet ikke mere an at tale om, at Socialismen dog maaske kunde indeholde noget Berettiget. Paa Kongressen i Berlin ifjor tabte Smithianernes Fører Dr. Karl Braun sit «berømte Humor» og blev for første Gang i sit Liv pathetisk, da han slog dette Enten-Eller fast: enten er den liberale Økonomi rigtig — saa bort med al Kommunisme! — eller Kommunismen er rigtig, — slaa saa Fri-Konkurrence-Princippet ihjel! Naar det var Smithianernes Standpunkt, saa vilde det nok ikke være raadeligt for Socialpolitikerne, om «Socialisme» og «Kommunisme» kom over deres Læber. Den Tanke, der ved den socialpolitiske Forenings Stiftelse havde været den ledende, nemlig den, at den liberale Økonomi netop ikke forslaar, og at man uden Frygt for Modstandernes Forkjætring aabent skulde anerkjende og støtte det Holdbare og Rigtige i den videnskabelige Social-

isme, ja selv i Socialdemokratiet, — den Tanke blev ved Karl Brauns Enten-Eller afgjort tilbagevist.

Imellem de konsekvente Smithianere og Socialpolitikerne er der en ligesaa dyb (eller maaske endnu dybere) Forskjel som imellem dem og Socialisterne. Hvorledes er et Samarbejde mellem saa forskellige Retninger muligt? spørger Wagner. Vistnok kun derved, at Uenigheden tilsløres: de socialpolitiske Halvheder undgaa omhyggelig en principiel Behandling af Videnskabens Problemer: de undlade ærligt at tilstaa, at dette eller hint er «socialistisk» eller «kommunistisk», men fuldkomment berettiget fordi den rigtige Socialisme og Kommunisme ligeoverfor den overdrevne Individualisme maa betragtes som et Fremskridt, og de søge at vinde Modstanderne ved at lade være med at betegne Tingen med dens rette Navn! Kun ved en saadan Taktik bliver det muligt for Socialpolitikerne at arbejde sammen med Smithianerne! Og hvad opnaas der saa derved? Der opnaas kun, at Kampen mod de rene Socialister og Socialdemokraterne bliver ganske haabløs. Der opnaas, at den gamle Paastand, at der «i Grunden» ikke er nogen Forskjel paa «Kathedersocialister» og «Manchester-mænd», faar et Skin af Ret. Men — virkelig Diskussion af de store Problemer opnaas ikke. Thi med Folk, der forkaste enhver Kritik af Fri-Konkurrencen som taabelig eller formastelig, kunne Socialpolitikerne ikke føre nogen virkelig Diskussion.

Efter Wagners Mening skulde den socialpolitiske Forening have sat sig til Opgave: at diskutere Økonomiens og Socialpolitikens store ledende Principer og derved paa videnskabelig Maade betegne Lovgivningen dens Maal. Det skulde ske uden at se tilhøjre eller til-

venstre. «Om en Del af Pressen vilde slaa os i Hartkornet med Socialisterne, det maatte være os ligesaa ligegyldigt, som om den socialdemokratiske Presse vilde betegne os som en svagelig Sekt af Bourgeoisøkonomer.» Uforsagte burde Socialpolitikerne «indtage Stilling ligeoverfor den falske og uretfærdige Polemik imod Socialismen. . . . Den tyske Videnskab, der saa fordomsfrit prøver religiøse og andre Spørgsmaal, skulde den ikke kunne hæve sig op til ogsaa at skaffe Socialismen en virkelig upartisk Kritik? Tør den gjøre Gud men ikke Ejendommen til Undersøgelsesgjenstand? Den kunde dog ikke — som en kun altfor stor Del af Pressen — betragte Udskjælden eller Tien-ihjel som Gjendrivelse! Den kunde dog ikke — som Prince-Smith og hans Skole — tale om et «saakaldt» Arbejderspørgsmaal eller mene, at Bastiat har gjendrevet Socialismens Kjerne! Gjendrevet! ved en Diskussion, der maaske har angrebet et Par Yderligheder eller et Par Slutninger, men ikke saa meget som strejft Præmisserne!»

I Socialismen — hvis Ordførere vel ikke udmærke sig ved Originalitet, men som i videnskabelig Reproduktionsevne staa ligesaa højt som de smithske Epigoner — ser Wagner et videnskabeligt System, som ingen nationalekonomisk Videnskab fremtidig tør ignorere. Socialismens «store Tanker» om Ejendomsfordeling, Kollektivejendom, Arveforhold, planmæssig Ordning af Produktionen osv. kunne ganske vist ikke godt diskuteres paa Foreningens Kongresser. Men til disse store Tanker støtter der sig «Principer af anden Rang» (f. Ex. vedrørende Aktieselskaberne), som egne sig for en Diskussion. Men ikke engang paa dem har den socialpolitiske Forening vovet at tage bestemt fat. Og efter at

den nu er kommen i Forbindelse med Smithianismen, vil den stedse mere se sig fristet til at «udjævne», at «mægle», at finde «Middelveje»; — Principerne, Idealet, Sandheden ville blive saa godt skjulte som muligt. Men den socialpolitiske Forening vil miste sin Existensberettigelse naarden «principielt» skyer en principiel Diskussion og gjør Kompromis'et til sit eneste «Princip».

Dette er Kvintessensen af de Betragtninger, Ad. Wagner har helliget den socialpolitiske Forenings Forbindelse med den nationalekonomiske Kongres.

Sine Angreb paa den socialpolitiske Forening har Wagner ganske specielt rettet imod et enkelt Medlem: den «videnskabelige Halvhed», Prof. Adolf Held i Bonn, Hovedrepræsentanten for Udjævnings- og Mæglingstretningen. Held har svaret i en lille Bog paa halvandet hundrede Sider*). Han synes ikke om, at Wagner minder ham om hans socialpolitiske «principielle Uvilje mod Principer», og om hans Kompromismageri. Han søger derfor nu at vise sig saa princip- og karakterfast, som det overhovedet er ham muligt. Han lægger «samtlige sine Anskuelser om sociale Spørgsmaal» «aabent for Dagen»; han «tilstaar aabent», at han er «Socialpolitiker», ikke blot fordi han betragter Statens Indgriben i de økonomiske Forhold for berettiget, men ogsaa, og navnlig, fordi rent politiske Anskuelser ere de raadende hos ham. Han kjender «ingen fra Statsvidenskaben adskilt

*) Held: Sozialismus, Sozialdemokratie und Sozialpolitik. Leipzig, Duncker & Humblot. 1878.

Socialvidenskab eller Nationaløkonomi». Han er i mange Spørgsmaal uenig med sine Kolleger i Foreningen for Socialpolitik; men han formaar dog, at arbejde sammen med dem i Endrægtighed, og hans Opfattelse harmonerer med den socialpolitiske Forenings Program. Ogsaa Wagner kunde, naar han bare havde et mindre fyrigt og kamplystent Naturel, godt arbejde sammen med de andre Socialpolitikere: Wagner er i Virkeligheden ikke mere «principfast» end de andre; men han tror, at det at udøske Modstandere er det Samme som at kæmpe for Sandheden, og han holder af at formulere sine principielle Tanker saa kort som muligt; det er hans Lidenskab; men denne korte Formulering kan ikke erstatte en indgaaende Forklaring og Udvikling af de principielle Ideer; den giver i Virkeligheden ofte Tanken en skjæv Form, og medfører Fare for, at Principerne blive Gjenstand for en misforstaaet, en ukritisk Anvendelse. Wagners egen Udviklingsgang — hans skiftende Stilling ligeoverfor Spørgsmaal om Centralbank, privat Jordejendomsret, fri Vilje — beviser slaaende, at den skarpe Formulering og radikaleste Hævden af Principer, hverken er den konsekventeste eller heldigste. Held forsikrer, at han slet ikke er bange for Ordet «Socialisme» i og for sig; men han kan ikke lide, at Wagner kort og godt siger, at dette eller hint «er Socialisme»; nej, der skal der føjes en lang Forklaring til for at udslette det ubehagelige Indtryk, Udtrykket «Socialisme» maaske kunde gjøre paa Folk, der ere mindre modige end Socialpolitikeren Held. Han søger endvidere at vise, at den socialpolitiske Forening i det Hele og dens enkelte Medlemmer slet ikke have svækket eller opgivet deres oprindelige Tendenser: naar der nu er mindre Forskjel og mindre Kamp end for 5 Aar siden mellem Kathedersocial-

isterne og Smithianerne, saa er Grunden den, at disse sidste (ikke hine) have modificeret deres tidligere Standpunkt, fordi de have følt sig overvundne. Foreningen for Socialpolitik har stedse holdt fast paa sine oprindelige Tendenser: at bringe det økonomiske Liv ind paa dets rette Baner ved Hjælp af Statens stærke Arm; at støtte de Svage og Arbejderne, og oplyse de Besiddende om deres Pligter; og at bryde Egoismens Enevælde i det økonomiske Liv. Med disse Tendenser er Wagner jo i Virkeligheden enig. Og saa begynder Held at vise, at der i Grunden ingen Modsætning er mellem Wagner og Foreningen for Socialpolitik, indtil han endelig bliver opmærksom paa, at han nu igjen er paa Veje til at give efter for sin gamle Tilbøjelighed: «Tilsløring af Modsætninger», «Vertuschung der Gegensätze». At han, i samme Øjeblik som han vægrer sig mod Beskyldninger for Udviskningstilbøjeligheder, skulde gribes paa fersk Gjerning, vilde dog være for komisk. Han opgiver derfor det paa-begyndte Forsøg paa at dølge Modsætningen mellem Wagner og Foreningen for Socialpolitik, og indrømmer tværtimod, at der er en Forskjel i Naturel, i Taktik og i videnskabelig Methode: Da den nationalekonomiske Kongresses Medlemmer indsaa, at den extreme Individualismes Ensidigheder vare uholdbare, var det en besindig og forstandig Taktik af Socialpolitikerne at vise sig forsonlige, at opgive de bidsige Kampe, at søge at komme til Forstaaelse; Fremtiden vil, trods Wagner, billige Samarbejdet mellem Foreningen for Socialpolitik og den nationalekonomiske Kongres. — Hvad den videnskabelige Methode og Retning angaar, anerkjender Held Wagners store Fortjenester af den almindelige Nationalekonomis Systematisering, men mener, at Indskrænkning af Sær-

ejendommens Omraade, ikke er den sociale Reforms vigtigste og største Opgave: vigtigere og mere indgribende er Organisationen af de arbejdende Kræfter, navnlig paa det industrielle Omraade; i ethvert Fald gaar Wagner sikkert for vidt i sine Fordringer om Privatejendomsrettens Begrænsning. «Udvidelsen af det fælles-økonomiske («gemeinwirthschaftlich», kommunistisk) System paa Bekostning af det privatekonomiske («privatwirthschaftlich»)» kalder Wagner: «Anerkjendelse af det Holdbare og Rigtige i den videnskabelige Socialisme». Men der kan, mener Held, slet ikke være Tale om nogen «videnskabelig Socialisme»: «Socialisme er ikke andet end et Princip, som man iagttager i de forskjelligste videnskabelige Retninger.» «Socialismen er ikke engang en Skole. Den er et Princip, der altid har været og altid vil være tilstede, der kæmper for at komme til Gyldighed i forskjellig Grad, og som aldrig vil komme til udelukkende Gyldighed, — et evigt nødvendigt Princip, som ingen Tænkende først har lært ved Socialdemokratiet.» «Praktisk kan ved «videnskabelig Socialisme» kun forstaas et System, der ensidigt og radikalt udbytter Socialismens Princip». Og saa kommer Held, der forkaster Talen om «videnskabelig Socialisme», til at anerkjende Tilværelsen af — et «videnskabeligt Socialdemokrati», som han synes at betragte som enstydigt med «et kunstigt Destillat af Skrifter af Rodbertus, Marx og Andre»! —

Vi se altsaa, at den Ene, Wagner, anerkjender en «videnskabelig Socialisme», den Anden, Held, et «videnskabeligt Socialdemokrati». Nogle ville være tilbøjelige til at betragte den sidste Sammensætning som en *contradictio in adjecto*. I alt Fald er den vel skikkaet til at gjøre os uklare over Socialdemokratiets egenlige Væsen. Og

at definere det «videnskabelige Socialdemokrati» som et «Destillat» er nær ved at være en Meningsløshed. Men lad os istedenfor at opholde os over saadanne Smaating hellere indrømme, at Striden mellem W. og H. paa dette Punkt omtrent er en Ordstrid. Held har, med et svagt Forbehold vedrørende Omfanget af Privatejendomsrettens Begrænsning og de sociale Reformers Prioritet, antaget Wagners «socialistiske» og «kommunistiske» Anskuelser. Og Wagner kan — uagtet han vel vil føje lidt mere til, og uagtet han vilde udtrykke Tankerne noget anderledes — ikke lade være med at give Held Ret i, at der er et socialistisk «Princip», som altid har haft og altid vil have Gyldighed, men aldrig nogen udelukkende, aldrig nogen absolut, altid kun en relativ. Hvad mere er: intet Menneske, der overhovedet anerkjender, at Samfundet er en Organisme, altsaa noget Andet og Mere end en slet og ret Hob Individer, kan vægre sig ved at godkjende «Socialismens Princip», hvormed Held taler i den citerede Passus. Men maaske vilde det forebygge Misforstaaelser, om dette Princip betegnedes med et andet Adjektiv end «socialistisk», f. Ex. slet og ret som det «sociale».

Imidlertid maa vi, hvis vi ønske nøjere Oplysning om Heds Stilling til «Socialismen» og «Socialdemokratiet», henvende os til den Afhandling, der optager de første fire Femtedele af hans Bog.

Sine Anskuelser om «Socialisme» og Socialdemokrati har Held udviklet i en Afhandling, en forøvrigt ret læseværdig Afhandling, der helt igennem er præget af Uvilje mod «Radikalisme», Uvilje mod «begejstret Elan», Uvilje mod det «Extreme», og paa den

anden Side Sværmen for gyldne Middelveje, for «disciplineret Energi», og for en Konservatisme og en Liberalisme, der ikke danne principielle Modsætninger til hverandre». Han begynder med den fortærskede Bemærkning om, at dette Aarhundredes «Socialisme og Kommunisme» er overordenlig rig paa Ideer, — men vel at mærke paa gamle, tilstrækkeligt ofte benyttede, udpinte og udslidte Ideer. Det er, fremhæver han, navnlig paafaldende, at de enkelte socialistiske Førere kun have en rent forbigaaende Betydning og mærkværdigt hurtigt opslides, — for at erstattes af ny, der dog kun ere en Variation af de gamle! Wagner har allerede paa dette Punkt taget Socialisterne i Forsvar, og ogsaa Held skynder sig med at tilføje, at Nutidens Socialisme dog ikke er ganske som Fortidens. Allerede i ydre Henseende adskiller Nutidens Socialisme sig fra Bondekrigens, Gjendøbernes etc. derved, at den er bleven et konstant Fænomen. Alene dette gjør det umuligt at slippe fra den ubehagelige Kjendsgjerning ved Hjælp af historiske Analogier, Trækken-paa-Skuldrene osv. Opstandsforsøg mod Modsætningen mellem Rig og Fattig har man haft til alle Tider; men det var vor Tid forbeholdt paa en Maade at konsolidere denne Opstand.

Det er, som bekjendt, navnlig Marx, Engels og Lassalle, der have virket for denne Konsolidation. Disse Førere staa i filosofisk, historisk og nationaløkonomisk Dannelse ikke tilbage for nogen af deres Modstandere, og den filosofiske Dannelse besidde de i langt fuldere Maal end Modparten; ja, Held er ikke utilbøjelig til at give Lassalle Ret i hans bekjendte selvtillidsfulde Udbrud: at han «skrev hver Linje bevæbnet med hele Aarhundredets Dannelse». Den filosofiske Skole, som alle Førerne og

navnlig Førernes Fører, K. Marx, har gennemgaaet er den hegelske. Den Methode, der her følges, «bestaar i først at definere et af det virkelige Livs Fremtoninger. Det saaledes vundne Begreb behandles saa længe dialektisk, til det nødvendigvis ud af sig selv avler en Modsigelse, opløser sig selv, og slaar om i sin Modsætning. Og deraf sluttet atter, at den definerede Fremtoning nødvendigvis maa erstattes ved sin Modsætning. Men dette «Maa» er kun en tung Form for det lidenskabelige Ønske og Vilje, at den paagældende Fremtoning eller Indretning skal omstyrtes voldsomt og radikalt. Formen falder tungt, men er ikke derfor mindre virksom. Ikke blot kan Politiet ikke faa fat paa et filosofisk bevist «Maa», — fremfor Alt maa man betænke, at ogsaa den tyske Arbejder har en medfødt Tilbøjelighed for en filosofisk Opfattelse af alle Problemer, saa at den filosofiske Form imponerer ham og vækker Tro, selv om han ikke forstaar Indholdet.»

Held betragter derefter Marx og Lassalle lidt nærmere. Han finder, at det er en Nydelse af forfølge Marx's haar-skarpe Deduktioner. Enhver kan lære af Marx, denne grundlærde Mand, denne yderligt skarpe Dialektiker. At forsøge paa at finde noget Galt i Enkelthederne, et eller andet glemt Moment, en eller anden skjæv Slutning i hans dialektiske Udviklinger, vilde være spildt Umage. Metoden er ganske rigtigt anvendt; men den er fra Begyndelsen af tendensiøs. Methodens Princip maa angribes: man maa stille sig negerende ligeoverfor den marxske Negationens Negation; man maa protestere imod Definitionernes Ensidighed.

Efter at Held har ladet Marx og Lassalle selv tale, fortæller han os, at hos de almindelige Socialdemokrater

former disse Mænds Tankegang sig omtrent saaledes: «Kapital er ikke den lille Formue, som tilhører den fattige Enke, ikke det Redskab, som den lille Haandværker, der arbejder uden Svend, ejer, ikke den Mark, som tilhører Bonden, der arbejder alene med sin Familie. Nej, Kapital er kun Bankierens Formue, der ved at indrømme eller nægte Kredit øver Indflydelse paa Produktionen, kun den store Kjøbmands Formue, kun den store Fabrikants og Arbejdsherres Maskiner, Raa- og Hjelpestoffer. Disse Besiddelsesarter ere principmæssigt forskellige fra hine, og ere alene Kapital. Dens Væsen er Magt og Exploitering ved de Løvekontrakter, som Kapitalisten slutter med de Svagere. Derved tilintetgjør Kapitalisten Ejendommens Grundlag, Ejerens eget Arbejde, Ejendommen bliver «Fremdthum», idet Kapitalisten tilegner sig Andres Fortjeneste. Denne Unatur voxer med Kapitalens Størrelse. Den større Kapital undertrykker ikke blot Proletar-Arbejderen, men opsluger ogsaa den mindre Kapital. Til Slutning bliver kun én, den største, enevældige Kapital tilbage, der naturligvis maa bestyres af det Offenlige. Den private Kapitalbesidders Herredømme er tilende.» Paa samme Maade opereres med den fri Konkurrence og de andre sociale Fremtoninger: Resultatet er altid det samme: Principet ødelægges sig selv. Hvorfor? Fordi, svarer Held, det første Udgangspunkt var ensidigt og skjævt. Men naar Held misbilliger den socialdemokratiske Definition af «Kapital», saa ligger det nær at spørge, om ikke den heldske Definition af «Arbejder», hvorefter Skomager og Skræder men ikke Embedsmænd og Videnskabsmænd blive «Arbejdere», videnskabeligt set, er ganske analog med den socialdemokratiske Kapitaldefinition.

Socialdemokraternes første Definitioner ere gale, og derfor ere Slutningerne ogsaa gale. Man vilde, mener Held, tydeligt se det, naar man fulgte den marx'ske dialektiske Proces endnu videre, end Marx selv gjør det. Hvorfor skal Modsætningsudviklingen standse, hvorfor skal Negationens Negation ophøre, hvorfor skal der indtræde en velgjørende Stilstand, efter at Privatkapitalen først engang har avlet sin Modsætning, Kollektivkapitalen? Den bærer jo ogsaa i sig Spiren til sin Modsætning. Tvangsproduktionen og Kollektivejendommen vil atter føre os tilbage til Konkurrencen og Individualejendommen, vil altsaa negere Negationens Negation. »Saaledes komme vi, naar vi slutte os til Socialdemokraternes Tankegang, til det Resultat, at de sociale og socialpolitiske Indretningers nødvendige og naturlige Udviklingsgang er en evig voldsom Vexlen af Extremer. Dette er «Kvintessensen» af — ikke Socialismen — men den socialdemokratiske Lære».

Det er nødvendigt at skjelne mellem «Socialisme» og «Socialdemokrati». Uendeligt forskellige Retninger ere i Tidernes Løb blevne betegnede som socialistiske, og i Betragtning heraf «kan man kun betegne som Socialisme enhver Retning, der forlanger en eller anden Underordnelse af Enkeltviljen under det Hele. Socialisme er saaledes slet ikke nogen sluttet Retning med fast Program, men kun en meget almindelig Tanke, der i det forskjelligste Maal gjør sig gjældende overalt. Jeg vil endog lade den Sprogbrug gjælde, efter hvilken man ikke kalder ethvert Maal af socialistiske Tanker slet og ret Socialisme, men med Roscher kun de Retninger, der forlange et større Maal af Almenaand, end hvad der stemmer med den menneskelige Natur. Selv om vi blot

kalder den extreme og utopiske Socialisme inklusive den egenlige Kommunisme slet og ret Socialisme, saa sammenfattes ogsaa da en Mængde meget forskellige Theorier under ét Navn. Enhver ekstrem og utopisk Socialisme har vel en naturlig Tilbøjelighed til at forbinde sig med Revolutionen; men der var ofte en ekstrem Socialisme uden revolutionær Vilje og en revolutionær Vilje uden socialistiske Maal. Jeg minder blot om St. Simon og Rob. Owen som extreme og dog fredelige Socialister, og om Flertallet af Jakobinerne og om Paine som ikke socialistiske Revolutionære. ... Den Sprogbrug, der forvexler Socialisme og Socialdemokrati, undskyldes vel noget derved, at der nutildags ikke mere gives noget eneste omtaleværdigt ekstremt socialistisk Parti ved Siden af Socialdemokratiet. Socialdemokratiets Væsen er den principielle Forbindelse af en Art af den extreme Socialisme med Tendensen til politisk Revolution. ... I Socialdemokratiet maa saaledes to Elementer principmæssigt adskilles: det økonomisk-socialistiske og det politisk-revolutionære. Forbindelsen af begge udgjør Socialdemokratiets Væsen; kun for saa vidt hænge de naturligt sammen, som begge Elementer ere extreme og radikale, men de kunne meget godt ogsaa forekomme adskilte fra hverandre. I ethvert Fald er af de to Elementer det økonomisk-socialistiske i og for sig det uskyldige og ufarlige [fordi, udvikler H. senere, det er — uigjennemførligt], det politisk-revolutionære derimod det egenligt Farlige og tillige det toneangivende.»

Først undersøger Held nu det økonomisk-socialistiske Element, søger at fælde Dom imellem Individualismen, 1: Frihed, og Socialismen, 2: Orden, de to evigt lige-

berettigede Principer», og underkaster særligt den ricardomarxiske Værdilære en udførlig Kritik. — Derefter behandles Socialdemokratiets politisk-revolutionære Element. — Begge Afsnit indeholde meget Interessant, men ogsaa adskillige svage Punkter. Resultatet bliver, at «hvorhen vi saa se, kunne vi ikke finde, at Socialdemokratiets falske Tendenser ere originale. . . . Navnlige udvikler Socialdemokratiet Rationalismens kritiske Princip til revolutionær Lidenskab, og den benytter den ethiske Materialisme, der slutter sig til Individualismen, til Udviklingen af den lavest mulige Opfattelse af Menneskets og Statens Formaal. Den accepterer fuldstændig en ekstrem Individualismes Verdensanskuelse og Maal, kun foreslaar den en ekstrem socialistisk-økonomisk Organisation som Middel til Opnaaelsen af disse Maal. Denne Organisation forlanger den ikke til Ære for Menneskehedens ideale Maal, ikke for at virkeliggjøre det Heles Ide, men kun for at det Heles enkelte Medlemmer materielt kunne profitere. I Sandhed: Socialisme og Socialdemokrati ere ikke identiske, thi Socialdemokratiet er i sit Programs afgjørende Del, i sine egenlige Formaal den extreme Individualismes Extrem.»

Til Slutning meddeler Held os sine Tanker om, hvad der er at gjøre. Socialdemokratiet — denne «berettigede og naturlige Kritik ikke af Nationaløkonomien, men af den s. k. klassiske Nationaløkonomi: Ricardos extreme individualistiske Bourgeois-Nationaløkonomi», denne «Konsekvens ikke af Liberalismen men af Liberalismens ekstrem-individualistiske Forvildelser», dette «hæslige Vrængebillede af den tredje Stands Synder» —, Socialdemokratiet skal modarbejdes ved «energische Selbstzucht des Liberalismus». «Udviklingen af Liberalismens sande

Principer, resolut Opgiven af dens Forvildelser er det eneste stærke Vaaben imod Socialdemokratiet. Lad os opdrage os selv i økonomisk, moralsk, religiøs og politisk Henseende, — og vi ville opdrage Arbejderne». Vi maa uegennyttigt hjælpe Arbejderne til en Forbedring af deres materielle Kaar; vi maa gennemføre Lovgivningsreformer: indskrænke Privatejendomsretten og Kontraktsfriheden der, hvor den benyttes til inhuman Exploitering af de Svage og de Besiddelsesløse (Fabriklove m. m.), indskrænke ikke blot Privatejendommens Magt men ogsaa dens Omraade der, hvor den fri privatekonomiske Virksomhed tilfredsstiller hele Folkets fælles Fornødenheder slet (Jernbanevæsenet m. m.), og endelig tilvejebringe en «Organisation af de industrielle Stænder, en Ophævelse af det økonomiske Samfunds Atomisering, af Konkurrencens Anarki ikke ved skablonmæssig Tvangsorganisation men ved Tilskyndelse til frivillig Ordning under lagttagelse af Normativbetingelser, som Staten foreskriver» (Arbejder- og Arbejdsgiverforeninger, Fagforeninger m. m.). — Men alt dette forslaaer ikke: Fremfor Alt «maa de højere Klasser imod Arbejdernes falske, extreme, revolutionære Socialisme sætte den aristokratiske Besiddelses sande, fredelige, lovtro, maadeholdne Socialisme. D. v. s.: de individuelle Interessers Underordnelse under den nationale Stats ideale Maal maa hos dem blive et glad anerkjendt, bevidst Princip.» Og saa kommer der til Slutning en hel Del velklingende Fraser om «evige Maal», «Idealer i Hjerterne», om at «Menneskeheden» er et ufatteligt Intet, «Kirken» derimod Noget, ja Meget, og «den nationale Stat» Alt, om vore «Fædre, der have haabet og lidt, elsket og sunget, kæmpet og blødt», om «det sociale Aristokratis offerberedvillige Patriotisme», om at Militær-

tjenesten er et «Ehrenamt», om «den sejrriege Kamp mod den korsikanske Imperators Legioner», om «den tyske Nations Ret til at leve og at aande», om Spichern og Sedan, — Talemaader, der upaatvivleligt vilde gjøre en ypperlig Virkning i chauvinistiske Bladartikler, og som maaske ogsaa ere passende for en «Socialpolitiker» (i den Forstand, hvori den bonnske «videnskabelige Halvhed» tager dette Ord), men som i ethvert Fald hos en Nationaløkonom vilde være mildest talt urimelige.

A. P.

Vore Arbejdere og deres Selvhjælpsbestræbelser.

Af Læge **Th. Sørensen.**

Det er nu noget over et Decennium siden, at vi her i Landet begyndte at samle Arbejderne om det Formaal: ved egen Hjælp at forbedre deres økonomiske Stilling. Skjønt der heraf er fremgaaet et ikke ringe Antal Selvhjælpsforeninger, især i den første Halvdel af Halvfjerdserne, kunne disse Bestræbelser dog ikke rose sig af at have fundet nogen almindelig Imødekommen. Navnlig forekommer det mig ikke, at der udenfor Arbejderklassen er blevet ydet Sagen saa megen Støtte, som dens Betydning kunde gjøre Krav paa, og som er nødvendig, hvis den skal vinde nogen betydelig Udbredelse hos Arbejderne. Pressen har saaledes for største Delen ignoreret den. Naar undtages Nationalekonomisk Tidsskrift og det nu destoværre indgaaede Ugeblad «Arbejderen», der var stiftet for særligt at beskæftige sig med Selvhjælpen, skal man lede længe efter Tegn paa, at denne har været sat under Debat. I det sidste Aar eller to er der dog foregaaet en Forandring heri, idet en Del af Dagspressen endelig synes at have faaet Øje for, at Strejken ikke er den eneste nye Faktor, som det sidste Decennium har bragt ind i vore Arbejderforhold. I god Overensstemmelse med denne Tavshed staar den ringe Sympathi — for ikke at bruge en stærkere Betegnelse — som Mænd udenfor Arbejderklassen mange Steder fandt hos deres Ligestillede, naar de forsøgte at faa Selvhjælpsforeninger i Gang. Jeg kan i den Henseende tale lidt med af egen Erfaring. Motiverne til, at man saaledes

holdt sig tilbage, have naturligvis været meget forskellige. Hos Nogle Ligegyldighed for Alt, hvad der laa udenfor deres Eget, hos Andre, at de ansaa Arbejderspørgsmaalet for uleseligt og derfor strax fra Begyndelsen af opgav Ævret, men for de Flestes Vedkommende har Grunden forhaabenlig været, at den storpolitiske Kamp kom til at staa saa stærkt i Forgrunden, at denne Sag, som saa mange andre, blev stillet helt i Skygge. Man vil maaske indvende, at de andre Klassers Tilbageholdenhed finder sin naturlige Forklaring i den Kulde, hvormed Arbejderklassen selv modtog Selvhjælpstanken, og vil maaske i saa Henseende henvise til vore Socialdemokraters Stilling. Ja, ganske vist var denne alt Andet end imødekommende, thi Partiet haanede næsten alle Selvhjælpsforeninger, og var nærmest tilbøjelig til i dem kun at se en Attrape, som ved sine fingerede Fordele skulde bringe Arbejderne til at glemme deres berettigede Krav. Men har da hint Parti nogensinde, selv i dets Blomstringstperiode, kunnet gjælde som Repræsentant for vore Arbejdere eller endog kun for en større Del af dem? Har ikke tvertimod det aldeles overvejende Antal staaet uden synderlig Berøring med de socialistiske Ideer, og har ikke denne Del vist Interesse for Selvhjælpsforeningerne næsten overalt, hvor de andre Samfundsklasser hjalp med til at bære dem frem? Paa det sidste Spørgsmaal giver «Arbejderen» et bejaende Svar, thi saalænge dette Fællesorgan for vore Selvhjælpsforeninger bestod, viste der sig Aar for Aar en stadig og betydelig Forøgelse af disses Antal og Medlemmer; det første Spørgsmaal skulle vi senere komme tilbage til.

Man tør vel altsaa sige, at det ikke er de heldigste Forhold, under hvilke Selvhjælpstanken her er traadt i Virksomhed eller for Øjeblikket befinder sig. Utilstrækkelig Sympathi udenfor Arbejderklassen; ingen anerkjendt Leder, der kan kontrollere Udviklingen og fra hvem nye Impulser kunne udgaa, og hertil kommer endelig, som det synes, en afgjort Mistillid til dens Fremtid hos flere af vore fremtrædende Socialpolitikere. Det er ingenlunde opmuntrende for Selvhjælpens Venner at se dens Horoskop stillet saaledes: «at Resultatet aldrig kan blive af nogensomhelst Betydning i Forhold til Maalet, der skulde naas».

— «at den langsomme økonomiske Fremgang snart vil gjøre Arbejderne utaalmodige og berøve dem den Interesse, der muligt i Begyndelsen var tilstede» — «at Selvhjælpsforeningerne næppe kunne udvikle sig ad Frivillighedens Vej, og at de derfor delvis maa gjøres til en tvungen Sag, hvis der overhovedet skal komme noget Resultat tilveje.» Men der imidlertid ikke ligger en vis Utaalmodighed til Grund for denne Pessimisme; afhænger den ikke væsenligt af, at man har villet fælde en Dom, længe før Tiden dertil var kommen?

De Fordele, som Selvhjælpens Venner vente af den, ere vel bekendte, ligesom ogsaa at Mange anse dem for «gjækende Luftspejlinger, der maaske nok for en Tid kunne holde Arbejdernes Mod oppe under deres Ørkenvandring, men iøvrigt intet Rodfæste have i Virkelighedens Rige.» Jeg skulde derfor ikke være kommen ind paa at omtale dem, hvis det ikke havde været for at anmode om Udsættelse af Sagens Paakjendelse, og for at minde om, at den Slægt, der har sat Selvhjælpen i Gang, aldrig vil være istand til at fælde nogen begrundet Dom hverken om dens indirekte eller dens direkte Fordele. At dette forholder sig saa, er klart nok, naar Talen er om den Ordenssans, Sparsommelighed, Hensynstagen til Fremtiden, kort sagt den Udvikling af Karakteren, som Foreningerne skulde fremkalde; saadanne Egenskaber kræve mere end én Menneskealder, for at slaa Rod hos et helt Folk eller en enkelt Klasse af det. Tvivlsommere kunde det synes at stille sig, naar Talen er om Forbedringen af de økonomiske Kaar, thi den maa dog vel allerede indtræde hos den første Slægt. Ja, ganske vist, men man er kun ikke berettiget til at vente, allerede her at se de mulige Resultater fuldt opnaaede. Hvis de Arbejdere, der sætte Foreningerne i Gang, naa saavidt, at de ved Hjælp af Sygekasser kunne sikre sig mod forbigaaende Arbejdsudygtighed, ved Hjælp af Spare- og Laanekasser kunne komme ud over arbejdsstrange Perioder, af ikke altfor lang en Varighed, og endelig ved Hjælp af Husholdningsforeninger, Byggeforeninger og Alderdomsforsørgelseskasser kunne blive istand til at bøde noget paa den med Aarene aflagende Arbejdsevne og dermed følgende formindskede Indtægt, da er der for denne Slægts

Vedkommende opnaaet betydeligt. Hvornaar skal der da komme en virkelig Forbedring af de økonomiske Kaar, som ikke viser sig alene paa den noget negative Maade, at de Paagjældende kunne undgaa strax at falde Fattigvæsenet eller Velgjørenheden til Byrde, saasnart der indtræder en uheldig Omstændighed af den Art, som baade kan og maa forudses? Den vil først indtræde, naar de indirekte Fordele gennem Slægter have faaet Tid til ret at udvikle sig. Naar en større Del af Arbejderklassen har lært at tage saa meget Hensyn til Fremtiden, at den ikke længere i de unge Aar bruger hver en Øre af sin, i Forhold til de nødvendige Udgifter, mangen Gang rigelige Indtægt; naar den har indset det Utiladelige i at stifte Familie, før man har skaffet sig et Rygstød, end sige da med Gjæld; naar den har lært, at Orden og Sparsommelighed er nødvendig i de fleste Husholdninger; naar den er kommen saa vidt frem i Karakterudvikling og Intelligens, at den forstaar paa rette Maade at bruge «det iveræggede Sværd», som Fagforeningerne lægge Arbejderne i Haanden — da er Tidspunktet kommen, hvor man kan vente at se de økonomiske Resultater fuldt ud. Jeg skal vel vogte mig for at forsøge paa at udskaste et Fremtidsbillede af disse Resultater, og navnlig ikke komme ind paa at bestemme Produktionsforeningernes Plads i Billedet, især da disse næppe ville faa synderlig Betydning for et fortrinsvis agerdyrkende Land. Kan imidlertid «Konjunkturerens Prügelknabe» faa et saadant Hold paa sig selv; vil Arbejderen, der er saa tilbøjelig til at holde Konkurrencen paa en vis Højde gennem en Forsøgelse af Befolkningen, vil han nogensinde kunne naa udover det Standpunkt: kun at have det Allernødvendigste til Familiens Ophold? Herom er det jo ørkesløst at disputere. Hvis man hører til den i en vis Forstand nihilistiske Skole, som gaar ud fra, at Prisen paa det grovere Arbejde altid som Helhed vil være en Nødpriis, saa lader man selvfølgeligt Selvhjælpen falde som noget Humbug, og lader den forbedrede Almueskole gaa samme Vej; thi da er ingen Hjælp mulig under de nuværende Samsundsformer. Hvis man derimod tror paa et Fremskridt ligesaa godt i social som i andre Henseender, hvis man gaar ud fra, at en stor Del af

Arbejderne maa kunne bringes op paa et saadant Standpunkt, hvor de ikke se deres Livsmaal realiseret i «Kartofler og Kaffe», saa haaber man selv under den givne Samfundsordning og handler da i dette Haab.

Ja, det er nu let nok at fastholde et saadant Haab — vil man maaske sige — naar Ens Forhold til Selvhjælpsforeningerne er af den Natur, at man ikke personligt er interesseret i, om de langsomt eller hurtigt forbedre deres Medlemmers Stilling. En anden Sag er det med Arbejderne; ere de istand til at bevare Interessen for Foreninger, hvis Betydning langt mere ligger i den opdragende Indflydelse, de udøve, end i deres økonomiske Resultater. Svaret herpaa vil vel komme til at stille sig forskjelligt i de forskjellige Lande, afhængigt af om Arbejdernes Flertal er mere eller mindre modtageligt for Socialdemokratiets Paavirkning, thi dette maa altid høre til Selvhjælpens værste Fjender. Ved at bringe Arbejderen til at tro, at han hører til en forurettet og foragtet Samfundsklasse, og dernæst indbilde ham, at han for Tid og Evighed kan komme paa den grønne Gren ved Statens Hjælp, gjør man ham just ikke skikket til at vandre ad Selvhjælpens langsomme og besværlige Vej.

Arbejdernes forskjellige Modtagelighed for de socialistiske Ideer synes, som bekjendt, ikke at afhænge saameget af deres forskjelligt gode økonomiske Stilling, som af deres større eller mindre Centralisation, idet denne medfører en større eller mindre Kløft mellem dem og Arbejdsgiverne. Hvor Arbejderbefolkningen for største Delen er samlet i store Byer eller staar i den store Industris Tjeneste, ville disse Ideer, saalænge de finde Talsmænd, ogsaa nok finde aabne Øren, og Selvhjælpsforeningerne derfor vanskeligere kunne fængsle og fastholde dens Interesse. Hvor den derimod væsenligt er spredt over Smaabyer og paa Landet, især naar den staar i det lille Agerbrugs Tjeneste, har man Grund til at vente, at Jordbunden vil være mindre modtagelig for den socialistiske Smitte — epidemisk kan den maaske nok optræde, men endemisk vil den vanskeligere blive — og Selvhjælpsforeningerne kunne saaledes udvikle sig mere i Ro. Gaar man ud herfra, skulde vort Land

altsaa høre til de heldigere stillede, og Resultatet af den socialdemokratiske Bevægelse, der begyndte her for endel Aar siden, synes ogsaa at bekræfte Forudsættningens Rigtighed. Den slog godt an i Kjøbenhavn ligesom ogsaa i enkelte af vore middelstore Byer, derimod i Smaabyerne og paa Landet næsten aldeles ikke. Arbejderne paa de to sidste Steder viste sig kun lidet tilbøjelige til at lave Utopier, og Selvhjælpsforeningerne fik derfor, forsaavidt de fandtes, Lov til at staa nogenlunde uantastede, ja de bidrog endog til at slaa Bom for Socialdemokratiet, idet man næsten overalt overholdt, at dette ligesaa lidt som noget andet politisk Parti maatte komme til Orde paa Foreningernes Møder. Man kunde maaske spørge, om ikke den slette Ledelse af vort socialdemokratiske Parti har haft sin Del heri, og om ikke Resultatet vilde være blevet et helt andet, hvis der havde staaet dygtige og uegennyttige Kræfter til Partiets Raadighed. Men selv under denne Forudsætning vilde det næppe haft mere Held med sig i Smaabyerne og paa Landet, thi der er her ikke engang en Antydning af nogen Kløft mellem Arbejder og Arbejdsgiver. Naar man kjender Maaden, hvorpaa Gaardmanden omgaas den Husmand eller Indsiddet, som arbejder hos ham, eller hvorpaa Arbejdsgiveren i Smaabyerne som Regel behandler sine faste Daglønnere, saa vil man vistnok indrømme Rigtigheden heraf. Som Exempel paa, hvor lidt Forskjellen i social og økonomisk Henseende har fjernet Arbejdsgiveren fra Arbejderen, kan anføres, at det næsten betragtes som en Selvfølge, at hin ved dennes Sygdom yder materiel Støtte, men ofte viser desuden Arbejdsgiveren og hans Familie i saa Tilfælde Arbejderen personlig Deltagelse under de forskellige Former, hvorpaa dette kan ske. Mellem Gaardmanden og hans Daglønner er der jo heller ingen virkelig Forskjel i social Henseende, idet de omtrent staa paa samme Kundskabs-trin, have fælles Indtryk fra Opdragelsen og til en vis Grad fælles Interesser; hvad Forskjellen i økonomisk Henseende angaar, da sørger Gaardmanden ganske vist for, at den ikke helt bliver glemt, men den akcentueres dog hovedsageligt kun ved Giftermaalsprojekter. I Smaabyerne er der vel et noget større Spring tilstede, men her er det Arbejdsgiverens nøje

Kjendskab til Arbejderens Livsforhold, der hyppigt knytter dem sammen. At dette Baand mellem dem ikke er gunstig for Udbredelsen af de socialistiske Læresætninger, er klart nok, men uheldigvis medfører det ved Siden heraf store Ulemper for Selvhjælpen, idet det gør Arbejderen allfor sorgløs for sin Fremtid. Vi skulle senere komme nærmere ind derpaa.

Vor Almues sejge Udholdenhed synes ogsaa at varsle godt for, at de Arbejdere, der engang have sluttet sig til Selvhjælpsforeningerne, ikke saa let igjen ville slippe Interessen for dem. Det er bekjendt nok, hvor vanskeligt det er at sætte den i Bevægelse, men er det først lykkedes, kan den ogsaa udholdende forfølge et Maal, endog et forholdsvis tarveligt. Jeg véd vel, at den Slags aprioriske Ræsonnementer i vor Tid ikke staa i nogen høj Kurs, men det er jo umuligt at underkaste dem Statistikens Ildprøve, da vort Lands kooperative Bevægelse endnu er for ung til at give Oplysning i saa Henseende. Det er vel allerede tvivlsomt, om den er gammel nok til at besvare Spørgsmaalet om, hvorledes Arbejderne have grebet Selvhjælpstanken, end sige da at den skulde kunne afgjøre, hvorledes de have fastholdt den.

I det Foregaaende har jeg forsøgt at lægge et godt Ord ind for Selvhjælpsforeningerne, at ikke deres økonomiske Resultater skulle underkastes en forhastet Dom, ligesom ogsaa fremsat Forventningen om, at vore Arbejderes Interesse for dem, naar den først er vakt, ikke saa let igjen vil svækkes. Men det, hvorpaa jeg støttede denne Forventning, nemlig Nationalkarakteren og vore Arbejderes Decentralisation, medfører paa den anden Side større Vanskelighed ved at sætte Foreningerne i Gang. Naturligvis har man i en vis Forstand mindre let ved at samle en stærkt spredt Arbejderbefolkning om et bestemt Formaal end en, der væsenligt er knyttet til enkelte Centra, ligesom man ogsaa vanskeligere vil faa den langsomme og sejge Natur til at gaa ind paa noget Nyt end den livlige og urolige. Mon det derfor ikke var hensigtsmæssigere at rette Opmærksomheden paa, hvorledes Arbejderne kunne bringes til at gaa ind paa Selvhjælpsforeningerne, istedetfor at fortabe sig i Betragtninger over, om det vil være muligt at fastholde

deres Interesse for disse? Der er saameget mere Grund for os hertil, som den lette Adgang til privat og offentlig Fattighjælp høj Grad forøger de forud tilstedeværende Vanskeligheder. Her er Skyggesiden ved det ovenfor omtalte Baand mellem Arbejdsgiver og Arbejder, en Skyggeside, som Fysikus Krebs har Fortjenesten af gjentagne Gange skarpt at have fremhævet, og som han atter kommer tilbage til i sin Bog: «Det gamle og det nye Samfund». Hr. Krebs har Ret, naar han med stærke Farver maler den deraf følgende Uselvstændighed især hos Landarbejderne, thi det er unægteligt baade forbavsende og sorgeligt at høre, hvor ugenert denne kan afvise f. Ex. Forslag om Sygekasser, under Henvisning til Letheden ved at erholde Hjælp i Sygdomstilfælde. Imidlertid behøver man ikke af den Grund at lægge sig til Hvile paa «Pessimismens bløde Puder», thi vel vil det udkræve Manges Bistand, om Ondet skal afhjælpes, men uoverkommeligt er det ikke. Naar det først lykkes i en Kommune at rive Enkelte ud af den gamle Slendrian, er det glædeligt at se, hvorledes Selvfølelsen kan vaagne og forplante sig videre. Som Exempel kan jeg nævne en Arbejdersygekasse, som jeg for 6 Aar siden fik oprettet for Hobro og et nærliggende Landsogn. I de første 3 Aar bestod den med kun 9 Medlemmer, men i det 4de Aar steg disses Antal til omtrent 50, og nu er det gaaet fremad til 90. Enhver, der praktisk har beskæftiget sig med Selvhjælpsforeninger, vil ligeledes have set, hvor let flere af de andre Foreninger lade sig danne, naar man først har faaet én Form til at slaa kraftig Rod. Der er saaledes i de sidste 6 Aar fremstaaet her i Hobro*) foruden Sygekassen for Arbejdere med 90 Medlemmer, en Spare- og Laanekasse med 284 Medlemmer, hvoraf de 197 ere Daglønnere, gifte Haandværkssvende, Enker og Sypiger, og med en Kapital af omtrent 5300 Kr., skjønt der blandt de 3 Aar, hvori den har bestaaet, jo har været to meget daarlige Aar.

*) Hobro havde ved sidste Folketælling omtrent 2400 Indbyggere, naar man regner dens Arbejderforstad med. Skjønt den sidste i Virkeligheden hører til et Nabosogn, slaar jeg dem her sammen, da de ovennævnte Foreninger have optaget Medlemmer fra begge Steder.

I Forbindelse med den sidste en Husholdningsforening med 191 Medlemmer, hvoraf 119 høre til den egenlige Arbejderklasse, med en Omsætning sidste Aar af 26 800 Kr. og en Nettoindtægt af 2077 Kr. Endelig en Skolesparekasse med 103 Medlemmer, hvoraf største Delen hører til Friskolens Børn og med et Indskud af lidt over 500 Kr. i de 11 Maaneder, den har bestaaet. Tallene ere ganske vist, absolut taget, kun meget smaa, men de faa lidt mere Betydning, naar man tager Hensyn til Byens Størrelse, til de faa Aar, hvori Foreningerne have bestaaet, og endelig til, at de sidste Aar have været økonomisk uheldige.

Hr. Krebs, der efter egen Tilstaaelse næsten ganske har tabt sin Tro paa Arbejdernes frivillige Selvhjælp, foreslaar i det ovennævnte Skrift, at denne skal gøres til en tvungen Sag ligeoverfor Sygdom og Alderdom, idetmindste foreløbigt, indtil der er skabt en anden Aand hos Arbejderklassen. Er det imidlertid ikke lidt for tidligt, at tage sin Tilflugt til saadanne drastiske Midler, have vi allerede udtømt alle de mildere Midler, der kunde tænkes at føre til Maalet? Spørgsmaalet maa vistnok besvares benægtende. Hr. Krebs har selv paavist flere af de Midler, der forud kunde anvendes. Han har vist, at den blandede Lønningsmaade, hvor Arbejderen faar Kosten hos Arbejdsgiveren, og som ikke er ualmindelig for Landarbejdernes Vedkommende, formindsker Pengelønnen i den Grad, at Kone og Børn maa være glade ved at kunne faa det Nødvendigste, og Arbejderen saaledes meget vanskeligt vil faa Noget tilovers til at sikre sig med overfor Sygdom og Alderdom. At opfordre til Selvhjælp under saadanne Forhold, er og maa være resultatløst, derfor bør først og fremmest denne Lønningsmaade forandres. Forøvrigt vil dette ikke falde saa ganske let, dels fordi Gaardmanden nødigt vil af med rede Penge, medens han ikke regner Kosten synderlig højt, dels fordi mange Landarbejdere hænge fast ved denne Lønningsmaade under det noget uhyggelige Paaskud, at de ikke kunne arbejde paa den Kost, som deres Familie faar. Hvor egenkjerligt eller bornert Paaskudet er, fremgaar bedst deraf, at selv Tilbud om en rigelig Erstatning i Kostpenge tidt ikke formaar at omstemme dem.

Endvidere gjælder det efter Hr. Krebs's Mening om Landarbejd-erne som Helhed, at Daglønnen er for lav, hvad han navnlig slutter af de betydelige Tilskud, som den private og offentlige Fattighjælp yder, men samtidigt gjør han opmærksom paa, at Fattighjælpen paa sin Side lokker Arbejderen til at vise Mangel paa Økonomi, saa at der kommer til at foreligge en *Circulus vitiosus*. Andre have rigtignok antaget, at det udelukkende var den lette Adgang til Hjælp, som ved at gjøre Arbejderen uøkonomisk, bevirkede, at Lønnen ikke slog til. Paa den Egn, hvor jeg er nærmere kjendt, er Landarbejderen, som faar sin Løn helt i Penge, naar man tager Hensyn til Forskjellen i Livsfordødelighedernes Pris — navnlig Bolig, Brændsel og Brød — næppe daarligere stillet end Arbejderne i Smaabyer, og fra disses Side har jeg jævnligt hørt det indrømme, at de godt kunne overkomme at sikre sig, ialfald overfor Sygdom, naar blot Viljen er tilstede. Hvorledes det nu end forholder sig med Daglønnen, om den er for lav eller ikke, saa er der under enhver Omstændighed ved denne Fattighjælp noget Galt, som i Selvhjælpens Interesse bør forandres. Hvis Hr. Krebs har Ret i sin Forudsætning, at Daglønnen som Helhed er for lav, da har han ogsaa Ret i sin Slutning, at Arbejdsgiveren staar sig bedre ved at forhøje Lønnen og stryge Fattighjælpen; har han ikke Ret, bør den private Fattighjælp, om ikke stryges, saa dog i høj Grad begrænses. Arbejdsgiveren paa Landet — og det Samme gjælder tildels for Smaabyernes Vedkommende — maa lære at anvende sin Godgjørighed paa rette Tid og Sted. Istedelfor, som nu, manges Gang at hjælpe i Flæng, bør han af yderste Evne støtte de Arbejdere, der have vist Viljen til at hjælpe sig selv — hvad der baade kan ske ved i arbejds-trange Perioder fortrinsvis at skaffe dem Arbejde, og ved at yde direkte Hjælp, naar Arbejderen ved Sygdom eller Ulykkes tilfælde har faaet sin Arbejdsevne formindsket — medens han i modsat Tilfælde uden videre henviser til det offentlige Fattigvæsen. Man vil maaske indvende, at for Arbejderen har det Sidste desto værre Intel Afskrækkende ved sig. Ja, det kommer dog an paa efter hvilke Principer det offentlige Fattigvæsen administreres, thi de ere forskellige i de forskellige Kommuner,

og hvilke Tvangsmidler det har i sin Haand. Hvis hele Samfundets frivillige Fattighjælp blev benyttet som Spore for Selvhjælpen, derved at den hovedsageligt kom dem tilgode, der havde forsøgt at sikre sig overfor Sygdom og Alderdom, og, om muligt, holdt disse fri for det tvungne Fattigvæsen, saalænge de ved en ordenlig Livsførelse og Arbejdsvillighed gjorde sig værdige til denne Støtte, saa vilde det offentlige Fattigvæsen faa friere Hænder til at benytte sine Tvangsforholdsregler. Der kunde nu spørges, hvor de betydelige Pengemidler skulde komme fra, som den frivillige Fattighjælp i saa Tilfælde maatte have at disponere over, og hvor den skulde hente sig Kræfter til at overtage Administrationen og Tilsynet med dem, der blev hjulpe. Hvad Pengemidlerne angaar, er der jo tidt nok henvist til de store Summer, som den private Godgjørenhed nu giver ud uden Tilsyn med deres Anvendelse, og skjønt Henvisningen nærmest har gjældt københavnske Forhold, er den vist ligesaa berettiget andetsteds og ikke mindst paa Landet. Blev alligevel Midlerne for smaa, kunde Kommunen jo træde til, hvad den allerede mange Steder gjør gennem «de Fattiges Kasse», men denne maatte da virke sammen med de private Velgjørenhedsselskaber, helst under en fælles Bestyrelse. Hvad de personlige Kræfter angaar, har det baade i Hovedstaden og andetsteds vist sig, at de nok lod sig bringe tilveje. Men det offentlige Fattigvæsen søger jo ogsaa at gjøre denne Adskillelse mellem værdige og uværdige Trængende, idet det behandler dem paa forskjellig Maade, og her er baade Pengemidler og en indøvet Administration tilstede, hvorfor skulde man saa skabe et stort og indviklet Maskineri ved Siden af det? Fordi Adskillelsen mellem værdige og uværdige Trængende maa gjøres paa et tidligere Stadium, hvis den skal nytte noget, og fordi det offentlige Fattigvæsen aldeles ikke egner sig til at føre ind paa Selvhjælpens Vej ved Godhed. Endelig kan der — for at vende tilbage til de mildere Midler, hvorved det er muligt at fremme Selvhjælpen — gjøres langt mere fra de bedre stillede Samfundsklassers Side, end der hidtil især paa Landet er gjort, for at vække Interessen for den og støtte den i dens første Fremtræden, navnlig ved at tage Bestyrelsen af Foreningerne

paa sine Skuldre. Naar man har set, hvor meget et Par Mænd, der ville ofre sig lidt for Sagen, kunne udrette for den i en mindre Kommune, da vil man forstaa, hvilken Betydning denne Medvirken af de andre Klasser kunde faa, naar den kun var almindelig. Førend disse Midler vare prøvede, forekommer det mig ikke nødvendigt at opgive sin Tro paa en frivillig Selvhjælp, forsaavidt da Evnen hertil er tilstede. Overfor Sygdom kan der næppe være nogen Tvivl om, at Arbejderen formaar at hjælpe sig selv, naar Sygdommen da ikke hører til de uhelbredelige, thi dem er Sygekasserne ikke beregnede paa at tage sig af; mere tvivlsomt stiller Sagen sig overfor Alderdomsforsørgelsen.

Selv om man imidlertid gaar ud fra, at disse Midler ville vise sig magtesløse, og at det derfor var at spilde Tiden, om man holdt sig til dem alene, er det jo ikke hermed givet, at man nødvendigvis maa komme til en tvungen Selvhjælp. Det var dog altid et Forsøg værdt, om man ikke ved at lokke kunde naa ligesaa langt som ved at tvinge, da der nu engang er noget Odøst ved det vidt forgrenede Formynderskab, som Tvungen forudsætter, ikke at tale om alle de praktiske Vanskeligheder, som den vil have at overvinde. Ved Tilbud om Medhjælp — saaledes som det allerede finder Sted ved mange af vore industrielle Etablissementer, selv af de mindre, ligesom ogsaa ved de forenede Kommuners Alderdomsforsørgelseskasse — kunde Lysten til delvis Selvhjælp vel nok vækkes. Det er da overfor Alderdomsforsørgelsen, at der kunde blive Tale om et saadant Skridt, naar man mangler Taalmodighed til at vente paa Selvhjælpens Udvikling. Selv om man nemlig gaar ud fra — hvad jeg for mit Vedkommende gjør — at Arbejderen ogsaa her kan hjælpe sig selv, naar han kun begynder i den unge Alder, og f. Ex. benytter den Imødekommen, som «Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871» nu viser overfor Smaafolks Alderdomsforsørgelse, saa forholder det sig anderledes med de Arbejdere, der maa begynde i den ældre Alder. Disse kunne ikke overkomme at skabe sig en virkelig Støtte i Alderdommen, hvad der vil medføre, at Forsørgelsesforeninger, som ere baserede udelukkende paa Selvhjælp, vanske-

ligt ville finde nogen stor Tilslutning i den første Generation. Gjælder det derfor om at faa disse Foreninger til at blomstre i en Fart, saa er Medhjælpen maaske nok paa sin Plads, men iøvrigt skal jeg ikke komme nærmere ind paa, hvorledes denne i saa Tilfælde kunde ydes. Det vilde dels føre ind paa Spørgsmaalet, om det burde være Arbejdsgiveren, Kommunen eller Staten, der ydede den — theoretisk rigtigt vilde det jo være, om det blev Arbejdsgiveren, men i Praxis lader dette sig vanskeligt gennemføre — dels vilde det lede til en Vurdering af de Garantier, som Kommunen eller Staten maatte kræve for at undgaa Misbrug, hvis det blev dem, der kom til at hjælpe med. Disse og lignende Spørgsmaal ville bedre finde deres Besvarelse, naar Resultatet af Arbejderkommissionens Virksomhed om ikke lang Tid foreligger, og desuden har Hensigten med disse Linjer kun været at forsøge paa at fremkalde noget større Interesse for Arbejdernes Selvhjælp og, om muligt, vække lidt Fortrøstning til dens Fremtid.

Nationalekonomisk Forening.

I Foreningens Møde den 4de April indledede Overpostmester Petersen en Diskussion om

Postsparekasser.

Overpostmester Petersen fremhævede først Opsparingens nationalekonomiske Betydning og det Naturlige i, om Nationalekonomisk Forening oftere kom tilbage til Sparekassespørgsmaalet. Ved Postsparekasser forstodes Posthusenes Benyttelse til Ind- og Udbetalinger af Smaasummer, der skulde forrentes resp. vare blevne forrentede som Sparekassemidler. Man vilde maaske indvende, at Sparekassevæsenet var en Sag, der slet ikke vedkom Postvæsenet; denne Indvending var rigtig, men man maatte erindre, at Postvæsenet i vort Aarhundrede havde overtaget flere Forretninger, der egentlig slet ikke vedkom det; Taleren nævned: Tegning af Abonnement paa Blade, Postopkrævninger og Postanvisninger, der snarere vare Bank- end Postforretninger, m. m. Af Hensyn til Publikums Bekvemmelighed havde Postvæsenet overtaget saadanne Forretninger, der egentlig ikke vedkom det, og Publikum vilde nødig have, at Postvæsenet nu skulde lade dem falde. Paa samme Maade talte Hensyn til Publikums Bekvemmelighed for, at Postvæsenet virkede med ved Ind- og Udbetalinger af Sparekassemidler.

Taleren gav derefter en Oversigt over den Maade, hvorpaa Postsparekassevæsenet er ordnet i de fem Stater i Evropa, i hvilke det er indført, nemlig: England, Belgien, Frankrig, Nederlandene og Italien.

Den britiske Postbestyrelse var den, der først indførte

Postsparekasserne. I 1860, da flere private Sparekasser vare fallerede, foreslog Mr. Sykes af Huddersfield den daværende Skatkammerkansler, Gladstone, at gjenoplive Menigmands Sparelyst ved at lade Staten etablere en Sparebank, og til Lettelse for Publikum at knytte Postvæsenet saaledes til den garanterede Sparebank, at Ind- og Udbetalinger kunde finde Sted paa de Posthuse, hvor Postanvisninger kunde udvexles. Forslaget vandt Bifald, og d. 16. Sept. 1861 traadte Postsparekasserne i Live. — Ifølge den i England bestaaende Ordning modtage Postsparekasserne Indskud af fra 1 sh. indtil 30 £ i et Aar. Den samme Person maa i det Hele ikke indskyde mere end 150 £. Naar Kapitalen med Renter andrager 200 £ standser Beregningen af Renter. Interessenterne modtage Kontrabøger, hvori Indskudene indføres. Daglig give Postkontorerne Indberetning til Centralsparekassebureauet om modtagne Indskud; Centralbureauet meddeler Interessenten Tilstaaelse for Indbetalingen. Renten er $2\frac{1}{2}$ pCt., der beregnes fra den 1ste i den ny Maaned efter Indbetalingsdagen. Udbetaling finder kun Sted efter derom af Interessenten til Centralbestyrelsen rettet Begjæring; Centralbestyrelsen udfærdiger da en Anvisning paa Beløbet til Udbetaling ved det Posthus, gennem hvilket Interessenten har begjæret det udbetalt; det er nemlig tilladt at faa Beløbet udbetalt gennem hvilken som helst Postsparekasse. — Uagtet Renten, i alt Fald efter danske Forhold, er noget beskeden, og trods nogen Omstændighed ved Ind- og Udbetaling og Kontrabøgernes Kontrollering m. m., er de engelske Postsparekassers Benyttelse dog meget stor. Medens der det første Aar efter deres Indførelse indestod paa Sparernes Konti c. 1 700 000 £, saa udgjorde Sparernes Tilgodehavende d. 31. Decbr. 1876 c. 27 Mill. £ (c: 285 Mill. Kr.), fordelte paa 1 702 374 Konti eller i Gennemsnit for hver Sparer 15 £ 17 sh. $1\frac{3}{4}$ d. Denne forholdsvis stærke Benyttelse maa dels tilskrives den store Sikkerhed, Postsparekasserne byde, dels den Bekvemmelighed det er for Publikum at kunne henvende sig til nærmeste Posthus med Sparebogen, idet det i Storbritannien og Irland efterhaanden er overdraget 5448 Posthuse at udvexle Postanvisninger og Sparekassemidler. — Et i det Væsenlige paa samme Basis hvilende

System for Postsparekasser er i Aaret 1868 blevet indført i Kanada.

I Belgien er der ved Lov af 16. Marts 1865 oprettet en under Statens Beskyttelse og Garanti staaende General-Spare- og Pensionskasse, der i Begyndelsen havde et indskrænket Antal Agenturer i Provinserne, men for at skaffe Kassen større Tilslutning og bringe dens velgjørende Virkning ud i videre Kredse besluttede Regeringen at lade alle Posthuse medvirke til Sparekassedriften og har fra 1. Jan. 1870 gjort dem til Agenturer for Kassen. Indskud modtages daglig i den almindelige Kontortid, ikke under 1 fr. og ikke over 5000 fr. for én Indskyder — (som er Maximum af det Beløb, der maa indestaa paa en Kontrabog), — der forrentes fra den paafølgende 1ste resp. 16de Dag i Kalendermaaneden med en af Generalraadet fastsat Rente, der siden 1865 uforandret har været 3 pCt. De til hvert Aars 31. Decbr. paalebne Renter blive lagte til Kapitalen og forrentes fra den følgende Dag. Forrentningen ophører fra den forinden Udbetalingen nærmest forudgaaende 1ste eller 16de. — Udbetaling af Beløb indtil 20 fr. finder Sted ved Posthusene uden Varsel, dog kan Interessenten kun én Gang i hver Uge benytte sig heraf; Udbetaling af 100 fr. finder kun Sted efter 8 Dages Varsel, af større Summer med 14 Dage indtil 6 Maaneders Varsel, efter Beløbets Størrelse. De indbetalte Beløb blive paa Forlangende omsatte i belgiske Statspapirer efter den paa Bruxelles Børs noterede Dagskurs.

Hvert 5te Aar kan Regeringen foranledige, at en Del af Reservefondet fordeles blandt dem, der mindst ét Aar have været Sparere, i Forhold til de Enhver tilkomne Renter. De to første Fordelinger have givet en Gevinst af 0,90 pCt. — Da der i Belgien paa dets 535 □ Mil er 572 Posthuse have Landets Indvaanere en bekvem Lejlighed til at gjøre Indskud i Sparekassen. Desuagtet udgjorde de paa Posthusene d. 31. Decbr. 1875 indtegnede Konti kun 22 508, lydende paa 8 954 107 fr. 23 cent. eller med et rundt Tal 9 Mill. frcs., hvilket giver for hver Sparer: 398 fr. — Posthusene sende daglig en fuldstændig Extrakt af de førte Journaler til Sparekassens Generaldirektion.

For at vække Posthusenes Interesse for Sagen, er der tilstaaet dem følgende Godtgjørelser:

- 1) 1 fr. af hvert Tusinde af de aarlig indbetalte Beløb indtil 100 000 fr. og $\frac{1}{2}$ fr. af Tusindet af større Summer;
- 2) 2 cent. for enhver Indbetaling;
- 3) 5 cent for enhver den 31te December forhaandenværende Kontrabog.

I Frankrig, hvor der ikke bestaar nogen af Staten bestyret Sparekasse, kunne Sparekassebestyrelserne, der dog staa under en Kontrol af Staten, ifølge Dekret af 23. August 1875 ved Andragende til vedkommende Minister faa Tilladelse til at benytte Posthusene til Ind- og Udbetaling af Sparekassemidler. Meddelelse af saadan Tilladelse er imidlertid knyttet til følgende Betingelser:

- 1) at Posthuset ikke er beliggende i den Kommune, i hvilken Sparekassens Hovedsæde er;
- 2) at der ikke er Skatteopkrævningskontor paa Stedet, idet i saa Tilfælde dette og ikke Posthuset vil være at benytte af Sparekassebestyrelsen.

Kontortiden for Sparekasseforretningen er den samme som for Postforretningen. For Modtagelse af Indskud og Tilbagebetaling af indestaaende Midler meddeler Posthuset Interimskvittering, medens Indførelsen i Kontrabøgerne finder Sted i Sparekassebestyrelsen, til hvilken Posthusene ved hver Uges Udløb indsender Fortegnelser over modtagne Indskud eller afholdte Udbetalinger. Postbestyrelsen overtager ligeoverfor Sparekassebestyrelsen Ansvaret for de ved Posthusene stedfundne Ind- og Udbetalinger. Paa en Sparekassebog kan der gjøres Indskud fra 1 fr. til 300 fr. ugenligt og er Maximum af hvad der maa indestaa i en Sparekassebog 1000 fr., inkl. Renter. Posthusene erholde af Sparekassebestyrelsen en fast Godtgjørelse for deres Ulejlighed med Sparekassevæsenet af 10 cent. for hver Ind- og Udbetaling, samt derhos alle nødvendige Bøger, Tryksager etc. frit leverede. — Desværre haves der ingen Oplysning om i hvilket Omfang Posthusene i Frankrig ere benyttede til Ind- og Udbetaling af Sparekassemidler.

I Nederlandene er Postvæsenets Forhold til Sparekasse-
væsenet, — der ligesom hos os er en fuldstændig privat
Industri, uden lovbundne Regler — ordnet ved en Frd. af 28.
Decbr. 1875, ifølge hvilken enhver Sparekasse, der ønsker
Postvæsenets Medvirkning til Lettelse og Udvidelse af dens For-
retninger, har for Postbestyrelsen at betegne de Posthuse i
Kassens Omegn, som den ønsker at benytte. Det første Ind-
skud, som gøres paa et Posthus, skal ledsages af en i dette
Øjemed affattet Postanvisning, — hvis Kupon Indskyderen be-
holder — som sendes til Sparekassen, der derefter udfærdiger
og tilstiller Indskyderen en Sparekassebog, hvori det indbetalte
Beløb efter Fradrag af Udgiften for Bogen og for Porloen skal
være indført. De følgende Indskud indbetales efter almindelige
Postanvisninger, paa hvilke vedkommende Posthus tilføjer Spare-
kassebogens Nr. Efter Anvisningens Modtagelse, skal vedkom-
mende Sparekasse udfærdige og tilstille Indskyderen et Mod-
tagelsesbevis. Har han ikke erholdt et saadant i Løbet af 14
Dage bør han reklamere det hos Generalpostdirektionen. Om-
vendt vil Sparekasseinteressenten gennem vedkommende Posthus
have at henvende sig til Sparekassebestyrelsen for at faa inde-
staaende Beløb udbetalt, og maa han selv afholde de med
Rekvistitionen og Pengesendelsen pr. Post forbundne Portoudgifter.
Disse Udgifter ere forholdsvist betydelige, næsten en Tredjedel
af Renten, idet ingen nederlandsk Sparekasse giver mere end
 $3\frac{1}{2}$ pCt., de fleste endog kun 3 pCt. Rente. Under disse Om-
stændigheder er det ikke at undres over, at Publikum kun i
ringe Grad gjør Brug af Posthusene til Sparekasseindskud,
uagtet 50 Sparekasser benytte sig af dem.

Endelig bestaar der i Italien siden 1. Jan. 1876 et efter
det engelske System indrettet Postsparekasseinstitut, idet et af
Regeringen fastsat Antal af Kongerigets Posthuse skal fungere
som Filialer af den under Statsgaranti oprettede Centralspare-
kasse. Den nærmere Detail af denne Ordning, hvis Istand-
kommen skyldes den tidligere Finansminister Sella, men som
paa Grund af Modstand fra det italienske Parlaments Side imod
at Staten optraadte som Konkurrent af de private Sparekasser,
medtog 5 Aar, er følgende: Central-Sparekassen er forenet med

en Deposita- og Laanekasse. Fortrinsvis skulle de Posthuse benyttes til Sparekasseforretninger, som befinde sig paa Steder, hvor der ikke findes nogen anden Sparekasseindretning. For enhver Sparer føres af Postbestyrelsen en løbende Konto og udfærdiges en Bog, i hvilken de i Reglementet nærmere betegnede Embedsmænd indføre de ind- og udbetalte Summer samt forfaldne Renter. Sparekassebog udleveres gratis og uden Stempelgebyr. — Sparekasseindskudene for en Person maa ikke være under 1 og ikke over 2000 Lire. I Løbet af et Regnskabsaar kan der ikke paa én Bog indbetales mere end 1000 Lire med Fradrag af Tilbagebetalingerne. Renten af Indskuddene fastsættes for hvert Aar af Finansministeriet i Fællesskab med Ministeriet for Handel, Agerdyrkning og Industri. — Renten løber fra den 1ste resp. 16de i Maaneden efter Indbetalingen og hører ligeledes op den 1ste eller 16de førend Tilbagebetalingen. Fra Aarets Udløb bliver den paaløbne Rente lagt til Kapitalen og ligeledes fra samme Tid forrentet. Spareindskud paa over 2000 Lire forrentes ikke, derimod lægges de paaløbende Renter af Stamkapitalen til denne. Paa Sparerens Forlangende kan Indskudssummen eller en Del deraf anvendes til Indkjøb af Statspapirer. Tilbagebetalingen finder Sted af Beløb af indtil 100 Lirer sildigst inden 10 Dage fra den Dag at regne, da Begjæringen derom er afgivet, af Beløb af 200 Lirer inden 20 Dage, af Beløb af indtil 1000 Lirer indtil en Maaned og af større Beløb inden 2 Maaneder. Tilbagebetalingen kan ske gennem en hvilken som helst anden Postanstalt end i den, hvor Indbetalingen har fundet Sted, uden at der derfor beregnes noget Gebyr. Til Sikkerhed for Postvæsenet og Kontrol med dettes Embedsmænd, udfærdiges af Posthuset, hvor Indbetalingen finder Sted, en af Spareren medunderskreven egen Art Postanvisning, der indsendes til Generalpostdirektionen, hvor den indføres i en Kontrolhovedbog, og hvorfra der tilstilles Sparekassebogens Ejer en Attest for det indbetalte Beløb. Naar denne ikke er indløbet til Spareren inden 14 Dage, bør han reklamere den hos Generalpostdirektionen. Senere Indskud kunne gjøres ved et andet Posthus end det, der har udfærdiget Bogen. Tilbagebetalinger af indtil 100 Lirer sker uden videre

ved det Posthus, der fører Kontoen, imod Forevisning af Sparekassébogen, ved andre Posthuse kun efter Bemyndigelse af Generalpostdirektionen, der ogsaa maa erhverves for at kunne erholde tilbagebetalt større Beløb. Sparekassébøgerne indsendes ved hvert Aars Udgang til Generalpostdirektionen til Beregning af Renten og til Kontrol. — For Aaret 1876 blev Renten af Sparekassemidler fastsat til 3 pCt. — Uagtet Bestemmelserne for de italienske Postsparekasser saaledes synes at være meget liberale og fordelagtige for Sparerne, saa var de dog i det første Aar af deres Bestaaen ikke benyttede meget, og det uagtet der i Løbet af Aaret blev aabnet Adgang til gjennem 1989 Posthuse at ind- og udbetale Sparekassemidler; ikke mindre end 626 af disse bleve slet ikke benyttede i Øjemedet. — Den 31. Decbr. 1876 indestod der paa 57 354 Sparekassébøger et Beløb af 2 443 401 Lire. For 184 104 Lire blev der indkjøbt Statspapirer. — Hele Indretningen har imidlertid, trods den ringe Rente, der udbetales Sparerne, medført et forholdsvis ikke ringe Tab for Statskassen. Den indvundne Rente udgjorde 66 197 Lire.

Deraf tilkom Sparerne. 32 780 —

igjen . . . 33 417 Lire.

Udgiften til Sparekassébøger, Tryksager, Protokoller og Godtgørelse til Postpersonalet androg derimod 76 374 —

Altsaa Tab . . . 43 374 Lire.

Det maa imidlertid erindres, at dette er Resultatet af det første Aar, Indretningen var i Virksomhed, og at — for at bruge den italienske Postbestyrelses Udtryk — «Sparekass-systemets sunde og gode Egenskaber endnu ikke ret fattes af det italienske Folk. Mange betragte nemlig Sparekasserne som Banker, beregnet paa at anbringe Kapitaler paa den fordelagtigste Maade, medens de i Virkeligheden kun skulle tjene til at samle smaa Summer, der i og for sig ikke kunne finde nogen fordelagtig Anvendelse, og deraf efterhaanden skabe en nyttebringende Kapital.» — Interessant er det at sammenligne Sparekassævæsenet i Italien med Lotterivæsenet: I Aaret 1872

bestod der 278 Sparekasser, men derimod 2189 Talloetteri-kollektioner. Af Kongeriget Italiens 69 Provinser var der 8, i hvilke der ikke fandtes nogen Sparekasse. Exempelvis kan anføres, at medens Sparekasseindskuddet i Aaret 1872 i Gennemsnit udgjorde pr. Individ (afrundet) i

Provinsen Mailand	134,95 Lire
— Como	62,84 —
— Florenz	43,45 —
— Livorno	36,73 —
— Brescia	30,11 —
— Catania	18,96 —
— Neapel	9,81 —
— Campagnen	3,28 —
— Palermo	3,14 —
— Messina	1,37 —
— Syracus	0,16 —

udgjorde Lottoindskuddet pr. Individ

i Piemont	1,91 Lire
i Lombardiet	1,55 —
i de neapolitanske Provinser	3,63 —
i Campagnen	7,36 —

Denne ringe Benyttelse af de private Sparekasser var det, der gav den italienske Regering Anledning til med en paa-skjønnelsesværdig Ihærdighed atter og atter at henvende sig til Parlamentet for at faa en Statssparekasse bragt i Virksomhed, der kunde vinde Publikums Tillid; noget visse Sparekasser savnede. —

Den Virksomhed, der saaledes er udfoldet af Postvæsenet i 5 forskellige Stater for ved Benyttelsen af Posthusene at lette Publikum Adgangen til at ind- og udbetale Sparekasse-midler, har givet Anledning til at Forskellige heri Landet i Løbet af det sidste Aar har rejst Spørgsmaal om, hvorvidt der maatte være Anledning til at lade Postvæsenet yde Bistand i denne Retning. Særlig har Hr. Postexpedient Faber gjort sig fortjent ved at fremsætte et positivt i Detail udarbejdet Forslag til Post-væsenets Medvirkning i saa Henseende. Dette Forslag gaar ud

paa, at der af Staten eller under dens Garanti oprettes en Hoved-Sparekasse, til hvilken alle Sparernes Bøger skulle indsendes for at indskrives i en Kontrolbog med Kassen. Der skulde derhos udstedes et eget Slags Mærker (Sparemærker), der skulde være gjældende som Kvittering for det paalydende Beløbs Indbetaling i den Kasse, af hvilken de vare udstedte. Disse Sparemærker, der vare tænkte udstedte til en Værdi af 10 Øre, 1 Krone og 10 Kroner pr. Stk., skulde være til Salg paa ethvert Posthus og iøvrigt ligesom Postfrimærker, hos Handlende imod en lille Rabat, naar de bleve indkjøbte arkevis. Mærkerne vare tænkte opklæbde i et lille Hefte paa 8 Blade. Dette Hefte var det, der skulde indsendes til Hoved-Sparekassen, naar de paaklæbde Mærker ønskedes optagne til Forrentning, hvorefter Mærkerne der bleve annullerede. Ved første Indskud sendtes alene Spareheftet, ved senere Indskud maatte den ledsages af Kontrabogen. Begjæring om Udbetaling maatte ligeledes indsendes til Hovedkassen, der skulde udstede en Postanvisning paa Beløbet. Postexp. Fabers Forslag, som her til Sammenligning med Systemerne i andre Lande er blevet let skitseret, har vel den Fordel, at Regnskabsvæsenet og Kontrollen efter det vil blive let; men paa den anden Side kan der være Fare for Forfalskning af Sparemærkerne og for at Annulleringsstemplerne kunne blive afvaskede af dem. Denne Fare har vel ogsaa været Hovedgrunden til, at hverken Østrig, hvor Dr. Ratkowsky i 1873 foreslog Indførelsen af Postsparekasser under Benyttelse af Mærkesystemet, eller Frankrig, hvor et Forslag i lignende Retning ogsaa har været stillet, have villet antage Mærkesystemet. —

Med disse indledende Bemærkninger henstillede Taleren til Diskussion, om der for Danmark er Anledning til at indføre Postsparekasser, og om et af de omtalte Systemer eller et helt nyt bør vælges. — Taleren minder endnu om, at medens i Danmark Sparekassernes Antal er særdeles betydeligt (i 1876 c. 400 Kasser med 223 Mill. Kr. Indskud), findes der her i Landet (d. 31. Marts 1877) 469 Posthuse, nemlig:

45 Postkontorer,
103 Postexpeditioner,
321 Brevsamlingssteder.

Skulde der opnaas nogen reel Fordel ved at benytte Posthusene til Sparekassemidlers Ind- og Udbetaling maatte Bogføringen og Regnskabsaflæggelsen gjøres saa simpel, at enhver Brevsamler kunde besørge Udvexlingen, ligesom det ogsaa maa anses givet, at Postvæsenets Medvirkning til Sagens Fremme vilde blive betinget af, at en Sparer paa én Dag — eller event. i én Uge — ikkun kunde indsætte et begrænset Beløb, f. Ex. 100 Kroner. Taleren tilføjer sluttelig, at Postvæsenet i Almindelighed ikke kan være stemt for eller i alt Fald ikke kan være ivrig for at faa med Sparekassevæsenet at bestille, eftersom dette ligger fjærnt fra dets egenlige Ressort; men han tvivler ikke om, at det, naar det maatte anses for værende i Statens Interesse, at faa dets Medvirkning i denne Retning, den da ogsaa vil blive ydet med samme Redebonhed som det nu tegner Abonnement paa og indkasserer Abonnementspenge for Aviser, udvexler Penge ved Postanvisninger og indkræver Regningsbeløb pr. Postopkrævning samt besørger Agenturet for Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1871 — naturligvis imod en passende Godtgørelse.

Postexpedient **T. Faber** fik derefter Ordet. Overpostmester Petersen havde i sit interessante Foredrag givet Oplysning om bestaaende Post-Sparekasser; han ønskede at tale om en Fremtids-Mulighed. Dog var det ikke særlig det Hoved-Spørgsmaal: hvorvidt en Post-Sparekasse hos os er nødvendig eller ønskelig, han agtede at behandle. Dette er ikke af postal Natur. Post-Bestyrelsen vil næppe gjøre Skridt til Indførelsen af en ny Institution, uden at Trangen dertil er godtgjort fra anden Side; dette kan ikke siges at være sket hidtil, thi det er kun lejlighedsvis at forskellige Blade have ytret sig om, at en Post-Sparekasse er ønskelig. Den Erkjendelse, at der opspares Mere, eftersom der bliver flere Maader at anbringe det Opsparedede paa, er dog almindelig. Utvivlsomt er det ogsaa den, som har foranlediget, at en privat Forening tilsigter Oprettelse

af en Sparekasse, grundet paa Mærke- og Kupons-Systemet, med Agenturer i alle Landets Egne. Taleren har ikke Grund til at tvivle om, at de Mænd, der have sat sig denne Opgave, kunne løse den, og at de ville behandle Sagen med Omhu, men han maa dog fastholde den Mening, som han strax udtalte i Anledning af en Høfligheds-Henvendelse til ham, at en Sparekasse for hele Landet kun kan virke heldigt under alle vexlende sociale og politiske Forhold, naar den er under Ledelse af en Stats-Institution, og det snarest Postvæsenet, som har de mest udstrakte Forbindelser. — I Postvæsenets Haand vil Mærke-Systemet yde betydelige Fordele fremfor det kontante System. Det vil lette Publikum Benyttelsen, formindske Postmestrenes Ansvars-Risiko og lette Regnskabsvæsenet. Hvilket System, der skal vælges, er ikke noget blot indre postalt Spørgsmaal. Af Systemet vil det tildels afhænge, om det Tilsigtede paa bedste Maade opnaas. Post-Bestyrelsen vil sikkert høre finansielt Sagkyndiges Mening, forinden den gjør Valg, særlig af et nyt System. Derfor vil det næppe kunne siges at være paa urette Sted her at omhandle dette Spørgsmaal. Hvis Taleren maatte lægge saa megen Beslag paa d'Hrrs Tid og Opmærksomhed, da kunde han ønske, ikke blot at tale om det Forslag af ham selv, der, som Overpostmester Petersen havde omtalt, var fremkommet i «Tidsskrift for Postvæsen», men ogsaa om et Forslag af Dr. Ratkowsky i Wien, hvis Fordel i en enkelt Retning mulig lod sig overføre paa hans egen Plan. Det var netop et Spørgsmaal, der egnede sig til Forelæggelse for finansielle Sagkyndige, om det Dristige i Dr. R.'s Forslag kunde bestaa for en nærmere Prøvelse. — Talerens eget Forslag var ikke endnu blevet prøvet i Praxis, uden forsaavidt det vel var rimeligt, at Mærke-Systemets Indførelse — efter Arbejderes Ønske — ved en paa Tuborg Fabriker fra 29. Jan. d. A. bestaaende Sparekasse var foranlediget derved. Denne havde hidtil virket lovende. Enkelte Takskrivelser fra udenlandske Post-Bestyrelser i Anledning af, at der var sendt dem Exempl. af Forslaget, vare af nogen Interesse. I et Land, hvor der allerede er Post-Sparekasse, er det taget under Overvejelse, om Ideen paa en eller anden Maade der kan anvendes. En Meddelelse fra England

havde bekræftet, hvad der ad privat Vej var erfaret, at et Forslag, Fabers meget ligt i Enkelthederne, var indgivet til den engelske og den franske Postbestyrelse i 1874. Dette var udarbejdet af den som Organisator af de franske Skole-Sparekasser bekendte Hr. A. de Malaree i Forening med en Embedsmand ved den engelske Post-Sparekasse. Overpostmester Petersen havde omtalt, at et saadant Forslag var forkastet af den franske Post-Bestyrelse. Hr. de Malaree havde derimod i et Brev til en herværende Bekjendt ytret, at Principet var antaget, men at politiske Forhold hidtil havde forhindret dets Indførelse. Dr. Ratkowsky havde tilsendt Taleren sin Plan, der var aldeles forskjellig fra hans, skjønt ogsaa grundet paa Mærke-System. I Korthed ønskede han at antyde, hvorledes han havde tænkt sig en Kombination af begge Planers Fordele, men forinden vilde det dog være nødvendigt, at give et lille Overblik over hver af disse for sig.

Dirigenten (Statsrevisor Levy) standsede her Taleren, idet han anmodede Alle om, at falte sig i Korthed, og ikke i Diskussionen at gaa videre, end det holdte Foredrag gav Anledning til, særlig fordi den lave Temperatur i Salen gjorde et længere Ophold der betænkeligt.

Faber spurgte, om det særlig skulde være Spørgsmaalet om en Post-Sparekasse her til Lands var ønskelig, der skulde behandles. Han vilde da gjerne frafalde Ordet, thi derom agtede han ikke at ytre sig mere.

Dirigenten vilde ikke betragte dette Spørgsmaal som det eneste foreliggende, men fandt det dog for vidtløftigt at komme ind paa ny Planer, der snarere maatte være Gjenstand for et eget Foredrag.

Faber sluttede da sit Foredrag med at omtale, at Fortrinet ved Dr. Ratkowskys Forslag var, at det gjorde Regnskabsførelsen endnu lettere, men at det derhos havde en væsenlig Mangel og flere Ulemper, som ikke fandtes ved hans eget.

Etatsraad, Nationalbankdirektør Levy fremhævede, at Fortrinet ved Postsparekasser — forsaavidt de opfattedes som med Postvæsenet forbundne Centralstatssparekasser — for det Første

maatte søges deri, at de byde Sparerne ubetinget større Sikkerhed end de private Kasser, for det Andet deri, at de gøre det saa nemt for Interessenterne at flytte Indskudene fra et Sted til et andet. I England var Postsparekasseinstitutionen slaaet saa godt an, netop fordi den gjorde det saa bekvemt for den store flyttende Arbejderbefolkning at flytte Beløbene fra et Sted til et andet. Men i Danmark var Sparekassernes Antal allerede saa stort, at der næppe her søttes Trang til Postvæsenets Medvirken. Der vilde næppe kunne være Tale om at overlade Brevsamlingsstederne at virke som Sparekasser; slog man altsaa en Streg over dem, blev der kun c. 150 egenlige Postexpeditioner tilbage; men vi havde jo circa 400 Sparekasser. Sparsommeligheden vilde i Danmark neppe fremmes synderlig derved, at Sparekasserne bleve forøgede med c. 150 Agenturer, tilmed da der oftest i Forvejen vilde findes en Sparekasse eller maaske flere der, hvor der var et Postkontor. Det var altsaa ikke denne Grund, der talte for Postsparekasser i Danmark; men der kunde maaske være eller udvikle sig andre. Den nuværende ukontrollerede Ordning af Sparekassevæsenet i Danmark var forbunden med flere Misligheder; saasnart Kassen fordrede Pengene tilbage, fremkaldtes der altid en vis betænkelig Bevægelse. Naar de private Sparekasser ikke lagde sig de senere Aars alvorlige Begivenheder paa Sinde og ved frivillig Organisation bødede paa de tilstedeværende Mangler, kunde der være Anledning til at overveje, om der ikke burde oprettes Postsparekasser.

Cand. polit. **Snenson**, der fik Ordet for en Bemærkning paa 1 Minut, vilde, da der var blevet talt om den forholdsvis ringe Benyttelse af Postsparekasser i Belgien, fremhæve, at Skolesparekasserne i Belgien tildels udrettede det Samme som Postsparekasser i andre Lande. Skolesparekasserne havde jo i Belgien en særdeles stor Betydning. Han ønskede en Diskussion af Skolesparekassespørgsmaalet.

Faber mente, at det var bedre, om Postsparekasserne erstattede Skolesparekasserne. Han havde anbefalet Brugen af Postmærker, netop af Hensyn til Postkontorernes ringe Antal.

Overpostmester **Petersen** gav Etatsraad Levy Ret i, at

Postvæsenets Medvirken i Danmark ikke vilde betyde meget, naar Brevsamlingsstederne ikke kunde benyttes; ganske vist vilde der være Betæneligheder ved at benytte mange af dem; men indenfor visse Grænser kunde de maaske dog benyttes. Som et Fortrin ved Postkontorerne fremfor de almindelige Sparekasser, maatte han fremhæve, at de stod aabne hele Dagen.

Professor **Scharling** ytrede, at skulde Postvæsenet tages i Sparekasseinstitutionens Tjeneste, maatte det være i det Øjemed at hidrage Folk, der ellers ikke benyttede Sparekasseinstitutionen. Posthusene havde nu det Fortrin, at de vare oftere og lettere tilgængelige end Sparekasserne. Men netop fordi Postsparekasserne vare beregnede paa den lavere Befolkning, burde der sættes meget stærke Begrænsninger for Benyttelsen af Postvæsenet. Derved vilde det blive muligt at benytte ogsaa saadanne Expeditioner og Brevsamlingssteder, som man ellers syntes betænkelig ved at bruge som Sparekassekontorer og i det Hele de paapegede Farer og Vanskeligheder formindskes. Mærkesystemet kunde vel snarest benyttes for derved at lette Kontrollen. Postkontorerne burde træde op som Agenter for de private Kasser, ikke som Statskasser. Naar de fornødne Begrænsninger gennemførtes, vilde det have en ikke ringe Betydning, om Postvæsenet traadte i Sparekassevæsenets Tjeneste.

Paa Mødet optoges til Medlemmer:

Hr. cand. jur. Brix,

— prakt. Læge Haderup.

Om Post-Sparekasse-Systemer.

Af Postexpedient **Theodor Faber.**

Ved Mødet i «Nationalekonomisk Forening» den 4. April d. A. havde jeg ønsket at give en kort Fremstilling af et Mærke-System, foreslaaet af Dr. Ratkowsky i Wien, hvilket er grundforskjelligt fra mit, samt at antyde, hvorledes jeg mente at det Fortrin med Hensyn til let Regnskabsføring, som jeg maa erkjende, at dette — ved Siden af Mangler og Ulemper — har forud for mit, kan overføres derpaa, hvis det Dristige i Dr. R.'s Idé kan bestaa for Sagkyndiges Kritik.

Da Forholdene forhindrede denne Fremstilling paa Mødet, har jeg modtaget den ærede Redaktions Tilbud om, at lade den fremkomme her, saa meget hellere, som jeg har faaet Lejlighed til nærmere at udvikle min Tanke. Redaktionen af «Oesterreichische Oekonomist» har nemlig tilsendt mig sit Blad af 17. Marts d. A., som indeholder en Artikel, hvori mit Forslag i «Tidsskrift for Postvæsen» Novbr. 1877 refereres, men Dr. Ratkowskys Plan for 1872 fremhæves som ubetinget mere praktisk. Tilsendelsen har jeg betragtet som Opfordring til en Udtalelse derafter*).

Efter Dr. R.'s Forslag skal der udstedes Sparemærker fra 10 kr. til 10 fl., men disse ville alene være at erholde paa Postanstalter og maa der indklæbes, som Bevis for det kontante Indskud. Hensigten med Mærkerne er altsaa kun en Regnskabskontrol. Ny, forandrede, Mærker skulle gjøres gjældende ved hvert Aars Begyndelse, fra hvilken Tid de give Rente. Ved Kjøb maa altsaa den paaløbne Rente tillægges den nominelle Værdi. Indklæbningen skal ske i Sparekassebøger, hvis Blade ere inddelte hver i 5 Kupons med 3 Hoved-Rubriker: den første til et Mærke, den anden til Indtegnning af Opsigelse, den tredje til Notering af sket Udbetaling. Ejerens Navn skal anføres paa et Blad foran i Bogen, men denne eller dens Indhold skal ikke

*) Denne har jeg sendt, og den er optaget i Bladet af 28. April og 5. Maj.

i Reglen være protokolleret. Kun et eget Slags Sparekassebøger, betalbare efter 3 Maaneders Opsigelse, kunne, efter Anmeldelsen i Forkommelsestilfælde, blive fuldstændig sikrede mod Udbetaling til urette Ihænderhaver. Mærkernes Annullering og Attestering i Sparekassebogen foregaar paa Postkontoret strax, naar Indbetaling sker. Enhver Udbetaling fordrer — tildels for at forhindre Uredelighed — en kort forudgaaende Opsigelse, som indtegnes i den dertil bestemte Rubrik ved Siden af det tilsvarende Antal Mærker. Opsigelse og Udbetaling skal kunne finde Sted ved hvilken som helst Postanstalt i hele Riget, uden Hensyn til, hvor Indbetalingen er sket. Ved Udbetalingen ud-rives de tilbagebetalte Kupons, som kvitteres paa Bagsiden, hvorefter de blive Regnskabs-Bilage for Postkontoret.

En Kontoføring, som den der almindelig finder Sted i andre Sparekasser, og som jeg har foreslaaet henlagt til et Hovedbogholderi, har Dr. R. altsaa anset ufnøden. Forsendelsen mellem Indskyderne og Hovedbogholderiet af Sparebøger til Notering vil dermed bortfalde og en udstrakt Portofrihed bliver ufnøden.

Derimod tabes efter Dr. R.'s Plan den Fordel, som jeg fornemlig har tilsigtet, at Sparebogen tjener som den sikreste Sparebøsse, i hvilken Spareren efterhaanden kan indsætte de i Mærker omsatte smaa Beløb, uden at han behøver hver Gang at henvende sig til en Postanstalt desangaaende, og derhos bliver der paalagt Postkontorerne betydeligt mere Arbejde, bl. A. ogsaa Rente-Beregning. Mærkernes Betaling efter Dagspris vilde ogsaa falde temmelig ubekvem, i al Fald hos os, hvor man ikke er fortrolig med Agio.

I den længere Artikel, som jeg har sendt til Oestr. Oekon. har jeg fremsat følgende Udkast til en ny Plan, ved hvilken en Forening af Fordelene ved begge de foregaaende er tilsigtet.

1. Kassens Overbestyrelse lader fabrikere Sparemærker af f. Ex. tre forskellige Værdier: 10 Øre, 1 Krone, 10 Kr. Disse blive først rentebærende fra den Dag, da Kjøberen i en Postanstalt har præsenteret et Beløb, mindst 1 Kr., i Mærker — indklæbede i hans Kassebog — og erhvervet Attest derfor.

- 23*

af Hovedkontoret, efter at Kassebogen med en Opsigelse er indleveret i en Postanstalt, hvorfra Indsendelse sker. Summen kan anvises samlet eller fordelt paa flere i Opsigelsen angivne Personer. Postanstalten giver en Kvittering for den afleverede Kassebog, i hvilken Ejerens Navn og Saldoen angives. En saadan Kvittering er dog kun bindende med Hensyn til Bogens Tilbagelevering, ikke med Hensyn til Saldoens Rigtighed.

9. For udbetalte Beløb betales Postanvisnings-Porto. Iøvrigt falder ingen Porto-Udgifter paa Interessenterne.
10. Kassebøger kunne forlanges noterede ved det Postkontor, hvortil Ejeren søger. For saadanne betales et Gebyr og de blive forsynede med et Lokal-Stempel og tilhørende Løbe-Nr. Opsigelse af Beløb i saadanne Bøger maa stedse indsendes gennem det Kontor, ved hvilket disse ere noterede.

Af de tilføjede Bemærkninger maa jeg her navnlig fremhæve én, foranlediget ved min Tvivl om, at de finansielle Sagkyndige ville finde det forsvarligt at opgive et Regnskab, der til enhver Tid giver klar Oversigt over Kassens Status og tillige over hvad der indestaar paa hver Konto.

Dette vil kunne opnaas ved en Listeførelse ved hver Postanstalt over de til Forrentning noterede Summer, af hvilke der — helst samtidig ved Gjennemskrift — tilvejebringes en tro Kopi, som indsendes til Hovedkontoret, hvor Indførelse paa Konti maatte ske. Det forekommer mig, at dette Arbejde ikke vilde være uforholdsmæssig stort, navnlig naar der alene føres Liste over Konto-Nr., hvorimod Ejerens Navn kun bliver anført i hans Kassebog, hvis den ikke, efter Regel 10, tillige er lokal noteret.

Forøvrigt har jeg til Overvejelse henstillet flere Bestemmelser, sigtende til at forhindre Misbrug af Rabatten, Afvaskning eller Eftergjørelse af Mærker og Salg af falske Mærker. Af saadanne Bestemmelser skal jeg her kun nævne: Gjennemhugning af Mærkerne istedetfor Stempling, Autorisation for de Folk, i dertil egnede Stillinger, som skulle være rabatberettigede Forhandlere, samt 4 dobbelt Størrelse og særlige Forholdsregler, med Hensyn til de største Mærker.

Til Hr. Kammerraad Christensen

i Anledning af hans Artikel i dette Tidsskrifts 11te Binds
4de Hefte.

Hr. Kammerraadens Artikel er hverken med Hensyn til Indhold eller Form af den Beskaffenhed, at den fra min Side har Krav paa at imødegaas; thi hvad Indholdet angaar, da tillægger Artiklen mig Paastande og Anskuelser, som aldrig have været mine, og hvad angaar Formen, da høre Udtryk som «løse Paastande», «Forblindelse» o. L. ikke til dem, som ere tilstedeliggende, allermindst uden en Bevisførelse, og den er Hr. Kammerraaden bleven mig skyldig. Hr. Kammerraaden lægger rigtignok an paa at tale som den, der har Myndighed, men det er ikke lykkedes ham. Naar jeg denne Gang imødegaar ham, sker det af Hensyn til Tidsskriftet og dets Læsere.

Naar der Side 221 staar: «Det falske Spor,» Hr. K. mener vor Udvikling er kommet ind paa» ved de pludselige Omvæltninger, som have fundet Sted i vore Landboforhold, «idet vi have foretrukket Selvejendom for Forpagtning og konserveret Bøndergaardene, har vi jo alt været inde paa i over hundrede Aar og aldrig ude af, om der end har været et kortere og et længere Tidsrum, da vi stode stille,» synes Hr. Kammerr. at anse Bøndergaardenes Konservering som knyttet til og betinget af Selvejersystemet; thi i vore Dage er der virkelig ikke gjort noget for at bevare Bøndergaardene, men adskilligt, der nok formindske deres Antal (— f. Ex. den tiende Gaard som Vederlag for Salg af Bøndergods —). Det er

imidlertid let nok at se, at her i Landet, hvor Bøndergaardens Nedlægning og Sammenlægning ikke lader sig udføre uden Lov eller Bevilling, men hvor Udstykning uden videre kan gaa for sig i stor Udstrækning, vil Bøndergaardenes Sønderlemmelse og gradvise Forsvinden langt lettere kunne finde Sted under Selvejersystemet end under Forpagtningssystemet. At Bøndergaarde og Forpagtning meget vel kunne bestaa Side om Side, synes Hr. Kammerr. selv at indrømme Side 225, hvor han taler om de svenske Bønder. Hvad nærværende Forfatter angaar, da har han ikke nogensinde taget Ordet for Nedlægning af Bøndergaarde, tværtimod har han for ganske nylig søgt at godtgjøre Nødvendigheden af at bevare Bøndergaardene for ikke efterhaanden at miste den væsenligste Del af Landbomiddelstanden.

Hr. Kammerraaden er aldeles uberettiget til (Side 221) at sige eller insinuere, at det Billede, jeg i mit Foredrag i national-økonomisk Forenings Møde d. 1 Marts om de engelske Grundejere gav af engelske Landboforhold, fra min Side var opstillet som et **Forbillede**, vi skulde følge. Intet har været fjernere fra min Tanke. I Artiklen «Engelske Grundejere» har jeg kun søgt at vise, at Ejendomsfordelingen i England kan betragtes fra et andet Standpunkt end det radikale; men jeg har aldrig tænkt paa at fremstille noget som Forbillede til Efterfølgelse af os*). Jeg tror nu overhovedet ikke paa, at det ene Lands Skikke, Sædvaner, Institutioner uden videre lade sig overføre paa det andet.

Naar Hr. Kammerr. endvidere slutter sin plastiske Fremstilling af de engelske Landboforhold — der nok ovenikjøbet

*) Af Foreningens Bestyrelse var jeg bleven opfordret til at holde et Foredrag, til hvilket mine Artikler i 3dje og 4de Hefte formentlig kunde afgive et Grundlag. De tvende Artikler staa forøvrigt ikke i nogensomhelst indbyrdes Forbindelse, med mindre det skulde være den i begge Lande paaviste Tilbøjelighed til ved kunstige Midler at lave Huse eller Bolssteder (cottages). Denne Tilbøjelighed, som i England kun er at træffe hos nogle faa radikale Forfattere og Politikere, er forøvrigt ikke af nogen ny Dato i England. Den anbefales for mange Aar siden af St. Mill.

skal være en Kopi af mit Billede — med disse Ord: — «hvor Ejerne have højst $1\frac{1}{2}$ til 2 pCt. af deres Penge, Forpagterne derimod mindst 10 pCt., men den simple Arbejder næppe det nødvendigtste Livsophold og ikke den mindste Udsigt til at forbedre sine Kaar, end sige til at arbejde sig op til en selvstændig Livsstilling. Vi kunne prise os lykkelige ved, at Sligt er en Umulighed hertilands,» — maa man spørge, hvori vor store Lykke bestaar. Bestaar den deri, at vore Godsejere ikke ere rige nok til at lade sig nøje med $1\frac{1}{2}$ til 2 pCt., men maa gaa deres Forpagtere adskilligt nærmere? — I Reglen anses det for et Held, at Grundejeren er rig nok til at være skaansom ligeoverfor sin Forpagter. Forøvrigt har jeg aldrig sagt eller skrevet, at den engelske Godsejer højst har $1\frac{1}{2}$ til 2 pCt. af sine Penge. — Eller bestaar vor Lykke deri, at vore Forpagtere ere adskilligt vanskeligere stillede? — Eller deri, at vor Markarbejder (Indsidder) har et saa meget rigeligere Livsophold og langt bedre Udsigt til at forbedre sine Kaar og arbejde sig op til en selvstændig Livsstilling end den engelske? Det turde dog være tvivlsomt; men den engelske Arbejder stiller langt større Fordringer til Livet end den danske. Den simple Markarbejders Stilling er aldrig saa overmaade god i noget Land; men i England turde den vel maale sig med den i de fleste Lande. Der er imidlertid overordenlig stor Forskjel i hans Stilling i de forskjellige Egne i England, og den er — ja, er det ikke uheldigt? — ringest og uslest i de sydlige Grevskaber, hvor den lille Ejendom og Selvejendom er mest fremherskende, bedst i de nordlige Grevskaber, hvor de store Landbrug ere de dominerende. 1867 blev der nedsat en kongelig Kommission, som skulde undersøge, hvorvidt Fabriklovens Principer lode sig anvende med Hensyn til Kvinders og Børns Benyttelse ved Agerbruget, særlig med den Hensigt at sikre Børnene en bedre Opdragelse. For Englands Vedkommende udkom Kommissionens Rapport 1870 og giver en meget fyldig Fremstilling af Markarbejderens Kaar hele England over. Heraf fremgaar det nu blandt Andet, at medens Arbejderen i de sydlige Grevskaber Alt i Alt kun tjener 10—11 sh. om Ugen, har han i de nordlige 15—18 sh. om Ugen og i de midterste og østlige

12—16 sh. Hertil kommer endnu, at Kullene i de sydlige Grevskaber ere meget dyre, hvorved Daglønnen svinder endnu mere ind. Arbejdernes Boliger er ogsaa langt ringere i de sydlige end i de nordlige Grevskaber. I de Boliger, som man opførte for Markarbejdere i Northhumberland i 1863, da jeg var der, var der altid beregnet 5 Stuer til en gift Arbejderfamilie. Der er selvfølgelig en meget stor Forskel i de forskellige Egne. I et af de vestlige Grevskaber, Derby, forrenter Arbejderen tilligemed sit Hus en Jordlod, hvorpaa han kan holde en Ko, hvad har bevirket, at Dødeligheden imellem Smaa-børn er aftagen i en mærkelig Grad. I Derby faar Arbejderen 6 Tons Kul til 8 sh. pr. Ton, medens Arbejderen i Berk kun faar 1 Ton, som beregnes ham til 25 sh. — Medens Arbejderen i de sydlige Grevskaber er for sløv og ynkelig til at bekymre sig om Noget, mindst af Alt om Børnenes Opdragelse, er Arbejderen i de nordlige Grevskaber kraftig og frejdig og tilbøjelig til at sørge godt for Børnenes Opdragelse.

I vort Naboland Sverige have vi, siger Hr. Kammerraaden (S. 222), et tilstrækkeligt afskrækkende Exempel paa, hvad Frugt dette engelske System bærer, overført paa nordisk Grund. Forf. kunde gjerne have sparet sig den efterfølgende Fremstilling af de svenske Godsforhold; thi forudsat, at Fremstillingen er rigtig, hvorom nærværende Indsender ikke har nogen Mening, beviser den kun, at man kan bære sig meget taabeligt og uretfærdigt ad i Sverig. Men de svenske Godsejere maa tage Skylden helt og holdent paa sig selv og kunne ikke engang undskylde sig med, at deres Færd er en Efterligning af det engelske System. Til at gennemføre, hvad Hr. Kammerraaden kalder det engelske System (ihvorvel det maaske med nok saa megen Føje kunde kaldes det meklenburgske), har England brugt et Par Aarhundreder. I et kapitalfattigt Land, hvor Agerbruget staar paa et sammenlignelsesvis meget primitivt Standpunkt, paa en Studs at ville gennemføre et System, som har kostet et rigt Land uhyre Kapitaler, tilsvarende Indsigt og dertil et Par Aarhundreder, kan kun stemples som en Galskab, der som saa megen anden Galskab vil kræve mange Ofre. De svenske Godsejere, som

forpagtede deres Bøndergaarde bort paa 15—20 Aar (S. 225), kunde snarere stemples som Efterlignere af nordengelske og sydsjællandske Godsejere. — Hertil kommer endnu, at som afskrækkende Exempel for os Danske er Exemplet slet valgt; thi med deres bedste Vilje skulde vore Godsejere nok være fri for at følge det, da Bondejorden i mange Tider har været unddraget Godsejerens Vilkaarlighed. Man faar imidlertid at vide, at Hr. Kammerraaden har været i Sverige og mener at kjende svenske Godsforhold.

«Men,» siger Hr. K., «Udstykningen maa vi i alt Fald have indskrænket; den er altfor voldsom, blive vi ved som hidtil, ende vi i «almindelig Elendighed»*). Ingensinde. De Tal, Hr. K. regner med, ere ikke ganske at lide paa.» (Side 226). Og nu faar man at vide, at det statistiske Bureau bliver saa vilkaarligt og upaalideligt oplyst af Amtstuerne, at dets Tal ere aldeles upaalidelige. Man maa desuden ikke regne alle Huse under 1 Td. Hartkorn til Husene, idet man tillige underrettes om, «at der ikke alene i Jylland, men ogsaa paa Øerne er mangfoldige Brug med under 1 Td. Htk., der fuldkommen svare til Hel- (!) og Halvgaarde paa flere Tdr. Htk.» Det er bekjendt nok, at der særlig i Jylland, langt mindre paa Øerne, findes Ejendomme paa under 1 Td. Htk., der snarere ere at betragte som Bolssteder og Smaagaarde end som Huse; men at der i Jylland skulde findes Steder i Tusindtal med under 1 Td. Htk., der fuldkommen svare til Hel- og Halvgaarde med flere Tdr. Hartk., maa indtil videre betvivles. Hr. Kammerraaden slutter saa med følgende mærkelige Udtalelse: «Hr. K. kommer saaledes til at reducere sine «Husmands-lodder» med noget meget anseligt. Det overstiger næppe Halvdelen af Gaardenes Antal, om det er saa stort»**). Disse Husmandslodder skulde altsaa ikke overstige c. 37 000, medens Statistisk Bureau angiver Husenes Antal 1873 saaledes:

*) Er det ikke en vakker Maade at citere en Forfatter paa.

**) Fremhævet af Indsenderen,

Fr. Krebs

Klassen fra 2 Skpr.
til under 1 Td. Hartkorn.
65 672 med 33 376 Tdr. Htk.

Kl. under 1 Fdk. Htk.
26 565 med 369 Tdr. Htk.

Kl. fra 1 Fdk.
til under 2 Skpr. Htk.
38 925 med 5065 Tdr. Htk.

Jordløse Huse
31 253.

Procentvis bliver Tilvæksten fra 1860 til 1873 angivet
saaledes af Stat. Bureau:

Paa Øerne (uden Bornholm)	Antal.	Hartkorn.
Eor Huse fra 2 Skp. til under 1 Td. Htk.	+ 8,4 pCt.	+ 9,8 pCt.
- - - 1 Fdk. - - - 2 Skp.	+ 23,2 -	+ 19,1 -
- - - under 1 Fdk. Htk.	+ 52,1 -	+ 47,0 -
- jordløse Huse	+ 1,7 -	-

I Jylland.

For Huse fra 2 Skp. til under 1 Td. Htk.	+ 13,2 pCt.	+ 11,4 pCt.
- - - 1 Fdk. - - - 2 Skp.	+ 34,9 -	+ 28,3 -
- - - under 1 Fdk. Htk.	+ 33,0 -	+ 16,4 -
- jordløse Huse	+ 11,7 -	-

Men efter ovenstaaende Hr. Kammerraadens Oplysninger bliver der virkelig ikke Andet for Bureauet at gjøre, end at pakke sammen og lukke. Imidlertid vil jeg dog tillade mig at fremkomme med nogle Bemærkninger med Hensyn hertil. Jeg har haft meget betydelige Udskrifter fra en Amtstue; denne Udskrift omfattede et af Landets største Godser — nemlig Ejendomsfordelingen før og 10 Aar efter det stedfundne Godssalg. Jeg opdagede ingen saadan Uoverensstemmelse imellem Skatteregistrenes og Virkelighedens Husantal. Jeg har i mange store Sogne selv undersøgt dette Forhold og altid fundet god Overensstemmelse imellem Bureauets Opgivelse og Virkeligheden. Men sæt nu ogsaa, at Amtstuernes Skatteregister led af de Skrøbeligheder, Hr. Kammerraaden tillægger dem, saa er det næppe rimeligt at antage, at de skulde forandre dem eller skifte System fra Aar til Aar, tværtimod er man berettiget til at antage, at de enkelte Amtstuers Register førtes efter samme Principer i 1873 som i 1850 og altsaa de formentlige Fejl vare de samme 1850 og 1873. Heraf følger igjen, at den Forøgelse af Husenes Antal, hvormed jeg hovedsagelig befatter mig, vistnok er tilstrækkelig korrekt angivet. For at holde os til Hr. Kammerraadens eget Sogn, saa skulde der i Hørs-

holm efter hans egen Paastand kun findes 16 Husmandslodder; thi Gaardenes Antal er 32. Efter Bureauets Opgivelse har det 7 Huse med fra 2 Skp. til under 1 Td. Htk. med i Alt 3 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. $2\frac{1}{4}$ Alb. Htk., 39 Huse med fra 1 Fdk. til 2 Skp. Htk. med i Alt 2 Td. 6 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk., 38 Huse med under 1 Fdk Htk. med i Alt 5 Skp. 3 Fdk. $1\frac{1}{2}$ Alb. Htk., samt 10 jordløse Huse. Forøvrigt maa hele dette Spørgsmaal blive et Mellemværende imellem Kammerraaden paa den ene Side og Stat. Bureau med Amtstuerne paa den anden Side. Hvad mig angaar, vil jeg indtil Videre holde mig til Bureauets Tal — ganske sikkert ikke til Hr. Kammerraadens.

«Den Ulykke, som skal være sket ved Udstykningen siden 1850, eksisterer kun i Hr. K.'s Fantasi og det Samme gjælder om «de mange Millioner, den skal have slugt.» «Hr. K.'s løse Paastand o. s. v.» (S. 229). Slige Modsigelser ere i Indhold altfor løse og i Formen for uartige til at fortjene Svar.

S. 230. Fordi Landbrug er Landets Hovedindustri, gives der dog ogsaa anden berettiget Industri. Der er næppe nogen Modsigelse imellem min Ytring, at Agerbruget er Landets Hovedindustri og mit Raad til Gaardmandssønnen, at vende sig til almindelig borgerlig Næring istedetfor at være med til at slagte sin Faders Gaard. Agerbruget som Hovedindustri vinder vist ikke Noget ved, at Bøndergaardene udparcelleres imellem Børnene.

Det burde ikke være nødvendigt at gjøre Hr. Kammerraaden opmærksom paa, at Spadedriften er langt mere indbringende end den almindelige Drift, selv om Jorden ikke drives som Have o: med Havesager til Salg. «Det er ikke godt at vide, «hvilke lovlige Midler» — til at formaa Husmanden til at drive sin Jord som den bør drives — «Hr. K. har tænkt paa; han nævner ingen.» Hr. Kammerr. kjender maaske ingen; der blev imidlertid i Mødet d. 1. Marts paavist et, og der gives vel ogsaa flere; men Hr. Kammerraadens Oplysning ligger mig ikke meget paa Sinde.

Med Hensyn til hans artige Slutningsbemærkning, Side 231—32, skal jeg dog bemærke, at jeg var praktisk Landmand og personlig deltog mere i Markarbejdet end de Fleste udenfor Bondestanden længe, mindst 10 Aar, før jeg begyndte

at skrive om Landboforhold, og at jeg vist fuldt saa meget som Hr. Kammerraaden har haft og benyttet Lejligheden til at blive bekendt med Forholdene i Landets forskjelligste Egne, samt at jeg aldrig har indladt mig paa at skrive om vore sociale Forhold uden først, saa vidt det lod sig gjøre, at have undersøgt de faktiske Forhold. Jeg er maaske mere end de Fleste af dem, som befatte sig med disse Spørgsmaal, gaaet aposteriorisk tilværks. — Og naar saa den ærede Forfatter, ligeledes imod Slutningen, udtaler Ønsket om i det Væsenligste at holde fast paa den Fordeling af den danske Jord, vi nu ere naaede til, røbe hans Angreb paa mig en besynderlig Selvmodsigtelse; thi min Virksomhed gaar jo netop ud paa, at vi saa lidt som mulig fjerne os fra den nuværende Jordfordeling. Det er derfor, at jeg har modarbejdet ethvert Forsøg paa ved kunstige Midler (agratiske Love) at forøge Husmandsklassen, og naar jeg har ivret imod Udstykningen, saa har Talen fra min Side aldrig været om den Slags Udstykning, som kræves af en mangelfuld Udskiftning, men om den Udstykning, der desto værre nu bliver altfor almindelig og som truer med at skille os af med vore bedste Bøndergaarde. Til den Slags Udstykning regner jeg Delingen af en Bondegaards Jorder, naar Forældrene dø, imellem Børnene, fordi disse Intet have lært. — Jordbruger kan jo Enhver være!

Hvad saa endelig angaar det lille Appendix om Hørsholm Gods, som Forfatteren skænker os i Tilgift, er det mig med min bedste Vilje ikke muligt at se, hvorledes denne Sammenligning mellem Hørsholms Gods's Tilstand i Aaret 1761 og i Aaret 1861 giver nogetsomhelst «Bidrag til Oplysning om det fortærskede Spørgsmaal, hvorvidt det lille Agerbrug kan give og giver et ligesaa stort Udbytte som det store». Det Komplex af Steder, der betegnes som Hørsholm Gods, indbefattede 1861 efter Forfatterens Opgivelse 296 større og mindre Gaarde og 885 Huse, hvoraf 224 jordløse, altsaa en Blanding af stort, middelstort og lille Agerbrug, i hvilken Blanding dog det middelstore Agerbrug har den langt overvejende Del af Jorden. Ved det lille Agerbrug forstaas jo i Reglen Husmands- og Bolsmandsdriften, som den findes i Frankrig og Belgien, og ved

det store Herregaards- eller Avlsgaardsdriften. I Belgien og Frankrig findes meget saa Jordbrug, der svare til vore større og mindre Bøndergaarde. — Galt vilde det være, om der ikke var gjort et vældigt Fremskridt i et helt Aarhundrede, især naar man husker paa, at Agerbrug og Bondestand 1761 var sunket saa dybt som vel tænkeligt. Heller ikke maa man glemme, hvor ganske særlig Bønderne i Kronborg og Frederiksborg Amter bleve begunstigede, da de modtog deres Steder til Selvejendom.

Idet jeg slutter, skal jeg kun bemærke, hvad maaske er overflødigt, at jeg ikke er i Slægt med Familien Rosinfiengius, der for Tiden synes at nyde megen Anseelse her i Landet.

F. Krebs.

Til Hr. Stiftsfysikus Krebs.

Foranstaaende «Svar» er baade hvad Form og Indhold angaar af en saadan Beskaffenhed, at Forfatterens Slutningsforsikring vistnok vil fremkalde mere end ét vantro Smil. Skjønsonne Læsere ville vurdere Hr. Stiftsfysikus Krebs's Polemik efter Fortjeneste og billige, at jeg ikke indlader mig videre med ham. Blot én faktisk Oplysning bør jeg ikke tilbageholde. Hørsholm Sogn, som Hr. K. fremhæver S. 363, tæller ganske rigtig 38 Ejendomme med under 1 Fdk. Hartkorn og 39 med fra 1 Fdk. til 2 Skpr. Htk.; men iblandt disse er ikke en eneste Husmandslod; det er udelukkende Hus- og Havepladser. Af samme Sogns 7 Ejendomme med Hartkorn fra 2 Skpr. til 1 Td. er kun én Husmandslod, Resten Embedsjord eller henlagte under Ejendomme i Nabosognene. I Hørsholm Sogn er der saaledes ingenlunde 84 Husmandslodder, men kun — én.

C. Christensen.

Da Hr. Stiftsfysikus Krebs har samtykket i, at et Korrekturastræk af hans Svar tilstilledes Hr. Kammerraad Christensen til Gjennemlæsning, blev det muligt allerede i dette Hefte at optage ovenstaaende Replik.

Red. benytter Lejligheden til at meddele, at den Hr. L. og den Anmeldelse, hvorom Stiftsfysikus Krebs taler i sin Artikel «Jordudstykningsen og Industrien», er Hr. Overretsprokurator Lassen og den af ham i sin Tid i «Morgenbladet» leverede udførlige Anmeldelse af Stiftsfysikus Krebs's Værk «Det gamle og det nye Samfund». At dette ikke allerede tidligere er blevet meddelt, skyldes en Forglemmelse, hvorpaa en ny Artikel om Jordudstykningsen af Overretsprokurator Lassen i «Morgenbladets» Nr. 100 af 1. Maj d. A. har henledet vor Opmærksomhed.

Red.

Det tyske Riges og Preussens Industristatistik.

Dr. E. Engel: Die industrielle Enquête und die Gewerbebezahlung im Deutschen Reiche und im Preussischen Staate am Ende des Jahres 1875. Berlin, Simion. 1878. (66 S.).

Dette lille Skrift indeholder et Foredrag, som Direktøren for det preussiske statistiske Bureau holdt d. 9. Febr. d. A. i det berlinske nationalekonomiske Selskab. Foredraget foreligger her i en lidt udvidet og afrundet Skikkelse, saaledes at Forf. haaber, at hans lille Skrift, indenfor visse Grænser, kan benyttes som en lille industristatistisk Haandbog.

I Skriftet finde vi først aftrykt Grev v. Galens socialpolitiske og Frih. v. Varnbühlers handelspolitiske Forslag om Afholdelsen af en industriel Enquête. Disse to Forslag indbragtes i Marts 1877 i den tyske Rigsdag af forskellige Modstandere af Næringsfriheden; de førte dog ikke til Noget: det ene kom ikke engang til Forhandling, og det andet toges tilbage inden Afstemning. Men den Sag, Rigsdagen saaledes havde ladet falde, blev optaget af selve de Industridrivende. Endel protektionistiske Industridrivende havde i 1876 stiftet en Vandreforening under Navnet «Centralband deutscher Industrieller», og denne Forening foranstaltede i Juni 1877 afholdt en Generalforsamling i Frankfurt a. M., hvor der fra et handelspolitisk (og protektionistisk) Synspunkt forlangtes en Industri-Enquête, eller, som man senere kaldte den, en «Nothstands-Enquête». Dette Forlangende blev støttet af en stor Mængde industrielle, kommercielle og landøkonomiske Autoriteter. Men herfra og til Enquétens Udførelse er der rigtignok et langt

Spring. — Dr. Engel knytter nu hertil nogle korte men interessante Betragtninger over Enquête-Væsenet i Almindelighed, og meddeler specielt de Erfaringer, han gjorde, da han i 1848 virkede med ved den «Commission für Erörterung der Gewerbe- und Arbeiterverhältnisse», som var nedsat i Dresden i Anledning af Dyrtidsaaret 1847. Denne Enquête («Arbejderparlament») var i mange Henseender fortrinligt organiseret; — men hvad var dens Resultat, da det i Slutningen af 1849 endelig forelaa trykt i flere tykke Bind? Nul! Endog de faktiske Angivelser modsagde omtrent diametralt hverandre næsten paa ethvert væsentligt Punkt, og Enquêten skaffede i ingen Retning et brugbart Grundlag for en ny Industrilovgivning. Da de økonomiske Forhold i 1849 vare betydeligt lettere end i 1847, bekymrede intet Menneske sig mere om den Kommission og Enquête, som Alle et eller to Aar i Forvejen saa kategorisk havde forlangt. Saa hurtigt hjemfaldt Enquête-Arbejderne til Forglemmelse, at allerede i Foraaret 1850 var de store Værker, som Kommissionen havde kostet saa megen Flid paa og som der var blevet givet saa mangen en søvnløs Nat, blevne til Makulatur, ja faktisk solgtes som Makulatur: nu er det neppe muligt at opdrive et eneste Exemplar af disse Værker; i Boghandelen have de aldrig været. — En lignende Skjæbne vilde maaske ogsaa vederfares den «Nothstands-Enquête», som man nu forlanger fra saa mange Sider. Dr. E. er ganske vist ikke nogen Modstander af en Enquête, da Statistiken dog altid vil profitere ved den: den vil erfare mange Ting, om hvilke den, i alt Fald ikke officielt, tør spørge, uden at udsætte sig for en haanlig Tilbagevisning. Men disse ofte temmeligt vidtsvævende Enquêtes, der forlanges paa en stormende og lidenskabelig Maade og ofte blive noget tendensiøse, have dog i Almindelighed kun en tvivlsom Værdi; og den berømte Statistiker foretrækker afgjort saadanne periodiske, rolige, objektive Undersøgelser som f. Ex. den tyske Industritælling i 1875.

Hermed forlader Dr. E. Spørgsmaalet om Industri-Enquêtes og vender sig til den anden Del af sit Emne: den tyske Industritælling.

Den tyske Industritælling af 1875, der var forbunden med

en Folketælling, søgte Oplysning om Arten af de forskellige industrielle Foretagender, om disses Arbejder og Fabrikata, om Tallet paa Arbejdsgivere, Tilsynshavende og Arbejdere, om disses Køn, Alder og Familieforhold, om Bevægkraften og Maskinerne. Derimod undlod den at søge Oplysning om Lønningsforholdene og om «Husindustrien»: om Tallet paa de Næringsdrivende, der udenfor Arbejdsgiverens Rum, men dog for Arbejdsgiverne og med deres Raastoffer arbejde i Hjemmet. Desuden lider Tællingen af nogle andre Ufuldstændigheder og af Unøjagtigheder. For Preussens Vedkommende kjendes Tællingens Resultater i det Væsenlige; de fleste andre tyske Stater have derimod endnu ikke tilendebragt Bearbejdelsen.

Industrietællingen (— der dog ikke omfattede hele Industrien; foruden Land- og Skovbruget var saaledes bl. A. undtaget: Læge-, Amme-, Assurance-, Theater-, Jernbane-, Post- og Telegraf-Industri m. m.) fremviste for hele det tyske Rige 2 936 572 Forretninger og 6 467 570 Næringsdrivende. Deraf faldt paa Preussen kun lidt over Halvdelen, nemlig resp. 56,8 og 56 pCt. Da Preussens Territorium og Indvaanertal af hele det tyske Riges udgjør resp. 64 og 60 pCt., staar Preussen i industriel Henseende altsaa lidt under Gjennemsnittet for hele det tyske Rige. I dette kom der nemlig paa 1 □ Kilometer 11,9 Næringsdrivende («Erwerbthätige», i Industrietællingens Forstand); i Preussen derimod kun 10,4. Den stærkest udprægede industrielle Karakter har af alle tyske Lande Kongeriget Sachsen: her kom der paa 1 □ Kilometer lidt over 42 «Erwerbthätige»! Intet andet tysk Land fremviser et lignende Forhold. Se vi bort fra Hertugdømmerne, Fyrstendømmerne og de fri Stæder, der ere saa smaa, og holde os til Kongerigerne og Storhertugdømmerne, faa vi følgende Række: Kongeriget Sachsen 42,1, Storhertugdømmet Hessen 17,3, Storh. Baden 15,6, Konger. Würtemberg 14,7, Storh. Sachsen-Weimar 11,5, Konger. Preussen 10,4, Konger. Bayern 9,4, Storh. Oldenburg 6,1, Storh. Mecklenburg-Schwerin 4,6 og Storh. Mecklenburg-Strelitz 3,7 «Erwerbthätige» pr. □ Kilometer. Af de preussiske Provinser har Rinderprovincen 27, Westfalen 17, Schlesien 14, Hessen-Nassau 14, Sachsen 13½, Brandenburg 13, Schleswig-Holstein 7½, Han-

nover 7, Pommern $4\frac{1}{2}$, Preussen og Posen $3\frac{1}{2}$ pr. □ Kilometer.

Som anført har af Tysklands samtlige Næringsdrivende (i den Forstand, hvori Industritællingen bruger dette Udtryk) kun 56 pCt. Beskæftigelse i Preussen, hvilket, som nys vist, ikke ganske svarer til Landets Størrelse og Folkemængde. Men gaa vi i det Enkelte, ville vi se betydeligere Afvigelser i modsatte Retninger. Af Tysklands Bjergværksarbejdere beskæftiger Preussen saaledes ikke mindre end $83\frac{1}{2}$ pCt. Omvendt beskæftiger Preussen af den tyske Bygningsindustri's Arbejdere kun 50 og af Textilindustriens Arbejdere endog kun 47,8 pCt. Gik man endnu mere i det Enkelte, vilde man se endnu større Afvigelser: man vilde f. Ex. se, at af Bomulds - Spinderiets og Væveriets Arbejdere beskæftiger Preussen kun 30, og af Strømpevare-Fabrikationens endog kun 20 pCt. Ja endnu større Afvigelser kunne paavises.

Det saa ofte debatterede Spørgsmaal, om det Forhold, hvori den lille og den store Industri staa til hverandre, besvarer Industritællingen for Preussens Vedkommende med følgende Oplysninger: Af Bedrifter med 5 eller færre Medhjælpere findes der i Preussen 1 623 600; af Bedrifter med over 5 Medhjælpere kun 43 500; og af disse sidste omfatte c. 38 000 fra 6 til 50 Personer; 4362 omfatte fra 51—200, 905 fra 201—1000, og 87 Bedrifter omfatte over 1000 Arbejdere. Af de 1 667 000 Industri-Forretninger drives eller besiddes 187 af Staten, 170 af kommunale Korporationer, 2963 af privatretligt juridiske Personer, Selskaber o. L., og Resten eller 1 664 000 af fysiske Personer (incl. Kompagniskaber).

Af de 1 623 000 industrielle Forretninger i Preussen, der kun have 5 Medhjælpere eller endnu færre — «Kleinbetriebe» — drives ikke mindre end 78 pCt. ganske uden Medhjælp: de ere altsaa: «Alleinbetriebe». De 22 pCt., der have Medhjælpere, fordeles paa følgende Maade: 12 pCt. have kun 1 Medhjælper; 5,8 pCt. have 2, 2,3 pCt. have 3, 1,1 pCt. have 4, og 0,6 pCt. have 5 Medhjælpere! Kun 4 pCt. af dem bruge Lærlinge. Totaltallet paa Arbejdere er i disse Smaaforretninger kun

616 500, medens Tallet paa Forretningernes Indhavere resp. Ardejdsgivere er 1 630 500; altsaa kommer der paa hver Forretning kun 0,4 Arbejder. — «Disse Tal ere visselig usædvanligt overraskende», udbryder Dr. E. Og dog kan man naturligvis ikke henregne Forretninger med kun 5 Arbejdere til «Storindustrien». Sætte vi en Arbejderstab paa 50 som Grænsen mellem den lille og den store Industri, ville vi se, at den lille Industri omfatter 2 791 000 Personer, den store derimod kun 826 000! Industritællingen har saaledes slaaet fast, at den preussiske Industris Tyngdepunkt endnu ikke ligger i Storindustrien, men fremdeles i Lilleindustrien! Storindustriens Repræsentanter, der gjøre sig saa meget stærkere gjældende end den lille Industris, har saaledes aldeles ingen Ret til at tale i den hele Industris Navn; de repræsentere kun et Mindretal. Kun i Bjergværksvæsenet har Storindustrien Overvægt over Lilleindustrien.

Ogsaa om Aktieprincipets Anvendelse giver Industritællingen Oplysninger, omend utilstrækkelige. Der er, som Alle vide, blevet drevet store Misbrug hermed; men dog maa Dr. E. udtale den Overbevisning, at den preussiske Industri skylder Aktieselskaberne overordenlig meget. Jern- og Staalindustrien omfatter en særdeles betydelig Mængde Aktieselskaber, og hele det preussiske Bjergværksvæsen er for største Delen baseret paa Aktieprincipet.

Dr. E. meddeler endvidere i sit Foredrag endel særdeles interessante Betragtninger og Beregninger med Hensyn til den Maskinkraft, Industrien anvender, med Hensyn til Lokomotiver, Damp-, Vind-, og Vandkraft etc. etc. Af en Sammenligning, som han anstiller mellem Preussen, Storbritannien, Frankrig, Østrig og de Forenede Stater, fremgaar, at Preussens Industri-kraft, naar den maales med Dampmotorernes Tal, kun overtræffes af England og de Forenede Stater, men ikke af Frankrig og endnu mindre af Østrig.

Paa sit lille Skrifts faa Sider har Dr. E. samlet en Mængde værdifulde industristatistiske Oplysninger. For Handels- og Industrifriheden indlægger han i sit Foredrag et godt Ord.

A. P.

Smaa Meddelelser.

Skolesparekasser contra Postsparekasser. I Nationaløkonomisk Forenings sidste Møde, (jfr. S. 339—352), fik Hr. cand. polit. H. Suenson Ordet, — rigtignok kun «i ét Minut» — og han benyttede det til at give Skolesparekasserne sin anbefaling. Derimod er der ikke Noget at indvende. Men Meget er der at indvende imod den Bemærkning, hvormed han aabnede sit Minut-Foredrag. Til Overpostmester Petersens Oplysning om Postsparekassernes forholdsvis ringe Fremgang i Belgien knyttede han en Bemærkning, der maatte forstaas som en Udtalelse om, at Skolesparekasserne i Belgien havde konkurreret med eller — hvis dette Ord ikke er korrekt — erstattet eller overflødiggjort Postsparekasserne eller i det Mindste tildels udfyldt deres Plads. Herefter maa det antages, at Hr. Suenson har misforstaaet enten Skolesparekassernes eller Postsparekassernes eller begge Arter Sparekassers virkelige Natur. Misforstaaelsen blev — maaske paa Grund af de uheldige Forhold, hvorunder Diskussionen førtes — ikke rettet paa selve Mødet, og det var kjedeligt nok: thi man ser, at den nu breder sig videre: i «Nationaltiden» af 1. Maj læser man for Exempel en Artikel om «Postsparekasser eller Skolesparekasser?», hvis Forfatter har godkendt den og nu søger at føre den videre, og som nærmest anbefaler de sidstnævnte Kasser paa de førstnævntes Bekostning. — Da det imidlertid kunde skade baade Skolesparekasserne og Postsparekasserne, om Misforstaaelsen satte sig fast, maa jeg tillade mig at udtale, at der i Følge de to Arter Sparekassers Væsen slet ikke bestaar nogen Konkurrence imellem dem. Sagen «Skolesparekasser contra Postsparekasser» maa afvises; «Skolesparekasser eller Postsparekasser?» er et Enten-Eller, der ikke eksisterer.

Skolesparekasserne have, som bekendt, i Belgien vundet en usædvanlig stor Udbredelse; Postsparekasserne have derimod, som Overpostmester Petersen oplyste, ikke haft rigtig god Fremgang i det nævnte Land. Hr. Suenson forklarer, at hin store Udbredelse er Aarsagen til denne mindre gode Fremgang. Efter mit Kjendskab til de belgiske Skole-sparekasser maa jeg stærkt betvivle, at Hr. S.'s Forklaring er faktisk rigtig. Jeg bruger det svagere Udtryk «betvivle»; jeg «paastaar» ikke Noget; thi jeg indrømmer, at der er en Mulighed, dog kun en lille bitte Mulighed, for at Skolesparekasserne faktisk kunne have modvirket Postsparekasserne i Belgien. Men selv om Hr. S.'s Forklaring var faktisk rigtig — hvilket jeg som sagt indtil Videre stærkt betvivler — saa maa jeg dog bestemt gjøre gjældende: i Følge de to Sparekassers Idé kan der ikke være Tale om nogen Konkurrence imellem dem; kun naar Skolesparekasserne benyttes paa en Maade, der strider imod deres Idé, o: ere Gjenstand for Misbrug, kunne de modvirke Postsparekasserne. Ifølge deres Idé have nemlig de to Arter Sparekasser ganske forskellige Opgaver.

Hvilken Opgave have Postsparekasserne? Og hvilken have Skolesparekasserne? Det er Postsparekassernes Opgave at byde hele det store Publikum, hele Landets Befolkning en nem og bekvem Adgang til Anbringelsen af Sparerkillinger. Fordelen ved at benytte Postvæsenets Medvirken er jo den, at Posthusene findes spredte over hele Landet og ere tilgængelige næsten paa enhver Tid af Dagen. I denne Allestedsnærværelse maa Hovedfordelen søges. Dertil kommer, at Postvæsenet kan byde Sparerne andre Bekvemmeligheder. Postsparekasserne kunne indrettes saaledes, at de Penge, Sparerer indbetaler ved en Postsparekasse, kan han faa udbetalt ved en hvilken som helst anden. En saadan Bekvemmelighed kan, især hvor der findes en stærkt flyttende Befolkning, navnlig Arbejderbefolkning, være meget værdifuld.

Nu Skolesparekasserne. At de ikke kjende til eller i alt Fald ikke bør kjende til en Omflytten af Indskud som

den nysnævnte, er klart nok. Men hvad der er væsentligere, er dette: Skolesparekassen taler slet ikke til hele Befolkningen. Den taler til de i den paagældende Skole anbragte Børn og, middelbart, til disses Forældre. Det er dens Opgave at lære Børnene Sparsommelighed. Havde den ikke denne pædagogiske Opgave, vilde Skolemændene ikke kunne godkjen-
de den.

Altsaa: Skolesparekassen har et pædagogisk, Postsparekassen et økonomisk Formaal. Disse to Formaal ere efter deres Væsen forskellige; de kollidere ikke med hverandre. Hvor Sparekasser ikke findes i tilstrækkeligt stort Antal eller hvor de ikke ere tilstrækkeligt let og hyppigt tilgængelige, dér træder Postvæsenet til og siger: Den mindre lette Adgang kan gøre, at nogle Folk undlade at indsætte deres opsparede Penge; dette vilde være et økonomisk Tab for de Enkelte og for hele Samfundet; vi tilbyde, ved vor Mellemkomst, at forebygge dette Tab. — Skolesparekassen paa sin Side siger: Fra Barnsben af maa Folk vænnes til Sparsommelighed; naar man allerede i Skolen har lært Sparsommelighed, vil man ogsaa i sit senere Liv udvise denne Dyd, og altsaa benytte sig af de egenlige Sparekasser, deriblandt Postsparekasserne.

Resultatet bliver altsaa dette: Naar Skolesparekassen bestyres i Overensstemmelse med sit pædagogiske Formaal og ikke føres paa farlige Afveje derved at den aabnes for Kreti og Pleti, som i Virkeligheden ikke bør have Noget med den at gøre, — vil den ikke modvirke men tværtimod støtte Postsparekassen saavel som de andre Sparekasser.

Hermed tror jeg tilstrækkeligt tydeligt at have vist, at Hr. Suensons contra og «Nationaltidendens» Enten-Eller ikke eksistere.

Om vi nu i Danmark trænge til Postsparekasser, er et andet Spørgsmaal. Kunne, hvad Etatsraad Levy mener, Brevsamlingsstederne ikke benyttes som Postsparekasser, er det ikke troligt, at Postvæsenets Medvirken vil faa stort at betyde i et Land som Danmark, der er saa usædvanligt rigt forsynet med Sparekasser. Med Hensyn til dette Spørgsmaals

Besvarelse, kan jeg ganske henholde mig til Forhandlingen i Nationaløkonomisk Forening. — Mener man, at Danmark derimod trænger til Skolesparekasser, og vil man indføre dem efter et større Omfang end det, hvori de hidtil have været tilstede hos os, (dette er i ethvert Fald et Forsøg værd), — saa bør man dog ikke være saa naiv som Forfatteren af den citerede Bladartikel at sætte Spørgsmaalet om Skolesparekassers Indførelse i Forbindelse med Spørgsmaalet om «den Krise der nu trykker Samfundet». Ved at spænde Forventningerne for højt vil man kun skade Sagen.

A. P.

Bastiat. D. 23. April d. A. afsløredes en Statue af Bastiat i Mugron, en lille By i les Landes, hvor den berømte Forfatter til «les Harmonies Economiques» henlevede Størstedelen af sit korte Liv (f. 1801 i Bayonne, d. 1850 i Rom). I en ledende Artikel, som «Times» bringer i den Anledning, læse vi Følgende: «En Mands Betydning staar ofte i ligefrem Forhold til det Antal Aar efter hans Død, da der rejses Statuer til Ære for ham. Hvis der ved hans Død opstaar en pludselig Kappelstrid mellem mange Byer om at modtage et Mindesmærke om hans Storhed, kunne vi i de fleste Tilfælde stole paa, at han var en Mand af en meget almindelig Karakter. Hvorledes skulde han ellers saa hurtigt have fundet Bifald hos en Hjord af almindelige Mennesker? Den ualmindelige Mand husker man nok; men inden hans Indflydelse gennemtrænger hele Nationen, vil han først have at kæmpe med megen Modstand. Det er nu næsten tredive Aar siden Bastiat døde, og først nu faar han sin Statue oprejst; — men i næsten hvert et Arrondissement findes der Statuer for en eller anden Maréchal de France. Lykkeligvis gaa disse Krigsmænds Navne snart i Glemme, undertagen i den nærmeste Egn, hvor der paa Departementets eller Statens Bekostning er oprejst et Marmor- eller Broncemindesmærke. Til Bastiats Statue har det Offentlige Intet bidraget; Alt skyldes her Bidrag fra private Mænd i Frankrig, — og i Udlandet. Anerkendelsen kommer sent, og er ikke en blot national. . . . Frédéric Bastiat er en af disse Mænd, hvis Livs Ild brændte ud i sand Begejstring for Menneskeheden. Han

var visselig ikke en af disse selvbeherskede Personer, der ere ganske blottede for Gemyt, og ligeoverfor hvem en Kraftanstængelse er nødvendig, før vi kunne tilstaa dem den Sympathi, de aldrig selv tiltrække. Forfatteren til den saa ofte citerede Lysestøber-Petition, som ogsaa den franske Finansminister Léon Say citerede i sin Tale ved Statuens Afsløring, raadede over et stort Fond af Vid, som Mange kunne misunde ham. En Menneſkealder tidligere havde et ubekjendt Geni udklækket en Petition til Georg III fra Fabrikanterne af Træben, hvori de bad Kongen beskytte deres Profession ved at gjøre Brugen af Træben obligatorisk for en Del af Befolkningen; men Bastiat var uden Tvivl original, da han petitionerede den franske lovgivende Forsamling om at beskytte Lampefabrikanter, Lysestøbere og alle dem, der vare beskæftigede i Belysningsindustrien, derved at Brugen af Sollys blev forbudt. Her var Bastiat original, men han var ogsaa forud for sin Tid. Endnu den Dag i Dag forstaa de fleste Franskmænd ikke Spydigheden. Bastiat saa Sagens pudsige Side; men han udmærkede sig dog navnlig derved, at han forstod hele det økonomiske Samfunds Maskineri, — vi ville ikke sige som Urmageren forstaar Urets Mekanisme — men som Naturfilosofen i den samme Formel omfatter Loven for Planeternes Bevægelse og for det faldende Æble. I det fri Samfund opdagede Bastiat fuld Harmoni, og han ophørte aldrig med at hævde, at ogsaa Samfundets Love ere naturlige og bedst vilde fremme vort materielle Velvære, hvis halv-lærte Mænds taabelige Visdom vilde tillade dem at virke frit. De Elendigheder, hvorunder Samfundet lider, ere Beviser for at Loven krænkes, og kunne ikke forsvinde, før vi godkjende Frihedens Lov. Man maa ikke tro, at Bastiat opdagede disse Sandheder ved Intuition. Tidligt i sit Liv førtes han, som saa mange Andre, til at gruble over det Utilfredsstillende i Menneskets sociale Kaar. Endog Lothair begynder med den Hensigt at afskaffe Fattigdommen, skjønt der ikke i Lord Beaconsfields Roman er Spor af, at hans Helt alvorligt har overvejet Aarsagen til det Onde, som han vilde fjerne. Bastiat havde en dyb Følelse af Samfundets Mangler, og hans Aand vankede frem og tilbage for at søge deres Helbredelse.

De Maistres Drøm om en gjenopvakt Katholicisme tiltrak ham en Gang. Men han var for stærk og for ærlig til at fastholde slikt Blendværk. Han lærte snart at indse, at Fremskridtet maatte opnaas ved fri Anerkjendelse af Naturlovene, ikke ved de Baand paa Samfundsvirksomheden, som paalægges efter Forgodtbefindende af en eller anden Myndighed, hvem Menne-skene have fundet paa at tillægge guddommelig Inspiration. . . . Ved Afsløringen af Statuen mindede Léon Say om hvad Bastiat skyldte Cobden og the Anti-Corn-Law-League, — men Bastiat gik i Sandhed langt videre end sine Lærere. Hos selve Cobden finde vi den nationale og den internationale Følelse retteligt forsonede; men det Sprog, som Flertallet af League'ns Medlemmer talte, forraadede en insulær Indskrænkning i Tanken. Disse amerikanske Politikere, der sige, at England for tredive Aar siden antog Frihandelen, fordi det havde udtømt Protektionismens Fordele, udtrykke en lav Tanke paa en lav Maade; men der ligger nogen Undskyldning for deres Lavhed i det Sprog, Medlemmer af League'n lejlighedsvis brugte. Fra den saaledes forraadte mentale Begrænsning frigjorde Bastiat sig ganske. . . . Efter to Aars uafbrudt Kamp med Socialisterne døde Bastiat. Han søgte Italiens mildere Klima, men det var for sent. Alt hvad han havde, havde han givet sit Land. Efter 28 Aars Forløb er hans Statue bleven rejst, og en Statsminister har holdt en Lovtale over hans Dyder og hans offentlige Tjenester. Men hvis vi spørge, om hans Lære er bleven antagen af Nationen, maa vi med Undseelse svare, at Frankrig endnu er langt fra at have naaet hans ophøjede Lære, — og ikke blot Frankrig. I England har Frihandelen vel nu Traditionens Avtoritet for sig, men det Blik paa Harmonien i et frit økonomisk Samfund, der tændte Bastiats Begejstring, forstaas ikke engang af Politikernes Flertal.

«Times» slutter med at svare dem, der paastaa at Bastiat i sit Forsvar for *laissez-faire* gik for vidt, at vi i Virkeligheden ere ude af Stand til at fælde nogen afgjørende Dom over hans Samfundsfilosofi: hans «Harmonies économiques» skulde efter Bestemmelsen have udgjort tre Dele; kun én udkom; af den

anden haves Brudstykker; af den tredje fik Bastiat ikke Tid til at udarbejde noget som helst.

I disse Tider, da det er saa let at kritisere Bastiat, og da man næsten ikke hører Andet end Fordømmelsesdomme over ham, have vi troet, at det kunde være af Interesse at høre, hvorledes det store Verdensblad dømmer.

Den tyske nationalekonomiske Kongres afholdes i Aar i Dagene 9.—12. September i Posen. Paa Dagsordenen er opført: 1. Spørgsmaalet om Differentialtold og om den mest gunstige Nations Ret. Indledere («Referenter»): Bamberger, Brömel, Hertzka og Kübeck. 2. Hvilken er den mest hensigtsmæssige Form for Optagelsen af Enquêter i økonomiske Spørgsmaal? Indledere: Gehejmerraad Engel og A. Meyer (Breslau). 3. Jernbanetarifsspørgsmaalet. Indledere: Eras (Breslau), Emden og Sax. 4. Spørgsmaalet om Tobaksbeskatning og Tobaksmonopol. Indledere: Barth, Philippson og Zwicker.

Tyske Skatteprojekter. (Af et Brev fra Stettin i April d. A.). I Betragtning af Deficitet paa det tyske Riges Budget, forskjellige mindre heldige finansielle Forhold, og det Faktum, at selv de ellers saa trofaste Told- og Forbrugsafgifter udvise et Minus af over 12 Mill. M. for Tiden fra 1ste April 1877 til ultimo Febr. 1878 mod samme Tidsrum ifjor, er det blevet nødvendigt at sørge for ny Indtægter, da Bismark forlanger c. 300 Mill. M. til Kaserner, Kanaler, Jernbaner, Forter m. m. Under sine Overvejelser af forskjellige Skatteprojekter fik Finansminister Camphausen Ideen om Forøgelse af Tabaksskatten, der snart antog den bestemte Form af et Monopol efter Østrigs Mønster, og kunde han end ikke gennemføre dette Projekt, hjalp det dog til at give Statskassen en Extraindtægt af 8 387 000 M., idet Frygten for en højere Told forøgede Importen i 1ste Kvt. 1878 fra 260 000 Ctnr. i 1877 til 935 000 Ctnr., hvorved ialt-fald iaar et stort Deficit i Toldintraderne undgaas; det næste Aar maa da sørge for sig selv. Tanken om et Monopol er dog ingenlunde opgivet, tvertimod vil den ny Finansminister Hobrecht arbejde videre i den Retning, ligesom den sydtyske

Ølskat ventileres for hele Nord- og Mellemtykland; en Ølskat var ganske vist at anbefale, naar man ser hen til det overdrevne Forbrug, der finder Sted af denne Artikel. At et Tobaksmonopol vil give store Indtægter er udenfor al Tvivl, dog næppe i de første Aar.

Da dette Projekt maaske ikke strax lover nogen Bedring i den finansielle Status, kom man i den tyske Rigsdag paa en lys Idé, der langt hurtigere lover en klækkelig Sum til Finanskassen. De tvende Hansestæder Bremen og Hamborg ere altid blevene betragtede med misundelige Øjne af de andre tyske Byer, idet de ved deres separate Stilling som Frihavne ere stærkt begunstigede, og man greb derfor med Glæde den fremsatte Idé, betydeligt at forhøje det aarlige Bidrag, der ydes af disse 2 Byer, for deres Fritagelse for at høre til Toldforeningen, saameget mere som dette Beløb i 1866 blev fastsat meget lavt, og Byernes Befolkning siden er tiltaget meget stærkt. For Hamborgs Vedkommende sandt man Forhøjelsen saameget rimeligere, som Skatten kun paahviler den gamle By, men ikke samtlige Forstæder og Omland, hvis Befolkning faktisk er den der tillager mest, og hvorhen den mere velhavende Del Aar for Aar søger hen. Saavel Bremens som Hamborgs Repræsentanter protesterede med Kraft mod denne Beslutning, og i sin Iver for at bevise, hvor umuligt det var for Hamborg at betale mere i Skat, viste Dr. Wolffson sin Fædrene stad den Bjørnetjeneste at anføre, at af 400 000 Indbyggere der kun c. 38 500 fordelte paa 7700 Familier, der havde over 3600 M. aarligt, og at Alle, der ej havde 600 M. aarlig Indtægt, vare skattefri. Disse Oplysninger faldt strax i god Jord hos flere Medlemmer af Rigsdagen, der meget rigtigt anførte, at mange Lande, der talte Millioner Indbyggere, ej kunne opvise 7700 Familier med over 3600 M. aarlig Indtægt, samt give alle Indtægter under 600 M. helt fri for Skatter. Sammenligner man Skatterne i det øvrige Tyskland og i Hamborg, finder man ogsaa, at medens man her kun er skattefri indtil 420 M. og i Hamborg til 600 M., betales her af 3600 M. aarligt 108 M. direkte Statsskat, og i Hamborg kun 43 M. 20 Pf., og har man da her endvidere de indirekte Skatter Told etc. som Hamborg ej kjender.

Finansministerens Opfindsomhed er hermed ingenlunde udtømt; han har tvertimod overrasket den tyske Handelsstand med et tilsyneladende meget uskyldigt, men tillige meget lovende Projekt, der præsenteres under Navn af «statistische Gebühr». Det gaar ud paa, at der til Fastsættelse af Landets Ind- og Udførsel skal samles aldeles paalidelige Oplysninger, og til Sikkerhed for, at disse indgaa, skulle de forbindes med en Skat. Denne Skat, der i Virkeligheden kun er en maskeret Indførsels- og horrible dictu Udførselstold, foreslaas ansat til 5 Pf. pr. Kollo, eller for uindpakket Gods til 20 Pf. pr. 1000 Ko. eller 1 Cubmtr., for «Massengüter», Kul, Korn, Foderstoffer, Kartofler etc. 10 Pf. pr. 5000 Ko. eller 50 Cubmtr. og for Stortkvæg 10 Pf., for Smaatkvæg 5 Pf. pr. Stk. Denne Afgift er jo ej stor; men naar man betænker, at den i høj Grad rammer ulige Værdier, f. Ex.: en Kalv 5 Pf., en Due 5 Pf., et Klaver 10 Pf., en Dunk Anchiovis 10 Pf., vil man se, hvilken Betydning den let kan faa, da de voluminøse men billige Varer rammes haardest. Fra Stettin udførtes 1876 søværts c. 19 Mill. Ctnr, mest i Kollis, og selv om det Meste beregnes efter den billigste Taxt, vil dog let en Merudgift af 50 000 M. opstaa derved, for ej at tale om den Forsinkelse den ny Afgift vil forarsage. Man har foreløbig kalkuleret Netto-Indtægten ved denne Skat til c. 1 200 000 M. aarlig; men da der i Forslaget er givet Rum for alle mulige Fortolkninger af, hvad der kommer ind under «Massengüter», og det tillige staa frit for, at beregne Varer, der komme i hele Vognladninger, uden specificeret Opgave, til højeste Taxt, ligger det i Administrationens Haand vilkaarligt at forhøje Skatten med diverse Millioner. Forslaget er fremkommet saa pludseligt, at en Protest derimod vistnok nu er for sent. Statsmaskineriet arbejder trægt uden Penge, og de skal tilvejebringes; Midlerne, hvorved det sker, har for den tyske Militærstat mindre at sige, saa faar Handelen hjælpe sig, som den kan. Men Et er sikkert: saalænge Millioner og atter Millioner hensynsløst fordres til at fyldestgøre Militarismens Forlangender, gaar Landet sikkert i Armene paa den alt saa mægtige Socialisme; thi i et fattigt af Militær behersket Land, gror den socialistiske Udsæd frodigst.

C. G. S.

«Social-Correspondenz» og Socialistforfølgelse. Der er i Tyskland ikke noget andet Blad, der saaledes som «Social-Correspondenz» har gjort Bekæmpelsen af Socialismen og Socialdemokratiet til sin Hoved- eller i Grunden udelukkende Opgave. Der gaar ikke en Uge, uden at det lille Dresdner-Blad bringer et Par Artikler imod Socialdemokraterne. Det lader dem ikke et Øjeblik være i Fred; det søger bestandig og overalt at komme dem tillivs, — og man vil derfor let kunne forestille sig, hvor varme de Følelser ere, som Socialdemokraterne nære for det nævnte Blad og dets to Udgivere, Dr. V. Böhmert og Hr. A. v. Studnitz. — Hvilken Holdning dette Blad indtog ligeoverfor Spørgsmaalet om en Socialistforfølgelse i en ny og forøget Udgave, vil det altid have sin Interesse at notere.

Socialdemokratiet kan bekæmpes paa to Maader. Den kraftigste Maade er at fjerne de økonomiske, politiske, sociale Misforhold, ud af hvilke det naturligt har udviklet sig; men dette Middel bliver af let forstaaelige Grunde kun benyttet i et mindre Omfang. Den anden Maade, og den som «Social-Corr.» følger, er ad Diskussionens Vej at gjøre Socialdemokraterne opmærksom paa de Vildfarelser, de gjøre sig skyldige i. Den tyske Regering mente imidlertid, at der gaves et tredje og virksommere Middel: Politivilkaarlighed. Hvorledes det gik med det famøse Lovforslag om Forholdsregler imod de «social-demokratiske Udskejelser», vide Læserne; — vi ville kun notere et Par Udtalelser, der i denne Anledning ere faldne fra den af Socialdemokraterne saa grundigt forhadte ansvarlige Redaktør af det forhadte Blad.

Dr. Böhmert fremhæver først, at det ikke gaar an at gjøre det socialdemokratiske Parti ansvarligt for det Attentat, der afgav en maaske ikke ukjærkommen Anledning til at forsøge paa med større Kraft end tidligere at drive Politiforfølgelserne. Heri har han Ret: det er jo blevet oplyst, at Hödel vexelvis har staaet i Forbindelse med Socialdemokraterne, de Nationalliberale, Fremskridtspartiet, de konservative Partier, det kristeligt-sociale Parti, kort sagt: med alle Partier, alene med Undtagelse af — det ultramontane! Derefter tilføjer B.: «Den Frygt ligger kun altfor nær, at man vil paabyrde, ikke Frihedens Misbrug,

men selve Friheden og de næppe indrømmede Folkerettigheder Medskyld i en enkelt Fanatikers Ugjerning, og at man vil forlange Tvangsforholdsregler imod Socialdemokraterne». Men ved de af den tyske Regering foreslaaede Tvangsforholdsregler vilde «al Kritik af Privatretten og af de sociale Tilstande blive afhængig af Øvrighedens eller en enkelt Politiebedsmands For-godtbefindende, og den Tænke over og Talen om sociale Spørgsmaal, der netop først nu er begyndt at blive mere almindelig, vilde miste al den Tiltrækning, der ligger i Diskussionen og den mangesidige Belysning. . . . Socialdemokratiets bedste Forbunds-fælle er den uklare Opfattelse af de sociale Forhold, — og Politiforholdsregler kunne kun vanskeliggjøre eller ganske forhindre den alsidige offentlige Diskussion af de dybere Grunde til den sociale Bevægelse. . . . Den tyske Borgerstand, der netop nu først begynder at vaagne op af sin Døs, vil igjen falde tilbage i sin Apathi og under denne Kirkegaardsstilhed ikke gøre Noget for at forstaa de sociale Spørgsmaal eller for med Hjerte og Daad at hjælpe til deres Løsning!». Hvad venter man overhovedet at udrette ved Hjælp af Politiforholdsregler? Det er nu engang nødvendigt, at Ideerne frit udkæmpe Kampen. De Lande, der trues af de største Farer, ere de, hvor Politivilkaarligheden er størst (Rusland). «Trods de strængeste Presse- og Foreningslove, der fulgte paa de talrige Attentater paa Ludvig Filip, stillede i Juni 1848 en kommunistisk Armé sig imod Republikens Soldater, og paa det andet franske Kejserdømme fulgte Kommunen.» Nej, Begrebsforvirringen lader sig i Længden ikke bekæmpe ved ydre, men kun ved indre Midler. «Vi skulle slaa os for Brystet og føle os selv medansvarlige for en offentlig Tilstand, hvor det lykkes nogle faa, udannede Mennesker at forføre den store Mængde. . . . Vi skulle modarbejde den kommunistiske Vranglære ved selv at overveje, hvorledes de økonomiske Forhold ere; vi skulle modarbejde Ophidselsen af Mængden ved virkelig Belæring, ved at give et bedre Exempel, og ved opofrende at søge at fremme Almenvellet.»

A. P.

Bibliografi.

- Landsskon. Breve, VII—XII. Udg. af R—r. Kolding, Wis
bech. (68 S.)
- Resumé des principaux faits statistiques du Danemark. Nr. 2.
Udg. af Statist. Bureau. (81 S.)
- Norges officielle Statistik, udg. i 1878 (Kriminalstatistik for
1875, Sundhedsforholdene i 1875, de offentlige Jernbaner
i 1876, Kommunale Forhold i 1874, Norges Finanser
1850—76, det norske Postvæsen i 1876).
- Aschieri, della questione sociale (300 & 84 S.) Bologna, tip.
del. Commercio. 1 L. 20.
- Cauwès, — Cours d'Économie politique professé à la faculté
de droit de Paris. Larose. 2 vol. 16 fr.
- Clément (Ambroise). — Le Bon sens dans les doctrines
morales et politiques, ou application de la méthode
expérimentale à la philosophie, à la morale, à l'économie
politique et à la politique. 2 vol. Guillaumin. 16 fr.
- Dameth (H.). — Introduction à l'étude de l'économie politique.
2e édition revue et augm., avec un appendice sur le
socialisme de la chaire. Guillaumin. 7 fr. 50.
- Féraud-Giraud. Des Voies publiques et privées modifiées,
détruites ou créées par suite de l'exécution des chemins
de fer. Maresca. 10 fr.
- Histoire financière de l'Égypte depuis Saïd-Pacha (1854-1876).
Guillaumin. 4 fr.
- Cobden (Richard) Speeches on Questions of Public Policy.
Edited by John Bright and James E. Thorold Rogers.
630 S. Macmillan. 3 sh. 6.
- Hamilton (Rowland) Money and Value. 416 S. Macmillan.
12 sh.
- May (Sir Thomas Erskine) Democracy in Europe. 2 vols.
990 S. Longmans. 32 sh.
- Walker (Francis A.) Money. 550 S. Macmillan. 16 sh.
- Bamberger, Ludw., Deutschland u. der Socialismus. 140 S.
Leipzig, Brockhaus. 2 M. 40.

Forschungen, staats- u. socialwissenschaftliche. Hrsg. v. Gust. Schmoller. 1. Bd. 1. u. 2. Hft. Leipzig, Duncker & Humblot. 7 M. 20.

Inhalt: 1. Die Ausbildung der grossen Grundherrschaften in Deutschland während der Karolingerzeit. Von Prof. Dr. Karl Thdr. v. Inama-Sternegg. 118 S. 3 M. 20. — 2. Die deutschen Städtesteuern, insbesondere die städtischen Reichssteuern im 12. u. 13. Jahrh. Beitrag zur Geschichte der Steuerverfassg. d. Deutschen Reiches v. Karl Zeumer. 162 S. 4 M.

Lindwurm, das Eigenthumsrecht u. die Menschheits-Idee im Staate. Eine Kritik u. Lösg. der socialen Frage. 531 S. Leipzig, O. Wigand. 9 M.

Lösung, die, der sozialen Frage vom Standpunkte der Wirklichkeit u. Praxis. Von e. prakt. Staatsmanne. 156 S. Bielefeld, Velhagen & Klasing. 2 M. 50.

Prince-Smith, gesammelte Schriften. Berlin, Herbig.

Siegwart, Klima u. Sklaverei. Des Communisten-Staates 2. Thl. Studie. (Aus: «Deutsche landw. Zeitg.») 84 S. Berlin, Denicke. 1 M.

Todt, der radikale deutsche Socialismus u. die christliche Gesellschaft. Versuche e. Darstellg. d. socialen Gehaltes d. Christenthums u. der socialen Aufgaben der christl. Gesellschaft auf Grund e. Untersuchg. d. Neuen Testaments. 2. verb. u. verm. Aufl. 514 S. Wittenberg, Herrosé Verl. 6 M.

Zur Lösung der sozialen Frage durch die Frau. Von e. deutschen Frau. 112 S. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht. 1 M. 60.

v.
-
0.
-
n
0.
-
ur
w.

m
S.
M.
k-
S.
0.

hl.
in,
M.
te-
d.
ell-
2.
M.
ut-
cht.
60.